

**T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE
ABD'NİN ORTADOĞU COĞRAFYASINDA
UYGULADIĞI GÜVENLİK POLİTİKALARI
VE BU POLİTİKALARIN TÜRKİYE ÜZERİNE
YANSIMALARI**

**Önder ÖNGÖR
YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI**

**GEBZE
2005**

T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE
ABD'İN ORTADOĞU COĞRAFYASINDA
UYGULADIĞI GÜVENLİK POLİTİKALARI VE
BU POLİTİKALARIN TÜRKİYE ÜZERİNE
YANSIMALARI

Önder ÖNGÖR
YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI
Yrd.Doç.Dr. Abdülkayyum KESİCİ

GEBZE
2005

Ö Z E T

ABD'nin Ortadoğu'ya ilgisi, kuruluşundan önce başlayan misyonerlik faaliyetlerine dayanmaktadır. Bu faaliyetler, I.Dünya Savaşı'na kadar ticari ve kültürel alanda, fazla bir gelişme göstermeden devam etmiştir.

I.Dünya Savaşı'na istemeyerek de olsa dahil olan ABD, savaş sonrasında, özellikle insani sebeplerle Ortadoğu ile ilgilenmeye başlamıştır. Savaş esnasında ve öncesinde, söz konusu bölgeden ABD'ye göç eden bazı azınlıkların da bu ilgiye katkısı olmuştur. Böylece bölgenin stratejik ve ekonomik önemini anlayan ABD, Ortadoğu politikasını bu temel üzerine kurmaya başlamıştır.

Zaman zaman değişiklikler göstermesine rağmen, II.Dünya Savaşı sonuna kadar bölge ile ilgili genel politikasını değiştirmeyen ABD, bu tarihten (1945) sonra, Sovyetlerin bir tehdit olarak ortaya çıkmasıyla birlikte, Ortadoğu politikasını, Sovyetler Birliği'nin yayılmasını engellemek şeklinde değiştirmiştir. Bu politika soğuk savaş döneminde devam etmiş ve SSCB'nin dağılmasıyla birlikte yeni bir boyut kazanmıştır.

Soğuk savaş sonrasında ABD, Ortadoğu'yu doğal kaynaklarının zenginliği ile değerlendirmekte ve politikasını buna göre tayin etmektedir. Ortadoğu'nun özellikle zengin petrollerine ihtiyacı olan ABD, bölgenin bu zenginliğini kendinden başka bir gücün tekeline almasını arzu etmemektedir ve ABD'nin bugün izlediği politika bu esasa dayanmaktadır. Bölgedeki bugünkü belirsizlik ise, ABD'nin politikaları ile paralellik arz etmektedir.

S U M M A R Y

The USA's interest to Middle East is related with the missionary activities which had started before Her founding. Until the World War-I, these activities in cultural and commercial areas had lasted without further improvement.

Reluctantly entering the World War-I, the USA began to develop interest in the Middle East after the war, especially for humanitarian reasons. Minorities, immigrated from this region during and post-war period, brought about the increase of this interest. Thus, USA noticed the strategic and economic importance of the region and began to establish her Middle East politics on this base.

Varying from time to time, the U.S. politics about the Middle East stood still around the same basics until the World War-II, but with the rising Soviet threat after the war the U.S. had to shift her route in the region in order to do away with the Soviet spread. Sticking with these politics during the Cold War Period, the U.S. began a new Era after the disintegration of the Soviet Union.

During the post-Cold War period the U.S. evaluates the Middle East with respect to the region's wealth in natural resources and hence determines her politics within these lines. The U.S. demands the rich oil deposits of the Middle East and doesn't want to share this cake with any other power and has been basing her politics on this principal. The chaos in the region nowadays is closely parallel to the U.S. politics.

TEŞEKKÜR

Tez konumu belirlememde ve çalışmalarım esnasında, her türlü yönlendirme ve desteğini benden esirgemeyen, tecrübeleriyle bana yol gösteren saygıdeğer Hocam Yrd.Doç.Dr. Abdülkayyum KESİCİ'ye; kaynaklara ulaşmamda ve kullandığım araştırma yöntemlerini belirlememde yardımlarını esirgemeyen değerli Hocam Doç.Dr.Mesut Hakkı Çaşın'a; çalışmalarım için bana her türlü desteği veren ve zaman ayırabilmemi sağlayan değerli büyüklerime, Yüksek Lisans eğitimim süresince derslerinden istifade etme fırsatı bulduğum değerli G.Y.T.E. Strateji Anabilim Dalı öğretim üyelerine, başta sevgili eşim olmak üzere tüm aile fertlerime ve bu tezin ortaya çıkmasında emeği geçen herkese en içten saygı ve şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Ö Z E T	iv
S U M M A R Y	v
T E Ş E K K Ü R	vi
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	vii
SİMGELER-KISALTMALAR DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
ÇİZELGELER DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ	1
2. ABD’NİN DÜNYA POLİTİKASINA TARİHSEL BİR BAKIŞ	4
2.1. ABD’nin Uluslararası Sistemde Lider Olması	4
2.2. ABD Hegemonyası ile İngiliz Kolonileşme Politikası Arasındaki Farklar	6
2.3. ABD Politik Felsefesi, Hegemonya, Güvenlik ve Askeri Güç	9
2.3.1. Truman Doktrini ve ABD Dış Yardım Politikası	10
2.3.2. Marshall Planı	11
2.3.3. Nikson Doktrini	12
3. ORTADOĞUDAKİ AMERİKAN POLİTİKALARININ TARİHÇESİ	16
3.1. 1945-1957 Arasında Körfez’deki Amerikan Çıkarları	16
3.2. 1957-1979 Arasında Körfez’deki Amerikan Çıkarları	17
3.3. 1979-1993 Arasında Körfez’deki Amerikan Çıkarları	20
3.4. Ortadoğu Bölgesinde Değişen Amerikan Politikası	24
3.4.1. Martin Indyk ve “İkili Çevreleme”	24
3.4.2. İkili Çevreleme Politikası Çerçevesinde ABD’nin Ortadoğu Politikaları	30
4. ORTA DOĞU’DAKİ ÇATIŞMA ALANLARI	40
4.1. Arap–İsrail (Filistin) Sorunu	40
4.2. Yapay Sınırlar	41
4.3. Kitle İmha Silahlarının Yayılması	43
4.4. Su Sorunları	45
4.5. Enerji Sorunları	47

5. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ABD’NİN AVRASYA	
ÖLÇEKLİ GÜVENLİK POLİTİKALARI	49
5.1. ABD’nin Avrasya Coğrafyasında Uyguladığı Güvenlik Politikaları	49
5.1.1. ABD Politikalarının Orta Asya ve Kafkasya Üzerindeki	
Yansımaları	49
5.1.2. ABD Politikalarının Avrupa Üzerine Yansımaları	55
5.1.3. ABD Politikalarının Ortadoğu Üzerindeki Yansımaları	57
5.2. Avrasya Coğrafyasında ABD’nin Uyguladığı Politikalarda	
Türkiye’nin Yeri	60
5.2.1. Avrasya Coğrafyasında Türkiye’nin Önemi	60
5.2.2. ABD Politikaları İçin Türkiye’nin Önemi	64
6. SOĞUK SAVAŞIN SONA ERMESİYLE OLUŞAN YENİ DÜNYA	
DÜZENİ	68
6.1. Kutupların Değişimi	68
6.2. Yeni Dünya Düzeni	70
6.2.1. Yeni Dünya Düzeni ve Güç Dengelerinin Oluşumu	72
6.2.2. Yeni Dünya Düzeninin Türkiye’ye Etkileri	73
7. ABD’NİN UYGULADIĞI ANTI-TERÖRİST POLİTİKALAR	77
7.1. Uluslararası Konjonktürün Terör Açısından Değerlendirilmesi	77
7.2. Terör Kavramının Değişen Niteliği	78
7.3. ABD’nin Küresel Terörle Mücadele Yöntemi	79
8. ÖNLEYİCİ MÜDAHALE DOKTRİNİ GEREĞİ İCRA EDİLEN	
HAREKATIN ULUSLAR ARASI İLİŞKİLERE YANSIMALARI	82
8.1. ABD’nin Afganistan ve Irak Harekatı’nın Amaçları	82
8.2. Afganistan ve Irak Harekatı’nın Uluslar Arası İlişkilere Yansımaları	87
8.3. Dış Politika, Güvenlik Anlayışları ve Uluslar Arası Gelişmelerin	
Türkiye’ye Olası Etkileri	92
8.3.1. Türkiye’nin Milli Güvenlik Politikaları	94
8.3.2. Güç Merkezleri ile Bölgesel Örgütlenmelerin Türkiye’ye	
Etkileri ve Türkiye ABD İlişkileri	97
8.4. Harekat Sonrası Gelişmeler	99
8.4.1. Harekatın Türkiye’ye Etkileri	117
8.4.2. Süleymaniye Baskını (Meral, 2004, s.83-85)	122

9. KÜRT VE TÜRKMEN HAREKETLERİ	126
9.1. Kürt Hareketinin Tarihsel Gelişimi	126
9.1.1. Osmanlı Devletinin Son Zamanlarında Kürt İsyanları	126
9.1.2. Cumhuriyetin İlanından Sonraki Dönemde Kürt Hareketleri (1932-1970)	126
9.1.3. ABD'nin Bölgede Etkili Olmaya Başlaması	128
9.1.4. Körfez Savaşı Sırasındaki Gelişmeler	129
9.2. Türkmen Hareketinin Tarihsel Gelişimi	140
9.2.1. Irak'ın Bağımsızlığını Kazanması ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler	140
9.2.2. Türkmenlerin Siyasi Birliklerini Sağlayamaması	144
9.2.3. Irak Savaşı Sonrası Türkmenlerin Durumu	144
10. BÜYÜK ORTA DOĞU PROJESİ (BOP) VE TÜRKİYE	146
10.1. 11 Eylül Saldırıları Öncesi Küresel Güçler ve Ortadoğu	149
10.1.1. Genel Durum	149
10.1.2. Amerikan Stratejisinin Temel Parametreleri ve Ortadoğu	151
10.1.3. Avrupa Güçleri ve Ortadoğu	154
10.1.4. Rusya'nın Ortadoğu Politikası	156
10.1.5. Çin'in Ortadoğu Politikası	157
10.1.6. Japonya'nın Ortadoğu Politikası	157
10.2. ABD ve 21. Yüzyıl	157
10.3. Pentagon'un Yeni Haritası	160
10.4. ABD ve BOP	161
10.5. AB, NATO ve Büyük Ortadoğu Projesi ile AB'nin Stratejik Eşiği	165
10.6. Türkiye ve Büyük Ortadoğu Projesi	171
10.7. Büyük Ortadoğu ve Yeni Dünya Düzeni	174
10.8. Büyük Ortadoğu Projesi ve Halihazır Durum	176
10.9. ABD ve Güvenlik Değerlendirmesi	182
10.10. Gelinek Nokta, Türkiye ve İlimli İslam	182
11. SONUÇ	
KAYNAKLAR	194
ÖZGEÇMİŞ	211

SİMGELER-KISALTMALAR DİZİNİ

<u>Kısaltma:</u>	<u>Anlamı</u>	<u>:</u>
AB	Avrupa Birliği	
ABD	Amerika Birleşik Devletleri	
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı	
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası	
AIPAC	American İsrail Public Affairs Committee	
ARAMCO	Anglo-İran Petrol Şirketi	
BAAS	Arap Sosyalist Yeniden Doğuş Partisi	
BM	Birleşmiş Milletler	
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi	
BOP	Büyük Ortadoğu Projesi	
CENTCOM	Merkezi Harekat Alanı	
CIA	Central Intelligence Agent (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)	
CSIS	Stratejik ve Uluslar Arası İlişkiler Merkezi	
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü	
GKO	Geçici Koalisyon Otoritesi	
GYK	Geçici Yönetim Konseyi	
İİDYK	İran Destekli Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi	
İKDP	Irak Kürdistan Demokratik Partisi	
İKYB	Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği	
IMF	International Money Fund (Uluslar Arası Para Fonu)	
INC	Irak Ulusal Kongresi	
ITC	Irak Türkmen Cephesi	
ITO	International Trade Organisation (Uluslar Arası Ticaret Örgütü)	
KDP	Kürdistan Demokratik Partisi	
KYB	Kürdistan Yurtseverler Birliği	
MAP	Membership Action Plan (Üyelik Eylem Planı)	
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)	
NGO	Sivil Toplum Kuruluşları	
NPT	Nükleer Silahların Sınırlandırılması Anlaşması	
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü	

<u>Kısaltma:</u>	<u>Anlamı</u>	<u>:</u>
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler teşkilatı	
RDF	Acil Müdahale Gücü	
RF	Rusya Fedarasyonu	
SALT	Stratejik Silahları Sınırlandırma Antlaşması	
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği	
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi	
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri	
WFO	Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı	

ŞEKİLLER DİZİNİ

<u>Sekil</u>	<u>Sayfa</u>
4.1. 2002 sonunda dünyadaki petrol rezervleri	58
4.2. 2002 sonunda dünyadaki petrol rezervlerinin dağılımı	59
10.1. Gap (Boşluk)	161

ÇİZELGELER DİZİNİ

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
4.1. Dünyadaki petrolün dağılımı	59

1. GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, bu dönemin bütün tezlerini tartışılır hale getirmiştir. Değişen koşullar altında uluslar arası sistem yapısal olarak kendisini yenilemiştir. İki kutuplu sistemin daraltıcı ve sınırlayıcı baskısı ortadan kalkınca, dönemin süper güçlerinin kısmen denetiminden kurtulan devletler yeni arayışlar içine girmişlerdir. Bu arayışlar yalnızca büyük güçleri değil, diğer devletleri ve çok uluslu güçleri de etkisi altına almıştır. Batı karşıtı ya da Sovyet karşıtı politikalara göre şekillenmiş stratejiler yeniden gözden geçirilmiştir.

Egemen güce sahip devletler de bu yeni duruma uygun stratejik vizyon arayışına girmişlerdir. SSCB'nin dağılmasının ardından mirası devralan Rusya, Federasyonu yeniden yapılanma yoluyla değişen koşullara kendisini adapte etmeye çalışmıştır. Çin, yeni düzen içinde hem toprak bütünlüğünü koruyarak varlığını sürdürmek, hem de küresel ölçekli politikalarda etkin olmak için atılım içine girmiştir.

Bu dönemde, stratejik vizyon oluşturma çabaları, özellikle ABD'de ortaya çıkmıştır. ABD Savunma Bakanlığı (Pentagon) ve Dışişleri Bakanlığı gibi devlet kuruluşlarının yanı sıra, stratejik araştırma merkezleri ve akademisyenler yeni duruma uygun "ulusal güvenlik stratejileri" geliştirmişlerdir. Küresel tehdit tezlerinin yerini bölgesel tehditler ve kültür çatışmaları gibi yeni tehdit tanımlamaları almaya başlamıştır.

ABD, Avrasya coğrafyası üzerinde önümüzdeki yıllarda meydana gelecek gelişmelerin, dünya üzerindeki yeni düzenin belirleyicisi olacağına inanmaktadır. Günümüzde hegemon gücün önemli özelliklerinden bir tanesi ekonomik, siyasi ve askeri açıdan dünyanın her yanında belirleyici olmasıdır. Ancak, yine yakın bir gelecekte yukarıdaki unsurların tamamına sahip ikinci süper güç olacak ülkenin muhtemelen Avrasya bölgesindeki şekillenmeler neticesinde belirleneceği beklenmektedir. Bu olasılık yeni yüzyıla girerken dünyada tek süper güç olarak kalmak isteyen ABD'nin tüm politika ağırlığını Avrasya'nın en hassas yeri olan Ortadoğu bölgesine çevirmektedir.

ABD'nin coğrafi olarak çok uzakta bulunduğu Avrasya'da izleyeceği politikalar orta vadede dünyanın şekillenmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Özellikle Ortadoğu ve Orta Asya enerji havzalarına hakim olacak alternatif bir yapılanma dünyayı yeni bir kutuplaşmaya sürükleyebilecektir. Bu yeni oluşumun günümüz Batı ideolojilerinden farklı bir sistem ortaya koyma ihtimali, tekrar birbirine zıt yapılanmalar ve düşman bloklar oluşmasına yol açabilecektir.

Bu araştırmanın amacı, günümüzde tek kutup olarak kalan ABD'nin, tarihsel gelişimini de göz önünde tutarak, orta vadede AB, Rusya ve Çin gibi diğer bölgesel güç odaklarının büyük bir mücadelesine sahne olması beklenen Ortadoğu coğrafyasında uyguladığı politikaların ana hatlarını incelemek ve önümüzdeki döneme ilişkin gerçekçi projeksiyonlarda bulunmaktır. Araştırma kapsamında aynı zamanda, ABD politikalarının Türkiye üzerindeki yansımaları da incelenmiştir.

Araştırmanın alt amaçları ise, ABD'nin süper güç haline gelirken izlediği küresel politikaların incelenmesi, Soğuk Savaş sonrası dönemin değişen koşullarının incelenmesi, Türkiye'nin yeni konjonktür içinde uygulaması gereken muhtemel politikalarının incelenmesi, Küresel terör kavramı ve Büyük Ortadoğu Projesi hakkında bilgi sahibi olunması olarak belirlenmiştir.

Bu maksatla, öncelikle ABD'nin global bir güç olarak ortaya çıktığı II. Dünya Savaşı ertesinde İngiltere'nin misyonunu devralması sonrasında küresel anlamda uyguladığı politikalar ve Doğu Bloğuna karşı Batı'nın liderliğini üstlenmesi incelenmiştir.

Daha sonra, ABD'nin küresel ve bölgesel olarak uyguladığı politikalar, bu politikaların Ortadoğu coğrafyasında bulunan ülkeler üzerindeki yansımaları, ABD'nin kısa ve orta vadede bu coğrafyada izlemesi muhtemel politikalar ve bu politikaların Türkiye açısından önemi ele alınmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen konjonktür ve bu konjonktür içinde ABD'nin tek kutup olarak çıkışı, tek kutup olduğunu uluslar arası arenada kabul ettirmesi ve uyguladığı politikalar ise diğer bir inceleme konusunu oluşturmuştur. Bu kapsamda uluslar arası literatüre geçen "Yeni Dünya Düzeni" kavramı, Ortadoğu coğrafyasında uygulama şekillerini de içerecek tarzda, "teorik bir çerçevede" incelenmiştir.

Yapılan teorik incelemelerin ardından ABD'nin Avrasya coğrafyasında uyguladığı politikalar spesifik örnekler üzerinde derinliğine incelenerek, ABD'nin Avrasya'ya vermek istediği şekil ve bu konuda girdiği mücadele ortaya konmuştur.

Araştırmada, genel olarak verilerin yorumlanması safhasında kişisel düşünceler yansıtılmış olup, tartışılabilir niteliktedir. Araştırma esnasında sadece herkese açık olan kaynaklardan yararlanıldığından, yapılan yorumlar zaman itibari ile ulaşılabilen bilgilerle sınırlıdır. Hazırlanan tez, bu boyutuyla gelecek senelerde geliştirilmeye açık ve aynı verilerin tekrar yorumlanmasına müsaittir.

Araştırmanın dayandığı nazari temeller, genel uluslar arası ilişkiler teorileri, siyasi tarih ve stratejik değerlendirmelerden oluşmaktadır. Tez çalışması esnasında sadece Soğuk Savaş sonrası dönemin incelenmesi ile yetinilmemiş, tarihsel bütünlük içinde II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin dünya sahnesine belirleyici aktör olarak çıkışından itibaren izlediği politikalar, ana hatlarıyla analiz edilerek, elde edilen bilgiler güncel uygulamaların yorumlanmasında faydalanılmıştır.

Araştırma esnasında, komplo teorilerine yer verilmemiş, genel kabul görmüş fikirlere veya konusunda belli bir seviyeye ulaşmış yazarların yorumlarından yararlanılmıştır. Konu hakkındaki kişisel yorumlar, mümkün olduğunca benzer görüşlere sahip yazarların fikirlerine atıf yapılarak desteklenmiştir.

Kutupların önce gevşemesi ve daha sonra da dağılma konumuna gelmesi, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ve özellikle II. Dünya Savaşı sonrası kendini Avrupa veya Batı eğilimli stratejiler içinde konumlandırmak ve varlığını sürdürmek durumunda kalan Türkiye'nin dünya düzeni içindeki dengeler açısından en fazla etkilenen devlet/ülke sıfatını almasına sebep olmuştur. Daha önce karşılıklı dengeler arasında kararlı bir zemin üzerinde bulunan Türkiye, bu değişim döneminde edilgenlikten etkenliğe geçiş aşamasını yaşamak durumunda kalmıştır. Strateji belirleme açısından Türkiye için zor bir dönem yaşanmıştır. Yeni dönem, bahse konu zorluklarının yanında Türkiye için büyük fırsatlar da ortaya çıkarmıştır. Önüne çıkan bu tarihi fırsatları iyi değerlendirdiği takdirde, Türkiye, yeni bin yılın dünya siyasetine yön veren ve medeniyetini paylaşan birinci sınıf ülkeleri arasında kendisine yer bulabilecektir. Gerekli dinamizmi gösteremediği takdirde ise, değişen şartlar ve güç dengeleri arasında süratle eriyip küçülmesi, hiç arzu edilmeyen fakat kaçınılmaz bir sonuç olacaktır.

2. ABD'NİN DÜNYA POLİTİKASINA TARİHSEL BİR BAKIŞ

2.1. ABD'nin Uluslararası Sistemde Lider Olması

ABD'nin uluslararası sistemde lider konumunu kazanmaya başlaması, II. Dünya Savaşı sonrasında bir yandan liberal düşünce ve değerlerin Batı Avrupa ve büyük ölçüde de Üçüncü Dünya ülkeleri elitlerince benimsendiği; diğer taraftan da, bunları reddeden karşı kampın etkin biçimde çevrelendiği döneme denk düşmektedir. Bu dönemde, Truman Doktrini ve Marshall Planı sayesinde ABD'nin Avrupa ile olan bağlantısını güçlendirmesi, ekonomide Bretton Woods ile yerleştirilen düzen sonrası doların tüm dünyada geçerli bir para birimine dönüşmesi, güvenlik alanında ise Birleşmiş Milletler ve NATO ile başlayan bir dizi paktın kurulması, Amerikan öncülüğünün Batı dünyasında yerleşmeye başlamasının belirgin göstergeleri arasında sayılabilir.

Amerikan küresel politik liderliğinin esasları, daha II. Dünya Savaşı bitmeden, çizilmeye başlanmıştır. Amerika'nın savaşlar arası dönemde yeniden benimsediği izolasyonizm¹ (yalnızcılık), Pearl Harbour'dan itibaren terk edilmiştir. ABD'nin göreceli olarak "izole" bir politika izlemesine elveren ve 1940'lara kadar da süren kendine yeterliliği, 1945 sonrasında yerini karşılıklı bağımlılığı da içeren bir dünyaya açılma sürecine bırakmaya başlamıştır. Bu sürecin politik projesi, II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, Dışişleri Bakanlığı (State Department) ve Dış İlişkiler Konseyi (Council of Foreign Relations) tarafından genel hatları ile belirlenmiştir² (Bostanoğlu, 1999, s.478).

Bu doğrultuda, Amerika, kendisi için yatırımcı ve ihracatçıların yayılacağı bir "Büyük Alan" (Grand Area) öngörmüştür. Büyük Alan kavramı, Dış İlişkiler Konseyinin yarattığı kavramlardan biridir. Dış İlişkiler Konseyine göre Mihver

1 İzolasyonizm deyiimi ile ABD'nin Avrupalı devletler arasındaki sorunlara müdahale etmeme yolunda izlediği tecrit politikası kastedilmektedir.

2 Dış İlişkiler Konseyi üyesi bazı genç kuşak diplomatlar, savaş sonrasında dış politikanın gizlilik içinde yürütülen "devlet elitleri" diplomasisine dönüşmesinden rahatsızlık duymuş; bir anlamda, dış politikayı hükümet ve diplomasinin yanı sıra basın, üniversite ve finans alanındaki en üst düzey elitlerin fikir alışverişinde buldukları İngiliz modeline göre örgütlenmiş bir "kulübün" katılımıyla oluşabileceği bir platforma yerleştirmeye çalışmışlardır. Konseyin bakış açısı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin Wilson enternasyonalizmi doğrultusunda global bir politik rolü sırtlamasını sağlamaya yöneliktir.

devletlerini yenmek, ABD'nin bir "yaşama alanı" olarak gerek duyduğu liberal ekonomi çevresinde entegre olan bir dünyanın yerleşmesine yetmemektedir. Entegrasyonun sağlanması için eski usul kolonileşme politikasının¹ (Koloniyalizm) ve onun başta gelen uygulayıcısı olan Büyük Britanya İmparatorluğunun dağıtılması gereklidir. Konsey Büyük Alan'da ticaretin serbestleştirilmesini ve Amerikan doğrudan yatırımlarına² kapıların açılmasını istemiştir. Amerikan dış politikası 20. yüzyılın ikinci yarısında, Büyük Alan düşüncesi doğrultusunda Avrupa ve Amerika kıtasına, Büyük Britanya İmparatorluğu topraklarına ve Uzakdoğu'ya yayılmıştır (Bostanoğlu, 1999, s.481).

Kolonileşme politikasının dağıtılması işleminin politik realizasyonu "Kendi Kaderini Tayin Etme" (Self Determination) ilkesinin yeniden vurgulanması ile sağlanmıştır. Öte yandan, komünizme karşı tampon olarak Almanya'nın ve Japonya'nın yeniden yapılanmaları gerekmiştir. Bu arada ABD'nin müttefiki de olsalar, eski kolonileşme yanlısı (kolonyalist) imparatorlukların dünya entegrasyonunu tehlikeye atacak şekilde yeniden ortaya çıkmamaları da sağlanmıştır. Bu amaçla, yenik devletler üzerinde Versay'daki gibi yok edici hükümler uygulanmamıştır.

Bu sayede Amerika, 1960'ların sonlarına kadar görülmemiş oranda kapital ihracı ve dış yatırım yapmıştır. Avrupa'ya sermaye ihraç eden ABD, sabit kambiyo³ değerleri ve dolar-altın standardının da katkıları ile, 1970'lere kadar kendine yeterli bir politik ekonomiyi sürdürebilmiştir. Fakat, 1970'lerden sonra başta petrol olmak üzere pek çok hammaddeye ihtiyaç duyan ve ekonomisi giderek uluslar aşırı nitelik taşımaya başlayan bir ülkeye dönüşmüştür (Nye, 2003, s.194).

ABD, II. Dünya Savaşı'ndan sonra bir baskın güç haline gelmiş, 1970'lerden itibaren ise yapısal güce bağlı bir hegemonya halini almıştır.

1 Eski usul kolonileşme politikasından sömürgeci devletlerin Uzak Doğu ve Afrika'da elde ettikleri nüfuz alanlarında bölgenin alt yapı zenginliklerini kurdukları baskı ile kendi ülkelerine aktarması ve bu ülkeleri kendi atadığı kişilerce merkezden yönetmesi kastedilmektedir.

2 Amerikan doğrudan yatırımları ile ABD sermayesinin söz konusu bölgelerde herhangi bir yerli bir şirket ile ortaklık kurmadan direk olarak yatırım yapabilmesi kastedilmektedir.

3 Sabit kambiyo değeri ile ABD dolarının diğer ülke paraları ile değiştirilmesinde sabit bir değere sahip olması yani bir baz oluşturması kastedilmektedir.

Ronald Reagan döneminde, birbirine paralel olarak yürütülen silahlanma politikasıyla¹, dışarıda Sovyetler Birliği ekonomik olarak ağır bir yük altına sokularak, kendisini yıkılmanın eşiğine getiren bir silahlanma yarışına zorlanmış, içeride ise, uygulanan para politikasıyla ekonomi ve üretici desteklenerek piyasalar canlandırılmaya çalışılmıştır (Kissenger, 2002, s.231).

Amerika, özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra askeri ve politik güç bakımından dünya liderliğini elinde bulundurmakta; IMF, Dünya Bankası, G-8'ler Zirvesi gibi kuruluşlardaki liderliği ile ideolojik önderliğini sürdürmektedir. Doların merkezi para birimi haline gelmesi, ekonomisinin hacmi, ileri teknolojiye hakimiyeti ile ABD, dünya politik arenasında baş aktörlüğü elinde bulundurmaktadır.

2.2. ABD Hegemonyası ile İngiliz Kolonileşme Politikası² Arasındaki Farklar

İngiltere'nin yirminci asrın başına kadar süren dünya egemenliği ile Amerikan hegemonyası arasında bir takım temel farklar bulunmaktadır. Bu farkların en önemlisi, kolonileşme yanlısı bir devlet olmayan ABD'nin ideolojik planda egemenliğini meşrulaştırmakta daha az zorlanması ve hegemonyasını baskın bir güç olmasından çok, yapısal öğelere dayandırmasıdır.

Dünya politikasındaki üstünlük, pratikte, II. Dünya Savaşı sonrasında el değiştirmiştir. Savaş ertesinde, dünya Anglo-Amerikan³ ve Sovyet kampları arasında iki bölgeye ayrılmıştır. Stratejik gücünün çoğunu savaşta ABD'ye teslim eden İngiltere'nin siyasi etkenliği de giderek ortadan kalkmıştır. 1940'larda Ortadoğu'yu,

1 Paralel olarak yürütülen silahlanma politikası ile, ABD'nin silahlanma yarışını körükleyerek Sovyetler Birliği'nin silahlanmaya daha fazla kaynak ayırmasına sebebiyet vermesi kastedilmektedir.

2 İngiliz kolonileşme politikası İngiliz sömürgeciliğinin diğer bir adıdır. Bu anlamda sömürgecilik, bir devletin bir başka ülkeyi işgal ederek yönetmesi ve bu yöntemden ekonomik çıkar sağlaması olarak tanımlanabilir. İngiliz sömürgeciliği XV.yy'ın sonlarında başlayarak dünyanın geniş alanlarını keşif, fetih, ilhak ve iskan etmesi ile başlamıştır. İngiltere'nin hızlı gelişmesinin temelinde, dünya üzerindeki doğal zenginliklerin, hazır servetlerin ve ucuz emeğin sömürülmesi yoluyla sermaye birikiminin hızlanması yatmaktadır. Asya, Afrika ve Latin Amerika'da yerel kaynaklara, kültürlere, tarihe ve dile zarar verilerek, sömürgeleştirme sistemli olarak uygulanmıştır. XX. yy.'ın sonlarına doğru da sömürgeleştirme hareketi doğal sınırlarına ulaştıncaya, paylaşım sorunları ortaya çıkmıştır. Her iki dünya savaşı da sömürgeciliğin bir ölçüde gerilemesi sonucunu doğurmakla beraber bu konudaki önemli gelişme, II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmıştır. Özellikle 1960'larda hemen hemen tamamlanmıştır.

3 II. Dünya Savaşının ertesinde dünya savaşın galipleri olan ABD ve İngiltere'nin başını çektiği Batı, Sovyetler Birliği'nin başını çektiği Doğu Bloğuna ayrılmıştır.

sonraları Yunanistan ve Hindistan'ı terk eden Londra; en son 1997'de Hong Kong'dan ayrılmıştır (Walter, 1987, s.13).

ABD'nin hegemonyasını sadece baskıcı güç olma politikası üzerine kurmaması, selefi İngiltere'nin yanı sıra diğer Avrupa ülkelerinin de tepkisini çekme riskinden çekinmesine bağlıdır. Washington kendisini, evrensel normları benimseyen eşit bir ortak gibi sunarak, liderliğine karşı doğabilecek muhtemel bir direnci ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Örneğin, serbest ticareti kısıtlayan önlemlerin kaldırılmasını isterken, kendisi de bu kurala uymuştur. (Walter, 1987, s.13).

Amerika, uluslararası ilişkilerde ortak fikirlerin ve ortak çıkar inancının yattığı bir mütekabiliyet esasının (primus inter pares) geçerli olduğunu sunmaya çalışan bir hegemonya oluşturmuş, bu sayede, Avrupa'dan Asya'ya kadar uzanan ve bir ulusun tek başına denetlemesinin çok güç olduğu bir dünyanın liderliğini ele geçirmiştir (Kolko, 1972, s.60).

ABD hegemonyasının oluşumunda İngiltere'yi yörüngesine sokabilmek büyük önem taşımıştır. ABD, daha savaş sırasında, "Ödünç Verme-Kiralama Yasası" (Lend-Lease Act) çerçevesinde yardım ettiği İngiltere'yi bir yandan da ciddi biçimde borçlandırmıştır. Sonuçta, İngiltere ne Amerika'nın ekonomik baskılarına direnebilecek derecede güçlü, ne de içine dönüp, Amerika'dan kopacak kadar zayıf bir ülke olarak savaştan çıkmıştır. (Walter, 1987, s.15) ABD açısından İngiltere'nin başta petrol olmak üzere hammadde kaynakları ve ticaret bakımından sahip olduğu etkinliği devralabilmek, dünya liderliğinin gerçekleşmesi için anahtar önem taşımıştır (Kolko, 1972, s.60).

ABD'nin üstün maddi kaynakları yanında ideolojik yönden liberal söylem ile desteklenen hegemonyası, ayrıca, kurumsal etkinlik ile de kuvvetlendirilmiştir. Dünya ekonomisinin ilkeleri ve yapıları formüle edilmiş; Uluslararası Ticaret Örgütü'nün (ITO) temelleri atılmış, Bretton Woods'da liberal dünya ticaret ve ekonomisinin esasları belirlenmiş; yeni dünya ekonomisinin finansal düzenlemelerini gözetmek üzere Uluslar arası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası kurulmuştur. Amerikan egemenlik ve denetimini kurmaya yönelik bu süreçte ABD, İngiliz tarzı bir üstünlük iddiasını benimsememiş, aksine kurumsal düzenlemelerle ortak çıkarları korumak gerekçesi ile hegemonyasını pekiştirmiştir (Ayman, 2003, s.13).

İngiltere hegemonyası, kalıcı ve sistematik ittifaklar yerine, politik sorunların çözümlerine yönelik ampirik¹ ve pratik olan “doğrudan yönetim” (direct rule) oluşturmayı tercih etmiştir. Benjamin Disraeli’nin ünlü “İngiltere’nin ezeli dostları ve düşmanları değil, ezeli çıkarları vardır” deyişinde ortaya koyduğu gibi, Londra kah Rusya ile çatışmış, ardından, ittifak kurmuş; ya da Kırım’da Fransa ve Osmanlı Devleti ile müttefik olarak yan yana savaştıktan sonra, Napoleon Bonaparte ile Mısır için savaşa tutuşmuştur. Amerikan politikası ise, başlangıçtan itibaren, gücünü kurumsallaştırmaya ve iki kez savaşıp yendiği Almanya’yı dahi kapsayan ittifaklar çerçevesinde yapısal güvencelerle desteklemeyi yeğlemiştir. Ekonomik ve askeri yardımlar ile politik ve ekonomik alanı düzenleyebilmiştir. ABD, böylece, egemenlik alanındaki coğrafyada, kendi denetim ve yönlendirmesinde gerek ekonomi, gerek güvenlik amaçlarına hizmet eden bir işbirliği ağı oluşturmuştur. Bu yapısal işlerlik içinde doğrudan güç kullanmaya dayanan davranışlara, ancak sistemi aksatan koşullarla karşılaştığında başvurması, hegemonik politikasının belirgin özelliğidir (Kolko, 1972, s.61).

ABD’nin dünya liderliğini ele geçirmesindeki başarısı, izlediği politikaların ekonomik bir temele dayanmasına ve fikir düzleminde de “uluslar arası ortak çıkar” iddiasına atıfta bulunması ile açıklanabilir. Bu çerçevede, Amerika, barışın örgütleyicisi, ekonomik kalkınmanın derecesini ve askeri güç dağılımını saptayan, uluslar arası ortak çıkar sisteminde kuralların belirleyicisidir. ABD hegemonyasının belirleyici özelliği, “kural koyuculuk” olmuştur. Rakip kamptaki ülkeler bile, uluslar arası sistemde davranışlarını ABD’nin yerleştirdiği kurallara göre ayarlamak zorunda kalmışlardır (Kolko, 1972, s.65).

Ekonomik alanda AB, Japonya gibi ABD’ye rakip ekonomik güçler, karmaşık bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde giderek küreselleşen dünya ekonomisinde güçlerini artırmaya çalışmaktadırlar. Ancak bütün bu çabalar hala ABD tarafından belirlenen yapısal çerçeveler içinde gerçekleşmektedir. ABD’nin küresel ekonomik felsefesi, baskın güç olarak davranma olanağına sahip olduğu II. Dünya Savaşı sonrasında bile, savaştan yenik çıkanların belli bir oranın altında zayıflamasına izin vermemiş, global sistemin gerekliliği olarak gördüğü bu özelliğini korumuştur. Ekonomik ilişkilerin küreselleşmesi ve karmaşık bir karşılıklı bağımlılık sisteminin

1 Bir kurama değil de yalnızca deneyime gözleme dayanan.

yerleşmesi, ABD'nin başat güç olma olanaklarını kısıtlarken, hegemonik gücünü pekiştirmiştir (Kalkan, 2004, s.83).

Amerika'nın zaman zaman başvurduğu güç kullanımının ve bu güç kullanımının ideolojik boyutunu oluşturan özgürlük söyleminin temelinde, ulusal ekonomik ve politik çıkarların bulunduğu görülmektedir.

2.3. ABD Politik Felsefesi, Hegemonya, Güvenlik ve Askeri Güç

ABD, dünya sahnesine çıkarken kendi sınırları kadar, sınır ötesi olmaya başlayan çıkarlarının güvenliğini garanti altına alacak istikrarlı bir uluslararası düzenin oluşabilmesini sağlayacak politik sistemleri geliştirmeye yönelmiştir. Savaşın yıkımına uğrayan Avrupa'nın, sonra da yoksul Üçüncü Dünyanın ekonomik refaha kavuşması bu düzen için gerekli görülmüştür.¹ Ancak, istikrarın şartı olarak, bütün bu unsurların, merkezinde ABD'nin yer aldığı genel bir güvenlik çemberi içinde toparlanması uygun görülmüştür. ABD açısından, ekonomik çıkar ve ihtiyaçlar ile güvenlik ve politik ihtiyaçlar iç içe geçmiştir (Ayman, 2003, s.9).

Amerikan politikasında, etkin ve hazır bir askeri gücün varlığı, her zaman için önemli bir araç ama aynı zamanda da hedef olmuştur. Böyle bir gücün varlığını gerçekleştirebilmek için de, hazır tehlikenin ortaya konması gerekmiştir. Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşı sonrasında, bir tehdit unsuru olarak algılanması ve sunulmasına paralel olarak, tarihin barış zamanında kaydettiği en büyük askeri güçlerden bir tanesi meydana getirilmiştir (Kolko, 1972, s.91-98).

Amerikan güvenlik ittifakları sisteminin görünür amacı, "karşı kamp" olarak sunulan Sovyet Bloğundan gelebilecek tehdidi sınırlamaktır. Ancak, bu ittifaklar, aynı zamanda ABD'nin hegemonyasını kabul ettirdiği bölgelerdeki çıkarlarını kollamanın da aracı olmuştur. ABD, bu konuda, başta İngiltere olmak üzere, rekabetini yendiği müttefiklerini, kendi ekonomik ve güvenlik çıkarlarına ve bunların korunmasına ortak yapmıştır (Bostanoğlu, 1999, s.242).

Yüzyılın ikinci yarısı başlarken, ABD'nin ittifaklar sisteminin hem ardında yatan hem de işlemlerini sağlayan üç doktrin, Amerikan dış politikasının üç ayağı

¹ ABD'nin başta Kenya olmak üzere Afrika Kıtasındaki açılımları bu konudaki politikalarının bir örneğini teşkil etmektedir.

olan ekonomi, güvenlik ve dış politika alanlarında uygulanan pratik ilkeleri belirlemiştir. Bunlar Truman Doktrini, Marshall Planı ve Nikson Doktrini'dir.

2.3.1. Truman Doktrini ve ABD Dış Yardım Politikası

Truman doktrini, özgür ve demokratik ülkelerin dolaysız ve dolaylı saldırılar ile, silahlı azınlıklardan kaynaklanan tehditlere ve dış baskılara karşı korunmalarını öngörmekte; bir yandan da SSCB'nin çevrelenmesini amaçlamaktadır.

Truman doktrinini ardındaki felsefe, Sovyetler Birliği'nin ve dünya solunun Amerika'nın dünya ekonomisine ilişkin amaçlarının gerçekleştirilmesi ile çevrelenebileceği inancıdır. İzlenecek politikalara içeride kamuoyu ve kongrenin muhalefetine karşı dünya liderliği rolünü kabul ettirebilmek için, Sovyet ve komünizm tehdidi bir gerekçe olarak kullanılmıştır.¹

Sovyetler Birliği uzmanı George Kennan 1946'da Truman'a gönderdiği bir mektupla dış politika ile ilgili fikirlerini aktarmıştır. Kennan'a göre savaştan sonra dünya çok küçülmüş, başta Avrupa olmak üzere dünyanın pek çok yerinde otorite boşluğu doğmuştur. Bu boşluğu ABD doldurmak zorundadır. Aksi halde yükseliş halindeki SSCB'nin görelî etkinliği artacaktır. Truman doktrininin oluşturulması ve işletilmesinde Kennan'ın fikirlerinin önemli bir yeri vardır (Sander, 1979, s.10).

Esasen SSCB'yi durdurmaya yönelik siyasi bir girişim hüviyeti taşımakla birlikte, Truman Doktrini'nin ilanında ekonomik kaygılar da önemli rol oynamıştır. Truman Doktrini, yalnızca, Sovyet yayılmasını durdurmanın değil, Wilson İlkelerine dayalı bir dünya düzeni oluşturmanın planıdır (Sander, 1979, s.12). Savunma Bakanı Forrestal, Doktrin ABD ekonomisi için ne derece önem taşıdığını şöyle açıklamıştır. Hayati hammaddeler, ABD ithalatının %73'ünü oluşturmaktadır. Bu hammaddelerin çoğu İngiliz İmparatorluğu'nun kontrol etmiş olduğu deniz aşırı ülkelerden gelmektedir. Mallar denizden taşınmaktadır ve dolayısıyla, deniz yolları, özellikle de Akdeniz serbest bir geçit olarak kalmak zorundadır.

General Eisenhower'ın Truman doktrininden yaklaşık 10 yıl sonra, 1957'de açıkladığı doktrin, Truman Doktrini'ni siyasi anlamda tamamlayan belgedir.

¹ Amerikan kamuoyu, savaşlarda iyi ve aydınlık olanı simgeleyen ABD, kötü ve karanlık olanı simgeleyenlerin ise karşı taraf olduğuna inanmıştır. Dolayısıyla SSCB'yi çevreleme politikasına destek sağlamanın en uygun yolu olarak halkı Sovyet tehdidiyle mümkün olduğunca korkutmaktan geçmektedir.

Eisenhower, İsrail'in 1956'da İngiltere ve Fransa ile birlikte Araplara savaş ilan etmesi, Süveyş'in işgali ve buna ABD'nin gösterdiği tepkinin ardından, Avrupalıların bölgeden çekilmesinden sonra oluşan boşluğu Amerikan gücü ve ekonomik yardımıyla doldurmak ve SSCB'nin bölgede yükselen prestijinin önüne geçmek için, 1957'de Kongre'den özel bir yetki talebinde bulunmuştur. Bu talep davet edildiği takdirde, ABD'nin Ortadoğu'da askeri ve siyasi müdahalelerde bulunabileceğini ilan etmiştir. Doktrin, aynı zamanda ikili ve kolektif ilişkiler yoluyla, bölge devlet ve halklarına komünizm tehlikesinin anlatılmasını, bir yandan da ekonomik sıkıntılarını gidermek yoluyla bu ülkeleri güçlendirmeyi öngörmektedir (Armaoğlu, 1991, s.240). Eisenhower doktrinini bölgede Türkiye, İran ve Irak hemen desteklemiş, fakat resmen, yalnız Libya ve Lübnan kabul etmiştir (Sander, 1979, s.152).

2.3.2. Marshall Planı

Truman'ın Dışişleri Bakanı General George Marshall'ın hazırladığı ve onun adıyla 1947'de yayınlanan Plan, Truman Doktrini'nin ekonomik boyutunu oluşturarak ABD siyasasının iki ayağı olan güvenlik ve ekonomiyi dış politikada bütünleştiren ikinci özgün metindir. Truman ve Eisenhower Doktrinleri ile, kendinde dış ülkelere siyasi müdahalede bulunma hakkı bulunduğunu deklere eden ABD, Marshall Planı ile de çok yönlü bir dünya ticaret sistemi oluşturmayı amaçlamıştır (Orta Doğu'nun Tarihi Gelişimi, 1992, s.102).

Planın öngördüğü çok yönlü ticaret ilişkileri, ABD'nin eski bir politikasıdır. ABD I. Dünya Savaşı sonrasında da dış ülkelere borç vererek ticaretini artırmış, aynı uygulamayı 1945-1947 yılları arasında da denemiş ama ülkelerin borçlarını, yine ABD'den aldıkları borçlarla ödemeleri yüzünden başarılı olamamıştır. Bunun üzerine, 1947'den itibaren yeni bir yöntem öngörülmüş, bağış ve hibeler yoluyla dünyada kendini yenileyebilecek şekilde işleyen bir kapitalist ticaret sisteminin oluşturulmasına çalışılmıştır. Bu sistemle gelirlerini artıran ülkeler, Amerika'nın artık değerini tüketebilecek kaynaklara sahip olabilecektir (Orta Doğu'nun Tarihi Gelişimi, 1992, s.104).

Aksi halde, savaş sonrası nakit yokluğundan, "takas" yoluyla değişime giden Avrupa ve Komünist Blok'a bu alışkanlığın yerleşmesi, Amerika'nın büyük üretimini alıcısız bırakacaktır. Bu sorunu aşmanın yolu ise, Avrupa'ya bağış şeklinde

dolar transfer etmek olarak bulunmuştur. ABD, bu politikasını, uluslararası örgütler aracılığı ile değil, hem Amerikan ihracatını sübvansedecek, hem de Avrupa'nın iç ekonomik politikalarını kalıcı olarak etkileyecek ve biçimlendirecek bir yöntemle gerçekleştirmiştir (Kolko, 1972, s.359-360). Bu siyaset Marshall'ın 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde yaptığı konuşmasında Avrupalılara yönelttiği çağrıda açıklanmıştır.

Marshall, Avrupa'ya eşgüdüm içinde bir yeniden yapılanma için inisiyatifi ellerine alma çağrısında bulunmuş, ABD'nin destek ve yardımlarını vaat etmiştir. SSCB ve Doğu Bloğu ülkeleri de bu çağrı kapsamı dışında bırakılmamıştır. Bir hafta içinde İngiltere ve Fransa'dan olumlu yanıt gelmiştir (Armaoğlu, 1991, s.165). Sovyet tepkisi, önce kuşkucu olmuş ve teklif “dolar aracılığı ile politik baskı” olarak nitelenmiştir. Zamanla plan Sovyetler'in de ilgisini çekmiş ve Rus Dışişleri Bakanı Molotov öncülüğünde bir heyet Paris'teki görüşmelere katılmıştır. Ancak görüşmelerde SSCB'yi tatmin edici bir sonuca varılamamıştır. Sonuç olarak Molotov, “Marshall Planı'nın Avrupa'yı bütünleştirmek için değil, müdahale edebilmek için” ortaya atıldığı notasını vererek ülkesine dönmüştür (Kolko, 1972, s.365).

Marshall Planı, 16 Nisan 1948'de Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) kurulmasına varan bir süreci başlatmış; Truman Doktrini çerçevesinde Avrupa'ya büyük çaplı bir Amerikan yardımı yapılabilmesinin kapılarını açmıştır.

Marshall Planı, Avrupa ve ABD ekonomileri arasında büyük çaplı bir entegrasyonu sağlayamamakla birlikte, savaş yorgunu ekonomilerin canlanması, ABD ile ticaret hacimlerinin artması ve Amerika'nın dünya ekonomisinde hegemonik kontrol kurmasında etkili olmuştur.

2.3.3. Nikson Doktrini

Nikson yönetimi, ideolojinin ve komünizmi çevreleme düşüncesinin dış politika üzerindeki etkisini azaltarak Amerikan dış politikasında önemli değişiklikler yapmıştır. Özellikle Nikson'un ulusal güvenlik danışmanlarından, Harvard Üniversitesi'nde dış politika dersleri veren Henry Kissinger “realist” görüşleriyle Amerikan dış politikasının yönünün değişmesinde önemli rol oynamıştır. Kissinger, ideolojinin, devletler arası ilişkilere hakim olmaması ve bir devletin genel dış politika çizgisini belirlememesi gerektiğine inanmıştı (Kissenger, 2002, s.83).

Kissinger ve Nikson 1970'lerdeki dünyanın 1960'lardaki dünyadan çok farklı olduğunu görmüşlerdi. ABD ve SSCB'nin egemen olduğu iki kutuplu dünya sisteminde köklü değişiklikler meydana gelmiş, Çin, Japonya, Fransa ve Üçüncü Dünya Bloğu gibi yeni güç merkezleri ortaya çıkmıştı. Kissinger ve Nikson Amerika'nın eskiden olduğu gibi dünyanın her yerinde komünist güçlerle çatışma içine giremeyeceğini ve kendisini silahlı çatışmalara sürükleyecek sorumluluklar almaya devam edemeyeceğini gördüler. Vietnam Savaşı da çok açık bir şekilde göstermişti ki, deniz aşırı memleketlerde bölgesel güçler adına savaşlar yapmak Amerikan çıkarlarına uygun düşmemektedir. Bu tür düşümenin iki sonucu oldu: Birincisi Amerikan yöneticileri ideolojik düşmanlarıyla detant (yumuşama) siyaseti gütmeye başladılar. İkincisi de ABD'nin yabancı ülkelerdeki sorumluluklarını, özellikle de askeri nitelikte olanlarını azaltmayı amaçlayan Nikson Doktrini ortaya çıktı (Nye, 2003, s.194).

18 Şubat 1970'de Kongreye gönderdiği raporda dile getirilen ve kendi adı ile anılan Doktrinde Nikson, "uluslararası ilişkilerde II. Dünya savaşı sonrası dönemin sona ermiş olduğunu ve yeni bir dönemin gereklerini karşılayacak şekilde bir dış politika oluşturulmasının gerektiğini" ifade ederek, "ABD'nin özgür ulusların savunulması ile ilgili bütün kararları, bütün planları ve programları yalnız başına yürütmek durumunda olmadığını, yükün bir kısmını ABD dost ve müttefiklerinin üstlenmesi gerektiğini" belirtmekteydi (Arı, 1999, s.73).

Nikson'un 25 Temmuz 1969'da Guam adasında yaptığı basın toplantısında açıkladığı gibi, "ABD bundan böyle Vietnam'da olduğu gibi mahalli savaşlara bulaşmayacak, antlaşmalardan doğan taahhütlerine bağlı kalacaktır". Yani "Askeri müdahalede bulunmaksızın askeri ve ekonomik yardımla" yetinecekti (Kissinger, 2002, s.97).

Nikson Doktrini, Birleşik Amerika'nın gücünün sınırlarının bir Amerikan Başkanı tarafından fark edilmesini ortaya koymaktaydı. Askeri açıdan ABD'nin dünyanın değişik yerlerinden çekilmesi gerekiyordu ve Nikson bu çekilişi Amerika'nın çıkarlarına ve prestijine zarar vermeden gerçekleştirmek istemekteydi. Nikson başkanlığı devralma töreninde yaptığı konuşmada: "Amerika'nın, her bir ulusun çatışmasını kendi çatışması olarak gördüğü ya da her bir ulusun geleceğini kendi sorumluluğu olarak algıladığı veya diğer devletlerin halklarına kendi işlerini

nasıl yönetmeleri gerektiğini söylediği zaman geçmişte kalmıştır” sözleriyle bu gerçekleri açıkça ifade etmekten çekinmemiştir (Kissenger, 2002, s.99).

ABD başkanı Nixon, ülkesinin bölgeye bakışını şu şekilde ifade etmiştir: “ABD’nin ve tüm özgür dünyanın Orta Doğu’daki çıkarları, bu bölgedeki barışın herhangi bir ülke tarafından ihlal edilmemesine bağlıdır. Herhangi bir gücün Orta Doğu’da hakim bir duruma gelmek istemesi, bölgedeki uyuşmazlıkları ve siyasi gerginlikleri şiddetlendirecek; Amerika ile özgür dünya ülkelerinin güvenliklerini olumsuz yönde etkileyecektir ve tehlikeye sokacaktır. Amerika bu bölgede bir hakimiyet kurmak istemediği gibi, başka bir ülkenin de burada hakim duruma gelmesine rıza göstermeyecektir” (Doğanay, 1994, s.40).

Nikson doktrinine göre ABD düşmanlara karşı müttefiklerini onlara ekonomik ve askeri yardımda bulunarak desteklemeye devam edecek, fakat müttefikleri kendi savunmaları konusunda daha fazla yükün altına girecekler ve askeri mücadelelerini kendi başlarına gerçekleştireceklerdi. Denilebilir ki, yeni Amerikan düşüncesinin temel hedefi, Amerikan askerlerinin doğrudan kullanılmayacağı bir sistem oluşturarak ABD’nin dünya liderliği konumunu korumaya çalışmaktı. Bu anlamda doktrin dünya çapında Birleşik Amerika’nın sorumluluklarını azaltmıyor, komünist güçlere karşı koyma konusunda kararlılığını etkilemiyor, fakat sorumlulukları gerçekleştirmenin yönteminde değişiklikler getiriyordu (Kissenger, 2000, s.665).

Eisenhower Doktrininin ardından Nikson ile bu doktrin değişikliğinin nedeni şu şekilde açıklanabilir (Kissenger, 2000, s.668). “Yirmi yıl boyunca, Wilsoncu idealizm, Amerikan liderlerinin bir misyoner enerjisi ve heyecanı ile küresel rollerini yapmalarını sağladı. Fakat 1960’lı yılların Çin Hind’inde sıkışıp kalmış ve iç çekişmelerle yıpranmış Amerikasının, uluslararası rolünün daha karmaşık ve daha detaylı bir tanımının yapılmasını gerektiriyordu. Wilson, uluslararası işlerde yeni ve herhangi bir problemi nihai çözümüne kadar izleme yeteneğine güvenen bir ülkeye yol gösteriyordu; Nikson ise, düş kırıklığına uğramış, geleceği, ulaşılabilir uzun vadeli hedefler bulmasına ve düşmanlık karşısında kendine güvensizlik duygusuna kapılmadan bu hedefleri azimle takip edebilmesine bağlı olan bir toplum devralmıştı.

ABD’nin dünyanın değişik bölgelerinde doğrudan sorumluluk almasının tehlikelerini fark eden Nikson yönetimi ise dolaylı sorumluluklar alarak, gerçek savunma işini bölgesel güçlere bırakıp onlara ekonomik ve askeri yardımda bulunarak ve onları şer güçlere karşı koymada teşvik yoluyla Amerika’nın dünya

liderliği fonksiyonunu gerçekleştirmeye çalıştı. Nikson Doktrini bu amacın doktrin olarak ifade edilmesinden başka bir Şey değildi. Nikson'ın ulusal güvenlik danışmanı Henry Kissenger'in de ifade ettiği gibi "Nikson doktrini ABD'nin dünyanın geri kalanına karşı sorumluluğunu devam ettirmesinin akılcı bir yoluydu. Toptan bir geri çekiliş için değil, fakat devam eden pratik bir ilişki için temel oluşturabilirdi" (Kissenger, 2000, s.683).

Amerikan başkanı Nikson, ABD'nin ve SSCB'nin ortak çıkarları olabileceğine ve Sovyetlerle bağlantıları arttırmanın ve onlarla normal ticaret ilişkilerine girmenin Amerika'nın çıkarına olacağına inanmıştı. Stratejik Silahları Sınırlandırma Anlaşması (SALT 1), Nikson'ın detant politikasının en önemli sonuçlarından bir tanesiydi. Nikson'ın Moskova'yı ziyareti ve iki süper güç arasındaki gerginliği yumuşatma konusunda samimi çabaları bu tür bir anlaşmanın imzalanmasını olanaklı hale getirmişti. Nikson'ın Amerikan dış politikasında devrim niteliğinde gerçekleştirdiği başka bir değişiklik de Çin'le normal ilişkileri başlatmaktı. Nikson komünist Çin'i ziyaret eden ilk Amerikan Başkanı oldu (Nye, 2003, s.271).

3. ORTADOĞUDAKI AMERİKAN POLİTİKALARININ TARİHÇESİ

3.1. 1945-1957 Arasında Körfez'deki Amerikan Çıkarları

Napolyon'un maceracı askerlerinin 1798'de Mısır'a ayak basmasından bu yana Ortadoğu büyük güçlerin mücadele arenası olmuştur. İngilizlerin 1908 yılında bölgede petrol bulmaları ile birlikte, bölgenin Avrupa ve Uzak Doğu arasındaki geçiş alanı olması özelliğine, bir de stratejik önemi eklenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonunda, yaklaşık bir asırdır devam eden üstünlüğe sahip İngiltere, Ortadoğu'daki bölge dışı tek güç idi. Körfez'deki üslerinden, Hint Okyanusu'ndaki güçlü İngiliz Donanması tüm denizleri kontrol ediyordu (Orta Doğu'nun Tarihi Gelişimi, 1992, s.35).

ABD'nin Ortadoğu bölgesine resmi düzeydeki ilgisi 1940 yılına kadar düşük kalmıştır. Bu durum 1956 Süveyş krizine kadar devam etti. İngiltere'nin askeri varlığını Körfez'de bulundurması ve aynı zamanda, özellikle Sovyetler Birliği'nin Batı baskısı sonucu askerlerini 1946 yılında İran'dan çekmesinden sonra, kayda değer bir Sovyet tehdidinin de var olmaması nedeniyle, Körfez'deki Amerikan varlığı daha çok ekonomik çıkarlara dayanıyordu (Armaoğlu, 1993, s.206-207).

Arap - Amerikan Petrol Şirketi (ARAMCO), ABD'ye Suudi Arabistan'da ucuz petrole ve büyük karlara erişim olanağı sağlarken¹ (Arı, 1999, s.59), Anglo-İran Petrol Şirketi (AIOC), İran'daki petrol üretimini kontrol altında bulunduruyordu. Körfez'deki krizler patlak vermeye başladığında, bu şirketlere karşı tutum yumuşak olmuştu. İran Başbakanı MUSADDIK, AIOC'yi 1951 yılında millileştirdiğinde, İngilizler onu iktidardan devirme politikası takip ettiler. 1953'te İngiliz İstihbarat Servisi, CIA'nin de desteği ile bir darbe tertipleledi ve Musaddık devrilerek, yerine Şah geçti ve ülkenin kontrolünü ele geçirdi (Wright, 2000.", s.11). Aynı şekilde,

¹ ABD şirketleri bölgede petrol ayrıcalığı elde etmeye 1920'lerde başlamıştır. örneğin, Suudi Arabistan'da ilk ayrıcalık 1923'de Nejdin El-Hasa yöresinde standart Oil Company. of California (SCOL)'ya verilmiştir. bu ayrıcalığın yarısı 1936 da Texas Corporation'a (Texaco) devredilmiş ve iki şirket 1944'te Aramco (Arabian - American Oil Com) adıyla yeni bir ortaklık kurmuştur.

Kuveyt 1961 yılında Irak tarafından tehdit edildiğinde de İngiliz Kuvvetleri Irak işgalini önlemek için bu küçük Emirliğe gönderilmişti (Armaoğlu, 1995, s.8-20).

Körfez'in koruyucusu görevini yerine getiren İngiliz rolüne rağmen, ABD bölgedeki varlığını ve rolünü ekonomik alandan hem askeri hem de siyasi alana kaydırıyor ve genişletiyordu (Shlaim, 1999, s.61). Ayrıca, Amerikan liderleri ve politika yapımcılarının savaş sonrası dönemde karşılıklarına iki durum çıkmıştı:

- Değişen güç dengelerine ve Soğuk Savaş psikolojisine bağlı olarak Sovyetler Birliği ile sürekli karşı karşıya gelmeleri,
- Bölgedeki hakimiyetin o ana kadar dünyanın görünürdeki üstün gücü olan İngiltere'den ABD'ye geçmesi.

Bu durum ABD'nin daha geniş bir ulusal güvenlik ve ulusal çıkar tanımlamasını yapmasını gerektirmekteydi¹ (Sherwood, 1990, s.8).

3.2. 1957-1979 Arasında Körfez'deki Amerikan Çıkarları

Ortadoğu Komutanlığı Projesi² ile bölgede varlığını sürdürmeyi hedefleyen ancak Mısır'ın oyununu bozması ile hedeflerine erişemeyen İngiltere'nin, 1956 Süveyş Krizi ile, bölgedeki nüfuzunun sona erdiği adeta tescillenmiş oldu. Artık Ortadoğu'da Avrupa devri kapanıyor ve süper güçler devri başlıyordu (Shlaim, 1999, s.31).

1960'lı yılların sonuna doğru, ABD Körfez'deki politikalarını gözden geçirmek zorunda olduğunu hissetti. Bunun üç temel nedeni mevcuttu :

- Ekonomik güçlükler yaşayan ve o nedenle deniz aşırı askeri varlığını azaltmak zorunda kalan İngiltere'nin 1968'de Süveyş Kanalı'nın doğusunda kalan bölgelerden çekilmeye başlaması,

¹ İngiltere savaş sonrasında kronik bir mali kriz yaşıyordu. Büyük kömür kıtlığı, azalan insan gücü, yetersiz makine gücü İngiltere'nin günden güne zayıflamasına neden oluyordu. Açlık, yoksulluk ve endüstriyel anemi oldukça belirgin hale gelmişti. Artık İngiltere dünyanın birinci sınıf gücü değildi. Bu koşullar altında İngiltere ABD'ye artık global yükümlülüklerini getiremeyeceğini bildirdi. Bu gelişmeler artık Pax Britannica döneminin sona erdiğini ve Pax Americananın başladığını habercisi idi.

² İngiltere'nin II. Dünya Savaşı başında ortaya koyduğu ve Ortadoğu'da kalmayı amaçlayan proje.

- Sovyetler Birliği'nin Hint Okyanusu'ndaki çıkarlarını, askeri çıkarları da dahil ederek, açığa vurması ve bölgeye Mart 1968'de savaş gemileri göndermesi,
- Vietnam Savaşının, NATO savunma bölgeleri dışındaki bölgelere Amerikan askeri müdahalesine olan halk ve siyasi desteğini erozyona uğratması (Kissenger, 2000, s.640).

ABD'de 60'lı yıllarda Ortadoğu'ya yönelik iki siyaset ekolü mevcuttu. Birincisi Ortadoğu'yu Soğuk Savaş penceresinden görüyor ve bölgede oluşacak muhtemel güç boşluğunun Sovyetler Birliği tarafından doldurulmasını engellemeyi politikasına esas görüyordu. Bu gruba göre ABD'nin küresel Soğuk Savaş stratejisi burada da geçerli idi. İkincisi ise bölgesel siyaseti öne çıkarıyorlardı. Bu gruba göre Sovyet yayılcılığı daha geri planda idi. Amaçları bölgede dostlar kazanmak ve böylece bölgenin istikrarını sağlamayı öngörüyorlardı. Nitekim Nikson politika itibari ile ikinci ekole yakın siyaset izlemiş ve bölgede dost ülkeler kazanmaya çalışmıştır. Dost ülkelerin başında İran gelmekteydi.

Körfez'deki bölgesel güvenlik için ise, Washington, İran'da iktidarda bulunan Şah'a yönelmiş ve Şah ABD'nin en sadık müttefiklerinden olmuştur. İran, ilk olarak Richard Nikson ve Milli Güvenlik danışmanı Henry Kissinger tarafından takip edilen ve "Nikson Doktrini" olarak bilinen milli güvenlik politikasının ana kozunu teşkil etmiştir (Shlaim, 1999, s.61). Nikson yönetimi bu politikayı, Sovyetler Birliği'nin genişlemesini çevreleme aracılığıyla durdurmak için, geliştirmekte olan 3 üncü dünya ülkesinde doğrudan askeri varlık bulundurmaya karşı güçlü muhalefetin ortaya çıktığı dönemde formüle etmişti. ABD, Sovyetlerin komünist yayılmasına karşı koyan uluslara silah ve yardım temin edecekti. Bölgede Irak dışında iki büyük devlet olan İran ve Suudi Arabistan'a silah transferinin arttırılmasını öngören "iki ayaklı (twin pillar)" politika uygulanması öngörülüyordu (Sick, 1998, s.6). Nikson'un planına göre "bölgenin savunulmasından sorumlu olacak bu devletlerin kapasiteleri nicelik ve nitelik açısından ABD silahları ile geliştirilecekti" (Sick, 1998, s.7).

İran bu politikanın odak noktasını teşkil ediyordu. ABD bu politika çerçevesinde, İran'a büyük oranda gelişmiş silahlar ihraç etti. Şah da bu silahların parasını ihraç ettiği petrolle karşılıyordu. 1973 yılına kadar, Nikson ve Kissinger İran'a istediği her türlü silahı ABD'den temin etmesini sağlamak için adeta "açık

çek” sunmuşlardı. Bu silahlar arasında, gelişmiş F-14 uçakları da bulunuyordu. Bu, ABD’den sonra bu uçağı kullanabilen tek ülke olarak İran’ı öne çıkarmıştı. Büyük nüfusu ve Silahlı Kuvvetleri ile İran gerekli olan insan gücünü temin etmekteydi (Markle, 1996, s.8). Hatta 1971 yılında, Umman’da komünist gerillaların, Umman hükümetini başkaldırması nedeniyle, Şah bölgeye İranlı paramiliter gruplar ve askeri danışmalar sevk etmişti. Bu politika 1975’te başarıya ulaşmış ve Körfez’deki Nikson Doktrininin bir başarısı olarak tescil edilmişti.

Ayrıca Şah, sadık bir müttefik olduğunu başka şekillerde de göstermişti. 1973 Arap - İsrail savaşında, ABD’yi desteklemiş ve İsrail’e verdiği destekten ötürü ABD’ye petrol ambargosuna Arap ulusların yanında yer almayarak destek vermemişti (Arı, 1999, s.134). Bölgede artan şekilde bulunan Sovyet varlığına ve Irak’taki Sovyet nüfuzuna rağmen Basra Körfezi bölgesi 1970’ler boyunca istikrarını korudu. Özellikle 1973 ambargosu, ABD’ye ve diğer gelişmiş dünyaya, Basra Körfezi petrollerine olan bağımlılığı açık bir şekilde göstermişti (Shlaim, 1999, s.64).

1970’ler, ABD politika yapıcılarını ve Amerikan kamuoyu tarafından, petrol transferinde benzer bir kesilme tekrar meydana geldiği takdirde, Körfezin ne kadar istikrar içinde kalacağını sorgulanmasıyla geçti. Nihayet 1979’a gelindiğinde bu iki soru da yanıt buldu.

Şubat 1979’da İslamcı devrimciler Şah’ı devirerek Körfez’deki temel istikrar unsuru ve garantörü olan Şah’ı ortadan kaldırmış oldular. Ayrıca, 4 Kasım’da Tahran’daki ABD elçiliğini mensuplarını rehin alarak, ABD’ye bir darbe indirdiler (Wright, 2000, s.4). Aralık 1979’da Sovyetler Afganistan’ı işgal ettiler ve Kabil’de Moskova ekseninde bir rejim kurdular. Dahası, İran’daki ayaklanma petrol piyasasında istikrarsızlığa neden oldu ve petrol fiyatlarını yükselterek gelişmiş ülkelerde enerji krizlerine yol açtı. Bu durum 1973 sonrasında yaşananların tekrarı niteliğinde idi.¹

1 Carter ve danışmanları İran’ı “istikrar adası” ilan etmelerinden çok kısa bir süre sonra İslami Devrim meydana geldi ve Şah ülkeyi terk etti. Carter ve kabinesi büyük bir ordu, polis gücü ve güvenlik teçhizatı ile kukla rejimlerinin korunamayacağını anlamış oldu. Böylece Carter ne bölgeselcilere ne de küreselcilere yaranabildi. Her iki kesim de onu İran’ı kaybetmekle suçladılar. Devrim aynı zamanda Nikson Doktrininin sonunun geldiği anlamına geliyordu. ABD hem prestij, güvenilirlik hem de İran askeri tesislerindeki özel dinleme istasyonlarından vs. olmuştu. Ayrıca petrol fiyatları varil başına 13\$’dan 34\$’a yükselterek dünya ekonomisi için önemli sonuçlar doğurdu.

3.3. 1979-1993 Arasında Körfez'deki Amerikan Çıkarları

Jimmy Carter'in iktidara gelmesinin ardından, Nikson Doktrininin eskidiği ve değiştirilmesi gerektiği düşünüldü. O döneme kadar Ortadoğu'daki Amerikan politikasının temel taşı teşkil eden bu politikaya son verilerek, yerine "Carter Doktrini" diye adlandırılacak yeni bir politika yürürlüğe sokuldu. Bu politika, o dönemden bu yana bölgedeki Amerikan politikasının temel eksenini teşkil etmiştir (Özey, 1997, s.27).

Carter, bu politikasını 23 Ocak 1980'de ilan etti. Özetle şunu diyordu : "Körfez Bölgesi'nde, bölge dışından herhangi bir gücün (Yani Sovyetler Birliği), Körfezi ele geçirme teşebbüsü, doğrudan Amerikan hayati çıkarlarına yapılmış bir saldırı olarak kabul edilecek ve böyle bir saldırıya askeri güç de dahil olmak üzere her türlü vasıtayla karşılık verilecektir" (US. Department of State Bureau of Public Affairs, 1980). Bu politika, Sovyet yayılmacılığını çevrelemek için silah yardımı konusunda vurgu yapan Nikson Doktrininin tam tersi bir duruşu ifade ediyordu. Artık, Körfez'deki Amerikan çıkarlarının savunulması için, Amerikan askeri gücüne başvurulacaktı.¹

Dahası ABD, Şah'ın devrilmesiyle oluşan bölgesel istikrarsızlık tehditleri için bile askeri güce başvurabilecekti. Carter, oluşturduğu politikayı desteklemek için, Kara, Deniz, Hava ve Deniz Piyade Kuvvetlerinden müteşekkil bir "Acil Müdahale Gücü (RDF)" oluşturdu.² Bu müdahale gücü, Körfez'i muhtemel bir Sovyet işgalinden veya devrimci ayaklanmalardan kaçmak için kullanılacaktı. ABD aynı zamanda, bölgedeki deniz ve hava üslerine nüfuz etme gayretlerine girdi ve kısa zaman içinde Kenya, Somali ve Umman'da üs anlaşmaları gerçekleştirdi (Arı, 1999, s.168). Reagan yönetimi de, bölgedeki tüm Amerikan Kuvvetlerini koordine etmek amacıyla bir "Merkezi Komutanlık" kurdu.

1 Bush'un Ortadoğu politikasının temelinde yatan Amerikan politikasının Carter Doktrini olduğunun ispatı.

2 1991 ve 2002'de Bağdat'ı ilk vuran uçaklar bu güce aitti.

1980 Eylül'ünde patlayan İran - Irak savaşı Basra bölgesi petrollerinin ne kadar tehlikelere açık olduğunu bir kez daha kanıtladı. ABD Irak'ı destekledi¹ (Markle, Jeff, 1996, s.4). Her iki taraf birbirlerinin petrol tankerleri ve rafinerilerine saldırılar düzendi. Bir süre sonra saldırılar, tarafsız tankerlere de yönelmeye başladı. 1987 yılında Kuveyt tankerlerinin Basra Körfezi geçişinde eskortlanması talebinde bulundu. Bu görevi, Amerikan Deniz Kuvvetleri unsurları üstlendiler ve İran'ın hava ve deniz gücü birimleri ile karşı karşıya geldiler (Armaoğlu, 1993, s.30-42). Birkaç çarpışma vuku buldu. 1988'in Temmuz ayında US Vincennes kruvazörü'nün İran Havayollarına ait bir uçağı düşürmesi, bu çatışmalardan en trajik olanını teşkil etti (Shlaim, 1999, s.85-86). Aynı yıl İran-Irak savaşının sona ermesi, Körfeze tekrar nispi barışı ve istikrarı getirmiş oldu² (Yılmaz, 1998, s.510).

Ancak 2 yıl sonra; 02 Ağustos 1990'da Irak Kuveyt'i işgal etti. Bu aslında İran-Irak savaşının son perdesini teşkil ediyordu. Her iki savaş da Irak diktatörü Saddam'ın güç, refah, toprak genişlemesi ve askeri üstünlüğü ele geçirme psikolojisinin ürünü idi (Shlaim, 1999, s.89). Gerekçesi petrol kaynaklarının ele geçirilmesi ve petrol gelirlerinden ilave gelir elde etme isteği idi. Başkan Bush büyük bir uluslararası koalisyonu harekete geçirerek, Körfez'de geniş çaplı hava, kara ve deniz harekatı gerçekleştirilmesini sağladı. 17 Ocak 1991'de ABD liderliğindeki koalisyon Irak'a karşı askeri operasyona başladı. Şubat ayında kara harekatı başladı ve Irak askeri potansiyelinin büyük bir bölümü tahrip edilmiş olarak, Kuveyt'ten geri çekilmek zorunda kaldı.

1991'den 1993 yılına kadar, Körfez Savaşı'nın sonlarına doğru isyan ederek Saddam kuvvetlerince bastırılan Kürtleri koruma gerekçesi ile, Irak Kuvvetlerinin hareket sahası kısıtlanmaya çalışıldı. Bunun diğer gayesi, Irak'ın Kuveyt'i ve Suudi Arabistan'ı tehdit etmesini engellemektir (Cemal, 2003, s.29).

Suudi Arabistan Körfez bölgesi petrol ihracatının yaklaşık %25'ini oluşturmaktadır (BP Statistical Review of World Energy, June 2003). Nikson

1 Yom Kippur(1973) savaşı, 1973 petrol krizi, 1979 İran devrimi ve 1980 İran-Irak savaşı hepsi ABD'nin bölgedeki durumunu tehlikeye sokan gelişmelerdi. Ancak hiçbiri Sovyet kışkırtması veya etkisiyle ortaya çıkan olaylar değildi. Petrol kaynaklarına karşı gelişen bu tehlikeler hepsi bölgenin kendi içerisindeki istikrarsızlıktan kaynaklanmıştı.

2 Savaş sonucunda, memleket içi istikrarın önemi; diğer ülkelerin zayıf anlarından istifade ile başlatılan harekatın hedef ülkeyi beklenilen aksine kuvvetlendirdiği; modern harp silah ve araçlarına rağmen insan faktörünün önemli olduğu; sınırlarının değişmeyeceğinin anlaşıldığı; savaşa taraf olmayan ülkelerin görünürde barışa taraftar, ancak gerçek durumda ise çatışmaların sürmesini istediği; muhtemel bir harpten sonra hem yenenin hem de yenilenin kayıplara uğradığı ortaya çıktı.

Doktrini'nde iki ayaklı Amerikan stratejisinin İran'ın yanında diğer ayağını teşkil etmekteydi. İran devriminden sonra İran'ın Amerikan çıkarlarına hizmet etme olasılığı ortadan kalkınca, ABD, Suudi Arabistan'a büyük önem atfetmeye başladı. Nitekim bölgeyi kontrol eden askeri güçlerinin büyük bölümü Suudi Arabistan ve Kuveyt'te konuşlanmış durumdadır. Diğer taraftan Basra Körfezi'ni ve Hint Okyanusu'nu da rahatlıkla kontrol altında bulundurmasına imkan tanımaktadır (Pala, 2003, s.71).

Muhtemel bir tehdidi önlemek için Irak üzerinde "Uçuşa Yasak Bölgeler" teşkil edildi. Irak uçaklarının bu bölgelere girmesi yasaklandı. 32. paralelin güneyi 36. paralelin kuzeyi yasak bölgeyi oluşturuyordu. Uçuşa yasak bölgelerin görünürdeki maksadı, Irak'ın Kürt mültecilere saldırısını engellemek ve Kuveyt ve Suudi Arabistan sınırındaki Irak askerlerine yapılacak desteği önlemektir (Mallat, 1993, s.37).

1989'daki Doğu bloğunun Komünist Ülkelerinin dağılışı ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşü, ABD'ye uluslararası arenada karşı koyan tek gücün ortadan kalkmasına yol açtı. Körfez Savaşı'nda Sovyetler Birliği dahil tüm güvenlik konseyinin desteğini alarak Ortadoğu'da geliştirdiği hareket ile ABD dünya jandarmalığına hazır olduğunu tüm dünyaya kanıtlamış oluyordu (Erendil, 1992, s.4).

Soğuk Savaşın ve Körfez savaşının sona ermesi bölgede süper güçlerin menfaat çatışmalarının da sonunu getirmişti. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması, 1956 Süveyş krizi ile bölgeye girmiş olan ve Suriye, Irak, Yemen, Libya ve radikal Filistin örgütleri gibi bölge unsurlarını destekleyerek, Ortadoğu'da istikrarsızlığı körükleyen Sovyetler Birliği gibi bir temel aktörü ortadan kaldırmıştı. Diğer taraftan, Irak ve İran gibi bölgedeki kuvvet dengesini ve istikrarı bozma olasılıkları yüksek iki bölgesel güç de, 8 yıl süren İran-İrak savaşı ve Körfez savaşı ile sindirilmiş bulunmaktaydı. Kısacası konjonktür Filistin-İsrail Barış görüşmeleri için oldukça uygun görünüyordu. Artık, Nikson ve Carter'ın takip ettiği küresel bakış yerine bölgesel bakış ile bölge ülkeleri arasındaki barışın sağlanmasının önemi açık olarak ortaya çıkmıştı. Bölgede meydana gelecek herhangi bir istikrarsızlık Amerikan çıkarlarını derinden etkileyecekti. Çünkü "Körfez ülkeleri Amerikan mal ve hizmetlerine çok değerli bir pazar olduğu gibi petrol kaynaklarına da sahip" (Shlaim, 1999, s.107) bulunuyorlardı.

Nitekim bu koşullar altında Mart 1991’de, Bush “Yeni Dünya Düzeni” adını verdiği yeni sistemi ilan etti. Bu yeni düzenin unsurları demokrasi, ekonomik gelişme ve bölgesel güvenlik olacaktı. ABD’nin Ortadoğu politikası dört nokta ve ilkeye dayanıyordu:

- Bölgede bir güvenlik ve istikrar sisteminin kurulması,
- Bölgenin silahsızlandırılması,
- Bölgesel ekonomik gelişme,
- Arap-İsrail barış sürecinin tekrar hayata geçirilmesi (Murphy, 1994, s.81).

Körfez Savaşı sonrası koşulların uygunluğu, 1991 Ekiminde Madrid’de Ortadoğu Barış Konferansının toplanması sonucunu doğurdu ve barış sürecinin başlamasına imkan tanıdı.

Bush’un Yeni Dünya Düzeni’nin unsurlarından “silahsızlandırma” başarıya ulaşamadı, aksine bölgedeki silahlanma yarışı arttı. Ancak, Körfeze yönelik Irak saldırganlığının ortaya koyduğu tehdit ve İran’ın silahlanma yarışı ile bölgede hakim güç olma ihtirası, ABD’nin kendi ve global güvenliğine tehditlerin tekrar ortaya çıktığı anlamına geliyordu. Zenginlik, refah ve istikrarın devamı için Körfez petrolünün sahip olduğu önem, bölgede Amerikan varlığını zorunlu kıldı (Pala, 2003, s.82).

Clinton yönetime geldiğinde önünde, Reagan tarafından İran-Irak savaşı sırasında İran’a karşı Irak’ın desteklenmesi şeklinde uygulanan ve yine Irak Kuveyt’e saldırmamış olsaydı, Bush tarafından da Irak lehine takibe devam edilecek olan geleneksel “Denge Politikası” mirası bulunuyordu. Bu politika Körfez savaşı ile birlikte büyük değişikliğe uğramıştı. Clinton bu politikayı ya devam ettirecek ya da radikal bir değişiklik yapacaktı. Yeni yönetim, denge politikasının İran Devrimi, Rehine Krizi ve Irak’ın Kuveyt’i işgali ile başarısızlığa uğradığına inanıyordu. Clinton yönetimi, İran ve Irak’ın Basra Körfezi petrol taşıma hatlarını tehdit etmesinin önüne geçmek ve Ortadoğu’daki Amerikan çıkarlarının zarar görmesini önlemek için yöntemler aramaya başladı. Yeni politikanın geleneksel “denge politikası” olmayacağı belli olmuştu ve nitekim Clinton yönetimi bu hedeflere ulaşabilmek için “İkili Çevreleme” adı verilen politikayı yürürlüğe koydu (Indyk, 1993, s.21).

3.4 Ortadoğu Bölgesinde Değişen Amerikan Politikası

3.4.1. Martin Indyk ve “İkili Çevreleme”

İkili çevreleme politikası, 18 Mayıs 1993'te Başkanın özel danışmanı Martin Indyk'in Washington Enstitüsünde yaptığı bir konuşma ile ilk kez gündeme geldi. Bu konuşmada, ABD'nin Ortadoğu'da tek hakim olacağını, İran ve Irak'a hiçbir şekilde etkin bir rolün öngörülmediğini vurguluyor ve ABD'nin körfez politikasının çerçevesini çiziyordu (Indyk, 1993, s.1-6). “İkili Çevreleme” politikasının mimarı olan Indyk'i biraz daha yakından tanımak, böyle bir Amerikan politikası altındaki gerçek nedenleri de daha iyi anlamının yolunu açacaktır.

3.4.1.1. Indyk Kimdir?

“İkili Çevreleme” politikası duyurulduğunda, Indyk Ortadoğu sorunlarında Amerikan Milli Güvenlik Konseyi'nin (NSC) başdanışmanlığını yapıyordu. Clinton'un bölgeden sorumlu sağ kolu konumundaydı. Seçkin bir Ortadoğu uzmanı, eski İsrail yanlısı bir düşünce kuruluşunun yöneticisi olan Indyk, Warren Christopher ve milli güvenlik danışmanı Anthony Lake tarafından son derece saygı duyulan bir şahsiyet idi. Indyk 10-12 sene içerisinde, bir düşünce kuruluşunun yöneticiliğinden, ABD'nin en yüksek diplomatik dokusu içerisine girmeyi başarmıştı.

Kendisi Avustralyalı idi ve Avustralya'da yetişmişti. Üniversitelerde Profesörlük yapmış, hatta 1978 yılında, Avustralya'da Ortadoğu İstihbarat Masasının yöneticiliğini yürütmüştü. Indyk'in uzmanlık alanı Arap - İsrail anlaşmazlığı idi. Politik ihtirası önde gelen özelliklerindendi. Indyk, İsrail yanlısı gruplara yakınlığı, hatta bağlantısından ötürü eleştiri alıyordu (Gürbüz, 2003, s.78). Indyk'e göre Avustralya'dan ABD'ye göçünün en önemli nedeni, Avustralya'da Ortadoğu'ya karşı olan ilgisizlik idi. ABD'ye gelmesi de güçlü bir İsrail yanlısı lobinin kuracağı “Araştırma Merkezi”nin (AIPAC :American İsrail Public Affairs Committee) örgütlenmesini organize etmek içindi.

ABD ve İsrail arasındaki özel ilişki kültürel bağımlılık ve ortak değerler üzerine kurulmuştur. Birçok Amerikalı ve Yahudi, İsrail'in sosyal ve ekonomik başarısından, toprak yerleşiminden, cesaretinden ve demokrasi geleneğinin olmadığı bir bölgede demokrasiye bağlılıklarından etkilenmektedirler. Amerikan ilgi ve desteğinin arkasındaki daha somut bir faktör ise, çoğunlukla Yahudi lobisi olarak

bilinen AIPAC organizasyonunun gücüdür. Yahudi lobisi ABD'deki en güçlü lobilerden biridir. Ortadoğu'ya yönelik Amerikan politikasının formülasyonunda ve icrasında görev alan Amerikan Kongresi, Yahudi lobisinin nüfuzuna en açık olan kurumdur. En düşük tesir altındaki Amerikan kurumu ise kabinedir. Ancak Başkan anahtar konumundadır ve Kongre ile diğer kurumlar arasında çıkacak herhangi bir anlaşmazlıkta nihai sorumluluk ve yetki Başkandadır. O nedenle ABD'nin başındaki Başkan ile danışmanlarının fikirleri, davranışları ve tercihleri Amerikan politik karar verme mekanizmalarında çok etkilidir (Shlaim, 1999, s.42).

Indyk Devlet Planlama Teşkilatının başına getirilmiş ve Bush ve Clinton'a Ortadoğu politikasının oluşturulmasında yardımcı olmuştur. 1995 yılında İsrail'e Büyükelçi göndermesine karar verildiğinde, Indyk'in İsrail yanlısı görüşlerinden ve çok kısa zamanda o mevkilere ulaşmasından dolayı tartışmalar başlamış, bu durumun ve Amerikan çıkarlarına, ne de İsrail'in yararına olduğu ifade edilmiştir¹ (Kamen, 1995, s.4).

3.4.1.2. "İkili çevreleme" için Konjonktür

ABD'nin Körfez Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan belirleyici rolü konjonktür açısından uygun düşüyordu. İran ve Irak savaş yaralarını sarmakla meşgul idiler ve her ikisinin silah kapasiteleri, ABD için kaygı oluşturacak düzeyde değildi. ABD Körfez savaşı sonrası bölgeye büyük askeri yığınak yapmıştı. Diğer taraftan, İran ve Irak'ın ABD'nin tecrit politikasına karşı kullanabilecekleri bir Süper Güç - Sovyetler Birliği - de mevcut değildi. Ayrıca, Körfez bölgesindeki diğer Arap Devletleri de, Kuveyt deneyiminden sonra, ABD'nin bölgedeki askeri varlığına doğal bakıyor ve destek veriyorlardı. Bu hususlarda eş zamanlı olarak ortaya çıkan Arap - İsrail barış süreci, ABD için olumlu bir hava da yaratmıştı. Böylece, Filistin meselesi kullanılarak ABD karşıtı bir blok oluşturmak da mümkün olmayacaktı (Sever, 1998, s.347).

Indyk konuşmasında üç husustan bahsetmişti: (Indyk, 1993, s.7-9)

¹ ABD'ye gelmesinin ardından bir yıl geçmeden Indyk hayal kırıklığına uğruyor, çünkü araştırması, AIPAC'ın ciddi bir İsrail propaganda kuruluşu görülmesinden dolayı kabul edilmiyor. O dönemde, Washington'daki stratejik araştırma kurumlarının, fazlasıyla Arap yanlısı olduğunu düşünüyor. Daha sonra AIPAC tarafından desteklenmek suretiyle, (Yahudi cemaatinin desteği) 100.000 \$'lık bağış yapılarak "Washington Yakın Doğu Enstitüsü" adlı kuruluşa ikinci müdür (Müdür Yrd.) olarak giriyor, 1985 yılında ABD'nin yanlış politik varsayımlara dayandığını ve bunun daha İsrail - eksenli politik eksene çekilmesi gerektiğini düşünüyor. Indyk 1987 yılında yeşil kart sahibi oluyor ve 5 yıllık aradan sonra, 1992 yılında vatandaşlığa kabul ediliyor.

- ABD 1950’li yıllardan bu yana ilk defa bölgede hakim güç durumuna gelmiştir ve taraflar Amerikan nüfuzunun kullanılmasına hazırdırlar.

- Artık bölgeyi bölümlere ayırarak politika geliştirmemiz olası değildir. Bir yandan bölge ülkelerinin elinde bulunan balistik füzeler, diğer yandan bölgenin herhangi bir yerindeki anlaşmazlık, köktencilik ve isyanlar diğer kısımlara da süratle nüfuz edebilir ve tesir icra edebilir. Artık, bölgedeki hiçbir savaş, İran-İrak savaşında olduğu gibi, sekiz yıl boyunca devam ederken diğer bölge ülkelerinde normal sosyal ve çalışma hayatının süreceğini düşünmek mümkün değildir.

- Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte bölgenin yeniden tanımlanma ihtiyacı doğmuştur. Ortadoğu bölgesine dış sınır olmalarına rağmen, Orta Asya’da yeni ortaya çıkan Müslüman Türk cumhuriyetlerini stratejimiz içerisine katmak zorundayız. Bunu yaptığımız taktirde de, bölgesel hesaplar içerisinde Türkiye’nin artan önemini anlama noktasına geliyoruz”.

Bölgenin stratejik değerlendirmesini ise yine üç başlık altında sıralamıştı: (Indyk, 1993, s.11)

- Ortadoğu Barış Sürecinin başlamış olmasından çok mutluyuz. Bu sürecin kalıcı bir barışa dönmesini arzuluyoruz.

- İran-İrak savaşı ve Körfez savaşı sonucunda, çıkarlarımızı tehdit edemeyecek kadar düşük silah imkan ve kabiliyeti ve bölgede bir güç dengesi miras almış bulunuyoruz.

- Sovyetler Birliği’nin dağılması ve Irak’ın mağlubiyeti ile birlikte bölgedeki radikal ve karşı cephe dağılmış durumdadır.”

İşte “İkili Çevreleme” politikası bu konjonktür içerisinde açıklanmış ve İran ve Irak uluslararası barışı tehdit eden iki “yasadışı” ülke olarak tanımlanmıştı. Irak’ın Birleşmiş Milletler kararlarına uymasının sağlanması, İran’ın ise silahsızlanma ve Barış sürecine engel olmasının engellenmesi gibi yaptırımlara maruz bırakılması öngörülmüştü. Körfez Savaşı’nda yoğun yaptırımlara maruz kalan Irak’ın, uluslararası dünyadan tecrit edileceği, İran’ın ise ekonomik ve siyasi çevrelemeye tabi tutulacağı vurgulanmış oluyordu. Indyk’in çerçevesini çizdiği bu politika ile, Washington’un Saddam karşıtı muhalif grupları da destekleyeceğini açıkça ifade ediyordu.

3.4.1.3. “ İkili Çevreleme” Politikası

Körfez Savaşı sonrası, Saddam’ın iktidarının devam etmesi ve İran’ın Irak’la uzun savaşın yaralarını sararak, ekonomik kalkınmaya başlaması, Clinton’un 1993’te iktidara geldiğinde karşısında Ortadoğu ile ilgili temel sorunlar olarak yer alıyordu. Bu durumun altından kalkmak için, 1991 Madrid Konferansı ile büyük atılım gerçekleştiren Arap - İsrail Barış Süreci’nin pekiştirilmesi, “İkili Çevreleme” ile İran ve Irak’ın saldırganlığının önlenmesi ve Ortadoğu’ya barış getirilmesi öngörüldü. İsrail ve Filistin arasında meydana gelebilecek bir barış, İsrail ile daha önceden İsrail’e düşman devletler arasında bir yumuşamaya neden olacak ve İsrail’e muhalefet ederek tehdit oluşturan İran ve Irak’ın konumlarını zayıflatılacaktı. “İkili Çevreleme” politikası ve Barış Süreci ile ABD bölgede 6 ana sahada çıkarlarının güçlenmesini öngörüyordu: (Brzezinski et al, 1997)

- Hayati değerdeki petrol kaynaklarına erişimin korunması.
- Ortadoğu’nun siyasi ve ekonomik gelişmesinin sağlanması.
- Barış sürecinde liderliği elde bulundurarak bölgesel istikrarı arttırmak.
- Kitle imha silahlarının yayılmasını önlemek.
- Terörizm ile savaşmak için bölgesel güçlerle işbirliği.
- Siyasi radikalleşmeye yol açan ve onu besleyen merkezi sorunları ortadan kaldırmak.

Indyk tarafından çerçevesi çizilen “İkili çevreleme” politikası 1993 yılında yürürlüğe sokuldu. Bu politika ile Clinton yönetiminin stratejisi Irak ve İran’ın çevrenmesinden oluşuyordu. Clinton yönetiminin Ortadoğu politikasının iki yönü mevcuttu: Barış sürecinin devamı için verilecek destek ve İran ve Irak’ın çevrenmesi. Bu iki hususun birbirini destekler mahiyette olması ve İran ve Irak’ın bölgesel siyasetten uzak tutulmasını hedeflemesi öngörülmüştü (Brzezinski et al, 1997).

Brzezinski’ye göre “Bu politika stratejiden çok bir slogandır ve uzun vadeli yürütülemez. Her iki Körfez bölgesi gücünün izolasyonu politikasının stratejik yanı eksiktir ve yüksek mali ve diplomatik risk taşımaktadır. Saddam Hüseyin politikasının yürürlüğe konduğu zamandan bu yana iktidardadır ve koalisyonda çatlaklar oluşmuştur ” (Brzezinski et al, 1997).

3.4.1.4. “İkili Çevreleme Politikası” - Politikanın Unsurları

Indyk’in konuşması analiz edildiğinde “İkili Çevreleme” politikasının dört temel unsuru içerdiği görülür. Bunlar;

- Irak ve İran’ın askeri çevrelenmesi,
- Rejimde veya rejimin davranışlarında değişiklik yapabilecek ekonomik yaptırımların uygulanması,
- Rusya ve Çin gibi güçler ve müttefik ülkelerle uluslararası desteği arttırmak amacıyla siyasi girişimlerde bulunmak ve
- Gizli olarak yapılması düşünüldüğünden, daha az dikkat ve gayret çeken, Irak ve İran rejimlerinin istikrarsızlaştırılarak Körfez’in güvenliğine oluşturacakları tehdidin ortadan kaldırılması (Indyk, 1993, s.15).

3.4.1.5. Askeri Güç Bulundurulması

ABD, İran ve Irak tarafından ortaya konabilecek herhangi bir saldırı girişimini karşılayabilmek için, Körfez Bölgesi’nde büyük kuvvet bulundurmaktaydı. Üstelik büyük çapta Amerikan askeri teçhizat stoku, herhangi olası bir krize karşı kullanılmak üzere bölgeye yerleştirilmiş durumdaydı (Ural, 2000, s.65).

Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn ve Türkiye Amerikan askeri varlığını barındıran ülkelerdendir. Buradaki Amerikan güçleri, Irak’ın uçuşa yasak bölgesinde devriye uçuşları yapmakta, Hürmüz’ün Boğazı’nı gözetlemekte ve Irak’ın Suudi Arabistan ve Kuveyt’e muhtemel saldırısını gözlemlemeye çalışmaktaydılar.

İran ve Irak’ın muhtemel saldırısına karşılık olarak, bölgedeki bu kuvvetlerin ilk olarak kullanımı, daha sonra ise bölgeye büyük askeri gücün transfer edilmesi planlanmaktaydı.. “İkili Çevreleme” politikasının askeri unsuru, İran ve Irak’a karşı büyük bir askeri varlığın bölgede konuşlandırılmasını öngörmekteydi (Ajami, 1998).

3.4.1.6. Ekonomik Yaptırımlar

Körfez Savaşı’nın sona ermesinden sonra, Irak BM ambargosuna maruz kalmış ve kitle imha silahlarının üretimini engellenmesi için tedbirler almıştı. Bunlardan en önemlisi, BM Güvenlik Konseyi’nin 687 No.lu kararı idi, Bu karar, SCUD gibi uzun - menzilli Güdümlü Mermilerin imhasını ve bu maksatla kullanılacak, silah üretim

merkezlerinin ortadan kaldırılmasını öngörüyordu. Kuveyt sınırlarının tanınması bu karar içerisinde yer alan diğer bir unsurdu (Sağlam, 1999, s.56).

BM Güvenlik Konseyi, Ekim 1992'de 778 No'lu kararı da kabul etti. Bu karar, Irak'ın yabancı bankalardaki fonların, Kuveyt'in işgalinden doğan zararların tazmininde kullanılmasını öngörüyordu. Bu kararlar kısmen başarı kazandı, ancak yasa dışı yollardan yapılan ticaret ile bu ambargo delinmiş oldu (Sağlam, 1999, s.57).

ABD'nin İran üzerinde yaptırımları, daha önce vurgulandığı gibi, Tahran'ın askeri kapasitesi ve kabiliyetini artırmayı önleyici, teknoloji transferi ve gelir elde ediminden tecrit edilmesi şeklinde uygulandı. ABD kongre aracılığıyla İran'a yapılacak doğrudan yardımları yasakladı, İran'ın yararlanabileceği, Uluslararası kuruluşlara ve programlara bağış / yardımı yasakladı, İran'da iş yapan veya borç veren uluslararası kuruluşlara ve bankalara yapılacak dolaylı Amerikan yardımının da önünü kesti. Bunun en önemli kısmını, silah yedek parça ihracının yasaklanması oluşturdu. Bu aslında 1979 yılında Amerikan Elçiliğinin işgalinden bu yana yürürlükte idi. Tüm bu kontrol ve kısıtlamalar, İran'ın kitle imha silahları üretimini kısıtlamayı, Silahlı Kuvvetlerini geliştirme programlarını engellemeyi amaçlıyordu (Hamilton and Lee, 1998).

ABD 1996'da kabul ettiği anti-terör yasası ile de İran'ın herhangi bir ABD şirketi ile doğrudan ticaretini ve ekonomik ilişki kurmasını engelledi. ABD ekonomik yaptırımlar aracılığıyla İran ve Irak'ın askeri kabiliyetlerini kısıtlamayı hedeflerken, aynı zamanda Körfez Bölgesinden de tecrit etmeyi planlıyordu (Sick, 1998, s.10).

3.4.1.7. Siyasi Çabalar

Washington, bu tecrit politikasının başarılı olabilmesi için, "Çevreleme Politikasını" çok taraflı oluşturmaya gayret etti. Kuzey Irak'taki operasyonlarına ve uçuşa yasak bölgelerinin gözlenmesine NATO ülkeleri destek verirken, Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleri de bu desteğe iştirak etti (Sağlam, 1999, s.56). Irak üzerinde uygulanan ekonomik ambargoya büyük oranda katılım oldu.

Ancak İran'ın karşı tecrit politikasında durum farklı idi. ABD'nin en yakın müttefikleri bile (Almanya gibi) İran'la ticari ilişkilerini devam ettirerek, yatırımlarda bulundular. 1995 yılında, Amerikan petrol şirketi, CONOCO, İran' la 1 milyon dolarlık Şirri bölgesi gaz yataklarının iyileştirilmesi projesini imzaladığını

ilan etti. CONOCO yıllardır bölgede faaliyet gösteren bir şirketti ve yaptığı anlaşma parasal büyüklük açısından İkili Çevreleme politikası kurallarına da uygundu. İran'ın bu işi CONOCO'ya vermesi, ABD'ye bir jest yapma niyeti olarak görülmüştü. Ancak bu anlaşma, Amerikan Çevreleme politikasının davalarında açılacak bir delik olarak algılanmış ve anlaşmanın iptali sağlanmıştı. ABD bu politikaya destek için, diğer Avrupa devletlerini de İran'daki ekonomik ilişkilerinde tavizsiz olmaya ikna etmeye çalıştı. CONOCO anlaşmasının iptalinin ardından, Fransız şirketi TOTAL anlaşmayı gerçekleştirerek, ekonomik ilişkilerine devam etti (Pala, 2003, s.207).

İran ve Irak'a karşı uygulamaya çalışan ekonomik yaptırımlarda yukarıdaki gibi bir fark ortaya çıktı. Bölgedeki Arap - İsrail barış görüşmelerinin tökezlemeye başlaması, silahlı çatışmalar ve terörizm, "İkili Çevreleme" politikasının temelini oluşturan İran ve Irak'ın tecrit edilmesi politikasının altını oymaya başladı. Tüm bu çabaların başarısızlığa uğraması, ABD'nin Ortadoğu politikasının tümünden zayıflaması sonucunu doğuracak ve Amerikan girişimlerinin gerçek dışı ve destekten yoksun olduğu izlenimini uyandıracaktı. Daha önemli bir sonuç ise, ABD'nin bu politikasındaki başarısızlık, bölgedeki Amerikan liderliğine karşı alternatif olarak İran ve Irak'ın çıkmasına neden olabilecekti (Orta Doğu Barış Süreci ve Türkiye Üzerine Etkileri, 1996, s.67).

3.4.1.8. Gizli Harekat

Clinton yönetimi, Bush yönetiminin uyguladığı gizli faaliyetlerini azaltarak, düşük bir düzeye indirdi. Yine de, bu tür faaliyetler, CIA bağlantılı bazı Kürt Gruplar için bir seçenek olarak yer almaktaydı. Ancak Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYP) ve Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) arasındaki derin görüş / politika ayrılıkları, Bölgede Saddam'a karşı olası bir Kürt ayaklanma ihtimalini azaltmaktaydı (Sever, 1998, s.347-348).

3.4.2. İkili Çevreleme Politikası Çerçevesinde ABD'nin Ortadoğu Politikaları

Basra Körfezi'nde ABD'nin karşı karşıya geldiği iki önemli bölgesel güç bulunmaktaydı. Bu güçler, aynı zamanda, çıkarları birbirleriyle de çatışan İran ve Irak'tı. 1979 İran devrimi ardından bu iki ülkenin çatışan çıkarları nedeniyle patlayan İran-İrak Savaşı, Ortadoğu bölgesinin zaten tarihsel (Yılmaz, 1998, s.500) olan istikrarsızlığını artırmış, 1990'daki Körfez Krizi ile ise istikrarsızlık en üst noktaya

çıkarak Irak'ın Kuveyt'i işgali ve çok-uluslu koalisyonun bölgeye askeri müdahalesi ile sonuçlanmıştı. Körfez bölgesinin zengin petrol yatakları ve bu yataklarının önemli bir kısmının ABD'ye dost olmayan unsurların elinde bulunması, ABD'nin bölgeye daha ciddi eğilmesini gerektirmişti (Sağlam, 1999, s.87).

ABD, fikir babalığını Amerikan Ulusal Güvenlik Konseyi üyesi Martin Indyk'in yaptığı "İkili Çevreleme" adı verilen politikayı İran ve Irak'ın bölgenin istikrarına zarar vermelerini önlemek, Ortadoğu'da Amerikan politikalarını daha rahat uygulayabilmek ve bu iki ülkenin Ortadoğu Barış Süreci'ne muhtemel zararlarını önleyebilmek maksadıyla; 1993 yılında yürürlüğe soktu (Özcan ve Kut, 2000, s.345). Aslında bu, 1979 İran devriminden sonra İran'a karşı uygulanan ABD tecrit politikasının genişletilerek, Irak'ı da kapsar hale getirilmesinden ibaretti. Ancak bu ülkelere karşı uygulanan politikaların niteliksel farklılığı mevcuttu.

Basra Körfezi, Amerikan çıkarları için hayati önemi haiz bir bölgedir. Ortadoğu dünya adasının tam merkezinde bir menteşe durumundadır. Sahip olduğu stratejik özellikleri nedeniyle asırlardır olduğu gibi şimdi de dünyada mevcut güç odaklarının ve özellikle Soğuk Savaşın sona ermesi ile Dünya Jandarmalığına soyunan ABD'nin ilgi ve menfaat alanıdır (Doğanay ve Atun, 1994, s.19-23). Dünya petrol rezervinin yaklaşık %65'i körfez bölgesinde bulunmaktadır. Eğer bu kaynaklar zarara uğrarsa, ABD'nin ekonomik ve stratejik çıkarları ve güvenliği de tehlikeye girecektir. ABD'ye petrol taşıyan tankerlerin, petrol nakillerini engelleyebilecek herhangi bir gelişme, ABD ekonomisinde büyük etkilere neden olabilecektir. Ancak, özellikle Batı Avrupa ve Japonya'ya petrol transferinin engellenmesi çok daha kötü sonuçlar doğuracaktır. Avrupa Birliği ve Japonya'nın Körfez petrollerine bağımlılığı ABD'nin bağımlılığından çok daha fazladır. Avrupa'nın petrol ithalatının %30'u, Japonya'nın petrol ithalatının %80'i Körfez'den sağlanmaktadır. ABD petrol akışını kontrol etmekle bu ülkeler üzerinde oldukça önemli bir nüfuz da kullanmaktadır (Foreign Policy in Focus Briefs, 1997, s.4).

Yukarıdaki nedenler ve bölgenin jeopolitik ve jeostratejik öneminden ötürü, ABD, Basra Körfezi'nin koruma altına alınmasını vazgeçilmez hayati bir zorunluluk olarak görmektedir. ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarlarını ekonomik, ticari, siyasi ve stratejik faktörler belirlemektedir. Bölgedeki Amerikan çıkarları dört farklı yönden tehdit altındadır:

- Silahlanmanın kontrol altında tutulması: Biyolojik, kimyasal ve uzun-menozilli balistik füzelerle birlikte nükleer silahların yayılması, bölgedeki Amerikan çıkarlarını tehdit etmekte ve Amerikan politikasının odak noktasını teşkil etmektedir.

- Serbest petrol akışının ve denizlerin serbestliğinin güvence altına alınması: 1987 yılından bu yana Basra Körfezi'ndeki deniz taşımacılığının koruma altına alınması bölgedeki Amerikan varlığının temel amaçlarından biri olmuştur.

- İsrail'in güvenliğinin sağlanmasındaki zorluk: İsrail'in güvenliğinin sağlanmasına yönelik Amerikan taahhüdü 1948'de İsrail'in kurulması ile başlamıştır.

- “Ekonomik ve siyasi liberalleşmeyi sağlamada karşılaşılan zorluklar: Bölgede çok az ülke batı-tipi demokrasi deneyimine ve bunu geliştirme isteğine sahip bulunmaktadır” (Institute for National Strategic Studies, 1999, s.115).

Böylece ABD Ortadoğu Politikası'nın merkezine 1991'de Madrid Konferansı ile başlayan “Ortadoğu Barış Süreci” ve 1993 yılında ilan ettiği “İkili Çevreleme” politikasını yerleştirmiştir.

3.4.2.1. “İkili Çevreleme” Politikasının Değerlendirilmesi

Bu politika, İran ve Irak üzerinde kısmen başarı sağlarken, sonuçları açısından çelişkiler de içermektedir. Körfez Savaşı sonrası dönemde, uluslar arası koalisyonun ABD politikasına desteği, ABD'nin başarısında etkili oldu. Daha sonra ki ABD askeri hareketlerine ise (1993 ve 1996'da Irak hedeflerinin füzelerle vurulması gibi) koalisyon desteğinde azalmalar görülmeye başlandı. Hatta, Fransa bombardımanın ABD iç politikası gereği yapıldığını ve başkanlık seçimlerine hizmet ettiğini iddia ederek sağladığı desteği kesti. Nihayet, Irak 1994'te Irak'ın Kuveyt sınırına asker yığmasına, ABD sert tepki vermeye hazırlandığında, Körfez Savaşı sonrasındaki koalisyon desteğini arkasında bulamadı. Dahası, Fransa, Rusya, Çin Washington'u uzlaşmacı çözüme davet ettiler. Tarihsel Ortadoğu denge politikasını iki ayaklı olarak tespit edip, İran ve Suudi Arabistan'a endeksleyen, İran'daki İslami Devrim ile birlikte bölgedeki en önemli Amerikan destekçisi olarak kalan Suudi Arabistan dahi Irak'a karşı operasyonlarda üsleri kullanılmayacağı açıklamalarını yapmaya başladı. 1996 yılında, kitle imha silahlarının yok edilmesi için yapacağı hareketle, artık koalisyonun tamamen çözüldüğünü fark etti. 1996'daki askeri harekate, İngiltere'den başka hiçbir ülke destek vermedi. Türkiye de üslerin kullanımına sıcak bakmayacağını bildirdi (Sever, 1998, s.350).

1997 yılında Fransa, Kuzey Irak'taki "Kuzey Uçuşa Yasak Bölge"deki uçuşlardan çekileceğini, çünkü bu uçuşların insani fonksiyonunu yitirdiğini iddia ederek, uçuşları durdurdu ve yalnızca güneydeki uçuşa yasak bölgedeki karakollara iştirak etti. Rusya ve Fransa ambargonun sona ermesi gerektiğini ve ambargonun bitiş tarihinin müzakere edilmesi gerektiğini vurgulayarak ABD'ye muhalefete başladılar. Arap dünyası da, benzer şekilde, ABD'nin Irak üzerindeki tutarlılığında olduğu gibi, İsrail'in BM kararlarına uymasını sağlamada niye ısrarcı olmadığını sorgulamaya başladılar. Tüm bu baskılar, Irak'ın 1996'dan itibaren, yiyecek ve tıbbi malzeme karşılığı petrol satabilmesini sağladı. Hatta, Fransız, Rus ve Çin Firmaları, ambargo kaldırıldığında aktif olacak şekilde, büyük petrol sahalarının geliştirilmesi anlaşmaları imzalayarak, Irak'a uygulanan ambargonun kaldırılmasını hızlandırmaya gayret ettiler. Yine Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri, belirsiz süreli ekonomik yaptırımların yanında olmadıklarını bildirdiler.

İran'a karşı ambargo, daha zor yürüdü. 1980'den bu yana ABD'nin ticari ambargosu yürürlükte idi, ancak Amerikan şirketleri Amerikan petrollerini, dış piyasalara ulaştırabiliyordu, bu da ticaretin büyük kısmını teşkil ediyordu. ABD, 1995'ten itibaren, Tel Aviv'deki 1994 Kasımında gerçekleşen bombalama olayından sonra, İran'ın Hamas'a desteğini gerekçe göstererek İran'la tüm ticari ilişkileri yasakladı ve tam bir ambargo uyguladı. Hatta 1996'da D'amato yasası ile, İran'a 20 Milyon\$'dan fazla yatırım yapanların cezalandırılacağını bildirildi. Avrupa ülkeleri ve Japonya, İran'a karşı ambargoya "İkili Çevreleme" politikası ilanından itibaren yanaşmadı ve "eleştirel diyalog" diye tanımlanan politika çerçevesinde D'amato yasasına karşın bu ülke ile ticaretlerine devam ettiler¹ (Sick, 1998, s.9). Hatta Rusya ve Kuzey Kore, nükleer alanda işbirliğini sürdürdüler. İran'daki ABD ambargosunu, Hollanda Shell Firması gibi firmalar, kendi çıkarlarına yönelik olarak değerlendirmeye çalıştılar. Buradaki sorun, ABD'nin İran'ın ekonomik hayatını zora sokup sokamayacağından çok, bu politikaların İran'ın davranışlarında herhangi bir değişimi meydana getirip getirmeyeceği yönündeki tereddüt idi (Pala, 2003, s.171).

1 Cumhuriyetçi senatör D'Amato yahudi lobisi(AIPAC) ile yakın işbirliği halinde çalışarak, İran ile tüm ticareti bitirerek bu ülkede yatırım yapacak Amerikan şirketlerini şiddetli cezalandıracak bir kanun tasarısı hazırladı. 1996 seçim kampanyasını yürüten Clinton yahudi lobisinin desteğini sağlayabilmek maksadı ile İran'la ortaklık kuracak Amerikan şirketlerinin kanun-dışı sayılacağını ve burada iş yapan Amerikan vatandaşlarının cezaya çarptırılmasını öngören bu kararnameyi imzaladı. Indyk'in etkili olmasını sağlayan AIPAC İran'a karşı ambargoda da etkili oluyordu.

3.4.2.2. “İkili Çevreleme” ve Değişen Koşullar

İkili çevreleme politikasına yapılan en büyük eleştiri; onun statik yapısından kaynaklanmaktadır. Esneklikten yoksunluğu, ani değişikliklere açık olan Ortadoğu için yetersiz bir politika olduğu ifade edilmektedir. Irak için Saddam’ın iktidardan edilmesi, politikadaki değişiklik için koşul olarak öngörülürken, İran için politikalarında ve tutumunda köklü bir değişim gerekli görülmektedir. Irak için, BM’nin belirlediği yükümlülüklerin yerine getirilmesi ile ambargonun kalkabileceği müttefikler tarafından yeterli görülürken, ABD için Saddam’ın iktidardan çekilmesi ana kriteri oluşturmaktadır (Indyk, 1993, s.23).

İran için durum çok daha karışıktır. Mayıs 1997’de Hatemi’nin seçilmesi, ikili çevreleme politikasının uygulanmasını daha da zora soktu. Hatemi’nin attığı iyi niyetli adımları, ABD’yi hem kendi kamuoyu, hem de uluslararası kamuoyu karşısında zora soktu. Hatemi’nin 1979 elçilik baskınından dolayı özürlerini ifade etmesi, 1979’dan bu yana kopuk ABD-İran ilişkilerinin kurulması için umut kaynağı oldu. İran ile Batı arasında Salman Rüşdü’nin “Şeytan Ayetleri” adlı kitabından ötürü Humeyni’nin çıkardığı ölüm cezası nedeniyle problemler oluşmuştu. Hatemi’nin Salman Rüşdü hakkında aradaki buzları eritici ifadeler kullanması aradaki yakınlaşmayı daha da hızlandırdı (Wright, 2000, s.68). Bu arada gayri resmi ilişki hızlanmaya başladı. Ancak, ABD, ilişkilerinin düzelmesi için, İran’ın teröre desteğinin kesilmesini, Arap - İsrail barış sürecine olan muhalefetini bırakmasını ve nükleer silah edinme girişimlerini sona erdirmesini koşul olarak öne sürmekteydi. İran’ın kimyasal silahlarının yasaklanmasına ilişkin uluslararası belgeye Kasım 1997’de imza koyması ve Afganistan’da barışın elde edilmesi için ABD ile işbirliği, olumlu gelişmeler olarak görülmekteydi (Orta Doğu Barış Süreci ve Türkiye Üzerine Etkileri, 1996, s.81).

Aralık 1997’deki İslam Konferansı Örgütü Zirvesi, İran’ın tekrar bölgeye dönüşünü ve Amerika’nın “İkili Çevreleme” politikasındaki başarısızlığı tescil eden bir gelişme oldu. Hatemi’nin gelişi ile, Avrupa ülkesi “Eleştirel Diyalog” diye tanımlanan politikayı İran’a karşı daha rahat uygulamaya başladılar. Eleştirel Diyalog olarak tanımlanan politika ile Batılı ülkeler İran’ın ideolojik yapısına karşı çıkmakla birlikte, bu ülkeyi tamamen tecrit etmenin sorunun daha da kötüleşmesine neden olacağını dikkate alarak, belli seviyede ekonomik ve siyasi ilişki içine girmeleridir (Çakır, 2004, s.91).

Hatemi iktidarı, İran'ın uluslararası kamuoyuna entegrasyonunu kolaylaştırıcı bir etkide bulunmaktadır. Bu durum ABD içinde de kutuplaşmaya yol açmıştır. Kongre ve Dış İşleri bakanlığı yakınlaşma konusunda çekimser davranırken, iş çevreleri, istihbarat birimleri yakınlaşma yönünde olumlu sinyaller vermektedirler. Hatemi'nin seçilmesi sonrasında ABD'nin İran ile ilgili ifadelerde daha yumuşak üslup tercih etmeye başladığı gözlenmektedir (Çakır, 2004, s.93).

Bu üslup değişikliğinin ötesinde, ABD, 1997 Temmuzunda Türkiye ile İran arasında imzalanan Türkmenistan gazı anlaşması gereği boru hattının İran'dan geçmesine itiraz etmedi. Gerekçe olarak, İran'dan gaz alınmayacağından ötürü, İran'a uygulanan yaptırımların ihlal edilmediği öne sürüldü. Bunun, Orta Asya ülkelerinin petrol / gazlarının İran üzerinden dünya pazarlarına ulaştırma isteği ile aynı kategoride değerlendirilmek suretiyle, Amerikan tutumu İran'dan çok Türkiye ve Orta Asya ülkelerine yapılan bir jest şeklinde de yorumlanmaktadır (1997 Amerika Birleşik Devletleri Stratejik Değerlendirmesi, 1998, s.61).

Hatemi'nin Ocak 1996'da Amerikan halkına yaptığı konuşmada, Amerikan halkını "Büyük Halk" olarak nitelemesi ve özgürlük ve din temaslarının ABD'nin büyümesinde teşkil ettiği önemi vurgulaması pek alışılmamış gelişmelerdi. Terör, barış süreci, kitle İmha silahları ve nükleer silahlar hakkında olumlu ifadeleri, yakınlaşmayı hızlandıran veya İran'ın yakınlaşmayı istediği fikrini uyandırmıştır.

Hatemi bu konuşmasında büyük politika değişikliği veya hükümetler arası görüşme önerisinde bulunmadı. Mesajlarını iletmede medyayı kullandı ve her iki ülke arasındaki güvensizlik duvarının yıkılması gerektiğini vurguladı. Hatemi'nin Aralık 1997'deki basın konferansı ve Ocak 1998'de ABD halkına yaptığı TV konuşması, ABD'nin politikasına bir yanıt niteliği taşıyordu. Ancak İran kamuoyu dikkate alındığında, manevra alanının oldukça kısıtlı olduğu ortaya çıkıyordu. Hükümetler arası görüşmelere ve Hatemi'nin uzlaşmacı ifadelerine İran kamuoyunda tepkiler yükselmişti (1997 Amerika Birleşik Devletleri Stratejik Değerlendirmesi, 1998, s.90).

Bu gelişmeler üzerine, ABD vize uygulamasını gözden geçireceğini ve BP ile Shell'in Tahran'da ofis açmasına onay vereceğini açıkladı. Devrimden bu yana ilk defa böyle bir gelişme oluyordu. Ancak Amerikan yaptırımları devam edecekti. Yine, ABD'nin Tahran'daki İsviçre Elçiliğinde konsolosluk görevlileri bulundurabileceğini, İran'ın da aynı uygulamayı Washington'da yapabileceğini

bildirilmesi ve tek taraflı ekonomik yaptırımları gözden geçirebileceğini ifade etmesi olumlu adımlar olarak algılandı (Öztürk, 1999, s.127).

Oluşan bu iyimser hava içinde “İkili Çevreleme” politikasının eksilerinin, artılarından daha fazla olduğu ve döneminin kapandığı fikirleri yaygınlaşmaya başladı. Bu politikanın Saddam rejimini devirmek ve ekonomik yaptırımlarla İran’ı dize getirmek gibi amaçları ile yetersiz kaldığı vurgulandı (Öztürk, 1999, s.128). Politikanın başarısı için, koalisyonun devamının öngörüldüğü, ancak ortada koalisyonun kalmadığı dile getirilmeye başlandı. Türkiye, Mısır, AB ve Japonya’nın bu politikadan yana olmadıkları ve durumun ABD şirketlerini zarara uğrattığı görüşü yaygınlaştı. Bütün bunların yanında, Irak’a yapılan tüm girişimlere rağmen Saddam’ın devrilmediği ve hatta 1996’da Kürt gruplarla görüşmeler dahi yaptığı da somut bir gerçektir (Turan, 1998, s.79).

Yoğun Amerikan askeri varlığının, zaman içerisinde Körfez bölgesini istikrarsızlaştıracağı ve Amerikan kamuoyuna ilave maliyetler getireceği sorunun diğer bir yönüdür. En önemli açmaz olarak ise “bu politikanın Irak ve İran’ı birbirine yakınlaştırma” ihtimalinin olmasıdır. Diğer yandan da, ABD’nin İran’ı dışlamasının, İran’ı Rusya’ya yakınlaştıracağı ve her iki ülke arasında nükleer ve endüstriyel ilişkilerin kurulacağına ilişkin görüşlerdir (Öztürk, 1999, s.132).

Politikanın taraftarları ise, politikanın olumlu sonuç verdiğini, İran ve Irak’ın artık bölge için tehdit oluşturmaktan uzaklaştırılmasını, kitle imha silahları temini için ise, ekonomik yaptırımlar neticesinde, yeterince kaynak ayıramadıklarını vurgulamaktadırlar. Bu kesim, Hatemi’nin çıkışlarını, İran’ın ekonomik yaptırımlardan bunalmasının bir sonucu olduğunu iddia etmektedir (Zvyagelskaya, 2003, s.98).

Ancak, yine de politikanın iflas ettiği yönündeki görüşler ağır basmaktadır. Amerikan hükümeti ise politikanın devamından yana bir tavır takınmış durumdadır. Halihazırda, özellikle Bush iktidarı ile göreve gelen “şahin” politikacılardan oluşan ABD yönetiminde yumuşama yönünde ciddi çekinceler mevcuttur (Kırali, 2004).

Sonuç olarak, ABD yaptırımlarının başarısızlığa uğraması ve İran’ı dizlerinin üzerine getirerek, enerji kaynakları açısından alternatifler sunamaması ve aynı zamanda İran’ın ihtiyaç duyduğu teknoloji ve silahları başka pazar ve kaynaklardan temin etmesi, İran’a tehdidin boşa çıkabilir olduğunu göstermiştir. İran’ın tecrit

edilmeyecek kadar büyük, zengin ve politik olarak aktif olduğu görülmüştür. İran'ın Hazar petrol kaynaklarına olan coğrafi ilişkisinin ve İran'ın bölgesel bir güç olma konumunun gözden uzak tutulmayacağı görülmüştür (Zvyagelskaya, 2003, s.107).

Irak'ın BM kararı doğrultusunda görev yapan silah denetçilerine kimyasal ve biyolojik silah üretim tesislerine erişimlerinde çıkardığı büyük güçlükler, ABD - Irak çatışma ihtimalini hep gündemde tutmaktaydı. Ancak her şeye rağmen 1993 statükosunun devam ettirilmesi pek mümkün görülmemekteydi. ABD'nin "Çevreleme Politikasını" kurumsallaştırma çabası, kendi yakın müttefikleri ile bile sürtüşmelere ve krizlere yol açmıştı. Bu konuda daha esnek bir politikanın alternatif çözüm olabileceği değerlendirilmekteydi (Çakır, 2004, s.129).

3.4.2.3. Türkiye ve İkili Çevreleme Politikası

Türkiye'nin iki sınır komşusuna yönelik olarak formüle edilen ikili çevreleme politikası Ankara'yı değişik açılardan etkilemiştir. Türkiye daha bu politika gündeme gelmeden bu ülkelere uygulanan ekonomik ambargodan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş, Iraklı Kürtlerin güvenliği için Kuzey Irak'ta yaratılan güvenli bölgeden ve bu bölgede yaşayan Kürt nüfusun Saddam kuvvetlerinin olası saldırılarına karşı korunması için oluşturulan Çekiç Güç'ten rahatsız olmaya başlamıştı (Gözen, 2000, s.43).

1990'dan beri Irak'a uygulanan ekonomik ambargodan en çok etkilenen ülkelerden biri olarak, Türkiye önemli ölçüde ekonomik zarara uğramış; hem bu ülke ile ticaretten kazandığı gelirden hem de boru hatlarından elde ettiği transit geçiş gelirinden mahrum kalmıştı (Gözen, 2000, s.44).

Öte yandan, Türkiye'nin oluşturulmasını kendisinin de onayladığı Irak'ın kuzeyindeki güvenli bölge, ilk aşamada KDP ve KYB'nin anlaşmalarıyla, 1992'de yapılan parlamento seçimleri sonucunda özerk bir Kürt yönetiminin kurulmasına sahne olmuştu. Çekiç Güç vasıtasıyla Batı korunmasındaki bu özerk oluşum, Türkiye'yi rahatsız etmiş ve bir Kürt devletinin temellerinin atıldığı düşüncesine yol açmıştı (Ural, 2000, s.187). Türkiye'de Bağdat rejiminin kendi Kürtleri üzerindeki egemenliğini yeniden sağlamasının, mevcut statükodan daha iyi bir manzara arz edeceği fikri gelişmeye başlamıştı (Yavuz, 1998, s.154). Bu da ikili çevreleme politikası ile taban tabana zıttı. Zira, politikanın temel amaçlarından birisi Saddam'dan şöyle ya da böyle kurtulmaktı.

Aslında Saddam'ın bu bölgede egemenliğini tanımak da Türkiye açısından önemli riskler taşımaktadır. Saddam'ın Kuzey Irak'ı tekrar kontrolü altına aldığında, PKK'yı Ankara'ya karşı kullanmayacağını ya da bölgedeki Kürtlere uyguladığı baskılar nedeniyle Türkiye'yi yeni bir mülteci krizi içine sokmayacağını kimse garanti edemezdi (Özeren, 2002, s.23).

Saddam'ın kitle imha silahlarını yok etmekteki isteksizliği ve bu hususun Türkiye'nin güvenliği açısından önemi düşünülürse, ABD faktörü olmaksızın da Türkiye'nin Saddam rejimiyle ilişkilerinde bazı mütevazı adımlar atmanın ötesinde önemli bir gelişme kaydetmesi oldukça düşük bir ihtimal olacaktı (Yavuz, 1998, s.167).

ABD ise ambargonun kalkmasını sadece kitle imha silahları meselesine bağlamamakta, Saddam'ın devrilmesini de, ilişkilerin normalleşmesi için şart koşmaya devam etmekteydi. Bu koşullar altında Türkiye'nin Irak konusunda Washington ile daha uyumlu bir süreç yaşaması, Irak'ta iki ülkenin de onayladığı bir rejim değişikliğine bağlı olduğu gözükmekteydi (Özalp, 1998, s.60).

Türkiye, ikili çevreleme politikasının İran'ı hedefleyen bölümüne, Irak'a oranla, daha az tepki duymaktaydı. Çünkü İran'a yönelik olarak önerilen politika Kürt sorunu gibi hayati bir meselede Ankara için acil sonuçlar doğurmamaktaydı (Sever, 1998, s.119). İran'a ilişkin olarak, Türkiye, ağır ambargo koşullarıyla Tahran'ı yola getirmek yerine, "Eleştirel Diyalog" diye tanımlanan politikaya daha yakın bir tutum sergilemekteydi.

Türkiye, devrimden bu yana İran'ın rejim ihracı girişimlerinden, özellikle Tahran yönetiminin Türkiye'deki mevcut siyasal sisteme yönelik eleştirilerinden rahatsız olmaktaydı. Ancak hiçbir zaman Tahran'la ilişkileri tamamen koparmayı düşünmemişti (Atay, 1996, s.91).

Yine tüm problemler bir yana, Körfez savaşından beri Türkiye ve İran, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması konusunda birlikte davranmaya dikkat etmekteydiler (Sağiroğlu, 2002, s.74).

ABD, İran'ı daha da izole etmek için ikili çevreleme politikasını titizlikle uygulamaya çalışırken Türkiye bu durumdan pek hoşnut kalmamıştı. Zira, ABD'nin ambargo kararlarına uyması halinde, Türkiye çok önemli bir ticari ortaklığı bozarak önemli boyutta ekonomik kayba uğrayacaktı. Bunun da ötesinde, diğer komşuları

Yunanistan ve Suriye ile yeterince sorunu varken İran'ı da karşısına almak Türkiye açısından pek akıllıca görünmemekteydi (Özey, 1997, s.92).

Bu doğrultuda da, Clinton yönetiminin ambargoyu ağırlaştırarak kararlarına rağmen, Ankara, İran'la işbirliği çabalarına girişmişti. Ancak hemen her seferinde ABD faktörü Türkiye'yi tedirgin etmişti. Örneğin, Türkiye ve İran, D'Amato Yasasından sadece birkaç gün sonra, 12 Ağustos 1996'da, 23 milyar dolarlık bir doğalgaz anlaşması imzaladıklarında ABD bu konudaki hoşnutsuzluğunu ciddi bir biçimde dile getirmiştir (Pala, 2003, s.105).

ABD, Orta Asya petroleri ve doğal gazının İran üzerinden sevk edilmesine ikili çevreleme politikasının bir gereği olarak karşı çıkmaktaydı.¹ Ancak Hatemi'den sonra ABD-İran ilişkileri yumuşarsa, doğal kaynakların İran üzerinden Avrupa'ya açılmasına ABD yeşil ışık yakabilecekti. Bu da, Türkiye'nin karşısına ciddi bir rakip çıkmasına sebep olacaktı. Ayrıca İran ve ABD arasında samimi bir diyalogun tesis edilmesi durumunda, Türkiye'nin jeostratejik önemi menfi yönde etkilenecekti (Pala, 2003, s.153).

Diğer bir husus da İran'ın Batı ile ilişkilerini iyileştirirken Irak'ın tecridi sürerse, İran Körfezde etkin bir konuma yükselecek ve Kuzey Irak'taki gelişmeler konusunda da daha belirleyici olabilecekti (Ural, 2000, s.129). Bu olasılık Türkiye'nin aleyhine olacaktı.

¹ Amerikalılar İran'ı pas geçerek Türkmenistan doğalgazının Hazar denizi altından geçecek bir rotayla Avrupa'ya ulaştırılmasını önermektedirler.

4. ORTA DOĞU'DAKİ ÇATIŞMA ALANLARI

4.1. Arap–İsrail (Filistin) Sorunu

Orta Doğu Barış Sürecinde bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını öngören yol haritasına göre İsrail-Filistin anlaşmazlığında, tarafların görüş ayrılığında olduğu başlıca konuları şöyle sıralayabiliriz (Erendil, 1992, s.22-43).

İsrail, 1967'de işgal ettikten sonra uluslararası toplumun karşı çıkmasına rağmen ilhak ettiği Doğu Kudüs'ü “ebedi ve bölünmez başkenti” olarak görmektedir. Filistinliler ise Doğu Kudüs'ün, Gazze Şeridi ve Batı Şeria'da kurmak istedikleri bağımsız Filistin devletinin başkenti olmasını istemektedir.

Filistinliler, Birleşmiş Milletlerin, İsrail'in 1967'de işgal ettiği topraklardan çekilmesini öngören 242 sayılı kararının uygulanmasını istemektedir. Karar ayrıca, Filistinlilerin İsrail'i bir devlet olarak tanımamasını da öngörmektedir. İsrail ise 1967'deki sınırlara dönülmesine karşı çıkmakta ve Ariel Şaron, Filistinlilerin bağımsız devlet kurmak istediği bazı topraklarda, İsrail'in denetiminde olacak “zorunlu güvenlik alanları” oluşturulmasını önermektedir.

Ariel Şaron, barış için “acı veren tavizler” verebileceğini belirtmiştir. Şaron'un bu sözleri, Gazze ve Batı Şeria'da kurulan 145 Yahudi yerleşkesinin bazısının boşaltılması olarak algılanmakta, ancak Şaron sözlerine tam olarak açıklık getirmemektedir. Filistinliler ve uluslararası toplumun bir kısmı, Yahudi yerleşkelerinin yasadışı olduğunu savunmaktadır. Filistinliler ise, 3 milyon Filistinlinin arasında yaşayan 200 bin Yahudi yerleşimcinin barışa engel olduğunu ve nihai anlaşmada bu kişilerin topraklarından gitmesini istemektedir.

Batı Şeria, Gazze, Ürdün, Lübnan ve Suriye'deki kamplarda 4 milyon dolayında Filistinli mülteci yaşamaktadır. Filistinliler, mültecilerin, şu anda İsrail'in bir parçası olan topraklardaki evlerine dönme hakkı bulunduğunu bildiren 194 sayılı BM kararının uygulanmasını istemektedir. Karar, geri dönmek istemeyen mültecilere tazminat ödenmesini de öngörmekte, İsrail ise 5.4 milyon Yahudi ve 1 milyon Arap'ın yaşadığı ülkesi için demografik intiharla eşdeğer olduğunu öne sürerek mültecilerin geri dönme hakkını kabul etmemektedir.

4.2. Yapay Sınırlar

Bu sorunu “**Yapay Devletler Sorunu**” olarak da adlandırmak mümkündür. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Orta Doğu’da oluşturulan yapay siyasi coğrafyadan kaynaklanan Araplar arası anlaşmazlıklar, bölgedeki istikrarsızlıkların ana nedenlerinden biri olmaya devam etmektedir. Çizilen siyasi haritanın anlaşmazlıklara neden olması bir rastlantı değildir. Batılı emperyalist devletlerin, “Orta Doğu’yu sürekli dengesiz bir duruma getirerek, bölge üzerinde kontrol sağlama olanaklarını elde bulundurmak” olarak özetlenebilecek olan siyasetlerinin bir sonucudur (Orta Doğu Barış Süreci ve Türkiye Üzerine Etkileri, 1996, s.34).

Orta Doğu Devletleri arasında bugünkü hukuki sınırlar belirli bir coğrafi, etnik ve sosyal farklılık esasına dayandırılmamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan İngiliz ve Fransız manda yönetimlerinin zamanla bölgede etkinliklerini kaybetmeleri ve bağımsızlık hareketlerinin giderek alevlenmesi, işgalci devletleri bu ülkelerin bağımsızlıklarını tanıma zorunda bırakmıştır. Dolayısıyla, o günkü şartlarda bu ülkelere bağımsızlık verilirken İngiltere ve Fransa’nın gelecekteki alaka ve menfaatleri ön planda tutularak, ülkeler bölümlenmiş, hatta suni bir takım devletler de yaratılarak bölgede emperyalist devletlerin ekonomik güç ve etkinliklerinin devamlılığı sağlanmaya çalışılmıştır. Orta Doğu’daki Arap devletlerinin hudutları halen ana hatlarıyla Sykes-Picot Antlaşması’nda tespit edildiği gibidir. Bu hudutlar çok yerlerde düz veya kırık çizgiler halindedir (Suriye-Irak, Ürdün-Suriye ve Irak-Suudi Arabistan hudutları gibi). Tabii engellere ve etnik farklılıklara dayanmamaktadır. Sonuçta bu suni belirleme Orta Doğu devletleri arasında birçok sınır ve toprak anlaşmazlıkları ile etnik sorunların çıkmasına neden olmuştur. Bu sorunlar halen birçok devlet arasında sürüp gitmektedir (Orta Doğu Barış Süreci ve Türkiye Üzerine Etkileri, 1996, s.139-140).

Osmanlı sonrasında Orta Doğu’da kalıcı bir düzen ve istikrar oluşturulamamasının nedeni, sömürgecilerin bunu yapabilecek bir güce sahip olmamaları değil, bunu yapmak için gerekli olan stratejik anlayışa sahip olmamalarındandır. Osmanlı, ele geçirdiği bölgelere “düzen” götürmeyi kutsal bir görev sayan bir anlayışla yönetiliyordu. Sömürgeciler ise sadece kendi menfaatlerini gözettileri için bölgede karmaşa meydana getirmişlerdir (Orta Doğu’nun Tarihi Gelişimi, 1992, s.35).

İngiliz ve Fransız sömürgeciliği hep reelpolitik (katı gerçekçi) mantıkla hareket etmiştir. Ama bu mantık Orta Doğu'daki halkların nefretini kazanmalarına yol açmıştır. Bu nedenle İngiltere ve Fransa Orta Doğu'da çok az bir süre kalabilmişlerdir. Arap ülkelerinin başına geçirdikleri kukla liderler, II. Dünya Savaşı'nın ardından birer birer devrilmiş, İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu macerası da böylece sona ermiştir. İngiltere ve Fransa'nın ardından gerek Orta Doğu'ya gerekse dünyanın başka bölgelerine egemen olan emperyal güç ise elbette ki ABD olmuştur. Ancak ABD de Osmanlı İmparatorluğu'nun aksine Fransa ve İngiltere ile aynı reelpolitik vizyonunu izlemiştir (Orta Doğu'nun Tarihi Gelişimi, 1992, s.38).

Orta Doğu'da yaşanan pek çok sorun, XIX. yüzyılda doruk noktasına çıkmış olan emperyalizmden kaynaklanmaktadır. Kısacası, Orta Doğu'daki mücadele Emperyalist güçlerle Orta Doğu'daki milletlerin egemenlik mücadelesinden daha çok, Orta Doğu'daki kaynakların ve özellikle maden, petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının paylaşım mücadelesidir. ABD ve özellikle Avrupa ve Japonya gibi sanayileşmiş devlerin geleceği, büyük ölçüde Orta Doğu petrollerine bağlıdır (Gürbüz, 2003, s.156).

Bu nedenle Üçüncü Dünya'nın dört bir yanında kanlı rejimleri destekleyerek, faşist yönetimlerle işbirliği yapmış ve terörist gruplara yardım etmiştir. Vietnam'ı sözde bu reelpolitik vizyonla harabeye çevirmiştir. ABD'nin "düzen" getirme gibi bir amacı olmadığı için, sadece kendi uluslararası şirketlerinin ve silah endüstrisinin çıkarlarını gözetmiştir. ABD'nin Orta Doğu'daki stratejisi de aynı yönde geliştiği için, Orta Doğu'ya "düzen" getirememiştir. Aksine, İsrail saldırganlığını ısrarla destekleyerek bölgedeki kaosun temel nedenlerinden biri olmuştur. Bugün de hala durum böyledir.

Arap dünyasında en çok ileri sürülen savlardan birisi, devletlerin sınırlarının yapay olduğu ve emperyalist güçler tarafından oluşturulduğudur. Bu nedenle yapay olarak oluşturulmuş sınırlar doğal ayırım noktaları olamaz ve bu nedenle de meşru değildir (Gürbüz, 2003, s.161). Bu sav, aynı zamanda Irak'ın Kuveyt'i işgal ederken dayandığı temel düşüncelerden de birisidir. Fakat liderleri ve yöneticileri ülke dışına kaçmasına rağmen Kuveytlilerin gösterdiği direniş, aslında teritoryal kimliklerin güçlendiğine yönelik bir kanıt oluşturmuştur. Arap devletleri arasında 20. yüzyıl boyunca görülen sorunların çoğunda sınır anlaşmazlıklarının bulunması da aslında bu savın yalnızca bir mitem ibaret olduğunu göstermektedir. Bunun sonucunda tüm

Arapların birliğini savunan siyasal akım, sınırlar yapay olarak çizilmiş olsa dahi toprağa bağlı kimliklerin zaman içinde güçlenmesi ve toprağa bağlı milliyetçiliğin ön plana çıkması gerçeği karşısında gerilemiştir (Erkmen, 2001, s.21).

4.3. Kitle İmha Silahlarının Yayılması

Bölgenin geleceği açısından diğer büyük bir tehlikeyi kitle imha silahlarının yayılması oluşturmaktadır. İhtilafların bol olduğu ve silah alımına çok para harcandığı bu bölgede, kitle imha silahlarının yayılmasının yarattığı tehdidi görmezlikten gelmek mümkün değildir (Gür, 2002, s.31).

İran-İrak ve Körfez Savaşları ile etnik olaylarda, bazı bölge ülkelerinin kitle imha silahlarını rahatça kullandıklarını göstermiştir. Geçmişte oldukça ilkel olan bu silahların, gelecekte daha da geliştirilmesi, menzillerinin uzatılması ve nükleer başlıklarla donatılması ihtimal dışı değildir. Körfez Savaşı, ihtilaflara doğrudan taraf olmayan ülkelerin bile politik amaçlarla hedef olarak (İsrail ve Suudi Arabistan) seçilebileceklerini göstermiştir. Ayrıca bu savaşlarda füzeler, askeri zaafı örtmek için de kullanılmıştır (Gür, 2002, s.32).

İsrail, elinde kimyasal ve nükleer silah bulunduran ve bunu kullanabilecek olan tek bölge ülkesidir. “Bugün Orta Doğu’da nükleer silahlara sahip olan İsrail’in bu yöndeki çabalarının 40 yıllık geçmişi vardır. Bu ülkenin ABD ile nükleer silah konusunda açık bir şekilde işbirliği kurması yaklaşık 1960’ların ortalarına rastlamaktadır” (Yıldız, 2000, s.76-77). Mevcut bilgilere göre, İsrail, atom çekirdeğinin parçalanmasından ve birleştirilmesinden elde edilenler dahil, önemli sayıda nükleer silahla taktik harekatta kullanılan nötron silahlara sahiptir.

İsrail’in nükleer gücünün yarattığı tehdit, diğer bölge ülkelerinin nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlara sahip olma çabalarına anahtar rol oynamaktadır. Arap ülkeleri nükleer silah alanında başarı gösteremeyince, bu alandaki faaliyetlerini daha çok kimyasal ve biyolojik silahlara yöneltmişlerdir. Bu yönde ilk girişimler Mısır’da görülmüştür. İsrail kaynaklarına göre 1962 başlarında Alman bilim adamları bu ülkede kimyasal silah üretmişlerdir. Bu askeri programı Birleşik Arap Emirlikleri’nin finanse ettiği ileri sürülmektedir. Fakat bugüne kadar bu iddia doğrulanmamıştır. Bölge ülkelerinden Irak’ta ise nükleer ve kimyasal silahlanma programları 1970’lerde başlamıştır. Suriye ve İran’da da benzer silahlanma programları daha sonraki dönemlerde uygulamaya konulmuştur (Yıldız, 2000, s.78).

Körfez Savaşı'ndan bir, azami iki yıl önce nükleer silahlara sahip olma yolunda ilerleme kaydeden Irak, savaş sonrası Birleşmiş Milletlerin denetimi altında bu silahlara ilişkin alt yapıyı dağıtmak durumunda kalmıştır. Ancak, teknik bilgi mevcut olup, bunun zihinlerden kazınması mümkün değildir. İkinci Körfez Savaşı'nın da göstermelik sebepleri arasında sayılan Kitle İmha Silahlarına halen bu güne kadar rastlanılmamıştır (Gür, 2002, s.35).

İran'da nükleer silahlara sahip olmaya çalışmaktadır. Fakat, haberler bunun için daha 10-15 yıllık bir süreye ihtiyacı olduğu yolundadır. Bu alanda Rusya, Çin, Pakistan ve Kuzey Kore ile işbirliği kurduğu ileri sürülmektedir (Gompert et al, 2004, s.181).

Nükleer güce sahip bir İran, öncelikli ve doğrudan olmasa da, Türkiye için de tehdit olacaktır. İran'ın Türkiye dışında çok sayıda iç ve dış güvenlik problemi bulunmaktadır ve nükleer gücü esas olarak bunlara karşı caydırıcılık kazanmak için istemektedir. Ancak, İran nükleer kapasiteye ulaştığında otomatik olarak askeri güç olarak Türkiye'nin bir basamak üstüne yükselecektir. Bugün İran ile önemli bir anlaşmazlığı olmasa da, ileride durumun ne olacağı kestirilemeyeceğinden, Türkiye'nin, İran dahil komşu ülkelerin nükleer güç olmasını engellemeye çalışması gerekmektedir (Gompert et al, 2004, s.182).

İran'ın nükleer programı ile ilgili olarak önünde kabaca üç şık olduğundan bahsedilmektedir. Bunlar:

- NPT (Nükleer Silahların Sınırlandırılması Anlaşması) dahilinde kalmak,
- NPT dahilinde olduğunu iddia edip gizli olarak nükleer silah üretme çalışmalarına devam etmek ve
- Açıkça anlaşmadan çekilmek (Gompert et al, 2004, s.183-184).

İran ilk şıkta, nükleer alanda belli bir olgunluğa geldiğinde anlaşmadan çıkarak nükleer silah edinme yoluna gidebilir ama bu sürenin ne kadar olacağı ve İran'ın böyle bir riski alıp almayacağı belirsizdir. İkinci şıkta ise Tahran'ın 'yakalanma' riski bulunmaktadır. Anlaşmadan açıkça çıkmanın ise, tüm Batı ve komşuları tarafından dışlanacağı için ilk etapta çok büyük diplomatik maliyeti ve sonrasında da askeri bir hareketin hedefi olma riski olacaktır (Koç, 2003 s.23).

Batılı istihbarat kaynaklarına göre Suriye, nükleer ve kimyasal silahlanma programlarını geliştirmek için büyük çaba göstermektedir. İsrail istihbarat kaynakları ise, bu ülkenin nükleer araştırma ve geliştirme amacıyla altı nükleer reaktör inşa ettiğini ileri sürmektedir. Diğer yandan Suriye ile İran arasında bu tür silahların sağlanması, üretilmesi ve geliştirilmesi alanında işbirliğinin bulunduğu da iddia edilmektedir. Gerçekten de her iki ülke stratejik silahların geliştirilmesi potansiyeline sahiptir (Yıldız, 2000, s.81).

Mısır ve Suudi Arabistan'ın da nükleer silah elde etme gayreti içinde buldukları yolunda haberler mevcuttur. Ancak bunlar henüz teyit edilememiştir (Gompert et al, 2004, s.195).

Kimyasal ve biyolojik silahlara gelince, Suriye, Mısır, Irak, İran ve İsrail'in bu tip silahlarını daha da geliştirmek gayreti içinde oldukları bilinmektedir. Kimyasal silahlar Yemen'de, Sudan'da, Afganistan'da ve İran-Irak Savaşı'nda kullanılmıştır (Gompert et al, 2004, s.196).

Orta Doğu bölgesinde silahlanma yarışının körüklenmesi, kaçınılmaz olarak birçok tehlikeyi beraberinde getirdiği gibi, Batı'nın bölgedeki çıkarlarının tehdit eder hale gelmiştir. NATO bölgeyi tehdit merkezi olarak ilk sırada değerlendirmektedir. Bu durum karşısında Batı, bölgede yeni dengeler kurmaya çalışmaktadır. Örneğin, İran'ın nükleer silahlara sahip "bölgesel güç" haline gelerek, bölgede dengeleri kendi lehine çevirmesi olasılığı, Batı açısından şu anda en öncelikli konudur (Gompert et al, 2004, s.181).

4.4. Su Sorunları

Sınırları egemen devletlerin çıkarları doğrultusunda belirlenen Orta Doğu'da, kuşkusuz son yüzyıldaki bu belirlemeye en büyük etken, petrol olmuştur. Uzmanlar ve bilim adamlarına göre 21. yüzyılda ise en değerli madde su olacaktır (Bulloch and Darwish, 1994, s.176). Yine deneyimli bir diplomat tarafından suyun Orta Doğu için önemi ve değeri şu şekilde dile getirilmektedir: "Su, bu bölgede petrolden daha kıymetli ve yokluğu ancak havayla kıyaslanabilecek bir unsurdur" (Bulloch and Darwish, 1994, s.177).

Orta Doğu su yoksulu bir bölgedir. Son 30 yılda nüfusu hızla artan Orta Doğunun, nüfus artış hızı bu hızda gittiği takdirde önümüzdeki 25-30 yılda ikiye katlanacağı tahmin edilmektedir. Bölgede, hali hazırda dünya nüfusunun % 5'i

yaşadığı halde, dünya yenilenebilir içme ve kullanma su kaynaklarının ancak % 1'i bulunmaktadır. Mevcut kaynakları da nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme, çölün ve çorak arazilerin tarıma açılması ve bilinçsizce yapılan sulamalar yüzünden hızla azalmaktadır. Kaynakların azalmasına paralel olarak artan ihtiyaçlar nedeniyle 1960 yılında 3.300 metreküp/yıl olan kişi başına su miktarı belirtilen nedenlerle, 1990'ların ortasında 1.250 metreküpe düşmüştür. 2025 yılında ise bu miktarın % 50 daha aşağıya düşeceği tahmin edilmektedir (Çakır, 2004, s.83).

Ürdün, İsrail, Suriye ve Lübnan'ın akılcı adil ve optimum faydalanması gereken Şeria (Ürdün) Nehri ise fiilen İsrail'in kontrolü altında bulunmaktadır. Başlangıçta nehrin bir yatağına sahip olan İsrail 1967 yılında yapılan Arap-İsrail savaşında Golan tepelerini işgal ederek ikinci, Güney Lübnan'a girip sözde güvenlik bölgesi kurarak üçüncü ve sonuncu yatağını ele geçirmiştir. Diğer taraftan aynı ülkenin işgali altındaki Gazze ve Batı Şeria'da bulunan yeraltı su kaynaklarını kendi ihtiyaçları için kullanarak Filistin' lileri susuzluğa mahkum ettiği iddia edilmektedir. Bölgede diğer bir önemli su havzasını oluşturan "Dicle ve Fırat" nehirlerinden faydalanma konusunda Türkiye, Suriye ve Irak'ın istekleri çelişmektedir (Çakır, 2004, s.84).

Orta Doğu'da "su" çok değerli olup, her ulus kendi suyunu kendi bulmak eğilimindedir. Su açısından kendi kendine yeterli olmayan bir ülkenin bölgede ayakta kalabilmesinin neredeyse olanaksızdır.

Orta Doğu liderleri, kronik su kıtlığından kaynaklanan bir çatışma tehlikesine dikkatleri çekmektedirler. 1979 yılında İsrail ile tarihi barış antlaşmasını imzalayan Enver Sedat bundan kısa bir süre sonra bir demecinde, "Mısır'ı tekrar savaşa sokabilecek yegane mesele su olacaktır" demiştir. Onun bu açık tehdidi, Mısır'a hayat veren Nil Nehri'nin kaynaklarının % 85'ini kontrol eden nehrin yukarı kısmında yer alan komşusu Etiyopya'yı hedef alıyordu. Ürdün Kralı Hüseyin de buna benzer demeçler vermiştir. Mısır eski dışişleri bakanı ve B.M. eski genel sekreteri Butros Gali, Orta Doğu'da bir sonraki savaşın nedeninin su olacağını ifade etmiştir (Pazarıcı, 2003, s.32).

İsrail, Suriye'yi Ürdün nehrine su veren Hasbani ve Yarmuk nehirlerinin mecralarını değiştirmekten kuvvet kullanarak vazgeçirmiştir. Bu askeri hareket, bir ölçüde bölgedeki gerginliği artırarak 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın nedenlerinden birini oluşturmuştur. 1967 ile 1970 yılları arasında, İsrail kuvvetleri Filistin

saldırılarına karşılık olmak üzere Ürdün vadisindeki Kral Abdullah kanalını ve su tesislerini bombalamışlardır. Irak, 1974 yılında Fırat nehrinden gelen su miktarını azalttığını ileri sürerek, Suriye'deki El Savra barajını bombalamak tehdidi ile hududa asker yığmıştır (Öztürk, 1999, s.203).

Şimdi Irak ABD'nin güdümüne geçmiş durumdadır ve bundan böyle Irak'ın sular konusundaki taleplerinin arkasında ABD olacaktır. Suriye de yakın bir gelecekte benzeri bir operasyon ya da siyasi baskı yoluyla ABD güdümünde bir konum alırsa, Türkiye'nin suları üzerine çok büyük bir baskı geleceğini gündemimize almamız ve bunun için gerekli politikaları oluşturmamız gerekmektedir.

4.5. Enerji Sorunları

Son yüzyıl içindeki sıcak çatışmaların hemen tamamının aslında enerji paylaşımı ya da güvenliği kaygıları ile yakından bağlantılı olduğunu biliyoruz. Aslında bugün Irak'ta yaşanan yakın gelecekte Suriye ve belki de İran'da yaşanabilecek olayların temelinde, siyasi ve askeri hedefleri bir kenara bırakacak olursak, büyük ölçüde dünya enerji arz ve talebindeki köklü değişiklik ve beklentiler yatmaktadır (Çakır, 2004, s.85).

Dünya enerji haritası ve dengeleri yeniden biçimlendirilmektedir. Talebin yıllık ortalama yüzde 1.7 büyüdüğü varsayılırsa önümüzdeki 27 yıl zarfında bugüne kıyasla üçte-iki daha fazla enerji talebi olacağı anlaşılmaktadır. Halihazırda uluslararası petrol talebi günlük 77 milyon varil civarında ve 2020'ye kadar bunun 120 milyon varile çıkması beklenmektedir (BP Statistical Review of World Energy, June 2003). Talebin önemli bir kısmı artan ölçüde başta Çin ve Hindistan olmak üzere OECD üyesi olmayan ülkelerden gelmektedir.

Bu kapsamda, Çin'in bölgeye olan ilgisi artmaktadır. Kendi enerji olanaklarını Batı Çin'den öteye genişletemeyen Çinliler, gelecekte ağırlıklı olarak Kazakistan'ın petrol desteğine ve Türkmenistan'ın doğal gazına gereksinim duyacaklar ve bunun için de üç Orta Asya ülkesi üzerinden 5000 mil uzunluğunda boru hattı inşa etmek ve bu ülkelerle barışçı ve karlı ilişkiler kurmak zorunda kalacaklardır (Öztürk, 1999, s.16).

Balkanlar'da kışkırtılan aşırı milliyetçilik ve silahlı çatışmalar, ABD'ye bu bölgeye askeri varlığı ile yerleşme olanağı sağlamıştır. Balkanlar'daki askeri varlığı

ile ABD, Avrupa'yı ve Rusya'yı daha rahat denetleme olanağına kavuşmuştur. ABD, patlayıcıları hiçbir zaman boşaltılmamış Balkan bombasının fitilini elinde tutarak Avrupa'ya askeri şantaj yapma olanağına da kavuşmuştur. Balkanlar'ın ardından Orta Asya, Hazar ve Ortadoğu'ya yerleşmeyi düşünen ABD, buralardaki varlığını ve Hint Okyanusu'na ulaştırmayı planladığı enerji hatlarını tam bir güvence altına alabilmek için Orta Doğu'da pürüzsüz bir hakimiyet peşindedir. Balkanlar nasıl Avrupa'nın arka kapısı ise, Orta Doğu, özellikle Arap Denizi'ne ve Hint Okyanusu'na açılan Basra Körfezi, Avrasya'nın ve Hindistan'ın arka kapısıdır. ABD, özellikle Basra Körfezi'ne ve Kızıl Deniz'in her iki çıkışına askeri varlığıyla yerleşmekle, Avrasya'nın arka kapısının kilidini eline almış olacaktır. Böylece, Hint Okyanusu'na indirmeyi planladığı doğal gaz- petrol boru hattını güvenlik altına alacaktır (Zvyagelskaya, 2003, s.132).

5. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ABD’NİN AVRASYA ÖLÇEKLİ GÜVENLİK POLİTİKALARI

5.1. ABD’nin Avrasya Coğrafyasında Uyguladığı Güvenlik Politikaları

ABD’nin bölgedeki başarısı tutarlı, derinlikli ve çok alternatifli bir Avrasya politikası sürdürebilmesine bağlıdır. ABD’nin Avrasya’dan kopuk bir ada-kıta devleti olması, Avrasya politikalarını tek başına yürütebilmesini engellemektedir. ABD açısından muhtemel Avrasya politikalarının iki uç noktası bulunmaktadır: Avrasya’dan kopmak ya da Avrasya’daki stratejik rekabetin her unsuruna müdahil olmak. Avrasya’dan kopuk bir strateji ABD’yi küresel bir güç olmaktan uzaklaştırırken, her alanda müdahil olmak son derece maliyetli ve riskli bir jandarma rolünü birlikte getirecektir.

ABD, bu iki uç arasında, riski azaltan ve belirli bir seviyedeki stratejik etkinliği muhafaza eden optimum çözüm arayışı içindedir. Bu maksatla ABD, Avrasya dengelerinin nabzını tutabilen bir diplomasi geliştirmeye ve jeopolitik geçiş alanlarında doğrudan ya da ittifaklar aracılığı ile sürdürülecek kontrol mekanizması kurmaya yönelmektedir. Aynı zamanda, Avrasya’da oluşan dinamik güçler dengesinin dengeleyici ve yönlendirici dış aktörü konumunu güçlendirmeye çalışmaktadır (Davutoğlu, 2001, s.471).

Genel olarak tarihsel gelişimi önceki bölümlerde çizilen Amerikan stratejisi tüm dünyayı etkileyen bir stratejidir. ABD politikalarının Avrasya coğrafyasının değişik kesimlerindeki yansımaları, ABD’nin güvenlik algılamalarının belirlenmesi için önem arz etmektedir.

5.1.1. ABD Politikalarının Orta Asya ve Kafkasya Üzerindeki Yansımaları

Çift kutuplu yapının çözülmesi ile birlikte uluslar arası sistemin ve organizasyonların belirleyici gücü haline gelen ABD’nin bölgeye yönelik politikaları radikal bir değişim geçirmiştir. ABD, Soğuk Savaş süresince, mihver bölgeden kenar

kuşağa¹ yönelebilecek stratejik tehditlere ayarlı bir Avrasya politikası takip etmişti² (Davutoğlu, 2001, s.469).

Soğuk Savaşın sona ermesi ile kurulu stratejik dengenin değişmesi ve bu bölge devletlerinin Batı Bloğu içinde yer almak istemeleri Batı için bir zafer olmakla birlikte, tek kutup olarak kalan ABD açısından yeni stratejik riskleri barındıran bir ortam doğurmuştur. ABD bu yeni stratejik ortam içinde küresel ekonomi, bölge kaynaklarının dağılımı ile Avrasya güç dengeleri³ arasında bir uyum sağlamak durumunda kalmıştır.

Uluslar arası ekonomik-politik dengeler açısından daha önce Doğu Bloku'nun oluşturduğu statik yapıda büyük ölçekli bir paylaşım mücadelesine sahne olmayan Orta Asya'nın doğal kaynak açısından zengin bölgeleri, uluslar arası rekabete açıldıktan sonra yeni paylaşım hesaplarının konusu olmaya başlamışlardır. Öte yandan çift kutuplu yapıda çok daha belirgin olan jeopolitik unsurların parçalanarak çok farklı siyasi aktörlerin etki alanına girmesi şiddetli bir nüfuz ve kaynak paylaşımı mücadelesinin önünü açmıştır. Örnek olarak, Hazar Denizi kaynakları çift kutuplu sistemde bir paylaşım mücadelesi yaşamazken günümüzde Hazar'a kıyıdaş olan ülkelerin ABD, AB ve diğer bazı bölgesel aktörlerin etkisi altına girdiklerinden Hazar'daki kaynak paylaşımı sorunu küresel bir boyut kazanmaktadır.

Bu durumun ortaya çıkardığı stratejik boşluk alanının bölgeyi uluslar arası stratejik denge ve barışın korunması açısından riskli bir alan haline getirmiş olması ABD'nin bölgeye yönelik ilgisinin odak noktasını oluşturmaktadır. ABD'nin Orta Asya politikaları temelde iki sac ayağı üzerine oturmaktadır. Bunlar (Davutoğlu, 2001, s.473):

- ABD'nin uluslar arası ekonomik, politik ve jeostratejik çıkarlarının maksimize edilmesi,
- Oluşan stratejik boşluğun uluslar arası sistemin istikrarı açısından yol açabileceği risklerin giderilmesi.

1 Kenar Kuşak; Avrasya'yı çevreleyen Kore, Hind-i Çin, Hindistan, Arap, Anadolu, Balkanlar, İtalya, İber ve İskandinav Yarım Adalarından oluşmaktadır.

2 ABD'nin Vietnam'a doğrudan, Afganistan'a dolaylı müdahalesi Avrasya ölçekli stratejik dengeyi koruma çabalarının bir sonucu idi.

3 Avrasya güç dengeleri ile esasen Orta Asya bölgesinde SSCB'nin dağılması ile oluşan ve ABD, Rusya, Çin, AB ile diğer bölgesel aktörlerin etki güçleri ve bölge ile ilgili politikaları arasındaki mücadele kastedilmektedir.

Bu çerçevede ABD bir taraftan kısa dönemde Avrasya'da bir karşı koalisyon kutbu ile karşı karşıya kalmayı engelleyebilmek için güçler dengesini sürekli kontrol etme gerekliliğini, diğer taraftan da orta dönemde Orta Asya'yı kuşatan bir güvenlik sistemi kurulmasının kaçınılmazlığını görmektedir. ABD'nin Orta Asya'ya yönelik ekonomik, politik ve jeopolitik etki alanı oluşturma çabalarının küresel bir bunalıma dönüşmemesi bu güçler arasındaki dengelerin korunmasına bağlıdır. Bu dengeler de hem küresel ilişkilere hem de Avrasya denklemi içindeki güç faktörlerine doğrudan bağlıdır.

Öte yandan Orta Asya'da istikrarın korunması ve Kosova'da olduğu gibi olayların kontrolden çıkarak yüksek maliyetli operasyon gerektirme riskinin azaltılabilmesi için, NATO'nun etkinlik alanının doğuya doğru kaydırılması, AGİT benzeri kıtayı kuşatan örgütlerin devrede tutulması ve Avrupa içinde ve Asya-Pasifik'te oluşan güvenlik mekanizmaları ile Orta Asya'daki bağlantıların geliştirilmesi gibi unsurlar ABD açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Bloklaşmanın dağılımından sonra ortaya çıkan devletlerin güçlü sponsorlara ihtiyaçları olduğu muhakkaktır. Bu devletlerin sponsor devletlere ekonomik tavizler verebilecekleri düşünüldüğünde Amerika'nın bu bölgeye yoğunlaşması anlaşılabilir. Dünya enerji tüketimi her geçen gün artmaktadır. Teknolojide yaşanan süratli gelişme bu tüketimi daha da artırmaktadır. Orta Asya bölgesi enerji kaynakları Kuveyt, Meksika Körfezi ve Kuzey Denizi kaynaklarını açık farkla geride bırakmaktadır.

ABD'nin bu bölgeye yönelik politikası, enerji kaynaklarının dünya pazarlarına istikrarlı ve sürekli olarak güven içinde ulaştırılması üzerine kurulmuştur. ABD'nin bölgedeki politikasının belirleyicisi enerji kaynaklarıdır. Bu nedenle üzerinde istikrarı bozucu unsurlar istememektedir. Orta Asya enerji hatlarının en önemli noktası dış hatları olarak belirlenen ve konumlanan Doğu Akdeniz bölgesinde ABD'nin politikasında ağırlıklı belirleyici enerji ve ticaret olduğu için bu iki unsur itibari ile ABD'nin daha geniş anlamda Avrasya coğrafyası üzerindeki politikaları önem kazanmaktadır.

ABD, Avrasya coğrafyası üzerinde önümüzdeki yıllardaki gelişmelerin dünya üzerindeki yeni düzenin belirleyicisi olacağına inanmaktadır. Günümüzde hegemon gücün unsurları, bir ülkenin veya birliğin ekonomik, siyasi ve askeri açıdan dünyanın her yanında belirleyici olmasıdır. Ancak yine yakın bir gelecekte yukarıdaki

unsurların tamamına sahip ikinci süper güç olacak ülke muhtemelen Avrasya bölgesindeki şekillenmeler neticesinde belirlenecektir. Çin bölgede buna en yakın aday ülkedir. Yine bu coğrafya üzerinde Çin ile Rusya'nın ekonomik, siyasi ve askeri işbirliğine yönelmesi süper ötesi bir gücü ortaya çıkaracaktır. Bir olasılık da Rusya-İran iş birliğidir (Zvyagelskaya, 2003, s.61). Bu olasılık yeni yüzyıla girerken dünyada tek süper güç olarak kalmak isteyen ABD'nin tüm politika ağırlığını Avrasya'da Orta Asya bölgesine çevirmektedir (Herbert, 1997, s.22-23). XIX. Yüzyılın son yıllarında o zamanın iki süper gücü İngiltere ve Rusya'nın oynadığı büyük oyun benzeri bir oyun bugün yine yaşanmaktadır. ABD kendisine tehdit oluşturabilecek yeni bir süper gücün veya süper oluşumun doğabileceği yerde doğrudan bulunmayı amaçlamaktadır.

ABD'nin bu coğrafi alana, yani Orta Asya'ya bugünkü şartlar altında girebileceği hatlar ve stratejik işbirliği yapacağı ülkeler kısıtlıdır. ABD'nin bölgeye giriş için tek uygun alternatifi kalmaktadır. Bu da Akdeniz ve Türkiye üzerinden Orta Asya bölgesine ulaşılmasıdır. Stratejik işbirliği yapabileceği ülkeler ise doğal olarak Türkiye ve bölgedeki diğer müttefiki İsrail'dir.

Brzezinski'nin cümleleriyle, “Türkiye yarım yüzyıldır Amerika'nın müttefikidir. Kore savaşına doğrudan katılmasından beri Amerika'nın güvenini ve minnettarlığını kazanmıştır. Sovyetlerin dağılmasından sonra, Gürcistan ve Azerbaycan'ın yeni oluşan bağımsızlıklarını pekiştirmesinde ve Türk kültürü ve diline sahip Orta Asya Devletlerinin politik gelişmelerinde ve sosyal modernleşmelerinde model olmada aktif rol oynamıştır. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin önemli stratejik rolü, eski Sovyet Cumhuriyetleri bölgesinde yeni bağımsızlık kazanan devletlerin desteklenmesi yönündeki Amerikan politikalarının tamamlayıcısı olmuştur” (Brzezinski, 2003, s.7).

“İsrail seçkin bir bölgesel müttefik statüsü kazanmak için açıkça gözükten diğer bir belirgin adaydır. Kültürel bir akraba olmasının yanında iyi de bir demokrasi olan İsrail, Amerika'daki Yahudi toplumunun kuvvetli politik ve mali desteğinden bahsetmeye gerek bile olmaksızın Amerika'nın sempatisini kazanmıştır ” (Brzezinski, 2003, s.8).

ABD bunun bilincinde olarak, Türkiye ve İsrail işbirliği ile hem Doğu Akdeniz'de hem de bölgeye yönelik ortak stratejiler ve politikalar geliştirmektedir. Bu politikalar; bölgede ekonomik, ticari ve askeri olarak mevcut bulunmak, enerji ve

ticaret hatlarında, işletmeciliğinde ve taşınmasında belirleyici olmak, Rusya-Çin ve Rusya-İran yakınlaşmasını ve süper güç yaratacak işbirliğini önlemek, Rusya ile işbirliği yapacak bir İran - Irak - Suriye bloğunu engellemek olarak sıralanabilir.

ABD bölgedeki enerji kaynaklarının Rusya veya Rusya-İran tekelinde dünya pazarlarına açılmasını istememektedir. Enerji kaynaklarının mümkün olduğunca bu iki ülkenin dışında dünya pazarlarına açılımını istemektedir. Bunun gerçekleşmesi için de tek alternatif Türkiye'dir. Gerek enerji hatları gerekse ticaret yollarının Doğu Akdeniz'e açılımı ABD için son derece önemlidir. Bu noktada Doğu Akdeniz'in güvenliği de en önemli konu haline gelmektedir (Fuller, 1994, s.5).

ABD'nin Hazar Denizi bölgesine yönelik ilgisi, Amerika'nın küresel çıkarları ve ilgi alanı bağlamında en iyi şekilde anlaşılır. Zbigniew Brzezinski, kaleme aldığı "Büyük Satranç Tahtası" adlı kitabında, Amerika'nın ilk ve gerçek anlamda tek küresel süper güç olarak devam eden üstünlüğünü oyun tahtası üzerinde göstererek, Lizbon'dan Vladivostok'a kadar uzanan uçsuz bucaksız Avrasya kara kitlesine yönelik ilgisini dikkatli bir biçimde uyguladığını belirterek tartışmaktadır (Brzezinski, 1998, s.118).

Brzezinski, geniş bir alana, büyük bir nüfusa, zengin doğal kaynaklara ve çeşitli ekonomik mallara sahip olmasından ötürü Avrasya'nın, dünyanın bir ucundan diğerine siyasi, ekonomik ve askeri etkisini kullanmak isteyen herhangi bir güç merkezi için jeopolitik önemi tartışılmaz bir bölge olduğunu vurgulamaktadır. Onun bakış açısıyla, Soğuk Savaş sonrası dönemde Amerika'nın en önemli jeopolitik önceliği, ABD'yi Avrasya'dan çekip çıkarmayı çabalayan devletler koalisyonu ya da düşman bir devlet ortaya çıkmasını ve böylece de önümüzdeki 10-20 yıl içinde şekillenecek müşterek Avrasya ötesi güvenlik sistemi kuruluncaya kadar kendisinin küresel konumuna yönelik bir meydan okumayı önlemek olmalıdır (Smith,1996, s.6).

Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrasya'daki jeopolitik görüntü çok farklı bir durum arz etmektedir. Yekpare bir bütün olan Sovyet kampı ortadan kalkmış ve bunun yerine çok sayıda yeni devlet ve devletler arası ve etnik düşmanlar arası olmak üzere pek çok jeopolitik ilişki ortaya çıkmıştır (Rieven, 2000, s.145-159). Bu nedenle, ABD'nin bir veya daha fazla düşman devletin Avrasya'da hükümlan olmasını önleme hedefi, bundan yaklaşık on yıl öncesine göre daha fazla karmaşık ve muğlak bir görev olarak algılanmaktadır. ABD'nin Avrasya'ya yönelik yoğun ilgi alanı, Avrasya'nın iç bölgelerindeki devletler üzerindeki güçlü etkisini kullanmaktan

başka aynı bölgenin doğu, batı ve güney çevresi -sırasıyla Doğu Asya, Batı Avrupa ve Orta Doğu- olmaya devam etmektedir. Eğer ABD'nin bu bölgelere olan ilgisi, Soğuk Savaş boyunca olduğu gibi ABD'nin büyük stratejisine hizmet ederse, o zaman merkezi Avrasya'ya -özellikle Hazar bölgesine- yönelik ABD taahhüdü, Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Avrasya politikasının zaruri bir parçası olmaktadır ve özellikle de Orta Asya ülkeleri küresel ABD çıkarlarına eklenmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemdeki kilit dış politika görevi iki misline çıkmıştır.

Kısacası ABD birinci öncelik olarak, yalnızca Avrasya güç politikasında kararlı bir rol üstlenebilecek devletleri değil aynı zamanda jeopolitik açıdan pek çok aktif aktör devlet üzerinde güçlü etki yapabilecek kritik mihver (pivot) ülkeleri kesin olarak belirlemek; ikinci olarak, hayati ABD çıkarlarının ilerlemesini sağlamada etkin olabilecek söz konusu devletleri dengelemeyi amaçlayan politikaları kesin ve açık olarak belirlemek zorunda olduğunu hissetmektedir (Croissant, 26 Ekim 1999).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra önemi bir kat daha artan Orta Asya'ya büyük güç merkezlerinin ilgisinin artarak devam etmesi, Amerika haricinde eski nüfuz alanı üzerinde tekrar egemenlik kurmak isteyen Rusya, diğer yanda Çin olmak üzere Batı Avrupa bu rekabetin ana eksenlerini oluşturmaktadır. Özellikle zengin yeraltı kaynakları merkezli bu rekabette Çin ve Avrupa'nın nüfuz arayışlarına Rusya, eski gücünde olmasa da zaman zaman yaptığı manevralarla karşı koymaya çalışmaktadır. Çin'in etkinliğini kırmak isteyen Amerika enerji kontrolünü tesis etmek için özellikle stratejik işbirliği adı altında gerçekleştirdiği detant politikalarıyla Avrasya'nın Pasifik yönünü kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. Ancak Amerika'nın Avrasya üzerinde oluşabilecek gerilimlerle ilgili oldukça ihtiyatlı olduğu ve Çin'i kendisine en yakın rakip gördüğü bu konuda hazırlanan raporlarda kendini göstermektedir (Sokolsky and Paley, 1999, s.65).

Dolayısıyla Amerika Orta Asya ve Kafkaslarda stratejilerini uygulamak amacıyla ekonomik ve askeri açıdan güçlü rakiplerle karşı karşıyadır. Bu açmazını yeni bir ipek yolu projesiyle aşmak isteyen Amerika'nın bölgede güçlü müttefiklere ihtiyacı vardır.

ABD hem uluslar arası örgütlerin aktif kullanımı yoluyla, hem de güçler dengesinin sağladığı manevra imkanları ile coğrafi olarak çok uzak olduğu Avrasya'da stratejik düzeni kontrol eden konumunu sürdürmeyi uzun dönemli

küresel etkinliğin olmazsa olmaz şartı olarak değerlendirmektedir (Davutoğlu, 2001, s.472).

5.1.2. ABD Politikalarının Avrupa Üzerine Yansımaları

Amerika'nın son on yıllık dönemde icraya koymuş olduğu politikaların süper güç olarak daha önce koruma maksatlı belirli tehdide karşı koymanın yerine, sahip olduğu askeri alt yapı ile belirsiz tehditlere karşı huzuru sağlamaya yönelik olduğu ifade edilmektedir (Simon, 1994:, s.24). Avrupa etki alanının yeni dönemde daraldığı ve birinci stratejik alan olmaktan çıktığı muhakkaktır. Bu durum silahlı kuvvetlerin azaltılması ve ABD ekonomisinin rahatlatılması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca diğer alanlarda etkinliğinin artması için ayrı bir avantaj oluşturmaktadır (Allison, and Treverton, 1992, s.IX). ABD Ortadoğu'yu kendi özel alanı gibi değerlendirmektedir. Ortadoğu'ya ilave olarak Pasifik havzası yine güvenlik açısından ilgi ve etki sahası kapsamına girmektedir. Bu nedenle 1993 yılından itibaren Avrupa'da askeri üslerde oldukça fazla bir indirim gitmesine rağmen diğer alanlarda sadece sistem olarak küçülme eğilimi göstermiştir.

Sayısal olarak ve bütçe olarak silahlı kuvvetlerinde indirim yapan Amerika'nın bu durumunun teknolojik ve insan merkezli olmayan askeri gelişmelerden kaynaklandığı da ifade edilmektedir (Tilford, 1998, s.9-13). Günümüzde ABD'nin savunma önceliklerini ana karanın savunması, bölgesel kararlılıkların sağlanması, askeri güç aktarımı, uzay harekati, bilgi öncülüğü, kitle imha silahlarının etkisiz kılınması oluşturmaktadır (Johnsen, 1998, s.28). Soğuk Savaş dönemi sonrasında oluşan belirsizliklerle dolu uluslar arası güvenlik ortamının yükü tek kutup olarak kalan ABD'nin omuzlarında taşınmaktadır. Bu durumun Soğuk Savaş döneminde Batı Bloğunun lideri konumundan kaynaklanan yükü eşit oranda olmamakla birlikte bir devamlılık göstermesi, ABD'yi ekonomik olarak rahatlamak maksadıyla NATO kaynaklı yeni formüller geliştirme çabasına itmektedir (Schmidt, 1999, s.20). Avrupa'nın bütünleşme yolundaki çalışmalarında tarihi ve kültürel hususlarda bir takım problemlerin ortaya çıkmasına rağmen artık Avrupa Birliği başlı başına bir aktör konumuna gelmiştir. Fakat NATO'nun Avrupa içinde yeniden yapılanması ve Akdeniz ve Doğu Avrupa kavsinin içinde olabilecek krizlerde Avrupa'nın kendi kaynaklarıyla müdahale edebilmesi yetisinin geliştirilmesi çalışmalarında Amerika muhatap olarak farklı Avrupa devletleriyle farklı ilişkiler yürütmek mecburiyetinde kalmıştır.

Gerçekte NATO'nun Avrupa'nın korunmasına yönelik Amerika'nın etkinlikle yönlendirdiği bir kuruluş olduğu kabul edildiğinden, NATO ve Avrupa Birliği ile ilişkilerde Amerika tek başına bir kurumla muhatap olamamaktadır. Bu durum Amerika'nın stratejik tercihleri ile özellikle Almanya gibi Avrupa Birliği içinde etkili bir devletin tercihlerinin uyumsuzluğundan kaynaklanmaktadır. Amerika'nın durum üstünlüğünü muhafaza altına aldığı stratejik bölgelerdeki tercihleri Bosna Krizi'ne kadar Amerika'yı savunma kimliğinin şekillenmesi açısından anlamlı bir şekilde Avrupa'dan uzaklaştırmıştır. Bu esnada ortaya çıkan kriz, Soğuk Savaş sonrası tartışılan NATO'nun yeni yapısını ve görev alanı kapsamalarını değiştirme imkanını tanımlamıştır. Avrupa içinde NATO görev alanına girmeyen bir krize BM şemsiyesi altında NATO'nun müdahalesi ABD açısından Avrupa veya Avrupa Birliği'nin stratejik açıdan şekillendirilmesi bakımından oldukça önemli bir kilometre taşı olmuştur (Holbrooke, 1996, s.134-135).

Aktif stratejik amaç taşıyan ABD hükümeti, Bosna Krizi sayesinde "Avrupa gücü" olmakta devam edeceğini ilan etmiştir. Soğuk Savaş sonrasında Avrupa'nın tek başına istikrarı sağlayamayacağı belli olduğundan ABD, Avrupa'dan silahlı kuvvetlerini çekmeye başlamakla birlikte çıkarlarının getirdiği zorunluluk ile Avrupa'ya müdahaleye devam etmiştir. Bu uygulama Kosova örneğinde görüldüğü gibi Doğu Avrupa istikrarının ve Akdeniz Bölgesinin güvenliğinin sağlanması çalışmaları açısından oldukça isabetli olmuştur.

ABD'nin girişimiyle, Soğuk Savaş sonrası dönemin şartlarına uyum sağlamakta zorlanacak eski Varşova Paktı'nın üyelerine¹ Barış için Ortaklık (Partnership for Peace)² diyalog ve işbirliği paketinin uygulanması, 11 Ocak 1994 tarihinde NATO'nun Brüksel zirvesinde kabul edilmiştir (NATO Handbook, 1995, s.35).

Amerika tarafından Avrupa'da NATO veya Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği ve ardından Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası adı altında bir savunma kurumu oluşturulmasına destek verilmekle birlikte kısa vadede bahse konu her iki girişimin de Amerikasız varlığını sürdürebileceği mümkün görülmemektedir.

1 Rusya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovak Federal Cumhuriyeti, Macaristan, Bulgaristan, Romanya ve Litvanya, Letonya, Estonya Dışişleri bakanları Aralık 1991'de Brüksel'de NATO Dışişleri Bakanları toplantısına davet edildi.

2 20 Aralık 1991 tarihinde kurulan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne iştirak eden 43 devletin tamamı bu programa dahil edilmiştir.

Konunun diğerk bir boyutu ise, Avrupa'da Amerika'nın sadece güvenlik açısından kolektif çabalar göstermesinden ziyade tarihsel gelenek içinde devam eden organik bağımlılıktır. ABD'nin doğrudan yatırımlarının yaklaşık %50'si Avrupa'dadır ve Amerikan ekonomisinde iş yapan yabancı yatırımların yaklaşık %60'ı Avrupa'dandır. Avrupa Amerikan ihracatının %31'ini kaplamaktadır ve Amerikan ithalatının %29'unu Avrupa malları ve hizmetleri oluşturmaktadır. ABD'nin Avrupa'daki rolünü Kissinger şu şekilde ifade etmektedir: "ABD'nin varlığı Avrupa bütünlüğünün bir ön koşuludur. ABD olmasaydı ve misyonunu devam ettirmeseydi Avrupa Birliği Alman egemenliği korkusu altında ezilip gider; Avrupa'nın tarihsel koalisyonları oluşturulur; Almanya milliyetçi ihtiraslara kapılır ve Rusya intikam peşinde koşardı" (Kissinger, 1994).

Avrupa'da dengeli bir yapı, bölünmüşlüğün ortadan kalkması, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)'nin NATO ile işbirliği, ani krizlere müdahale edilebilmesi sebepleriyle Amerika için Akdeniz ve Doğu Avrupa kavsini kaplayan ve halihazırda barut fıçısı olarak tanımlanabilecek Balkanları, Karpatları içine alan Avrupa vazgeçilemez bir stratejik alan olarak kıymetini devam ettirmektedir (Young, 1998, s.57).

Doğu Bloğu ile yaşanan Soğuk Savaş Amerika'ya 6 trilyon dolara mal olmuştur. ABD büyük bir güç olmasına rağmen uluslar arası istikrar ve barışın korunması ile insani yardım ve ekonomik gelişmenin devamını parasal açıdan tek başına karşılaması mümkün değildir. Amerika askeri güçlerinin sürekli azaltılması bu pahalı yatırımın yükünün Avrupa ile paylaşılması ile ilgilidir (1997 Amerika Birleşik Devletleri Stratejik Değerlendirmesi, 1998, s.52-53). Bütün ekonomik zafiyetlere rağmen son Kosova bunalımı ve ABD müdahalesi Avrupa'daki misyonu açısından ABD'nin tercihini göstermektedir. Birleşik ve dolayısıyla daha bağımsız bir Avrupa'yı arzu eden Amerika ağırlığını Avrupa'nın siyasal ve ekonomik birliğine gerçekten bağlı güçlerden yana koymak mecburiyetindedir.

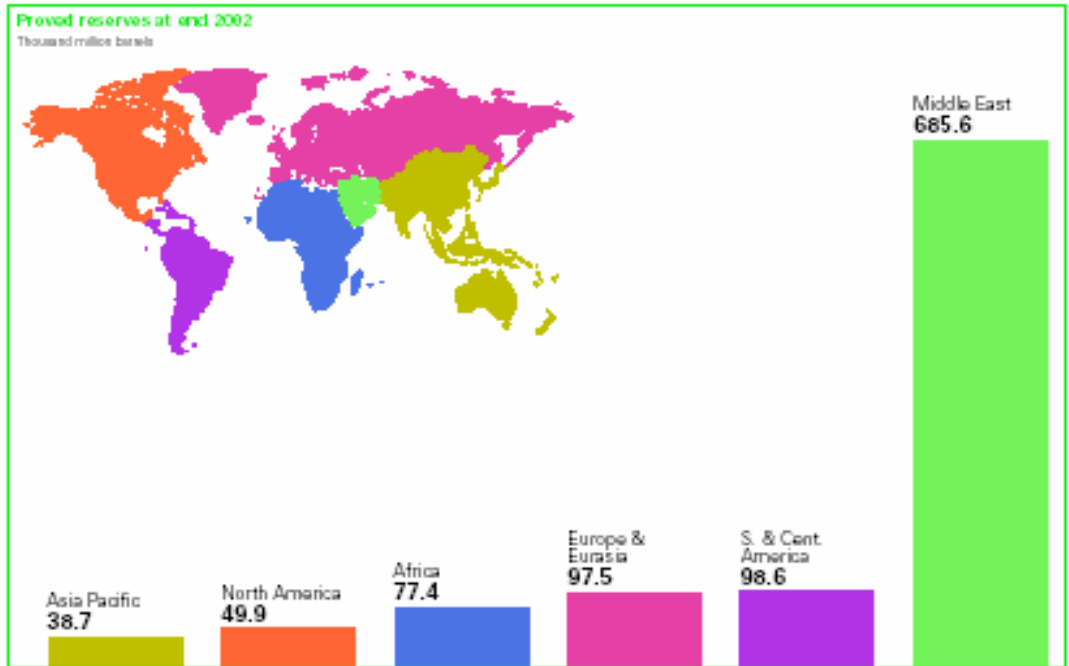
5.1.3. ABD Politikalarının Ortadoğu Üzerindeki Yansımaları

Amerika, bölgedeki asıl etkinliğini artıran ve Ortadoğu üzerinde sanki bir eyaleti gibi hareket etmesini sağlayan Körfez Krizi'nin ardından, bölgeye çıkmamak üzere yerleşmiştir. Amerika, Körfezdeki ihtilaflardan istifade ederek bölgedeki potansiyeli değerlendirmek, enerji kaynaklarına ulaşmak ve kontrol altında

tutulamayan devletlerin silahlanmasını kontrol etmek için bölgedeki askeri varlığını sürdürmektedir. Çevreleme Teorisi Irak'ın Kuveyt'e girmesi ile bozulmuştur. Bu nedenle bölgenin kontrolünü sadece kendi kaynakları ile ittifaksız sağlama yolunu tercih etmiştir (1997 Amerika Birleşik Devletleri Stratejik Değerlendirmesi, 1998 s.102). İran ve Irak'ın devreden çıkması ve Körfez İşbirliği Konseyi üyesi devletlerin askeri güçlerinin ancak uzun vadede risk taşıyabilecek konuma gelebilecek olması Amerika için kısa vadede ciddi problemler yaşatmayacak gibi tahmin edilmektedir.

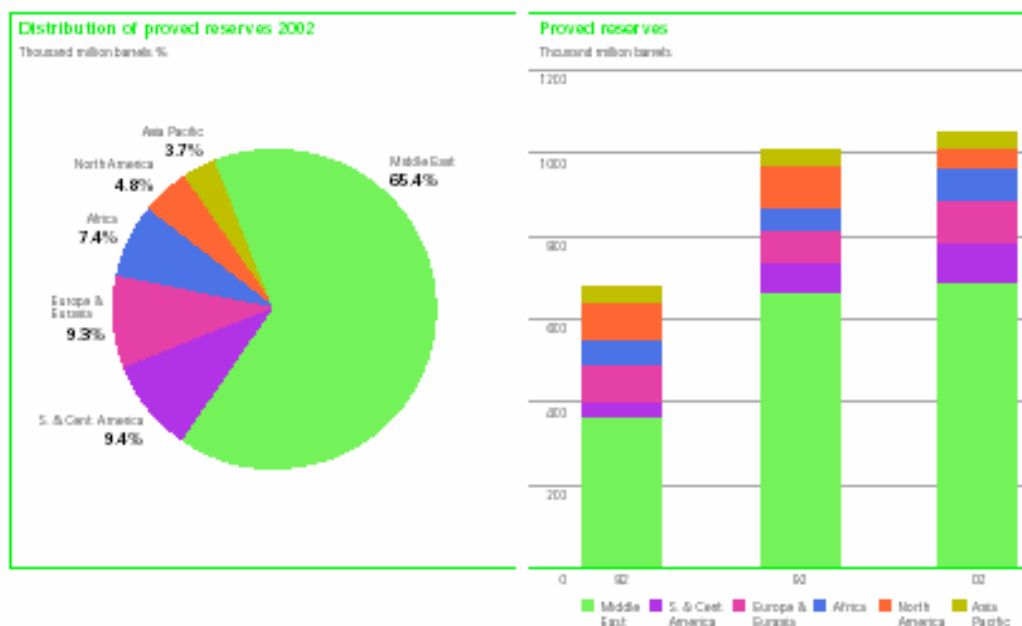
Amerika'nın Körfezdeki varlığının en önemli sebebi petrol kaynaklarına makul fiyatlarda engelsiz şekilde ulaşmaktır. Hazar petrollerinin devreye girmesine rağmen dünya petrol rezervlerinin %65'i bölgede bulunmaktadır (Bkz. Şekil 4.1., Şekil 4.2). Amerika'nın %19, Batı Avrupa'nın %24 ve Japonya'nın %70 gereksinimi buradan karşılanmaktadır (Bkz. Çizelge 4.1). Önümüzdeki yıllarda da bu oranın en az %5 ile 10 arasında artacağı tahmin edilmektedir. Bu durum Amerika stratejisinin belirlenmesinde önemli bir faktördür. Mahan'dan beri denizlerin serbestliği ilkesini uygulamaya çalışan Amerika için petrolün akışının yapıldığı Süveyş Kanalı, Hürmüz Boğazı önemli stratejik ulaştırma hatlarıdır. Bu maksatla Amerika Körfez'deki müttefikleriyle risksiz, maliyetsiz bir şekilde caydırıcılıkta bulunmakta ve varlığını sürdürmektedir (Cordesman, 1998).

Şekil 4.1.: 2002 sonunda dünyadaki petrol rezervleri

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, June 2003

Şekil 4.2.: 2002 sonunda dünyadaki petrol rezervlerinin dağılımı

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, June 2003

Çizelge 4.1.: Dünyadaki petrolün dağılımı

Inter-area movements 2002		To												Total
From	USA	Canada	Mexico	S. & C. America	Europe	Africa	Australasia	China	Japan	Other Asia Pacific	Rest of World	Unidentified*		
Million tonnes														
USA	-	4.9	7.7	8.2	10.7	0.5	0.8	1.1	4.0	4.4	1.0	-	-	43.3
Canada	95.5	-	-	0.2	0.5	-	-	-	0.2	0.1	-	-	-	96.5
Mexico	76.2	1.2	-	7.8	9.7	-	-	-	0.6	2.0	0.2	-	-	97.7
S. & Cent. America	119.2	5.2	0.6	-	13.5	0.6	-	0.9	0.3	5.6	-	-	-	145.9
Europe	57.0	24.6	0.7	2.8	-	10.0	-	3.6	0.7	5.4	4.7	-	-	109.5
Former Soviet Union	9.8	-	-	7.4	214.6	0.5	-	8.1	1.2	10.4	2.3	10.0	-	264.3
Middle East	114.7	6.9	0.9	13.6	161.1	36.9	8.6	38.9	195.4	315.5	2.5	-	-	895.0
North Africa	13.6	5.1	1.7	4.5	87.3	4.0	-	0.3	3.6	5.7	3.2	-	-	129.0
West Africa	55.5	1.0	-	9.9	35.2	2.7	0.1	9.5	3.8	38.2	-	-	-	155.9
East & Southern Africa	-	-	-	-	-	-	-	6.4	1.5	0.8	-	-	-	8.7
Australasia	2.9	-	-	-	-	-	-	1.6	4.4	11.6	-	-	-	20.5
China	1.3	-	-	0.5	0.3	-	0.4	-	4.1	9.9	0.3	-	-	16.8
Japan	0.3	-	-	-	0.1	-	-	1.6	-	2.2	-	-	-	4.2
Other Asia Pacific	8.3	0.1	-	-	4.5	0.3	18.8	28.4	28.3	13.2	0.6	-	-	102.5
Unidentified*	6.7	2.5	-	-	49.9	-	1.0	-	2.4	0.3	-	-	-	62.8
TOTAL IMPORTS	561.0	51.5	11.6	54.9	587.4	55.5	29.7	100.4	250.5	425.3	14.8	10.0	10.0	2152.6
Thousand barrels daily														
USA	-	102	161	171	224	10	17	23	84	92	21	-	-	904
Canada	1938	-	-	4	10	-	-	-	4	2	-	-	-	1959
Mexico	1532	24	-	158	195	-	-	-	12	40	4	-	-	1966
S. & Cent. America	2420	106	13	-	274	12	-	19	6	115	-	-	-	2965
Europe	1161	495	15	58	-	209	-	73	14	111	98	-	-	2234
Former Soviet Union	201	-	-	149	4349	10	-	166	24	214	47	209	-	5370
Middle East	2306	139	19	273	3241	747	173	785	3942	6385	52	-	-	18062
North Africa	283	103	36	90	1768	81	-	6	73	116	64	-	-	2620
West Africa	1117	20	-	199	708	54	2	191	77	767	-	-	-	3134
East & Southern Africa	-	-	-	-	-	-	-	129	30	16	-	-	-	175
Australasia	58	-	-	-	-	-	-	32	90	235	-	-	-	415
China	26	-	-	10	6	-	8	-	83	205	6	-	-	345
Japan	6	-	-	-	2	-	-	33	-	46	-	-	-	88
Other Asia Pacific	171	2	-	-	94	6	380	585	581	271	13	-	-	2103
Unidentified*	138	51	-	-	1023	-	21	-	50	6	-	-	-	1289
TOTAL IMPORTS	11357	1041	242	1113	11895	1131	601	2042	5070	8622	306	209	209	43628

*Includes changes in the quantity of oil in transit, movements not otherwise shown, unidentified military use etc.

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, June 2003

Amerika açısından Arap-İsrail çatışmalarının bölgedeki dengeleri sağlayarak çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Bu ihtilafın çözümü için gerektiğinde askeri yükümlülükler altına girmeyi ve bölgeye askeri yardımların sağlanabilmesini barış ortamı oluşturulabildiği taktirde yerine getirmeyi Amerika yönetimi 1993 Oslo görüşmelerinden bu tarafa dile getirmektedir. Bu çalışmaların maksadı enerji kaynaklarının emin ellerde bulundurulmasını ve çevre emniyetinin sağlanmasına yöneliktir. Böylece Doğu Akdeniz ve Körfez'in Kuzey uç bölgeleri (periferisi) kontrol altına alınabilecektir (Orta Doğu Barış Süreci ve Türkiye Üzerine Etkileri, 1998, s.52-53).

Basra Körfezi'ndeki devletlerin istikrarsız olmaları ve her zaman risk taşımaları Amerika'nın strateji geliştirmesini zorlasalar dahi Amerika bu bölgenin hegemonik gücü olmaya devam etmektedir ve orta vadede (10-20 yıl) bu konumunu muhafaza edeceği tahmin edilmektedir (Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, 1998, s.112). ABD Ortadoğu barış süreci ve Ortadoğu - Kuzey Afrika bölgesini içeren bir ekonomik işbirliği ve ticaret alanı güvenlik ve ticari yaklaşım mekanizmaları bu hegemonik gücün işletim unsurlarıdır.

5.2. Avrasya Coğrafyasında ABD'nin Uyguladığı Politikalarda Türkiye'nin Yeri

5.2.1. Avrasya Coğrafyasında Türkiye'nin Önemi

Soğuk savaş döneminde Doğu-Batı ekseninde oluşan iki bloğun temas noktasında yer alan Türkiye, Doğu Bloğunun süper gücü SSCB ile sınırdaş olmadan kaynaklanan dengesiz kuvvet dağılımına rağmen, mevcut güçlerini statükonun dolayısıyla kendi toprak bütünlüğünün muhafaza edilmesinin devamında kullanmıştır.

Soğuk savaş sonrası daha önceki statik yapının ötesinde Almanya, Japonya, Çin gibi yeni güç merkezlerinin ve yeni jeopolitik teorilerin oluşmasıyla birlikte Türkiye jeopolitiğinin de yeni parametrelere uyum sağlaması gündeme gelmiştir. Kuramsal çerçeve içinde anlatılmaya çalışılan güçlü devlet seçeneğini ortaya koyacak stratejik planlama yeni parametrelerin anlaşılması, iyi kullanımı ve idaresi ile sağlanabilecektir.

1990'lı yıllardan sonra güç merkezleri oldukça değişmiştir. Genel anlamı ile bu merkezler Türkiye'yi etkileyen davranışlar itibarıyla Amerika, Avrupa, Uzakdoğu olarak görülmektedir. Bütün bu çerçevede içinde Türkiye jeopolitiği oldukça değişik yeni açılımlara ve yorumlara ihtiyaç göstermektedir.

Soğuk savaşın hemen ertesinde ortaya çıkan acil değerlendirmelerle, Türkiye için, büyük bir gücün dünya sahnesine çıkması şeklinde yayınlar yapılmış ve söylemler geliştirilmiştir. Böyle bir davranış veya refleksin ortaya çıkmasının temel sebebi Avrasya'nın enerji kaynaklarının dış dünyaya açılması, belirsizliklerden istifade edebileceğimiz erken düşünceler olmuştur. Bölgesel güç konumunun global etkinliğe dönüştürülmesi maksadıyla jeopolitik durumun değerlendirilmesi ve uluslar arası ekonomik, siyasi ve güvenlik ilişkilerinde dinamik bir çerçevede kullanılması gerekmektedir. Halihazırda da devam eden durum gereği Türkiye değişen dengelerde, değişim odaklarının merkezi konumuna gelmiştir (Biren, 1999, s.62).

Türkiye'nin jeopolitik etki alanlarını:

- Yakın kara havzası olarak, Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkasya,
- Yakın deniz havzası olarak, Karadeniz, Adriyatik, Doğu Akdeniz, Körfez ve Hazar Denizi,
- Yakın kıta havzası olarak, Avrupa, Kuzey Afrika, Güney Asya, Orta ve Doğu Asya oluşturmaktadır.

İç içe geçen dairevi kuşaklardan oluşan bu havzalar Türkiye'nin bölgesel etki alanlarının kademeli bir tarzda genişletilerek uluslar arası küresel konumunun güçlendirilmesi hedefine yönelik tercihlerinin jeopolitik temelleridir (Davutoğlu, 2001, s.115-117).

Türkiye'nin, günümüz jeopolitik kaymaları ışığında global istikrarsızlık alanının (Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu üçgeninin) ortasında merkezi bir pozisyona sahip olduğunu göz önüne alacak olursak bu üç parçalı coğrafyanın önemi daha da artar. Bu alan içinde her hangi bir devletin inisiyatifini artırması Türkiye'nin her bakımdan hareket serbestisini sınırlayıcı etkiler ortaya koyacaktır. Böyle bir durumda, hareket serbestisi kademeli olarak daralacak ve merkezi konum yerini çembere alınma gibi bir pozisyona terk edecektir. Bu durum Türkiye'nin sadece politik çıkarları açısından değil; fakat sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı üzerinde de

olumsuz etkiler yaratabilecektir. Böylesine gelişebilecek bir ortamın başta Orta Asya olmak üzere diğer alanlara açılım girişimleri üzerinde de gayet olumsuz dolaylı etkileri olacaktır (Davutoğlu, 2001, s.119).

Türkiye bu atmosfer dahilinde dinamik, geçirgen, bütünleştirici, global güçlerin maşası olmadan iyi bir oyuncu olduğu takdirde bu jeopolitiğin değerlendirilmesi açısından ilerleme kaydedebilecektir. Soğuk savaş sonrasında tüm Türkiye'yi heyecanlandıran bir hareketlenmenin başlaması bu açık konjonktürden kaynaklanmaktadır. Bu coğrafyanın sadece jeopolitik açısından değerlendirilmesi şüphesiz eksik olacaktır. Bu maksatla aynı zamanda jeoekonomik ve jeokültürel açılardan da bu çalışmanın takviye edilmesi gerekmektedir.

Bugün için Türkiye ABD'nin ilgi ve etki alanlarının üzerinde ve geçiş yollarında, AB veya Almanya'nın ilgi ve arzu alanlarının geçiş yollarında, Rusya'nın etki alanında, Uzakdoğu etkilerinin (Pasifik ötesi) Batı alanındaki ilk durağında ve bütün bu güç dengelerinin ortasında bulunmasına ilave olarak Balkanlar'ın, Kafkaslar'ın ve Orta Doğu'nun risk alanlarında bulunmaktadır. NATO üyesi, Batı'ya angaje olmuş ve Orta Asya ve Orta Doğu devletlerinin özelliklerinden farklı yönetim yapısı olan bir devlet kimliğiyle farklı bir oyuncu karakterine sahiptir. Jeopolitik etki alanları içinde her açıdan bir sınır ülkesi özelliği göstermektedir. Bu durum Türkiye'nin sabit değerlerinden tarih ve insan faktöründen kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla zor bir coğrafya olarak tarif edilen jeopolitik etki alanlarımızda bölgesellikten globalliğe geçiş titiz çalışma ve çabalar gerektirmektedir (Davutoğlu, 2001, s.122).

Dünya güç merkezlerinin veya global güçlerin hareketlerinin etkilerinin de bu coğrafyadan, özellikle dünya enerji kaynakları ile bağlantısından dolayı, bağımsız olması düşünülemez. Bu maksatla tüm jeopolitik alanları içine alan bir değerlendirme yapılması durumunda bunu değişen dünya jeopolitiği ve Türkiye olarak tanımlayabiliriz (Davutoğlu, 2001, s.123).

Türkiye jeopolitik açıdan kara ve deniz güç merkezlerinin Doğu-Batı ve Kuzey-Güney doğrultusundaki hakimiyet alan mücadelelerinin ve geçiş bölgelerinin merkezi konumunda bulunmaktadır. Kuzey-Güney doğrultusunda Avrasya merkez kara kütesini sıcak denizlere ve Afrika'ya bağlayan iki önemli kara geçiş bölgesi (Balkanlar ve Kafkaslar) ve bir deniz geçiş ülkesi (Boğazlar) Türkiye'de kesişmekte ve bu bölgeleri jeoekonomik kaynak merkezleri olan Ortadoğu ve Hazar bölgesine

bağlamaktadır. Doğu-Batı doğrultusunda ise Anadolu yarımadası stratejik yarımadalar kuşağının en önemli halkasıdır.

Soğuk Savaş sonrası süreçte, kritik coğrafyaların önemi daha bir ön plana çıkmıştır; Körfez, Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya, bunların en önemlileri arasında yer almaktadır. Buralar daima problemlili alanlar olarak temayüz etmiştir ve hala da etmektedir. “Bunalım alanları” ve “uluslararası barış gücü” kavramları da birbirini tamamlayan iki terim olarak -en az söz konusu coğrafyalar kadar- hafızalarda yer etmiştir. Türkiye'nin böylesi kritik bölgelerin dış ve iç hatlarının orta yerinde bir “istikrar adası” olması, kendisini, global niyetleri olan bir güç merkezi için vazgeçilemez konuma sokmaktadır. Türkiye'nin ileriye dönük politikalarını belirlemede kullanabileceği en önemli avantajı olan bu silahın beraberinde bir takım riskleri de taşıdığı ve edilgen olma riskiyle karşı karşıya kaldığı malum olmakla birlikte stratejik yönetim ile bu dengenin sağlanabilmesi mümkün olabilecektir (Okman, 1985, s.32).

Türkiye bu jeopolitik faktörü soğuk savaş döneminde son derece statik bir çerçevede, çevre unsuru olmayı kabullendiği bir ittifak bloğuna karşı bir koz olarak kullanmaya çalışmıştır. II. Dünya Savaşından sonra Sovyet tehdidine karşı batı bloğunun güvenlik şemsiyesine ihtiyaç hisseden Türk dış politikası jeopolitik avantajlarını bu güvenlik şemsiyesi mukabilinde pazarlamaya gayret etmiştir. ABD'nin veya genel olarak NATO'nun bu güvenlik şemsiyesi ile ilgili vecibelerini göz ardı ettiği veya Türkiye'nin başka alanlardaki pazarlık gücünün zayıfladığı dönemlerde Türkiye'nin en önemli kozu olarak müzakere masasına konan jeopolitik konum dünyaya açılım stratejisinin bir parametresi olmaktan çok statükoyu müdafaa stratejisinin bir aracı olarak görülmüştür.

Türkiye büyüklüğü, coğrafyası, zengin doğal kaynakları, büyük nüfusu, sosyal bütünlüğü ile ve kavramsal çerçeve kapsamında izah edilen güç faktörleri katkılarına göre halihazırda bölgesel güç olarak devam ettirdiği etkinliğini global güç olma yoluna taşıyabilecek kabiliyettedir. Türkiye'nin yeni rolleri gereği etken veya edilgen olarak dinamik akrabalık bağı alanındaki tarihi ilişkilerini ve dayanaklarına ilave olarak dış tesirleri de kullanmasıyla en azından dünya dengelerini etkileyecek/dengeleyecek ve kalkınmakta olan Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya'daki devletlere lider olabilecek/olacak bir devlet konumundadır (Kongar, 1998, s.511).

Sonuç olarak mevcut stratejik konumu ile Türkiye; Ortadoğu'daki petrol kaynaklarının güvence altında bulundurulması, Orta Asya'daki doğal zenginliklere ulaşılması ve Batı pazarlarına transferi, Doğu ile Batı arasında hayati önemi haiz global etkileşim yollarının emniyeti, Karadeniz'e sahildar devletlerin dünya ile ticari ilişkilerini devam ettirebilmesi, Doğu Akdeniz coğrafyasının istikrarı ve Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar'da barış ve huzurun sağlanabilmesi açısından, başta NATO ve gelişmiş Batılı devletler olmak üzere tüm bölge devletleri açısından büyük öneme sahip bir bugünü ve geleceği bulunmaktadır (NATO Handbook, 1998, s.162).

5.2.2. ABD Politikaları İçin Türkiye'nin Önemi

Türk-Amerikan ikili ilişkilerinin inişli çıkışlı tarihine bakıldığında, iki devletin temelde savunma ağırlıklı bir ortaklık geliştirdiği görülür. İlişkilerin temelini iki ülkenin kendine özgü çıkarları oluşturmaktadır. Ancak eşitsizlerin ortaklığında, doğal olarak bir tarafın ekonomik ve askeri gücünün büyüklüğü, politik ağırlık merkezini de o taraf lehine kaydırmaktadır. Türk-Amerikan savunma ilişkileri incelenirken, Nelson A. Rockefeller tarafından, 1956 yılında, Başkan Eisenhower'a yazılan bir mektuptaki şu ifadeler hep akılda tutulması gereken önemli noktaları işaret etmektedir:

“Biz askeri paktlarımızı kurmayı ve sağlamlaştırmayı hedef alan tedbirlere devam etmeliyiz. Büyük ölçüde politik ve askeri nüfuzu garantileyecek genişlikte bir ekonomik yayılma alanını Asya, Afrika ve diğer az gelişmiş bölgelerde uygulamak zorundayız. Bu ülkelere yapılacak yardımlar ve açılacak krediler öncelikle askeri nitelikte olmalıdır. Oltaya yakalanmış balığın yeme ihtiyacı yoktur. Bu noktada Dışişleri Bakanlığı ile aynı fikirdeyim, genişletilmiş iktisadi yardım, örneğin Türkiye'ye, bazı hallerde düşünülenin tersine sonuçlar verebilir. Yani bağımsızlık eğilimini arttırıp, mevcut askeri paktları zayıflatabilir. Bu tip ülkelere -Türkiye gibi- doğrudan doğruya iktisadi yardım yapılabilir, ama bu bize uygun hükümetleri iktidarda tutacak ve bize düşman muhalifleri etkisiz bırakacak biçim ve miktarda olmalıdır” (Değer, 1998, s.166).

Soğuk savaşın sona ermesi Türkiye ve Türk dış politikası üzerinde büyük etki yaptı. Soğuk savaş sonrasında Türkiye, Batı açısından Sovyetler Birliği'ne karşı bir sur olarak stratejik pozisyonunu kaybetti. Eski sosyalist ülkeler Batılı ülkelerin yardımıyla eski sistemlerini pazar ekonomisine ve çok partili demokrasiye transfer

etme yarışına girdiler. İdeolojik ve askeri yarışlarla motive edilen eski düşmanlıklar yerlerini yeni dostluklara bıraktı. Diğer taraftan Türkiye için soğuk savaşın sona ermesiyle komünizm tehlikesi ortadan kalksa da, geleneksel Rus tehdidinin sona erdiğini söylemek çok zordu. Daha da önemlisi, Batı'nın desteği ortadan kalktığı için Türkiye'nin pozisyonu daha da nazikleşti denebilir. Çünkü Soğuk Savaş sonrası dönemde eskiye zıt olarak Batı, Rusya'yı düşman olarak telakki etmiyordu. Türkiye bu dönemde Batılı güçleri her ne kadar soğuk savaş sona erse de Türkiye'nin halen dünya politikasında stratejik bir pozisyon işgal ettiği ve Batı için halen önemli olduğu hususunda ikna etme çabası içine girdi. Bu bağlamda Türkiye, Batılı güçlere yakınlaşmak için bazı argümanlar bulma ihtiyacı içerisine girmiştir (Değer, 1998, s.187).

Amerika global güç olabilme yeteneğini algıladığı ve İngiltere ile Ortadoğu nöbetini değiştirmeye hazırlandığı andan itibaren Ortadoğu'da amaçlarına hizmet edebilecek müttefikler aramış ve bu müttefikin jeopolitik konumu itibarıyla Türkiye olduğuna karar vermiştir. Doğu-Batı arasındaki en gerilimli anlarda NATO vasıtasıyla gerçekleştirilen stratejik ortaklık Kıbrıs sorunu nedeniyle iki kez kesintiye uğramış olsa da o zamanların konjonktüründe bu kesintilerin iç politika lobilerinin dış politika aktivitelerine baskın gelmesinden kaynaklandığı şeklinde değerlendirilmiştir (Armaoğlu, 1991, s.270, 287). Türk-Amerikan ilişkilerinde bunların ötesinde bir gerilime şimdiye kadar rastlanmaması reel politik açılarından “İyi Niyet” veya “Önemli Müttefik” kavramlarının ötesinde açıklama isteyen bir husustur.

AB ülkelerinde ve ABD'de soğuk savaş sonrası dönemde ve özellikle Lüksemburg Zirvesi'nden sonra Türkiye'nin Avrupa ve ABD için stratejik öneminde bir değişiklik olup olmadığı geniş biçimde tartışılan bir konudur. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus, Türkiye'nin stratejik öneminin kimin için ve ne amaçla önemli olduğunu araştırmaktır. Bu çaba, Türkiye'nin çeşitli ülkelerin güvenlikleri ve sosyal düzenleri için algıladıkları tehdit veya tehlikeleri savuşturmakta Türkiye'nin yapıcı ve yıkıcı rolünün değerlendirilmesiyle yakından ilgilidir. Örneğin, Almanya gibi ulusal savunmasına karşı herhangi bir tehdit algılamayan bir Avrupa ülkesi için Türkiye'nin savunma stratejileri bakımından önemi ciddi ölçüde azalmıştır. Buna karşılık, sosyal düzene karşı hissedilen iltica, göç, uyuşturucu madde kaçakçılığı, terörizm gibi konularda Türkiye'nin sorun çözmede veya sorun çıkarmada önemli bir

ülke olarak stratejik işbirliğinin sağlanması son derece önemlidir. Avrupa ülkelerinin, bu alanda işbirliğine girişmede çekimser oldukları Türkiye'yi, müşterek dış ve güvenlik politikası oluşumundan uzak tutmalarıyla belirginleşmektedir. Buna karşılık hala süper güç konumunu koruyan ABD, bölgedeki stratejik çıkarları bakımından Türkiye'yi bir stratejik ortak olarak görmektedir (Gözen, 2000, s.23).

Türkiye soğuk savaş döneminde yaşadığı sıkıntıları global bir gücün kanatları altına girmekle, Amerika ise Rusya'yı ve Ortadoğu'yu kontrol edebilmek maksadıyla stratejik bir işbirliği yapmakla çözüm bulmuşlardır. Bu durum soğuk savaş sonrası dönemde de değişmemiştir. Körfez Krizi ve ardından Avrasya zenginliklerinin ortaya çıkması Türkiye'nin konumunda Amerika tercihi açısından bir değişiklik meydana getirmemiştir. Aksine bu dönemde Türkiye'nin güç faktörleri, ekonomik, teknolojik ve askeri kapasiteleri artmış bir konumu bulunmaktadır. Soğuk savaşın hemen başlangıcında uzun yıllar Türkiye'de Amerika Büyükelçiliği yapmış olan Morton Abromowitz "Türkiye'nin ABD açısından misyonu şimdi daha genişlemiştir, Balkanlardan Çin'e kadar olan kuşakta Türkiye'nin etkisini kullanmalıyız." sözleriyle Amerika'nın bakış açısını yansıtmaktadır (Fuller et al, 1993, s.VII). Brzezinski tarafından geliştirilen yeni jeopolitik teorilerin şekillendirilmesi kapsamında Amerika'nın kendi ana kıtası haricindeki en önemli misyonu ve hedefi Türkiye'nin jeopolitik konumunun yakından ilgilendirdiği Orta Asya ve Kafkaslardır.

Amerika için Orta Asya ve Kafkaslara giriş yolunun ne 20 yıldır sürekli kuşatma altında tuttuğu İran, ne sürekli kargaşa ve karmaşa yaşayan Pakistan, Afganistan, Hindistan ne de Uzak Doğu'da bir seddin arkasında Orta Asya'yı çevreleyen Büyük Çin üzerinden olamayacağı kesindir. Büyüklüğünün farkında olan Çin'e karşı mesafeli durmaya çalışan Amerika'nın dünyanın geleceğini şekillendirecek coğrafyada ihtiyacı olan ve en sadık müttefiki olan Türkiye bu misyonunu devam ettirecek gibi görülmektedir (Fuller et al, 1993, s.164-168). Amerika'nın Ege ve Kıbrıs kaynaklı oluşabilecek krizlere süratle reaksiyon göstererek Türkiye'nin Batısı ile olabilecek gerilimleri esnetmesi, AB ve Avrupa yolunda Türkiye'nin gayretlerini desteklemesi, Batılılaşma yolunda önünü açması çok kültürlülük alt yapısına sahip Türkiye jeopolitiğine Amerika'nın ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktadır. Avrupa içinde dahi bir denge fonksiyonu ve

Amerikan cephesi açma veya Avrupa’da Amerika’nın müttefiki olması açılarından Türkiye’nin Avrupalı olması içinde gayret göstermektedir.

Türkiye açısından Amerika kaynaklı olumsuzlukların ise bir denge unsuru olarak bu zor coğrafyada Türkiye’nin vizyonunu belirleyen kurumlara karşı her zaman kullanılacağı bir gerçektir. Türkiye, Amerika tarafından reel politik açısından Amerikan çıkarları için kullanılabilir. Buna rağmen Türkiye kendi çıkarları için havuç ve sopa denklemleri bu ilişkiyi sürdürmek mecburiyetindedir (Blank et al, 1993, s.55).

Türkiye, Amerikan stratejistlerine göre; “Karadeniz bölgesinde istikrarı sağlamakta, Akdeniz’e geçişi kontrol etmekte, Rusya’yı Kafkasya’da dengelemekte, İslami kökten dinciliğe karşı panzehir sunmakta ve NATO’ya hizmet etmektedir. İstikrarsız bir Türkiye, güney Balkanlar’da şiddetin ortaya çıkmasına, Orta Asya’da Rusya’nın eski etkisini kazanmasına yardım eder” şeklinde değerlendirilmektedir (Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, 1998, s.46).

ABD’li diplomat Richard Holbrooke, “Büyük devletler dış politikalarını diğer devletlerin tepkilerini göz önüne almadan yürütür” (Holbrooke, 1996, s.82) diyor, fakat bir ülkenin dış politikasını temelde devletin jeopolitiğinin ve ekonomik gücünün belirlediği de bir gerçektir. Türkiye’nin iktisadi bir dev olmadığını herkes biliyor ama yine aynı Holbrooke’un “Soğuk Savaş sırasında Batı Almanya’nın özgür dünyaya önemi ne ise, Soğuk Savaş sonrası dönemin Türkiye’si de Batı için aynı değerdedir” sözleri Türkiye’nin ABD için taşıdığı önemi belirtmektedir (Holbrooke, 1996, s.117).

6. SOĞUK SAVAŞIN SONA ERMESİYLE OLUŞAN YENİ DÜNYA DÜZENİ

6.1. Kutupların Değişimi

Yirminci yüzyıl uluslar arası sistemindeki asıl değişiklikler II. Dünya Savaşı sonunda ortaya çıkan iki kutuplu sistem etrafında şekillenmiştir. Bu iki kutuplu sistemi işletenler ikinci milenyumun son yüzyılına asıl aktörleri olmuştur. II. Dünya savaşı sonrası güç dengesi oluşturma çabaları savaşın asıl ve gizli galibi arasında devam ettiğinden, çevresel alana giren devletlerin hayatlarını idame için giriştikleri çabalarda bu aktörlerin şekillendirdikleri ortamda cereyan etmiştir (Arı, 1997, s.123-128). İdeolojik kutuplaşma olarak da nitelendirilen bu dönemin galibi olarak görülen Amerika görünüşte bir zafer kazanmamakla birlikte, özgürlüğü temsilen 9 Kasım 1989'da yıkılan duvarların, 29 Aralık 1989'da değişen Prag havasının, 25 Aralık 1989'daki Romanya idamlarının arkasındaki faktör olarak görülmüştür (Touraine, 1997, s.37).

Sürekli olarak yıpratma stratejisi çerçevesinde sıcak bir çatışma ortaya konulmadan devam eden savaşın galibi 80'li yılların sonunda belli olmuştur. Soğuk Savaş döneminin basık, tedirgin edici, silahlanmaya ve çok yönlü olmayan dış politika hesaplarına yönelik politikalarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiği her iki kutba mensup devletlerin de ilk refleksleri olmuştur. Doğu ve Batı kutuplarının değişen durumları sonucunda başlayan sıcak çatışmaların ortaya koyduğu istikrarsız, dengesiz tablo bir anlık kararsızlık sonucu Batı Bloğu'nun stratejisinin değişimini sağlamıştır. Silahlanma ve caydırma fonksiyonları üzerine kurulu dünya sistemi Doğu Bloğu'nun kısmen iflası ile yeni bir yapılanma süreci içine girmiştir. Bazı akademisyenlerin bu süreci "tarihin sonu" olarak tespit etmekte ısrar etmesine rağmen, kutupların parçalanması sonucu ortaya çıkan tabloda uluslar arası düzenin ilkelerinin belirlenmesi de zaman almıştır (Fukuyama, 1989, s.3-18).

Francis Fukuyama tarafından Romanya Devrimi ve Berlin Duvarı yıkımı döneminde yazılan "Tarihin Sonu" teoriinde insanoğlunun tarih boyu süren arayışının liberal demokrasiye dönüşen son muhteşem finalinin olduğu şeklinde bir izlenim verilmiştir. Teorinin özünde "Mutlak değer olarak kabullenilen evrensel batının değerleri dünyayı kuşatmış ve insanlık bu üstün medeniyetin direktiflerine

boyun eğmek zorunda kalmıştır” değerlendirmesinin bulunduğundan söz edebiliriz (Davutoğlu, 1993, Fukuyama’dan Huntington’a ..., s.14-15).

Soğuk Savaşın sonunu belirleyen teorilerin esası ise, askeri rekabetin daha dar alanlara yönelmesi ve global nükleer rekabetin hızını kesmesi olmuştur. Gelişmiş veya gelişmemiş devletlerin kampları artık bir iki devlet istisna olmak üzere ekonomik güç sahibi devletlerin çevresinde kurulmaktadır. Bu ortamda artık liberal dünyanın duayeni Amerika ve ortaya koyduğu yeni bir düzenden bahsedilmektedir. Bu değişim Türkiye’nin ilişkileri açısından, jeopolitiğinin değişmesinden kaynaklanan yeni politikalar ve stratejiler üretmesi gerektiren doğal bir ortamı da beraberinde getirmiştir (Barrack, 1993, s.8).

Rusya artık Batı tarafından bir tehdit olarak algılanmamaktadır. Bu dönüşüm, barışın tehdidini, artık iki rakip askeri bloğun varlığında değil, bilakis çok sayıda istikrarsız bölgelerin ve silahlı bölgesel çatışmaların varlığında karakterize etmiştir. Eski Yugoslavya’dan Kafkasya’ya oradan da Orta Doğu’ya kadar ortaya çıkan çatışmaların, doğrudan veya dolaylı olarak dünyayı sarabileceği tehlikesi, yeni güvensizliklere neden olmuştur.

Soğuk Savaş döneminde Avrupa için, tek bir tehdit kaynağı ve tek bir ana cephe, iki kutuplu ve nükleer bir savaş tasviri vardı. Doğu-Batı çatışmasının sona ermesi şimdiye kadar tartışılan teorileri, strateji konseptlerini ve askeri güç mukayeselerini geçersiz kıldı. Dünyadaki temel değişikliklerin ne anlama geldiği, hangi sonuçların çıkarılması gerektiği, güvenlik politikalarının gelecekte hangi jeopolitik ve jeostratejik temellere oturtulması gerektiği ve XXI. yüzyılın nasıl şekilleneceği üzerinde Berlin Duvarı’nın yıkılmasından sonra başlayan ve hala devam eden çok sayıda strateji tartışmaları yürütülmektedir (Baldwin, 1996, s.117-141). Bu tartışmaların da çoğu, doğrudan veya dolaylı olarak Türkiye’yi ilgilendirmekte ve etkilemektedir.

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ve özellikle II. Dünya Savaşı sonrası kendini Avrupa veya Batı eğilimli stratejiler içinde konumlandırmak ve varlığını sürdürmek durumunda kalan Türkiye’nin kutupların önce gevşemesi ve daha sonra dağılma konumuna gelmesi, dünya düzeni içindeki dengeler açısından en fazla etkilenen devlet/ülke sıfatını almasına sebep olmuştur. Daha önce karşılıklı dengeler arasında kararlı bir zemin üzerinde bulunan Türkiye bu değişim döneminde edilgenlikten etkenliğe geçiş aşamasını yaşamak durumunda kalmıştır (Sander, 1994,

s.23-24). Strateji belirleme açısından Türkiye için zor bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemde nükleer ve klasik silahlarda yapılan indirimler, ekonomi alanındaki gelişmeler iki kutupluluğun bitişine dair önemli belirtiler olarak 1980’li yılların ikinci arısında belirginleşmiştir. Mevcut kararlı durumun değişmesi Türkiye gibi hassas konumda olan bir ülkeyi oldukça etkilemiştir.

Denetim mekanizmalarının kontrolünde olan bir dünya bu mekanizmalardan yoksun kalmaya başlayınca, başta askeri alan olmak üzere her alanda Türkiye’yi etkileyecek riskler ve alternatifler de oluşmaya başlamıştır. Bu ortamın içinde meydana gelen kontrolsüz gerilim ve hareketlilikler dünya ve Türkiye için yeni bir dönemin başladığı işaretini de vermiştir (Layne and Schawarz, 1993, s.5-23).

6.2. Yeni Dünya Düzeni

Soğuk Savaş Dönemi olarak adlandırılan süreçte, iki stratejik paktın dengeleri üzerine kurulan dünya ekonomik ve politik sisteminin 1989 yılından itibaren değişmesiyle, dünya yeni dengeler arayışına girdiğinden; Yeni Dünya Düzeni döneminde veya Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye’nin bu denge arayışlı durumdan siyasi, sosyal, kültürel, askeri, ekonomik, doğal kaynaklar olarak zor coğrafyasının getirdiği şartlara uyum sağlaması gerektiği ortaya çıkmıştır (Özkan, 1996, s.25).

Bozulan denge ortamında ilk hareketlilik Türkiye’yi de yakından ilgilendiren bir noktada baş göstermiştir. Dengelerin bozulmasıyla birlikte caydırıcılık ortadan kalkmış ve dünya çapında bozulan denge hassas olarak nitelendirilen ve Türkiye’nin de içinde bulunduğu bazı bölgelerde yeni arayış ve güç dengelerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Uluslar arası sistemde yeni bir sisteme geçilmesini sağlayan bu strateji değişimi ile başlayan yeni süreç, uluslar arası sisteme bir düzensizlik getirmiştir. Uluslar arası toplumda kalıcı bir düzenin kurulması amacıyla; düzeni amaçlayan birimler “ortak bir çıkar bilinci”, ortak bilinci gösteren “kurallar”, ile kurallara işlerlik kazandırılacak “kurumların” oluşmasına ihtiyaç duyulan bir zamanda, dünyanın en hassas ve kritik bölgelerinden olan Körfez’de meydana gelen kriz bu dönemin başlangıcını oluşturmuştur.

Soğuk Savaş döneminde ABD’nin uyguladığı politikalarla sağlanan Körfez dengesi Irak’ın Kuveyt’e müdahalesi ile “Yeni Dünya Düzeni” literatürünü ve dönemini açmıştır (Maynes, 1993, s.15). Bu yaklaşımın ABD Başkanı tarafından da

dile getirilmesiyle 1990'lı yılların sonunda uyumlu ve işbirliği içinde uluslar arası ilişkilerin düzenlendiği bir ortamın meydana getirilebileceği anlayışını getirmiştir. Bu anlayışın mimarı tek kutuplu bir dünya oluşumunun yerleştiği imajını veren ABD olmasına karşılık, uluslar arası ortamda fiili (de facto) olarak ilan edilen bu durumun yeni bir düzen sağlayıp sağlamadığı da tartışma getirmiştir.

Yeni bir uluslar arası düzenin oluşturulmasının gerekliliği aslında Sosyalist Blok'un çökmesiyle ortaya çıkmıştır. ABD'nin uluslar arası sistemdeki belirleyiciliğini ortaya koyan Körfez Krizi ile tek kutuplu döneme girişin safhası belli olmuştur (NPQ Türkiye, 1993, s.6-19.). Bu dönemle manevra alanı genişleyen ve uluslar arası platformda hegemon konumuna yükselen ABD süper güç olarak belirmiştir. ABD'nin Körfez Krizi esnasındaki rahatlığı ve pozisyonlandırma yeteneği bu manevra alanının çok boyutlu olmasından kaynaklanmıştır.

Tek süper güç konumuna¹ gelen ABD, Irak'a müdahalesinde Birleşmiş Milletler tarihinde ilk kez tüm Genel Kurul'un desteğini almıştır. Birleşmiş Milletler neredeyse ABD'nin dış politika aracı kurumu haline gelmiştir. Böyle bir konumlandırma ABD açısından son derece avantajlı bir oyuncu yeteneğinin kazanılmasına sebep olmuştur (Smith, 1995, s.73-75).

ABD Yeni Dünya Düzeni veya tek kutuplu düzen perdesinin açılışıyla Soğuk Savaş dönemindeki konumunu müttefik bazında daha da güçlendirebilecek uygulama alanına, uluslar arası organizasyonları kullanabilme yeteneğine, lider tek ülke olma şansına, alternatif güç merkezlerini elinde bulundurma kabiliyetine sahip olmuştur (Davutoğlu, 1993, Dünya Sisteminin Yeniden Yapılanması, s.82-83). Nispi ağırlıklı bir global güç olarak çevresel alanları ve koşulları iyi kullanarak oluşturulan bu konum yeni jeopolitik eğilimler, globalleşme koşullarında değerlendirildiğinde farklı sonuçlarda ortaya çıkmaktadır. Süper güç görünümü devam eden, ancak etki ve tepkilerin belirlediği, hareket serbestisinin 1945-1960 dönemindekinden farklı bir Pax-Americana düzeni oluşturulmuştur (Wallerstein, 1998, s.171-175).

1 Tek süper güç iddiası gerçekte iddialı bir kavram. Ancak bu ifade ağırlık olarak tanımlamaya yardımcı olan ve bir katsayı belirlenmesini karşılayan anlama eşdeğerdir. ABD bugün için tam hareket serbestisine sahip bir güç değildir. Tek kutuplu sistem tanımlaması mutlak olarak ABD'nin pozisyonunu belirlememektedir. Bugünün kriterlerine göre çok kutuplu olmamakla birlikte "çok merkezli" bir güç dağılımı söz konusudur. Globalleşme trendleri çerçevesinde güç merkez ve alanlarının hem geçişmeleri, hem de polarizasyonundan bahsedilebilir. Amerika bu açılarından nisbi ağırlığı en fazla olan devlet olarak karşımıza çıkmaktadır.

6.2.1. Yeni Dünya Düzeni ve Güç Dengelerinin Oluşumu

Günümüzde ABD, Çin, AB gibi küresel aktörler arasında cereyan eden mücadelenin varacağı nihai noktanın geçmişte yaşanandan oldukça farklı olacağı, şimdiden izleri görünen bazı ipuçlarından yola çıkarak kestirmek mümkün görülmektedir (Burles, 2000, s.37-43).

Her şeyden önce önümüzdeki yüzyıla damgasını vurması beklenen uluslar arası sistem, bir öncekinde olduğu gibi iki zıt kutbun yer aldığı ve karşı tarafı hareketsiz bırakmaya dayanan bir “güç dengesi” sistemi olmayacağını son on yılda yaşanan tüm uluslar arası krizler ve gerginlikler göstermiştir. Dünya artık ihtimal dahi olsa Soğuk Savaşa has istemeden/yanlış anlamadan dolayı savaş çıkma (accidental war) kavramından uzaklaşmıştır. Yine, söz konusu yeni sistem şimdilik tek kutuplu olarak değerlendirilse bile tek kutuplu olmaktan uzaklaşma eğiliminde ve orta vadede güçlerin eşit biçimde paylaşıldığı çok kutuplu taraflı bir yapılanmaya da müsait görülmektedir. Aslında bu ihtimaller çok fazla girdi dahilinde değerlendirildiğinde “yeni bir oluşumun beklendiği ve dengelerin şimdilik oturmadığı gözlemlenmektedir” tanımlamasının yapılması uygun olabilir.

ABD, tartışmasız tek “hegemonik güç” merkezi olarak sistemin ana gövdesini oluşturmakta; zirvedeki yerini muhafaza etmek amacıyla bazen BM Güvenlik Konseyi’ni, bazen NATO’yu bazen de G-8’i kullanmaktadır.¹ Fakat her üç kurumun içinde ABD kadar etkin olmasalar bile, ağırlıklarını hissettiren iki ülke daha vardır: İngiltere ve Fransa. Bunlar, ABD’nin politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda “destek” veya ‘köstek’ olacak şekilde politik manevralarla kazanca dönüştürme peşindedirler. Bu konuda Fransa’nın pozisyonu İngiltere’ye göre biraz daha geri planda kalmaktadır.

Güvenlik Konseyi’ne girmek için baskı yapan Almanya ve Japonya ismi daha çok ekonomik fedakarlık akla gelince hatırlanan ülkedir. Bu durumun II. Dünya Savaşı’nın mağlupları olmaları dolayısıyla askeri yapılanmalarına kısıtlama getirilmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Fakat günümüzde dengelerin değişimi ile bu durum değişmeye başlamıştır. Özellikle Almanya, son Kosova ve Afganistan

¹ Dünya Bankası, IMF gibi diğer yan kurumsal unsurlar da “destek gücü” mesafesinde bulunmaktadır.

meselesinde ağırlığını bir hayli hissettirerek NATO ve G-8 üyeliği ile ekonomik gücünü oldukça etkin olarak kullanmıştır (Binnendijk, 1999, s.12).

BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinden olan Çin, tek kurumda temsil edilmenin dezavantajı ile şimdilik çok fazla etkili olarak görülmemekle birlikte bu Çin'in, güç dengeleri içinde en zayıf olanı olduğu anlamına gelmemektedir. Tam tersine Çin, yeni düzene karşı ortaya koyduğu müzmin muhalefet şerhi ile ağırlığını önümüzdeki dönemlerde daha fazla hissettirecek gibi görünmektedir.

Mevcut konumlarını ve özelliklerini sıraladığımız yukarıdaki devletler, bundan sonraki sistemde, sahip oldukları farklı güç, yetenek ve konumlara göre 'hiyerarşik' bir düzen içinde yer alacak başlıca aktörler olarak görülmektedirler.

Büyük güç olmanın bedelinin ağırlığını hisseden stratejistlerin itirazlarına rağmen (Layne ve Schawarz, 1997, s.150-153) ABD uluslar arası liderlik stratejilerini altı temel tercihe bağlayarak bu düzeni sürdüreceğini resmi olarak da ilan etmiştir. Yeni dünya düzeni;

- Bütünleşik ve demokratik bir Avrupa,
- Güçlü ve istikrarlı bir Asya-Pasifik havzası,
- Amerika ve dünya için daha serbest ticaret imkanlarının yaratılması,
- Amerika'nın dünyanın lider gücü olması,
- Güvenliğe ve sınır ihlallerine yönelik eylemlerin durdurulması,
- Diplomatik, askeri ilişkilerin geliştirilerek barışın sağlanması stratejik niyetlerini öngörmektedir.

6.2.2. Yeni Dünya Düzeninin Türkiye'ye Etkileri

Soğuk Savaşın sona ermesi dünya devletlerinin ilişkilerini etkilemiştir. Ancak Türkiye konumunda olan bir devletin etkilenme seviyesi çok daha farklı ve derinden cereyan etmiştir. Soğuk Savaş döneminde Batı Bloğu merkezli hareket etmek zorunda bırakılan Türkiye silahsızlanma ve gerilimin azalması ile kanat ülkesi rolünde mütteliklerine kol kanat gererken sahip olduğu önemli ülke imajını sadece bu noktada kaybetmiştir. Bu konumunu Körfez Krizi esnasında tekrar kazanmak için oldukça mücadele etmesine rağmen iç politika rahatsızlıklarının dış politikaya olumsuz tesiri sebebiyle kazanımı oldukça seviyesiz olmuştur.

Türkiye'nin alternatifsiz kalma tehlikesi ortaya çıktığı anda Orta Asya Türk Devletlerinin Bağımsızlıklarını ilan etmesi, Avrasya enerji kaynaklarının dışarıya açılımı gibi kritik konular Türkiye'nin ABD tarafından tekrar vazgeçilemez kategorisine alınmasını sağlamıştır.¹ Türkiye'nin içinde bulunduğu alt uluslar arası sistem ve bölgeler eskisine göre daha oynak ve belirsiz bir hal aldığından bölgede güçlü müttefik arayan ABD Türkiye ipine daha sıkı sarılmak mecburiyetinde kalmıştır ancak böyle bir değerlendirmenin yine başka açılardan değerlendirmeye muhtaç olduğu iddiaları da söz konusudur.

ABD'nin tek kutup sıfatı ile Ortadoğu merkezli açılımının başarısı, bölgeye yakın müttefikleri ile yapacağı işbirliğine muhtaçtır (Kohen, 1994, s.118). Bu kapsamda bölgedeki en uygun müttefikin Türkiye olduğu ABD'li yetkililer tarafından defalarca dile getirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Kuveyt krizi ile başlayan ve tek kutuplu yapının temel taşı teşkil eden ilişkiler kapsamında Türkiye "oyun teorisi" ile örtüşen iki avantajlı konum elde etmiştir. Birincisi aslında Kuveyt Krizi ile başlayan ve azalmaya başlayan eski NATO içindeki stratejik konumunu dengelemiş (Kohen, 1994, s.119) , diğeri ise bölgedeki her hangi bir hareketin Türkiye'siz olamayacağı anlamını perçinlediğinden artı olarak kaydedilmiştir.

Öncesinde her türlü yapılanmasını ve özellikle güvenlik hususlarını ekonomik olması açısından da Batı Bloğu ve NATO kapsamında değerlendiren Türkiye, yeni düzen atmosferinde veya Varşova Paktının çözülmesi aşamasında stratejik konum avantajından kaynaklanan kazanımlarını kaybedeceğini değerlendirmiştir. Ancak Körfez Krizi ve daha sonra ortaya çıkan enerji potansiyeli dolu alanların yakınlığı bu değerlendirmelerin kısa vadeli ve hesaplı olmadıkları sonucunu ortaya koymuştur.

Türkiye jeopolitik teoremler kapsamında, kutupsal olarak hiç bir zaman kıymetini yitirecek bir konumda olmadığı gibi, iki kutuplu düzende de şekillenme bu teoremlere göre yapıldığından "yeni dünya düzeninde" önem azalması gibi bir durum Türkiye için diğer faktörler açısından da düşünülmesi gereken bir husus olmuştur.

Bölgedeki konumu ve siyasi durumu çerçevesinde demokratik siyasi sistemlere ve pazar ekonomisine yönelik global hareketleri takip edebilme imkan ve kabiliyeti, uluslar arası örgütlerin dayandığı ilkeleri ve amaçları sorgulayabilecek güç sahipliği,

¹ Türkiye resmi düzeyde hiç bir zaman ABD tarafından öneminin azaldığı şeklinde bir değerlendirmeye tabi tutulmamıştır.

dünya sisteminde askeri gücün kullanılabilirliğinin azalması ile ekonomik gücün önem kazanmasına rağmen her iki fonksiyonu güçlü olarak idame edebilme kabiliyeti Türkiye'nin önemini azaltmak yerine bilakis artırmıştır (Dedeoğlu, 1998, s.249-251).

Avrupa'nın siyasi, ekonomik ve askeri yönden bütünleşmesine yönelik Batı Avrupa Birliği'nin kurulması ile devam eden çalışmaların bu dönemde artan bir ivmeyle devam etmesi veya kesintiye uğrayan çalışmalarının yeniden başlatılması, NATO'nun rol ve fonksiyonlarının gözden geçirilmesine devam edilmesi gibi faaliyetlerin doğu ucunda bulunan ve Akdeniz köşesini tutan Türkiye'nin kilit rolünün her zaman için devam edeceği değerlendirilmektedir.

Yeni Dünya Düzeninde meydana gelen gelişmeler; NATO içerisinde merkezi bölgenin öneminin azaldığını, Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu üçgeninin içindeki konumu ile Türkiye'nin risk bölgelerinin hemen hemen hepsi ile adeta komşu olduğunu ve NATO içinde bir kanat ülkesi durumundan bir cephe ülkesi durumuna geldiğini göstermektedir (Çakar, 2000, s.54-55).

Aslında bu tip değerlendirmeler askeri açıdan oldukça riskli bir konumun oluştuğunu göstermesine rağmen dünyada meydana gelen gelişmeler artık cephelerin değil kimliklerin, farklılıkların, kültürlerin ön plana çıkmasıyla çok cepheli çatışma ihtimalinin olacağı düşüncesinin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini dikte etmektedir (Gökırmak, 1996, s.13). Kötümser açıdan, 11 Eylül saldırısı örneğinde olduğu gibi tehditlerin niteliğinin ve şiddetinin önceden kestirilememesi ve çok sayıda potansiyel tehdit olasılığı bulunması belirsiz alanlarda ve yine belirsiz ölçülerde çatışmaların oluşmasına imkan sağlamaktadır. Böyle bir düzende Türkiye, tehdit tipi ve önceliğinin değişiminden kaynaklanan avantajlar elde edebilecek bir konumla, risk havzalarının arasında kalan “denge alanı” konumunu elde etmiştir. Bosna, Kosova Krizleri, Afganistan Krizi ve son olarak da Irak'a müdahale edilmesi konusunda yapılan değerlendirmeler, bu denge alanı kavramını daha iyi tarif etmektedir.

Türkiye bu düzeni değerlendirebilecek ekonomik kapasiteye sahip olmamasına rağmen gerek yönetim şeklinin bölgedeki diğer devletlerden farklılık arz etmesi, gerekse tarihi mirasından kaynaklanan bağlarının bulunması sebebiyle büyük bir hami olarak özellikle Orta Asya'da bağımsızlıklarını ilan eden devletlere karşı aktif

politika izlemeye başlamıştır. Denge alanı içinde bulunan Türkiye'nin bu davranışı Avrupa, Amerika, Rusya ve Çin tarafından dikkatle takip edilmiştir ve edilmektedir.

Dünya ve özellikle Türkiye coğrafyası değişimlerin iyi kavranmasına ve dünya sahnesindeki siyasi, ekonomik, askeri akımların gerçekçi biçimde değerlendirilmesi gerektiğini dikte etmektedir. Soğuk Savaş koşullarının son bulması, komünizm sisteminin çökmesi, Türkiye'ye yönelik askeri tehdidin değişmesi gibi hususlar yeni hedeflerin belirlenmesi açısından oldukça önemlidir. Türkiye soğuk Savaş döneminde müttefiklerinin yardımıyla tüm gücünü kuzeyden yönelen askeri tehdiye odaklamış ve kendi tercihleri mukabilinde de dört tarafından gelebilecek saldırılara karşı muazzam bir askeri yatırım ve silahlanma çabasına girişmiştir. Yarım asırlık bir süre boyunca dış politika ve dış güvenlik çalışmaları buna göre yönlendirilmiştir.

Soğuk Savaş sonrasında başlarında tartışılan ve NATO'nun güney kanadındaki rolü azaldığından Türkiye'nin öneminin azaldığını ifade eden teoriler Roma Zirvesi ile erken ifade edildiklerini belgelemiş oldular. Belirsiz, dinamik ve riskli yeni oluşumlar ortasındaki Türkiye'nin "en fazla konu" olan ülke/devlet özelliği ile Avrupa (Avrupa Birliği) ve ABD için vazgeçilemez olduğunu bu dönemde ortaya çıkan krizler kısa zamanda göstermiş oldular. (Johnsen, 1993, s.8) Türkiye'nin pozisyonu, yeni eğilimlerin getirdiği anlayışlar (ekonomik ve sosyo-psikolojik ağırlıklı) çerçevesinde Balkanların, Kafkasların, Orta Doğu ve Akdeniz'in istikrarlarının sağlanmasında merkezi bir konuma sahip olmak ve bunu etkili bir şekilde kullanmakla ifade edilebilir. Böyle bir misyonun varlığı bugün için daha da belirgindir. Türkiye'nin, milli güç unsurlarının mevcut durumu ve uluslar arası politikanın elverişliliği nispetinde daha aktif bir rol oynaması pozisyonunun gelişmesine ve bölgesel bir güç olarak etkinliğinin artmasına yol açacaktır.

7. ABD’NİN UYGULADIĞI ANTI-TERÖRİST POLİTİKALAR

7.1. Uluslararası Konjonktürün Terör Açısından Değerlendirilmesi

II. Dünya Savaşının sonu, insanlığı bloklaşma ve yaklaşık kırk yıl sürecek olan Soğuk Savaş dönemiyle tanıştırmıştır. Bu dönem içinde Avrupa kıtası, karşılıklı olarak kurulan ittifaklar ve ortak savunma anlayışı sayesinde, nükleer dehşet dengesinin de etkisiyle tarihinin en uzun süreli sıcak savaşızsız sürecini yaşamıştır.

Ancak, özellikle uydu haberleşmesi ve “internet” gibi iletişim alanındaki büyük teknolojik ilerlemeler, dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelen gelişmelerin diğer bölgelere süratle sirayet etmesine ve her alanda etkileşimin artmasına neden olmuştur. Gelişen teknolojinin büyük katkısıyla “küreselleşme” adı altında ortaya çıkan oluşum, dünyanın ekonomik, politik, sosyal ve kültürel dengesinde önemli değişikliklere yol açmıştır (Kongar, 2001, s.12).

Gerçekleşen bu büyük değişiklikler, Soğuk Savaşın olumsuz etkilerini bütçelerinde, öz kaynaklarının kullanımında ve insanların hayat tarzında yakından hisseden ülkeleri, politik, ekonomik ve askeri stratejilerini değiştirmek için yeni arayışlara sevk etmiştir. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte özellikle Batı Avrupa’ya yönelik klasik anlamdaki askeri tehdit çok büyük ölçüde ortadan kalkmış, ancak, bunun yerini uluslar arası terörizm, mikron milliyetçilik, kitle imha silahlarının kontrolsüz olarak yayılması, çevre sorunları, kökten dincilik, organize suçlar, uyuşturucu kaçakçılığı gibi çok yönlü riskler ve en önemli özelliği “farklılık” ve “üstünlük”¹ olan “asimetrik tehditler” almıştır (Giddens, 1998, s.34).

11 Eylül 2001 tarihi dünyanın güvenlik algılamalarında keskin bir değişikliğe sebebiyet vererek yeni bir sürecin başlangıcı olmuş ve bu yeni süreç ABD tarafından “ Terörizme Karşı Savaş (War Against Terror)” olarak tanımlanmıştır (Kongar, 2001, s.42).

1 Oluşan asimetrik tehditlerin en önemli özelliği alışlagelmiş tehdit biçimlerinden büyük farklılıklar arz etmesi ve mevcut savunma tedbirlerinden daha üstün bir teknoloji ve eğitim seviyesi gerektirmesidir.

Soğuk Savaş döneminde tehdit kitlesel, tek yönlü ve belirgin iken, günümüz riskleri çok yönlü, belirsiz ve “Asimetrik Tehdit” temelli olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’nin New York ve Washington kentlerinde meydana gelen görülmemiş tarz ve çaptaki terörist saldırıları asimetrik tehdidin en belirgin şekli olan “Terörizm”in sınırlarının ve boyutlarının nerelere kadar varabileceğini dünya kamuoyuna göstermiştir (Kongar, 2001, s.16).

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte SSCB’de ve Komünist Sistemde yaşanan çözülme Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinde jeopolitik boşluk alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1991’den sonra Bosna-Hersek, Kosova, Kafkasya, Afganistan’daki olaylar ve bugün Ortadoğu coğrafyasında yaşanan çatışmalar, bu boşluğun bölgesel ölçekteki yansımalarıdır. Söz konusu boşluk alanları terör için uygun bir ortam oluşturmaktadır (Kalkan, 2004, s.72).

Kıtalar arasında ve aynı kıta içinde değişik bölgelerde meydana gelen büyük kalkınmışlık farkları, bu durumdan mağdur olan unsurları kurulu dünya düzenine karşı gelmeye ve o düzenin bekçilerine karşı yıpratıcı eylemlerde bulunmaya sevk etmektedir. Bu maksatla kullanılacak en etkili ve ses getiren silah terördür.

Jeokültürel, jeoekonomik ve jeostratejik havzaların kesişme bölgeleri üzerinde bulunan ve/veya bu bölgeler ile tarihi, kültürel, ekonomik ve güvenlik parametreleri bağlamında etkileşim içinde olan Türkiye, jeopolitik boşluk alanlarından ve mevcut düzenden memnun olmayanların teröre başvurmalarından en fazla etkilenecek ülkeler arasında bulunmaktadır.

7.2. Terör Kavramının Değişen Niteliği

Son dönemde dünya güvenliği ile ilgili olarak kapsamlı bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişimin en çarpıcı yönü terörizmin artan tehdidi ve teknolojiye bağlı olarak geliştirdiği yeni teknikler ile giderek uluslar arası bir duruma ulaşmasıdır. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’ye yönelik gerçekleştirilen saldırılar “Asimetrik Tehditlerin” küresel boyutta tüm ülkeler için en öncelikli tehdit olarak ortaya çıktığını göstermiştir. Bundan sonra yaşanacak mücadele ve yeniden düzenleme sürecinin “Anti-Terörizm” eksenli bir yapı olması beklenmektedir (Öztürk, 2002, s.65).

Terörizm evrim geçirerek küresel güvenlik için acil tedbir gerektiren bir hal almıştır. Yeni ortaya çıkan terör organizasyonlarının merkezi bir otoriteye bağlı

olmamaları, bunların tespit edilmelerini, izlenmelerini, eylem türlerinin belirlenmesini ve muhtemel eylemlerinin önceden tahmin edilmesini güçleştirmektedir. Bununla birlikte teröristlerin de teknoloji konusunda kendilerini geliştirmiş oldukları ve anti-terör yöntemlerinin etkisiz kılınması konusunda oldukça yetenekli oldukları görülmektedir. Bunun en açık örneği alınan tüm önlemlere karşı teröristlerin büyük kayıplara sebep olabilecek teknolojik ve eş zamanlı eylemleri için hassas hedefler bulabilmeleridir (Rice, 2004).

Bundan sonraki dönemde “Haydut Devletler (Rouge States)”den kaynaklanan balistik füze tehdidinin, dünya için en önemli endişelerden biri olmaya devam etmesi beklenmektedir. Balistik füze teknolojisinin giderek yaygınlaşması, bu teknoloji ile devletlerin yanı sıra çeşitli şirketler, gruplar, örgütler ve organizasyonların da ilgileniyor olması, tehdidin belirlenmesini, takibini, yayılmasını ve bir gün terörist bir saldırının aracı olmasının önlenmesini oldukça güçleştirmektedir (Öztürk, 2002, s.69).

Ortaya çıkan bu “asimetrik tehdit”in önümüzdeki dönemde küresel ölçekte her devlete karşı kullanılması gündeme gelebilecektir. Uzun bir süreden beri bu konu üzerinde yoğunlaşan ABD’nin tüm imkan ve kabiliyetlerine rağmen bu tür bir terörist saldırıya maruz kalması, yeni tedbirlerin ve mücadele şekillerinin gerekli olduğunu göstermiştir. (Rice, 2004)

Önümüzdeki dönemde bu tehdidin bertaraf edilmesi maksadıyla yeni “asimetrik anti terör” yöntemlerinin bulunması ve uygulanması konusunda kapsamlı çalışmalar yapılması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Özellikle ABD bu yöndeki girişimlere öncülük etmekte, bu konudaki çabaları NATO’nun yetenekleri ile de destekleme gayreti içine girmektedir.

7.3. ABD’nin Küresel Terörle Mücadele Yöntemi

11 Eylül 2001’de yaşanan terör eylemlerinin doğrudan kendisine yönelmesi, 1991’den sonra yaşanmaya başlanan tek kutuplu dünya düzeninin süper gücü olması ve küresel çıkarları nedeniyle ABD kaçınılmaz bir şekilde “Küresel Terörle Mücadele” sürecinin baş aktörü olmuştur. Bu saldırılar ABD’nin II. Dünya savaşı sonrasında nasyonal sosyalist ve komünist meydan okumalara karşı koyabilmek amacıyla oluşturulmuş olan güvenlik yapılarının yetersiz kaldığını göstermiş ve ABD’yi terör olarak tanımlanan yeni bir düşman profili karşısında politik-ideolojik

ve askeri-toplumsal bir seferberliğe itmiştir. Bu durumun, Clinton döneminde daha ılımlı bir dış politika yürüten ABD için beraberinde radikal bir değişikliği de beraberinde getirmesi ve “Bush Doktrini” olarak tanımlanabilecek yeni bir dış politika uygulamasını başlatması beklenmektedir (Kongar, 2001, s.77).

Halen ABD’de “Soğuk Savaş Dönemi”nden etkilenen Cheney ve Rumsfeld’in içinde bulunduğu bir kadronun iş başında olması nedeniyle bundan sonraki dönemde de ortaya konulacak dış politika ve güvenlik açılımlarının daha radikal eksenli olması beklenmektedir. Bu kapsamda ABD’nin Henry Kissinger¹ - Zbigniew Brzezinski² ekolü ışığında dünyadaki sorunlar ve terör eylemleri karşısında daha sık ve çok güç kullanmaya başvurabileceği ve bunun ABD’nin dünya jandarması rolünü daha da kuvvetlendireceği düşünülmektedir. ABD’nin askeri seçenekleri daha sık uygulamaya koyacağı önümüzdeki bu süreç “Soğuk Barış Dönemi” olarak adlandırılabilir (Hacısalihoglu, 2004, s.4).

Yaşanan olayların en ciddi darbesi Amerikan halkının psikolojisi üzerinde olmuş ve ABD kamuoyunda bir güvenlik paranoyası baş göstermiştir. Bu nedenle önümüzdeki dönemde ABD kamuoyunun güvenlik algılamalarında bir değişiklik yaşanması, daha çok iç politika dinamikleri ile ilgili olan ABD kamuoyu nezdinde dış politika mülahazalarının daha ön plana çıkması beklenmektedir. Bu durumda ABD’nin dış politikada geçmişe oranla daha aktif davranacağı, yürüteceği uluslar arası politikalarda daha fazla halk desteği bulacağı düşünülmektedir.

Bugün ABD kamuoyunda 11 Eylül eylemini gerçekleştiren kişi ve grupların en ağır şekilde cezalandırılması yönünde büyük bir görüş birliği bulunmakta, ABD Afganistan’a ve Irak’a yönelik hareketini bu kamuoyu desteğine dayanarak sürdürmektedir. Ancak hareketin uzun sürmesi, harekatta sivillerin artan bir şekilde zarar görmesi, hareket sonrasında girişilebilecek muhtemel terör eylemleri sağlanan kamuoyu desteğinin erozyona uğramasına neden olabilecek ve ABD hükümetinin hareket serbestisi kısıtlanabilecektir.

1 Kissinger, Henry Alfred; Başkan Nixon, Ford ve Kennedy döneminde dış politika danışmanı ve dışişleri bakanı olarak görev yapmıştır. ABD dış politikasında önemli ağırlığı olan bir politikacıdır.

2 Brzezinski, Dr. Zbigniew; 1977-1981 yılları arasında ABD’de Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak görev yapmıştır. Halen CSIS (Center For Strategic and International Studies) adlı think-tank kuruluşunda başkan yardımcılığı görevini yürütmektedir.

ABD açısından son zamanlarda ön plana çıkan “Füze Savunma Sistemi” (Missile Defense System) ¹ projesi de yaşanan son olaylardan etkilenebilecektir. Bu durumda RF’nin bu konudaki en önemli destekçisi konumundaki Çin’in tutumunun ne olacağı ise özellikle RF tarafından göz önüne alınması gerekli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Her iki durumda da ABD’nin “Füze Savunma Sistemi”nin hayata geçirilmesi konusunda daha aktif bir politikaya yönelmesi beklenmektedir.

¹ Antlaşmaya göre tarafların kendi başkentlerinin 150 km’lik bir alanı içinde 100 adetten fazla füze savar füzeye sahip olamayacakları kararlaştırılmıştır.

8. ÖNLEYİCİ MÜDAHALE DOKTRİNİ GEREĞİ İCRA EDİLEN HAREKATIN ULUSLAR ARASI İLİŞKİLERE YANSIMALARI

8.1. ABD'nin Afganistan ve Irak Harekatı'nın Amaçları

ABD'nin 11 Eylül 2001 terörist saldırıları sonrasında icra ettiği faaliyetin temel amacı; ABD hegemonyasını kurmak için gerekli şartları oluşturmak, muhtemel rakiplerine göz dağı vermek, onları coğrafi ve ekonomik alanda kendi kontrolüne almaktır. Soğuk Savaş'ın bitişi ile belirmeye başlayan ancak bir türlü oturtulamayan “yeni dünya düzeni”ni tam manasıyla şekillendirerek, bu düzenin temel unsuru, itici gücü olmak ve dünyada kuracağı hegemonik düzen içerisinde kendi sistemini ve anlayışını yerleştirmektir. Çünkü dünya, 1991'den sonra sistemlerin birleşebilme sürecini tam olarak gerçekleştiremediği ve asimetrik tehdit kaynaklarının nitelik, nicelik ve önem olarak büyük ölçüde arttığı bir yapıyla yüzyüze kalmıştır. Bu gelişme ile birlikte, mevcut düzenin en önemli unsuru olan ABD, kendisine rakip olabilecek bir alternatifin bulunmaması sebebiyle tek süper güç adı altında dünya hegemonyasına oynamaya başlamıştır (Ayman, 2003, s.34).

1947 yılında ABD Başkanı Truman, Sovyetler Birliği ve komünizmi kastederek "ya özgürlükten yanasınız ya da terör ve zulümden" diyerek dünyayı bir seçim yapmak zorunda bırakmıştı. Bundan 54 yıl sonra, 11 Eylül saldırılarının ardından Başkan Bush kongrede yaptığı tarihi konuşmada "Dünyanın her yerindeki tüm uluslar bir karar vermek zorunda; ya bizimlesiniz ya da teröristlerle" diyerek ABD'nin dış politikasının aynı yolda ilerlediğini göstermiştir (Doksat, 2004, s.2).

1997 yılında Yeni Muhafazakar çizgi bir hamle yaparak kurumsallaşma yoluna gitmiştir. Bir çok muhafazakar stratejik araştırma merkezinin desteğini alan Yeni Muhafazakar bir grup politikacı, gazeteci, akademisyen “Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi” adlı bir merkez oluşturmuşlardır. Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin üyeleri Dick Cheney (ABD Başkan Yardımcısı), Ronald Rumsfeld (ABD Savunma Bakanı), Lewis Libby (Başkan Yardımcısı Cheney'in yardımcısı), Paul Wolfowitz (Savunma Bakan yardımcısı), Elliot Abrams (Milli Güvenlik Konseyi Orta Doğu İşleri Direktörü) gibi isimler hemen göz çarpmaktadır (Özdağ Ümit, 2004, s.3).

2000 yılının Eylül ayında, henüz yönetimde olmayan bugünkü Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz gibi isimlerin içinde bulunduğu bir ekip tarafından, "Yeni Amerikan Yüzyılı" adıyla bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapor kendisine rakip olabilecek başka güçlerin oluşmasına izin vermeden, Amerikan gücünü ve hegemonyasını gelecek yüzyılda da korumak ve geliştirmek için yapılması gereken stratejik ve askeri planlamaları içermektedir (Doksat, 2004, s.3).

Raporda, Kuzey Kore, İran ve Irak'ın Amerikanın liderliğine ve topraklarına karşı tehdit oluşturduğuna ve bunun giderilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir (New American Century, 2000, s.4). Raporun Orta Doğu ile ilgili bölümünde geçen "ABD'nin Körfez bölgesinin güvenliği üzerindeki rolünün kalıcı hale getirilmesi gerekir. Irak'la hala çözülmemiş çatışmamız kısa vadede bize bir bahane sağlasa da, Körfez bölgesinde ABD gücünün gerekliliği konusu, Saddam Hüseyin rejimi konusunu aşan bir husustur" (New American Century, 2000, s.14). ifadesini içeren cümle oldukça düşündürücüdür.

Yine aynı raporda, 11 Eylül'de yaşananlar hakkında kafalarda soru işareti yaratan tüyler ürpertici bir yargı da vardır. Bu yargı Amerika'nın dünya kaynaklarının çoğunluğuna egemen olmak için "Pearl Harbor gibi yıkıcı ve hızlandırıcı bir olaya ihtiyaç duyulduğunu" (New American Century, 2000, s.51) belirtmektedir. Birçok kişi, daha sonra meydana gelen 11 Eylül saldırısının, ABD'yi ihtiyaç duyduğu bu hızlandırıcı olaya kavuşturduğunu düşünmektedir.

ABD, 11 Eylül olayının yarattığı fırsat ile kitle imha silahlarının akla gelmeyen şekillerde teröristler tarafından kullanılabilceğini ileri sürerek, bu tür silahların yayılmasını engelleyeceğini, bu silahları kullanabilecek teröristlere destek sağlayan diktatörleri ortadan kaldıracığını, uluslar arası teröre savaş açtığını tüm dünyaya ilan etmiştir.

11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin bir numaralı ulusal güvenlik önceliği terörizme karşı savaş olmuştur.¹ Artık terörizm ABD için en büyük tehdit olarak algılanmaktadır. Bush ve üst düzey politikacılar savunma, anavatanın güvenliği ve ekonominin bütçe harcamaları içerisinde ilk üç önceliği alacağını belirtmektedirler.

1 ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi'nin 1735 sayılı " Anavatana Yönelik tehditler İçin Komisyon Kurulması" konulu kanun tasarısının tanıtım brifingi, 27 Kasım 2001

(Fram, 2002) Terör tehdidini takiben Rusya Federasyonu'nun elindeki KİS stokları ve teknik personel ile bu mevcutların başıboş ülke ve grupların eline geçme riski, gelişmekte olan ülkeler tarafından üretilecek balistik füzelerin denizaşırı ülkelerdeki ABD güçlerine ve hatta anavatana yönelebilecek tehdidi, uluslararası uyuşturucu trafiği gibi tehditler in mevcudiyeti değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra ABD Başkanı Bush tarafından 2002 Yılı Şubat ayının ilk haftasında yapılan konuşmalarda şer mihverli olarak adlandırdığı ülkeler (İran, Irak ve Kuzey Kore) üç kez nükleer ve kimyasal silah edinme çabaları dolayısı ile uyarılmış ve ABD veya müttefiklerine yönelecek bir tehdidin önlenmesi için ABD'nin gereken her türlü önlemi alacağı vurgulanmıştır. ABD bu ülkeler tarafından üretilecek balistik füzelerin doğrudan bu ülkeler tarafından veya destekledikleri bazı gruplar tarafından ABD'ye karşı kullanılması olasılığını önemli bir tehdit olarak değerlendirmektedir (Burns, 2003).

ABD, güvenliğine olan tehditlerin hala tetikte olmasını ve barışın sağlanması için ortaya çıkan fırsatların da ABD'nin liderliğini gerektirdiği düşüncesi ile, girişken bir dış politik gündemi sürdürmek zorunda olduğu inancındadır (The Budget-in-Brief Fiscal Year, 2001).

ABD'nin Orta Doğu'daki pozisyonu, II. Dünya Savaşı'ndan sonra şekillenmeye başlamıştır. Orta Doğu bölgesinin dünya politikalarında taşıdığı zengin anlama paralel olarak, Amerika'nın bölgeyle ilişkisi çok çeşitli faktörlere dayanmıştır. Stratejik, ekonomik ve güvenlik faktörlerinin yanı sıra İsrail faktörü de Amerika'nın bölgedeki ilişkilerinde yön veren faktördür (Orta Doğu'nun Tarihi Gelişimi, 1992, s.29).

II. Dünya Savaşı tamamlandığında ABD bir dünya devi olarak ortaya çıkmış, savaş ortamı ABD'yi güçlendirmiş ve buna karşılık dünya siyasetine yön vermiş olan büyük güçler, genel anlamda güçlerini yitirmişlerdir. Amerikan ekonomisi, özellikle uzay, havacılık ve silah sektörü, savaş boyunca hızla gelişmiştir. Amerika, ekonomik alanda dünya düzenini kendi lehine değiştirirken aynı zamanda politik ve askeri alanlarda da dünya liderliğine yükselmiştir. İsrail'in kurulmasını desteklerken Orta Doğu'ya girmeyi hedefleyen ABD, bölgeyi Sovyet etkisinden uzak tutmak, bölge petrolünü kontrol etmek ve İsrail'in güvenliğini sağlamak maksadıyla bu bölgeyle sürekli ilgilenmiştir. Öyle ki istisnasız olarak her Amerikan Başkanı bölge için projeler üretip, göreve başlar başlamaz bu politikaları uygulamayı ana hedef edinmişlerdir (Orta Doğu'nun Tarihi Gelişimi, 1992, s.31).

1970'lere gelindiğinde Amerikan ekonomisinde bir durgunluk başlamış, buna mukabil Almanya ve Japonya olmak üzere bazı ülkeler hızlı bir kalkınma sürecine girmişlerdir. ABD, bu noktada ekonomik olumsuzlukları gidermek için değişik ekonomik ve politik tedbirleri uygulamaya koymuştur. ABD, politik ve askeri gücünü kullanarak kendi kurduğu ve yönettiği IMF politikalarının tam aksi olan uygulamalara yönelmiştir. Bunların başlıcaları haksız rekabete yol açacak olan dolar devalüasyonu ve karşılıksız para basımı olmuştur. Petrole bağımlı olan Amerikan ekonomisini güçlü tutmak için, Orta Doğu petrol alanlarını petrolün kesintisiz akışı için sıkıca kontrol altına almıştır. Demokrasi ve insan hakları kavramları ile II. Dünya Savaşı sonunda Sovyetler Birliği karşısında büyük güç ve taraftar toplayan ABD, bu uğurda bölgede Şah'ı, kralları ve diktatörleri desteklemiştir. ABD böylece hem İsrail çıkarlarını Araplara rağmen korumuş, hem de Arap devletlerini Sovyetlerin ciddi yayılmacı politikalarına rağmen kendi etkisi altında tutabilmiştir.

Soğuk Savaş sonrasında ise Amerika Avrupa'yı kaybetmeye başlamıştır. Uzunca bir süre Avrupa'nın rakip olmasını engelleyen ABD, artık hem ekonomik hem de politik olarak Avrupa'nın kendisine karşı bir rakip haline geldiğini görmüştür. AB'nin ABD'yi geçerek dünyanın en büyük ekonomisi haline gelmesi ve Amerika'nın Avrupa ile olan ticaretindeki zorluklar, Amerika'yı olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle AB'nin Euro para birimine geçmesi, doların dünyadaki tahtını ciddi olarak sarsmaya başlamıştır. OPEC ülkelerinin çoğunun, İran'ın ve Rusya'nın petrol ticaretinde Euro sistemine geçme isteği, ABD'ye büyük mali kayıplar yaşatmaktadır (Gürbüz, 2003, s.156-160). Aynı şekilde Çin, Asya'nın doğusunda yeni yeni uyanmaya çalışan bir devi hatırlatacak oranda büyümektedir.

ABD'nin Irak'a müdahalesinde Irak'taki petrol rezervleri önemli bir yer tutmaktadır. ABD'nin petrol üretimi Suudi Arabistan'dan sonra ikinci sırayı almaktadır ve 350 milyon tonluk bir iç üretime sahiptir. Ancak ABD, petrol ithal eden ülkeler arasında 500 milyon ton ile ilk sırayı almaktadır. ABD'nin 2001 yılı petrol tüketimi 850 milyon tondur (Güngörmüş Kona, 2003, s.375). Dünyanın en büyük petrol ithalatçısının dünya petrol rezervlerinin en fazla bulunduğu Orta Doğu bölgesini kendi politikalarıyla zıt düşen yönetimlere bırakması, hayati çıkarları ile tamamen ters düşmektedir.

Yakın geçmişe kadar petrol ihracatçısı olan Çin, bugün dünyada en fazla petrol tüketen üçüncü ülke sıfatıyla petrol ithalatçısı olmuştur. İstatistiklere göre; 1999

yılında 40 milyon tona ulaşan Çin'in petrol ithalatı, toplam petrol tüketiminin %20'sine tekabül ederken bir önceki yıla göre % 36.6 oranında artmıştır. Çin'in 2001 yılındaki petrol ithalatı ise 65 milyon tona ulaşmıştır. Çin ithal ettiği petrolün 2/3'ünü Orta Doğu ülkelerinden ithal etmektedir. Ayrıca yapılan analizler; Asya kıtasının 2030 yılındaki enerji ihtiyacının 2000 yılına oranla % 70 artacağını ortaya koymaktadır. Bu artışın karşılanamaması halinde en çok etkilenecek Asya ülkeleri ise başta Çin olmak üzere Japonya, Güney Kore ve Tayvan'dır. Son on yıldan beri Çin'in petrol ihtiyacı, yıllık yaklaşık 200 milyon ton olmuştur. Çin'in petrol tüketimi her yıl % 6 artarken, üretimi ancak % 2 artmaktadır. 2010 yılına gelindiğinde Çin'in petrol ihtiyacının 300 milyon ton olacağı değerlendirilmektedir (Ekrem, 2003, s.9).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takip eden dönemde tek başına süper güç olarak kalan ABD, ekonomik anlamda olumsuzlukları gidermek ve hegemonya politikasına karşı başka bir süper gücün ortaya çıkışını engellemek amacıyla, devasa ordusunu kullanarak bir şekilde kendi kontrolünden çıkmaya başlayan dünya ekonomik düzenini tekrar kendi çıkarları doğrultusunda tanzim etme yolunu aramaya başlamıştır. Bu politikalar çerçevesinde; Orta Doğu ve Orta Asya zengin ekonomik doğal kaynakları, güçsüz yapıları ve ABD hegemonyasına karşı çıkabilecek unsurların yer aldığı coğrafyayı çevrelemeleri nedeniyle, Amerikan politikalarının merkezine yerleşmiştir. Amerika Orta Doğu'yu, Rusya da dahil ileride belirebilecek bir Avrupa tehlikesine ve Orta Asya'yı ise hızla gelişen Çin tehlikesine karşı kullanmayı planlamıştır. Planını yürürlüğe koyma fırsatını ise, ABD'nin egemenlik sembolleri olarak gösterilen New York'taki Dünya Ticaret Örgütü binası ile Washington'daki Pentagon binasına yapılan terörist saldırılarla bulmuştur.

ABD'nin Irak operasyonunun güvenlik kapsamında incelenmesi sonucunda, ABD'nin Irak Harekatı için güvenlik gerekçesini öne sürmesinin bazı kuşkular içerdiği tespit edilmiştir. El Kaide militanlarına ya da ABD'yi tehdit eden teröristlere yardım ettiği ileri sürülen Irak'ın, Suudi Arabistan ile mukayese edilmesinde bazı soru işaretleri gündeme gelmektedir. Körfez Savaşı sonucunda Suudi Arabistan'da başlayan ABD'ye yönelik tepki, muhalefetin ABD üslerinin kapatılması yönündeki eylemlerine neden olmuş ve Suudi Arabistan'da bombalar patlamaya başlamıştır. 1996 yılında Riyad ve Hobar'da patlayan ilk bombalarla Amerikan hedefleri vurulmuştur. Üstelik eylemleri gerçekleştirenler, başka ülkelerden gelen teröristler değil, bizzat Suudi Arabistan vatandaşlarıdır. Ancak, bu olaylar sonrasında ABD,

soğukkanlılığını korumuş, ilişkileri genel anlamda bozulmasına rağmen Suudi Arabistan'da bir hareket icra etme ihtiyacı duymamıştır.

Irak operasyonu öncesi dünya genelinde yapılan kamuoyu yoklamalarında; sadece Orta Doğu'da değil, Avrupa'da da dünya barışı ve güvenliği için Irak'ın değil, ABD'nin en büyük tehdit olarak algılandığı görülmüştür. Irak'ın komşularının Irak'ı güvenlik açısından büyük bir tehdit olarak görmemesine rağmen, ABD'nin kendi güvenliğine tehdit olarak görmesinin açıklaması, sadece Irak'ın ABD'nin ulusal çıkarlarına tehdit olması şeklinde ifade edilerek yapılabilmektedir. Bu nedenle güvenlik kaygılarını ABD'den çok İsrail'in güvenliğine dayandırmak mümkündür. Bu güvenlik kaygılarının başında da hiç şüphesiz Irak'ın sahip olduğu düşünülen kitle imha silahları gelmektedir. Zira ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde de bu teknolojiyi kötüye kullananların terörist kabul edileceği açık şekilde ilan edilmiştir. Dolayısıyla ABD, kitle imha silahlarının dünyadaki denetimini de kendi inisiyatifine alma eğilimine girmiştir (Hacısalıhoğlu, 2004, s.21).

ABD'yi böyle bir askeri müdahaleye götüren diğer bir önemli nokta ise, stratejik bakımdan ABD'nin güçlerini Irak'a yerleştirmesidir. Bu durum, ABD'ye Orta Doğu'da birçok noktaya direkt olarak müdahale edebileceği üs ya da üsler kurma fırsatı tanıyacaktır. Böylece ABD, Afganistan'da kendisine yakın bir yönetimi başa getirdikten sonra Orta Doğu'ya da yerleşerek, bölgedeki varlığını uzun vadede garanti altına almış, Avrasya egemenliği konusunda ileride kendisine rakip olabilecek güçler karşısında büyük bir üstünlük kazanmıştır.

8.2. Afganistan ve Irak Harekatı'nın Uluslar Arası İlişkilere Yansımaları

Soğuk Savaş döneminde büyük güçler arasındaki çekişmenin askeri alanda olması nedeniyle, tehdit algılaması tek boyutta yani "devletin güvenliğine" indirildiği için stratejiler de klasikleşmiş ve hatta kanıksanmıştır. Soğuk Savaş döneminde tehdidin kaynağı ve yönlendirildiği hedef arasında bir simetriden söz etmek mümkün olmuştur.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ve özellikle 11 Eylül terör olayları ile birlikte güvenlik kavramı yeniden ele alınarak, değişen uluslar arası koşulların güvenlik kavramı üzerinde oluşturduğu etkiler sorgulanmaya başlanmıştır. Daha önceden bir devletin kendisini dışarıdan gelen tehditlere karşı koruması anlamına gelen ve

genelde askeri çerçevede değerlendirilen güvenlik kavramının kapsamı genişlemiştir. Güvenlik, artık ülkelerin tek başlarına sağlayamayacakları küresel boyut kazanmış, ortak çaba ve iş birliği gerektiren bir kavram olmuştur (Öztürk, 2002, s.45).

11 Eylül terörist saldırıları, ABD'nin BM dahil hiçbir uluslar arası örgüt ve devleti önemsemeyerek birkaç müttefiki ile birlikte icra ettiği özellikle Irak Harekatı sonrasında, Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra gerekli unsurlarca bilinmesine rağmen yüksek sesle pek ifade edilmeyen ABD hegemonyasının ve tek yanlı politikalarının uluslar arası siyaset sahnesinde bütün çıplaklığı ile yaşanmasına neden olmuştur (Öztürk, 2002, s.47).

Kurulduğu ilk günlerde, Avrupa'nın sömürgeci imparatorluklarına karşı tecrit politikası izleyen ABD, 1917 yılından günümüze kadar olan periyotta var olan uluslar arası sistemlerin tamamında etkin bir rol oynamıştır. ABD'nin genel olarak kendi çıkarlarına hizmet eden müdahaleleri, ABD'yi uluslar arası kamuoyu ile hiçbir zaman bugünkü kadar karşı karşıya getirmemiştir. Bunun ana nedeni operasyonlarda halkın genel anlamda rızasının olmasıdır, bir başka deyişle operasyonların meşru olmasıdır. II. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar olan müdahaleler ise giderek daha fazla tepki toplamaya başlamıştır. Bunun nedeni ise, ABD'nin etki alanının ve hakimiyetinin artmasına rağmen, meşrulaştırma çabasının azalmasıdır. Irak'a karşı icra edilen son Harekat, meşrulaştırma çabasının neredeyse hiç olmadığı bir Harekat olarak anılacaktır. Harekat öncesi ABD'nin BM Güvenlik Konseyi'nde "silah denetçilerinin Irak'ta kitle imha silahı bulmasının meşru savaş sebebi sayılacağı" yönünde bir karar aldırması, ancak denetimlerin sonucunu beklemeden İngiltere ile birlikte bölgeye asker yığmaya başlaması, ABD'nin Irak'a yönelik Harekata kesin kararlı olduğunu gözler önüne sermiştir. Bu esnada yapılan operasyon tartışmaları BM, NATO ve AB'nin yapılarını ortadan kaldıracak bir nitelik alarak, uluslar arası sistemde onarılması mümkün olmayan yaralar açmıştır (Çakır, 2004, s.92).

Irak Harekatı ile iyice kendisini belli eden ABD-Merkez Avrupa Devletleri arasındaki çıkar çatışmaları, dünyada yeni bir kutuplaşmanın ilk işaretlerini açıkça vermeye başlamıştır. AB'nin bazı ülkeleri ile ABD arasında yaşanan tartışmalar, çıkar ayrılıklarının boyutunun büyüklüğü hakkında fikir verecek niteliktedir. Son zamanlarda gündeme gelen Paris-Berlin-Moskova Mihveri, ABD'nin karşısında oluşmaya başlayan kutbun iskeletini çizmesi bakımından önem taşımaktadır (Çakır, 2004, s.105).

Almanya'nın, Çin'i küresel sorunların çözümünde iş birliği yapabileceği bir ortak olarak görmesi, Çin'deki ekonomik yatırımları ve ulusal çıkarları ve Çin'in BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olması nedeniyle sahip olduğu statüden faydalanarak daha etkin bir politika uygulama yönündeki iradesi, önümüzdeki süreçte uluslar arası ilişkilerde doğunun daha fazla dikkat çekeceğinin bir göstergesi olmaktadır (Kalkan, 2004, s.102).

İngiltere hükümeti, Irak Harekatı'na dahil olunmasının nedenleri konusunda kendi kamuoyunu ikna edememektedir. Bu durum, İngiltere için ABD ile olan ilişkilerde bir tereddüt unsuru olarak sürekli hatıralara gelecektir. Irak Savaşı kararı nedeniyle istifa eden İngiltere eski Dışişleri Bakanı Robin Cook, Irak Harekatı'na yönelik olarak; "Pentagon, ABD'nin bölgedeki etkinliği için Suudi Arabistan'a alternatif bir üs sağlamış olacaktı. Kandırıldık. İngiltere olarak, en büyük müttefikimizin bile aslında inanmadığı bir hayali silah tehdidi için savaşa sürüklendik. Gerçek şu ki, Amerika Irak'a saldırmayı bu ülke bir tehlike oluşturduğu için değil, zayıf olduğu için ve askeri olarak çökmüş olduğu için istiyordu. Bu İngiliz hükümetinin çok kötü bir konumda kalmasına neden olan bir gerçektir" (New Perspectives Quarterly Dergisi, 2003, s.27) ifadelerini kullanmıştır. İtiraf, İngiltere kamuoyunun tepkileri ile birlikte değerlendirildiğinde, İngiltere'nin müteakip gelişmelerdeki tavrının nasıl olacağı yönünde bir fikir vermektedir. Nitekim İngiltere, ABD'nin İran'a yönelik tehditlerinde Fransa ve Almanya ile beraber hareket etmiş ve İran'ı diplomasi yoluyla ikna etmeyi başarmıştır.

11 Eylül saldırılarının ardından, Rusya'nın uluslar arası terörizme karşı mücadelede ABD'nin yanında yer aldığını açıklaması, Afganistan operasyonu sırasında Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde üs kurmasına izin vermesi, Rusya'nın batı ile bütünleşme süreci için olumlu adımlar olmuştur. Rusya'nın uluslar arası terörizme karşı verdiği destek, kendisinin özellikle Çeçenistan'la yaşadığı sorunları uluslar arası platformlarda yasal kılmayı da amaçlamaktadır. Bununla birlikte son Irak operasyonunda Rusya; Çin, Fransa ve Almanya ile beraber ciddi bir muhalefet oluşturmuştur. ABD'nin Irak'taki askeri operasyonuna karşı olduğunu vurgulayan Rusya'nın tutumu stratejik, ekonomik ve iç siyasi nedenler çerçevesinde şekillenmiştir. Rusya'nın, Irak operasyonu sonrasında gerektiği takdirde nükleer silahlar da dahil kendisinin de önleyici müdahalede bulunabileceğini açıklaması ise,

Bush Doktrini'nin uluslar arası ilişkiler alanında kontrol edilemeyecek boyutlarda etkiler yaratabileceğinin bir göstergesi olmuştur (Çakır, 2004, s.112).

ABD, Soğuk Savaş sonrası ile 11 Eylül saldırıları arasındaki dönemde, Kafkaslar ve Orta Asya bölgesi ülkeleri ile direkt bir güvenlik stratejisi uygulamaktan kaçınmıştır. Bölgedeki çıkarlarını Rusya'yı tedirgin etmemek amacıyla BM, NATO ve AGİT gibi uluslar arası örgütlerin şemsiyesi altında muhafaza yolunu seçen ABD, (Güngörmüş Kona, 2003, s.107) 11 Eylül sonrası Irak Harekatı ile bir anlamda kendi çıkarları doğrultusunda aktif bir şekilde kullandığı örgütleri etkisiz kılmak eylem ve söylemlerde bulunmuştur.

BM'nin yarım yüzyılı aşkın bir zamandır oluşturmaya çalıştığı uluslar arası hukuk ve devletler arası ilişkilerdeki kural ve prensipler ile birlikte BM'nin kendisi de bu hareketle birlikte sorgulanmaya başlanmış, bahsi geçen kurum ve normlara uluslar arası camianın güveni ve saygısı büyük oranda azalmıştır. Bu savaşla birlikte uluslar arası ortamda yapılacak herhangi bir faaliyetin meşruiyeti tartışılırken, yapılan fiilden ziyade söz konusu fiili icra eden ülkenin gücü ve etkinliği, yapılanın kurallara uygunluğundan çok daha büyük önem taşıyacaktır. Böyle bir Harekatta Türkiye ve Türkiye gibi ülkeler yaptığı veya yapacağı icraatların uluslar arası hukuka uygunluğunu tartışmak yerine, ABD'nin veya kendisini güçlü bir şekilde destekleyebilecek ittifakların onayını veya en azından sessiz kalmasını sağlayacak diplomatik manevraları düşünmek zorunda kalacaklardır (Akkale, 2004, s.38).

İcra edilen Irak Harekatı öncesinde ve sonrasında BM'nin etkisizleştirildiği ve güvenilirliğinin kaybettirildiği ve etkinliğinin sorgulandığı ortam; İsrail-Filistin çatışmasında olduğu gibi, halihazırda BM şemsiyesi altında yürütülen barış ve güvenliğin korunması çalışmalarının da aksamasına neden olmuştur. Nitekim, İsrail'in işgali altındaki toprakları da içerecek şekilde bir güvenlik duvarı inşa etmesinin uluslar arası hukuk kurallarına aykırılığının vurgulandığı ve inşaatın durdurulması kararının ABD ve İsrail'in ret oyuna karşılık, BM Genel Kurulu'nda 144 oyla kabul edilmesine rağmen, İsrail inşaatın süreceğini açıklamıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 23 Ekim 2003).

“Bush Doktrini” olarak uluslar arası literatüre giren doktrin; ABD'nin gelecekte kendisine tehdit olabileceğini değerlendirdiği ülkelerdeki yönetimleri ortadan kaldırmak için ileri süreceği temel dayanak kabul edilebilecektir. Bu doktrin; şimdiye kadar yerleştirilen BM kurallarını temellerinden sarsacak şekilde, potansiyel

kabul edilen tehdidi ortadan kaldırmak için savaşı öngörmektedir (Akkale, 2004, s.43).

Doktrinin uluslar arası ilişkiler kapsamında sorun yaratacağı diğer bir konu da genel anlamda Müslüman ülkeleri hedef göstermesidir. Doktrininde, kız çocuklarını okutmayanları da terörist kategorisine sokan ABD, İran başta olmak üzere birçok Müslüman ülkeyi hedef kitlesi haline getirmiştir. 11 Eylül olayları sonrasında, ABD Başkanı'nın teröristlere yönelik icra edilecek Harekatı "Haçlı Seferi" olarak değerlendirmesi, özellikle ABD hegemonyasına karşıt düşünceler besleyen kesimlerin daha yoğun terörist faaliyete girmesine uygun ortam sağlayacak değerlendirmedir. Dünya gelirlerinin eşitsiz dağılımından en çok etkilenen unsurlardan biri olan Müslüman kesimin kolaylıkla istismar edilebilecek böylesi önemli problemine ilave olarak dinler çatışmasının da körüklenmesi, uluslar arası güvenliği tehdit eden önemli bir unsur olma potansiyeli yaratılmasına sebep olmuştur (Cemal, 2004, s.6).

ABD'nin yeni stratejisinin bir başka unsuru Müslüman dünyada modern ve ılımlı hükümetleri desteklemektir. Doğal olarak, bunlardan enerji kaynaklarını kontrol edenlere özel bir önem verileceği sonucunu çıkarmak mümkündür. Bu bağlamda Orta Asya ve Hazar Havzası, ABD stratejisinin önemli bir unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Orta Asya bir yandan zengin doğal kaynakları, öte yandan önemli bir Müslüman nüfusu barındırması nedeniyle, ABD'nin üzerinde duracağı bir başka bölge olacaktır (Snyder, 1995, s.59).

Dünya'ya hakim olmak isteyen her güç, beraberinde karşıt güçleri de yaratmıştır. Bugün ABD'nin karşısında oluşan dünya kamuoyu, önemli bir güçtür. Ancak; Çin, Rusya, Almanya ve Fransa gibi devletler hala kendi siyasi konumlarını belirleyememişlerdir. Bu noktada İngiltere'nin konumu da önemlidir. Halkın muhalefetine rağmen hükümetin eylemleri, İngiltere'nin iç siyasetinde değişiklikleri de gündeme getirecektir. Irak Harekatı esnasında yaşanan süreç anılan ülkeleri ciddi kararlar almaya zorlayabilecektir. Irak Harekatı'nın yeni bir Soğuk Savaş dönemini başlatabileceği değerlendirilmektedir (Ural, 200, s.196).

Küresel bir egemenliğe oynayan ABD, açık hegemonya karşıtları kadar Batı ittifakının önde gelen üyeleriyle de ilişkilerini yeniden dengelemek zorundadır. ABD, kendisine bağımlı ülkeler arasındaki çatışmaları önlemeye, tabi olanları uyumlu ve koruma altında tutmaya çalışmak durumundadır. Çünkü bu ülkelerin

çıkarlarının, günümüzde dikkat çeken gelişmelerden biri olan Rus-Alman stratejik ortaklığında görüldüğü gibi sistem karşıtlarıyla kesişmesi mümkündür. ABD'nin tek yanlı hegemonya amaçlı politika uygulaması durumunda; Rusya, Çin ve Hindistan'ın bir araya gelişlerinin yanı sıra, Fransa ve Almanya gibi NATO müttefiklerinin Rusya ve Çin ile özel ilişkiler geliştirme arzuları ve ekonomik faydalar nedeniyle, ABD için haydut devletler kategorisi içinde yer alan İran gibi ülkelerle kurabilecekleri ortaklıkların da dahil olacağı bir uluslar arası sistemin tesisi mümkün görülmektedir (Çakır, 2004, s.143).

11 Eylül sürecindeki Afganistan ve Irak operasyonu, kısa vadede Orta Doğu ve Orta Asya'da istikrar sağlasa da orta ve uzun vadede dünya için yeni ve çok daha büyük krizlerin habercisi olmuştur. “Teröre karşı savaşta kim ABD’ye karşı durabilecek?”, “ABD ile uyumlu olmayan devletlerin geleceği ne olacak?”, “ABD’nin yeni global rakiplerini yok etmede kullanacağı müttefikler ve güç dengeleri beraberinde yeni krizler mi üretecek?” gibi sorular, geleceğe yönelik belirsizliği işaret eden sorulardan sadece bir kaçı olarak hafızalarda önemli yer alacaktır (Kongar, 2001, s.47).

8.3. Dış Politika, Güvenlik Anlayışları ve Uluslar Arası Gelişmelerin Türkiye’ye Olası Etkileri

Soğuk Savaş sonrasında büyük bir değişim içine giren dış politika ve güvenlik anlayışları, ABD’ye karşı gerçekleştirilen 11 Eylül terörist saldırısı ile ABD’nin dış politika ve uluslar arası sistemi yapılandırma yönündeki iradesine ivme kazandırmıştır. 11 Eylül saldırıları, ABD’nin uzun zamandır üzerinde çalıştığı yeni güvenlik politikalarını, tamamlamasına ve uygulamaya koymasına zemin yaratmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, ilk olarak NATO bünyesinde ele alınan tehdit algılaması ve güvenlik anlayışındaki değişiklikler paralelinde; genişletilmiş güvenlik anlayışını, takiben güvenlikle ilgili öncelikleri içeren kararlar, Türkiye’nin güvenliği açısından son derece önemli kararlar niteliği kazanmıştır.

ABD’nin Irak’a gerçekleştirdiği Harekat için başlangıçta belirtilen gerçek nedenler birbirleriyle ilişkilendirildiğinde, yakın gelecekte öncelikle Türkiye’nin içinde bulunduğu coğrafyadaki ülkelere karşı da yeni ABD askeri müdahalelerinin söz konusu olduğu görülmektedir. Hemen sınırlarının ötesinde yeni savaşların

işaretlerinin görüldüğü Türkiye, tüm bu olanlardan ve olabileceklerden birçok bakımdan çok derinden etkilenecektir (Akın, 2003, s.32).

Müteakip dönemde, İran ve Suriye'nin antidemokratik rejimlerini değiştirme yolunda adım atmamaları üzerine, ABD tarafından Afganistan ve Irak'a benzer bir müdahaleye maruz kalmaları halinde, doğu ve güney yanımızda sıcak çatışma alanları oluşabilecektir. Bunun da politik, ekonomik ve güvenlik açısından olumsuz etkileri olacaktır (Snyder, 1995, s.63).

Türkiye'nin güvenliği için, gelecekte tehdit oluşturabilecek İran ve Suriye gibi devletlerin gücünün azalması ve bu devletlerin daha kontrollü bir dış politika izlemeleri arzu edilen bir gelişmedir. Ayrıca Orta Doğu'da demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş, Türkiye'nin ekonomik kazanımlarını artıracığı gibi siyasi olarak da diyalog kurabileceği yeni komşu rejimlerin gelişmesini sağlayabilecektir. Ancak, bu olgu tek başına bu şekilde değerlendirilemeyecek kadar farklı boyutlar içermektedir. ABD'nin Irak Harekatı öncesi ve sonrasında Kuzey Irak'taki Kürt gruplarla kurduğu diyalog ve Harekat sonrasında yaşanan gelişmeler, Türkiye için hayati konu olan Kuzey Irak'ta Kürt Devleti kurulmaması politikasını ortadan kaldıracak niteliktedir. Kuzey Irak'ta olası bir Kürt Devleti ve takiben gündeme gelmesi mümkün olan Kürt milliyetçiliği, ülkenin bütünlüğünü tehdit edecek ve içinde bulunulan coğrafyanın yeni bir istikrarsızlık unsuruyla karşı karşıya kalmasına sebebiyet verecektir (Snyder, 1995, s.64).

11 Eylül terörist saldırıları sonrasında, Batı toplumlarında özelde "Radikal Siyasal İslam", genelde ise Müslüman topluluklara yönelik yapılan değerlendirmelerin sosyal ve ekonomik alandaki olumsuz etkileri de önem arz etmektedir. Ayrıca ABD'nin gerek "önleyici müdahale doktrini" gerekse yeni "Büyük Ortadoğu Projesi" ile gerçekte kendine ve müttefiklerine yönelen radikal Siyasal İslam hareketini etkisizleştirmeye çalışması ve bu hareketin karşı tepkileri, Türkiye ve Türk siyasal hayatı üzerinde de etki yaratacaktır. ABD ve müttefiklerine tepki olarak; İstanbul'da 15 Kasım 2003 tarihinde iki sinagoga, 20 Kasım 2003 tarihinde ise İngiltere'nin İstanbul Konsoloslugu ile bir İngiliz bankası olan HSBC'nin genel müdürlük binasını hedef alan bomba yüklü araçlarla yapılan intihar saldırıları, Türk toplumunu derinden etkilemiş, başta turizm olmak üzere Türk ekonomisinin kayba uğramasına neden olmuştur (Yetkin, 2004, s.9).

ABD'nin dış politika ve uluslar arası sistemi yapılandırma çabalarına hız veren 11 Eylül terörist saldırılarını takiben icra edilen Afganistan ve Irak operasyonları, ABD'nin Türkiye'nin çıkarlarının bulunduğu ve güvenlik kapsamında önem verdiği bölgeye bizzat yerleşmesi ile sonuçlanmıştır. Orta Doğu ile başlayan bu gelişmelerin Hazar Havzası ve Orta Asya'ya doğru yayılması da kuvvetle muhtemeldir. Türkiye'nin çıkar ve güvenlik çevresinde yer alan bu bölgelerdeki gelişmelerin dışında kalması mümkün değildir. Irak olayları bu olguyu doğrulamaktadır. Türkiye, bu gelişmelerin içinde yer almak zorunda kalacaktır. Bu durum yakın gelecekte Türkiye'nin güvenliğini ve geleceğini derinden etkileyecek önemli bir faktördür. Bu nedenle, ABD'nin Orta Asya ve Hazar Havzası'na yönelik politikasını yakından takip etmek ve mümkün olabildiği ölçüde Türkiye'nin güvenliğine katkı sağlayacak şekilde etkilemek gerekmektedir. Aynı şekilde ABD hegemonyasına karşı durmak isteyen güç merkezlerinin de müstakil veya müşterek uygulayacağı politikalar dikkatle izlenmeli ve bu politikalarda proaktif tutum sergilenmelidir.

8.3.1. Türkiye'nin Milli Güvenlik Politikaları

Soğuk Savaş'ın bitmesi ve kuzey komşusu Sovyetler Birliği'nden algıladığı tehdidin nispeten azalması, Türkiye'yi askeri olarak rahatlatmıştır. Ancak bugün, Türkiye'nin güvenliği için Soğuk Savaş döneminden çok daha istikrarsız bir ortam mevcuttur. İdeolojik kutuplaşmalar ortadan kalkarken etnik milliyetçilik, terörizm ve örgütlü suçların artması, göç, bulaşıcı hastalıklar, çevre kirliliği gibi farklı ve ilk bakışta çok önemli görülmeyen pek çok sorun tehdit algılamalarında ilk sırayı almıştır (Binfordpeay, 1995, s. 31).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Avrupa'daki istikrarsızlık merkezleri Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu'ya kayarken, Türkiye bu bölgelerin ortasında "cephe ülke" konumuna gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile kurulan bütün yeni cumhuriyetlerde yaşanan ciddi ekonomik, politik, sosyal ve yapısal problemler, Karabağ Sorunu, Gürcistan'daki çatışmalar, eski Yugoslavya'nın dağılması ve Bosna-Hersek'te ortaya çıkan istikrarsız durum, Kosova'da yaşananlar, Orta Doğu'da Filistin-İsrail anlaşmazlığı ve Körfez Savaşı sonrasında da devam eden silahlanma yarışının, Türkiye'yi çevreleyen risk ve potansiyel tehditlerden sadece bir kısmı olduğunu söylenebilir (Sander, 1994, s.23-31).

Mart 2003 ayına ait The Washington Times dergisinde, Timothy Ash imzalı makalede Irak savaşı ile de bağlantılı olarak Türkiye'nin bölgesel durumu için şu ilginç açıklama yapılmıştır: “Şu anda Türkiye'nin çevresindeki bu karışıklıklara bakıyorum da içimden bazen Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmak geliyor.” Osmanlı sonrası bağımsızlığını kazanmış bütün bölgelerde bir karmaşa ortamının yaşandığı inkar edilemez bir gerçektir. Balkanlar, Orta Doğu, Kıbrıs sorunu derken; 1991 sonrası oluşan yeni dengelerde güvensizlik ve istikrarsızlık ortamına Kafkasya, Rusya ve en önemlisi de Orta Asya ülkeleri eklenince Türkiye'nin etrafı tam bir ateş çemberine dönmüştür (Güngörmüş Kona, 2003, s.113-114).

Türkiye'nin etrafını çeviren bu istikrarsızlık ve belirsizliklerin, sadece Türkiye ve bölge güvenliği için değil, aynı zamanda Avrupa ve dünya güvenliği için de ciddi bir tehdit oluşturduğu açıktır. Bugün artık Türkiye, ABD'nin yanı sıra Avrupa ile olan ilişkilerini geliştirmenin formüllerini aramakta ve bu çerçevede NATO üyeliğinin yanı sıra AB üyeliğinin kendisine daha geniş bir hareket imkanı sağlayacağını düşünmektedir (Snyder, 1995, s.65).

Türkiye'nin güvenlik anlayışı ve ulusal güvenliği için algıladığı tehditler, uzun yıllar boyunca uluslar arası politikadaki faktörlerin de değişmemesi nedeniyle aynı kalmıştır. Varşova Pakti'yla beraber Doğu Bloğu'nun çökmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi, her ülke için değişiklikler yaratmış, ama yıllardır Sovyet tehdidine karşı güvenlik politikalarını NATO orijinli oluşturan Türkiye, kendini çatışma dolu bir bölgenin tam ortasında bulmuştur. Günümüzde Kafkaslar'da, Rusya'da, Afganistan'da, Orta Doğu'da yaşanan sıcak çatışmaların yanı sıra Yunanistan ve Suriye'nin mütecaviz davranışları Türkiye'yi her zamankinden daha zor durumda bırakmaktadır. Bugünün Türkiye'si, bölgesindeki diğer ülkelerin hepsinden daha fazla ve çeşitli politik ilişkilere sahip olma zorunluluğu taşımaktadır (Snyder, 1995, s.65).

Dünyanın bilinen petrol rezervlerinin 2/3'üne sahip Orta Doğu ve Hazar Havzası kaynakları ile bölgedeki enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden dünyaya ulaştırılması, Türkiye'nin refahı ve etkinliği için hayati önem taşımaktadır. Türkiye, yıllık petrol tüketiminin % 80'ini ithal etmek durumundadır. Bu nedenle makul fiyatlarda serbest petrol akışının sağlanmasında Türkiye'nin büyük çıkarı vardır. Bu

bağlamda petrol krizleri, Türkiye ekonomisi için çok zararlı olabilecek niteliktedir (Yıldız, 2000, s.98).

Soğuk Savaş döneminde kuzeyden ve bir ölçüde batıdan gelebilecek tehditlere göre güvenlik anlayışını şekillendiren Türkiye için, artık ülkesel bütünlüğe yönelik tehdit öncelikle güneyden gelmektedir.

Yeni güvenlik ortamının gerekleri ve sahip olduğu özellikler çerçevesinde Türkiye'nin Milli Güvenlik Politikası; (Turgut, 2003, s.142-143)

- Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunması,
- Türkiye'nin milli menfaatlerinin tehdit ve risklere karşı savunulması,
- Bölgesel barış ve istikrarın sağlanması,
- Küresel barış ve istikrara katkıda bulunulması amacıyla düzenlenmiştir.

Bu hedeflere ulaşmak amacıyla şekillendirilen Türkiye'nin Milli Güvenlik Politikası'nı yönlendiren temel ilke, Atatürk'ün "Yurtta Barış Dünyada Barış" ilkesidir. Bu görüşten hareketle, Türkiye; ulusal birliğin ve uluslar arası antlaşmalardan doğan haklarının korunması prensibini esas alarak, bütün ülkelerle dostluk ve iş birliği temeline dayalı olarak ilişkilerini geliştirmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin Milli Güvenlik Politikası'nın temel esasları; (Turgut, 2003, s.146)

- Her türlü uluslar arası gerginliğin azaltılmasına, adil ve kalıcı bir barışın sağlanmasına azami katkıda bulunmak,
- Krizleri/çatışmaları önleyici ve gerginlikleri azaltıcı gerekli tüm tedbirleri almak,
- Kolektif savunma sistemlerinde aktif olarak yer almak ve kendisine tevdi edilecek sorumlulukları yerine getirmek,
- Avrupa güvenlik yapılanmasının içinde yer almak ve Avrupa'da güvenlik ve istikrara katkıda bulunmaktır.

8.3.2. Güç Merkezleri ile Bölgesel Örgütlenmelerin Türkiye'ye Etkileri ve Türkiye ABD İlişkileri

Türkiye, coğrafi konumunun bir sonucu olarak pek çok bölge ile sınırları olan bir ülkedir ve bu durumun sonucunda da özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde pek çok güvenlik problemi ile karşılaşmaktadır.

Türkiye kendisini bir Avrupa devleti olarak görmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan beri ekonomik, siyasi, sosyal alanlarda yapılan reformlar, Türkiye'nin batı medeniyetinin bir parçası olarak uluslar arası arenada görünmek istediğinin göstergesidir.

İki kutuplu sistemin çökmesi ile beraber; bir yandan Türkiye'nin stratejik öneminin bittiği yolunda bir takım tezler üretilmeye başlanmış, çok geçmeden de bu defa sorunlu bölgelerin kesişme noktasında yer alan Türkiye'nin jeopolitik önemi, yeni konumu ve önüne çıkan fırsatları değerlendirip değerlendiremeyeceği soruları gündeme gelmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takip eden dönemdeki Amerikan politikaları ile, Amerika'nın dünya egemenliğini hedefleyen politikalarını uygulama yönünde fırsat yaratan 11 Eylül terörist saldırıları sonrasında Türkiye ile ilgili meydana gelen gelişmelerde, şüphesiz en öne çıkan konu Türkiye-ABD ilişkileri olmuştur. ABD'nin Irak'a yönelik Harekatında kuzey cephesi için Türkiye topraklarının kullanılmasına yönelik talebinin TBMM'nde reddedilmesi ile ilişkiler büyük bir darbe almıştır.

Türkiye için Irak'a icra edilecek Harekata yönelik olarak en uygun çözüm tarzı; ABD'nin savaş öncesi Irak'ta gerçekleştirmeyi planladığı rejim değişikliğini BM kararı çıkartarak, Türkiye'de çok sayıda asker konuşlandırmadan, Irak'ı bölmeden ve Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik hassasiyetlerine dikkat ederek halledilmesi olmuştur (Koç, 2003, s.41). Ancak, dünyanın ve doğal olarak da Türkiye'nin ABD'nin boğucu gücüne direnişi işe yaramamış, Türk-ABD ilişkileri derinden etkilenmiş, daha da önemlisi Türkiye'nin Kuzey Irak'taki çıkar ve menfaatleri yok sayılmıştır.

ABD'nin geleceğe yönelik planlar ürettiği bölgelerin önemli bir kısmı Türkiye'nin yakın çevresi ve çıkar çevresi ile ilgilidir. ABD'nin dünya egemenliği mücadelesinde benzeri senaryolarla, ABD ile karşı karşıya kalmak her zaman

olasıdır. Bu nedenle muhtemel olaylara yönelik olarak, Türkiye'nin öncelikleri ve çıkarları paralelinde olası tehditlerin çözümünü içerecek hal tarzları ve alt yapının oluşturulması, eğer mümkünse olayların çıkmadan önce önlenerek ABD ile karşı karşıya kalınmanın önüne geçilmesi gerekmektedir.

Önümüzdeki birkaç yıl ABD'nin Orta Doğu'da güç de kullanarak büyük dönüşüm projesini yaşama geçirebileceği bir dönem olacaktır. “ABD'nin Orta Doğu planında Türkiye'nin ekonomik çıkarları ne ölçüde gözetilecektir?” sorusu ile “Amerikan planlarında Kürtler'e ne tür bir rol belirlenmiştir?” sorusunun cevabı, Türkiye'nin milli güvenliğini en çok ilgilendiren konulardır (Yavuz, 2003, s.56).

Söz konusu soruların cevaplarının aranmasında ve güvenlik politikalarının oluşturulmasında, Türk-Amerikan ilişkilerinin Süleymaniye'deki Türk Özel Kuvvet Karargahı'na yapılan Amerikan baskını ile geldiği nokta açısından da ele alınması gereklidir. Bu olayda yaşanan kriz aslında, Süleymaniye'de ABD ordusunun 173. Hava İndirme Tugayı'na bağlı 4. Piyade Bölüğü askerlerinin 11 Türk subayını kaçırmıştı çok önce, Türkiye ile ABD arasında Irak Savaşı öncesinde süren mutabakat görüşmeleri sırasında başlamıştır. TBMM'nin 1 Mart 2003 tarihinde ABD'ye Irak Harekatı için kuzeyden cephe açma imkanı verecek tezkereyi reddetmesi nedeniyle ABD, Irak Harekatından sonra Türkiye'ye karşı bilinçli bir baskı ve intikam politikası izlemeye başlamıştır. Türkiye'yi “cezalandırmak” amacı ile Türkiye'nin Kuzey Irak'ta ileri sürmüş olduğu bütün kırmızı hatlar Irak Kürdistan Demokrat Partisi (IKDP) ve Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği (IKYB)'ne ihlal ettirilmiş ya da ihlal edilmesine ses çıkarılmamıştır. Bu politika, örtülü bir cezalandırma politikası olarak adlandırılabilir (Özdağ, 2003, s.48).

Süleymaniye'de gerçekleşen saldırı; uzun süre planlanmış, muhtemel sonuçları analiz edilmiş ve bir çok hedefe, bir saldırı ile ulaşmayı hedefleyen stratejik bir saldırıdır (Özdağ, 2003, s.45). Bu niteliği ile saldırıyı planlayanlar, saldırı sonrası için de iç içe geçmiş bir dizi önlem geliştirmişlerdir. ABD'nin bu stratejik saldırıyı gerçekleştirmesinin temel nedenleri; Türkiye'nin bölgesel, bağımsız politika üretmesini önlemek, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni Kuzey Irak'tan çekilmeye ve Amerikan denetimini mutlak kabule zorlamak, Türkmenlere Türkiye'nin kendilerini koruyamayacağı mesajı vermek, Türkmen Cephesi'ni Irak siyasetinden tasfiye etmek, müttefik olunan Kürt gruplara “yanınızdayız” mesajı vermektir (Meral, 2004, s.83-85).

ABD'nin Süleymaniye'de gerçekleştirdiği stratejik ve psikolojik operasyonun bazı siyasal sonuçları vardır. Stratejik ortaklığın ölümü, ABD'nin Türkiye'nin toprak bütünlüğü için tehdit olarak algılanması, AB-ABD seçenekleri arasında AB'nin öne geçişi, NATO'nun itibar kaybı, Türk-Amerikan ittifakının en güçlü halkası olan Silahlı Kuvvetler dayanışmasının zayıflaması, Türk-İsrail ilişkilerinin zayıflaması, yaygın bir anti-Amerikanizm, Türk halkında Türk Silahlı Kuvvetleri'ne karşı gizli kızgınlık ve güven kaybı bu sonuçlardan bazıları olarak ifade edilebilir (Cemal, 2003, s.101).

ABD'nin Irak Harekatı öncesi ve sonrasındaki tutum ve davranışları ile sadece Türkiye'ye karşı değil, bütün dünyaya karşı aynı tavrı takındığı görülmektedir. ABD Başkanı'nın Irak'taki ihalelere katılmayan Almanya'nın itirazına ve Almanya Başbakanı'nın ihaleler için uluslar arası hukuka başvurulmasına ilişkin sözlerine verdiği "Uluslar arası hukuk mu? En iyisi avukatımı çağırayım" (Cumhuriyet Gazetesi, 13 Aralık 2003) cevabı da, diplomatik anlamda ABD'nin yanında yer alan ülkeler hariç tüm dünyaya uygulamaya devam ettiği psikolojik baskının ifadesidir. ABD'nin 2002 yılında ortaya koyduğu "Önleyici Askeri Müdahale Doktrini", Soğuk Savaş'ın çevreleme ve caydırıcılık siyasetinin yerini almıştır. Bu yeni doktrine göre ABD, kendini savunma hakkını kullanmak için tek başına hareket etmekten çekinmeyecektir. BM Güvenlik Konseyi ve NATO gibi Soğuk Savaş yıllarında kurulmuş uluslar arası yapılar, ABD'nin yeni doktrininin gereklerine uyum sağlayabildikleri ölçüde varlıklarını ve işlevselliklerini koruyabilecekler; ülkeler açısından bakıldığında ise, ülkeler ABD'nin yanında yer aldığı sürece "ötekiler" sınıfına dahil edilmeyeceklerdir.

Yaşanan bütün olumsuz gelişmelere rağmen, halihazırdaki statüsü ile tek süper güç konumunu önümüzdeki dönemde de sürdürecektir olan ABD'nin, Orta Asya ve Hazar Havzası'na yönelik politikasını yakından takip etmek ve mümkün olabildiği ölçüde Türkiye'nin güvenliğine faydalar sağlayacak şekilde etkilemek gerekmektedir (Babaoğlu, 2003, s.40-41).

8.4. Harekat Sonrası Gelişmeler

Irak harekatı sonrasında ABD, Irak'ta yeniden yapılandırma sorumluluğuna 65 yaşındaki emekli general Jay Garner'i getirmiştir. Harekatın hemen sonrasında Garner K. Irak bölgesine giderek Kürt Liderlerle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu

temasları sırasında, Kerkük'te "Kerkük'ün bir Kürt kenti olduğunu" açıklamış, bölgedeki halk tarafından yoğun ilgi görmüştür. Bu durum özellikle Türkiye'de, Irak'taki iç dengelerin bozulabileceği endişesine yol açmıştır (Cemal, 2003, s.143). Irak'ın yeniden yapılandırılmasından sorumlu Garner, Irak'ta kurulacak yönetim için çalışmalarını sürdürürken, siyasi süreci yönlendirmek üzere, ABD Başkanı Bush, Dış İşleri Bakanlığı Terörle Mücadele Dairesinin eski başkanı Paul Bremer'i Irak'taki sivil yönetimin başkanlığına resmen atamıştır. Bremer'in Garner ve Irak Özel Temsilcisi S. Halilzad'ın amiri konumunda olacağı açıklanmıştır. Irak'ın başına bir sivilin atanmasının Irak'ta askeri işgal havası bulunduğunu öne süren Avrupalı ve BM yetkililerine bir yanıt niteliği taşıdığı vurgulanmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 8 Mayıs 2003). 12 Mayıs tarihinde basında, Irak'ta başlangıçta sivil yönetimin başına getirilen Jay GARNER'in çalışmalarının yeterli görülmediğinden böyle bir düzenleme yapıldığı yorumları yer almıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 12 Mayıs 2003).

11 Mayıs 2003'te, Orgeneral Tommy Franks imzasıyla, "Irak Bağımsızlık Radyosu" tarafından, 1968 yılında Saddam'la birlikte iktidara gelen ve "Arap üstünlüğü ve milliyetçiliği" öğretisini işleyen Ba'as Sosyalist Partisinin lağvedildiği duyurulmuştur (Milliyet Gazetesi, 12 Mayıs 2003).

Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesinden sonra ilk seçim Musul'da yapılmıştır. Geçici Konsey'in 24 üyesi ve belediye başkanının belirlendiği seçimler farklı etnik grupların kendi temsilcilerini belirlemelerinin ardından, 200'den fazla delegenin belediye başkanını seçmesi şeklinde yapılmıştır. Üçü de Sünni Arap olan adaylardan Gnham El Basso belediye başkanı olmuştur.

Fakat, Irak'ta idarenin başında ABD ve koalisyon tarafından oluşturulmuş bulunan Geçici Koalisyon Otoritesi (GKO) idaresi mevcuttu. Bu sivil otorite BM güvenlik konseyinin Mayıs 2003 tarih ve 1483 sayılı kararı uyarınca tesis edilmişti. Ancak halen işgal kuvveti olan ABD Silahlı Kuvvetleri'nin her türlü konuda ağırlığı mevcuttur.

GKO, İngiliz ve ABD'li sivil şahıslardan oluşan bakanlık tarzında müdürlüklerden müteşekkildi. Bu görevliler Paul Bremer başkanlığında kendi görev alanlarında politika ve işleyiş usullerini yürütmekteydiler. En öncelikli konu, kamu düzeninin ve kamu hizmetlerinin tesisiydi. Yaygınlaşan yağma ve adi suçlar ile Irak'ı yenilemeye yönelik konularda yavaş ilerlemeler Bremer'in başkan Bush tarafından Irak'taki en üst düzey sivil yetkili olarak atanmasını gerektirmişti.

BM Güvenlik Konseyi kararı aynı zamanda geçici Irak hükümetini de öngörmekteydi. Bu kapsamda, GKO'nun başkanı L.Paul Bremer'in görevi Irak'ı geçici olarak her yönü ile yönetmek, hükümet etmek, yıkılmış olan altyapıyı onarmak, insani yardım hususunu gerçekleştirmek ve Irak'ta bir temsili merkezi hükümetin kurulmasını sağlamaktı.

GKO Başkanı L. Paul Bremer 23 Mayıs 2003 tarihinde, Irak silahlı kuvvetlerini tamamen dağıttığını açıklamıştır. Bunun sonucu yaklaşık 400.000 kadar Irak vatandaşının bir anda işsiz kaldığı tahmin edilmektedir.

Ancak, Irak'ın istikrarının Irak'lılar tarafından sağlanması ve Saddam'ın devrilmesinden sonra ortaya çıkan otorite boşluğunun doldurulması gereğinin, bitmek bilmeyen saldırılar sonucu ortaya çıkması üzerine, özgürlüğüne kavuşturulan Irak'ın tamamen Ba'as etkisinden arınmış olarak teşkil edilecek milli savunma kuvvetleri için ilk adımlar GKO tarafından atılmıştır.

Bu maksatla, ilk personel alımları Temmuz 2003 'de başlamış, eğitimlerine başlanmıştır. İlk tümenin personel ihtiyacının büyük kısmı Kürt silahlı gruplardan karşılanmıştır.

Irak Silahlı Kuvvetlerinin taarruzi bir yapıya bürünmemesi için ABD tarafından bir kontrol mekanizması kurularak azami gayret ve özenin gösterileceği, Irak'ın sahip olacağı hiç bir sistemin İsrail'in elindekilerden üstün olmayacağı ve komşularına tehdit teşkil etmeyeceği açıklanmıştır (KHA, 2004, s.23).

24-25 Mayıs 2003'te Kerkük'te oluşturulan 30 kişilik Kent Konseyi'nce Vali yardımcılarının belirlenmesinin ardından, Kerkük Valiliği için seçim yapılmıştır. Kent Konseyi, sadece Türkmen ve Kürt adayların katıldığı seçimde, Kürt aday Abdurrahman Mustafa'yı, 20 oyla Vali seçmiştir. ABD'li General Reymond Odierno başkanlığında yapılan seçimde, Türkmen aday Mustafa Kemal Yayıcı ise 10 oy almıştır.

4 Temmuz 2003 günü Süleymaniye Baskını sonucu 11 askerimiz Amerikan kuvvetleri tarafınca yaklaşık 3 gün boyunca gözaltına alınmış ve sorgulanmıştır.

Irak Geçici Konseyi Amerikanın yönlendirmeleri sonucunda 13 Temmuz 2003 tarihinde 25 üyeden oluşturulmuştur (Milliyet Gazetesi, 14 Temmuz 2003). 25 üyenin etnik unsurlara göre dağılımı şu şekildeydi.

Şii	:13
Sünni	:5
Kürt	:5
Türkmen	:1
Hristiyan	:1
Toplam	:25

Türkmen ve Kürtlere verilen birimler ise şu şekildeydi:

Türkmen :

Bilim ve Teknoloji

Kürt :

Dışişleri

Halkla İlişkiler

Çevre

Endüstri ve Madencilik

Su Kaynakları

Saddam döneminde, rejime muhalif gruplar genellikle siyasi hayatta yer alamamıştır. Harekat sonrasında ise bu grupların liderleri, arkalarındaki kamuoyu desteği ile yeni Irak yönetiminde söz sahibi olma çabasına girişmişlerdir. Irak halkının çoğunluğunu Şiiiler oluşturmakta ve Irak Geçici Hükümet Konseyinde 13 Şii temsilci bulunmaktaydı.

İkinci büyük Arap grubu olan Sünni Arapların Irak Hükümet Konseyinde Kürtlerle aynı sayıda temsilci sahibi olmalarından da görüleceği gibi Saddam dönemindeki etkinliklerini kaybetmiş olmaları dolayısı ile büyük oranda ABD'ye karşı direnişin arkasında görüntü vermektedirler.

Kürt gruplar ise, Barzani ve Talabani başta olmak üzere ABD'ye yakınlıkları dolayısı ile hem Irak yönetiminde hem de dış politikasında etkin görünmektedirler (Yetkin, 2004, s.9).

Bu bağlamda, Irak nüfusunun ana unsurunu teşkil eden Araplar iki dini gruba ayrılmıştır. Şii Araplar en büyük sosyal gruptur. Şiiler Bağdat ve güneyindeki vilayetlerde yoğun olarak yerleşik durumdadırlar. Şiileri eski Saddam rejiminin temel taşı olan Sünni Araplar takip etmektedir. Sünni Araplar ise Selahaddin, Diyala, Bağdat ve El Anbar vilayetlerinde yoğun olarak yerleşmişlerdir (Sezal, 2000, s.89).

Ülkenin birinci etnik unsuru olan Arapları, Kürtler takip etmektedir. Kürtler ise yoğun olarak kuzeydeki Dohuk, Erbil ve Süleymaniye vilayetlerinde yaşamaktadırlar. Irak'taki üçüncü büyük etnik grup olan Türkmenler ise kuzeybatı-güneydoğu ıstikametinde uzanan; Telafar, Musul, Erbil, Kerkük'te yaşamaktadırlar. Kürtlerin sayısı 4 500 000 (% 18)'dir ve Konseyde beş temsilcisi bulunmaktadır. Irak Türkmenlerinin sayısı ise 2877000(%12)'dir (Özçelik, 2004, s.77).

ABD tarafından aranan 50 Iraklıdan olan Saddam'ın Oğulları Uday ile Kusay Musul'da ölü olarak ele geçirilmiştir.

Irak'ta güvenliği sağlamakta zorlanan Amerikan ordusu,

- Binlerce Iraklıyı eğitip silahlandırarak “korucu” sistemine benzer bir sivil milis gücü oluşturmayı,
- Her birinde 350 Iraklının görev yaptığı 10 tabur oluşturmayı, ve
- Her taburu, bir Amerikan birliği ya da alayı tarafından eğitmeyi ve bu birimlerin yanında görev yaptırmayı planlamıştır.

Zayıfların artmasıyla birlikte iç kamuoyunda zor duruma düşen ABD hükümeti, bölgedeki kuvvetlerini rahatlatmak maksadıyla özellikle Müslüman ülkelerden kuvvet talep etmiştir. O gün itibarı ile en çok gündeme gelen ülkeler Türkiye, Pakistan, Bangladeş ve Hindistan olmuştur.

Bölgedeki mevcut gelişmeler ve ABD'nin tutumu Irak'ın kuzeyinde bulunan Kürt unsurları tarafından kullanılmıştır. Bu unsurların amaçlarının;

- ABD ile sıcak ilişkilerin sürdürülmesi,
- Özerk bir yapı isteği,
- Türkmenlerin yönetimde etkisizleştirilmesi
- Türkiye'nin Kuzey Irak'tan uzak tutulması olduğu değerlendirilmektedir.

Şii'lerden büyük destek göreceğini uman ABD bu konuda yanılmıştır. Savaş sonrası başta Başkent Bağdat olmak üzere ülke genelinde Şii'ler tarafından ABD işgali büyük gösterilerle protesto edilmiştir.

Kuzey Irak'ta 1983'te kurulan Hizbullah, Saddam yönetiminin devrilmesi üzerine örgütün amacına ulaştığını, bu nedenle örgütün kendisini feshettiği açıklanmıştır.

İran Destekli Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi'nin (İİDYK) lideri Ayetullah Muhammed Bakır El Hekim'in , 29 Ağustos 2003 günü öldürülmesi bölgedeki etnik çatışmaları körüklemiştir.

Gelişen süreç içerisinde ABD'lerinin Irak'ta savaş sona erdi açıklamasından sonra Irak'ta yapılan eylemler ve direniş sonucunda ABD askerleri kayıplar vermeye başlamıştır. Birçok ülke gibi Türkiye'de ABD'lerinin bölgeye asker gönderilmesi çağrısını değerlendirmiş ve 7 Ekim 2003 Türkiye'nin Irak'a 1 yıllığına asker göndermesine ilişkin Başbakanlık tezkeresi Meclis Genel Kurulu'nda 183'e karşılık 358 oyla kabul etmiştir (Milliyet Gazetesi, 8 Ekim 2003).

Kamuoyunun Irak'a asker gönderilmesi konusunda "tavsiye kararı" beklentisiyle izlediği Eylül Ayı Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında asker gönderilmesinden yana olan Genelkurmay Başkanlığı, "Her askeri görevde bir risk vardır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) geleneği, verilen görevi her zaman yerine getirmektir" diyerek, son kararı hükümete bırakmıştır. Risk analizi yapan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök şu görüşleri dile getirmiştir:

"TSK; siyasi otoritenin karar vermesi halinde görevini yerine getirmeye hazırdır. Her askeri görevde bir risk vardır. Sıfır risk söz konusu değildir. TSK'nın geleneği, tevcih edilen görevi her zaman yerine getirmektir. Siyasi otorite eksi ve artıları değerlendirip karar verdikten sonra TSK bu kararı yerine getirir" (Hürriyet Gazetesi, 28 Eylül 2003).

Genelkurmay Başkanlığı, Türkiye'nin olaya ulusal çıkarları açısından bakması gerektiğini vurgulayarak, Irak'ta istikrarın oluşturulmasına destek verilmesi gereğini şu çerçevede özetlemiştir:

- Irak'ın toprak bütünlüğü ve merkezi bir otorite tarafından yönetilmesi en çok Türkiye'yi ilgilendirmektedir.

- PKK / KADEK'in etkisiz kılınmasının kolaylaştırılması ve Türkiye'nin oradaki istikrara katkıda bulunması zorunludur.
- Irak'ta merkezi bir otorite hakim kılınırsa Türkmenlerin hakları ve güvenliği de daha kolay güvence altına alınır.
- Irak'ta yaşanacak kaos, Türkiye'nin iç güvenliği ve istikrarı bakımından büyük potansiyel tehlike olur.

Toplantıda hükümet de, hem Irak'ın yakın komşu olması, hem de ABD ile ilişkiler açısından asker gönderilmesinin önemi üzerinde durmuş, PKK / KADEK konusunda ABD'nin vereceği yanıtların izlenmesinin önemine işaret edilen değerlendirmelerde, Washington'un bu konudaki desteğinin büyüklüğünün Türkiye'nin karar vermesinde önemli etkenlerden biri olacağı vurgulanmıştır.

Tezkerenin kabul edilmesi ertesinde yapılan asker gönderme planları, Irak geçici hükümet konseyinin Türk askerini istememesi özellikle Irak Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) lideri Mesud Barzaninin, Irak Geçici Yönetim Konseyi'nin (GYK) Türk askerine onay vermesi halinde Konsey üyeliğinden istifa edeceğini söylemiştir.

Merkezi Londra'da bulunan Suudilerin El Şark El Avsat gazetesinde yayımlanan demecinde, "Türk askerinin Irak'a girmemesi yönünde GYK üyeleri arasında görüş birliği bulunduğunu belirtmesi, sadece Türkiye'den değil herhangi bir komşu ülkenin asker göndermesi Irak'ta çok tehlikeli bir durum yaratacaktır. Biz tutumumuzda ısrarlıyız. Eğer Hükümet Konseyi Türk askerini kabul ederse istifa ederim" diyen Barzani ayrıca, Türklerin, Irak'ın karşı çıkmasına rağmen Irak topraklarına asker gönderirlerse, bunun (sonuçlarının) bütün sorumluluğu kendilerine ait olacaktır."ifadesi Kürt liderlerin gerçek yüzlerini bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

Aynı zamanda ABD'lerinin Türk askeri konusunda bir talebi olmaması üzerine bekletilmeye alınmış ve nihayetinde talebin gerçekleşmemesi üzerine yetki meclise geri iade edilmiştir.

16 Ekim 2003 tarihinde, Irak'ı istikrara kavuşturmak için uluslararası mali yardım ve asker katkısı yapılmasına yetki veren karar tasarısı, BM Güvenlik Konseyi'nde altı hafta süren diplomatik pazarlıkların ardından oybirliğiyle kabul edildi.

Kararın, Konsey'in 15 üyesinin de olumlu oyunu alması, tasarıyı kaleme alan ve yapılan eleştiriler üzerine yeniden gözden geçirerek Konsey'e sunan ABD yönetimi için "diplomatik bir zafer" olarak yorumlanmıştır.

Irak Savaşı'na karşı çıkmış olan Fransa, Rusya ve Almanya liderleri, oylamadan birkaç saat önce telefon görüşmesi yaparak, tasarıyı destekleme kararı almışlardır.

Bu ülkelerin aralarında anlaşmaları, daha önce tasarıya karşı çıkan ve Konsey'in tek Arap üyesi olan Suriye'nin de, olumlu oy veren üyelere katılmasını sağlamıştır.

1511 sayılı karar, Amerika'nın Irak'taki gerilla savaşı nedeniyle her geçen gün can kaybı verdiği ve masraflarının arttığı bir sırada, diğer ülkeleri asker ve para desteğinde bulunmaya teşvik etmiştir.

6 Kasım 2003'te Türk hükümeti, TBMM'den Irak'a asker gönderilmesi konusunda aldığı yetkiyi, yaptığı yeni değerlendirmeler ışığında kullanmamaya karar verdi. (Milliyet Gazetesi , 7 Kasım 2003) Ancak, Türk hükümetinin Irak'a asker gönderme konusunda TBMM'den aldığı yetkinin, geri kalan süresi içinde ihtiyaç duyulması ve ABD'nin de talepte bulunması halinde kullanılabileceği ifade edilmiştir.

Bölgedeki Kürt gruplar lehinde yanlı bir hareket tarzı izleyen ABD, Türkiye'nin tepkisini çekmek pahasına da olsa, PKK KONGRA/GEL örgütü ile olan bağlantılarına devam etmiş, Kasım 2003'te meydana gelen çatışma neticesinde taraflar arasında esir değişiminde aracılık yapmıştır.

Kerkük Vilayet Meclisi, Türkiye'nin insani yardım amacıyla Kerkük'te hastane yapmasını kabul etmemiş, Kerkük Vilayet Meclisi Başkanı Tahsin Kahya, Türkiye'nin Kerkük'te yaptıracığı hastanenin ele alındığı meclis toplantısında, Kürtlerin hastanenin yapımına itiraz ettiklerini söylemiştir. Kürtlerin bu şekildeki davranışları Türkleri Irak'ta görmek istemediklerini bir kez daha teyit etmiştir.

21 Kasım 2003'te; Türkiye ile Irak Geçici Yönetim Konseyi arasında, Ovaköy Sınır Kapısının açılması ve Nusaybin-Bağdat demir yolunun aktif olarak kullanılmasına yönelik antlaşma imzalanmıştır (Milliyet Gazetesi , 22 Kasım 2003).

14 Aralık 2003'te; Saddam Hüseyin, Tikrit yakınlarındaki bir bağ evinde "Kızıl Şafak" adlı operasyonla ele geçirilmiştir.

19 Aralık 2003'te; Geçici Hükümet Konseyinin Kürt üyeleri; eyaleti değil federasyonu esas alan bir yapı kurulması yönünde önerge vermiş, önergede Kerkük'ün Kürtlere verilmesi istenmiş, Başkanlık Divanı, konunun Şubat 2004'e kadar hükme bağlanacağını ifade etmiştir.

Kürtlerin Irak'ın belirsizliğinden de istifade ederek yıllardır hayalini kurdukları Kerkük ve federasyonu gündeme getirmeleri Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmıştır.

Irak'ın Selahaddin kentinde Kürt, Türkmen ve Asurilere ait 30 parti temsilcisi IKDP lideri Mesut Barzani Başkanlığı'nda bir araya gelmiş, basına kapalı olarak yapılan toplantıdan sonra IKDP'nin yayın organı Khabat gazetesinde yer alan habere göre, Barzani, toplantıda, Irak'ta 2 esas Arap ve Kürt kavminin bulunduğunu belirterek, "Diğer azınlıkların da hakları federalizm çerçevesinde korunacaktır" demiştir.

14-17 Ocak 2004'te; Şii lider ve GYK üyesi El-Hekim Türkiye'yi ziyaret etmiş ve üst düzeyde kabul görmüştür. Başbakan Erdoğan, Irak'taki Şiiilerin temsilcisi Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi'nin Başkanı ve Geçici Hükümet Konseyi Üyesi Abdülaziz El-Hekim'i kabulünde,

- Türkmen, Arap, Şii, Kürt ve Asuri'nin birleşik Irak'ta birarada yaşaması gerektiğine işaret etmiş,

- Kuzey Irak'ta etnik temele dayalı federasyon peşinde olan Barzani ve Talabani'yi net bir dille uyararak "Irak parçalanmaya giderse komşularının müdahil olacağını" Suriye ve İran'ın da aynı şekilde düşündüğünü,

- Irak'ın geleceğini Iraklıların belirleyeceğini,

- İki Kürt grubun Irak'ın kuzeyindeki mevcut durumu sabit kazanımlara dönüştürme çabalarının doğru olmadığını,

- Kürtlerin Haziran'dan buyana Kuzeydeki petrol bölgelerini etkileri altına almaya çalıştıklarını,

- Kürtlerin ateşle oynamamaları gerektiğini,

- Irak'ın parçalanmasının Türkiye için istikrarsızlık olacağını,
- Irak'a her türlü desteğinin verileceğini, belirtmiştir.

Şii lider El-Hekim de Başbakan Erdoğan'la aynı görüşleri paylaştıklarını belirterek, "Irak'ın bütünlük içerisinde olmasını istiyoruz. Irak'ta bütün gruplar eşit statüde olmalı" demiştir. Ayrıca Irak'ın yeniden yapılandırılmasında Türkiye'nin önemli rol üstlenmesini istediklerini belirtmiş ve Irak'ta demokratik bir yönetim arayışında olduklarını ifade etmiştir.

İKDP lideri ve Irak Geçici Hükümet Konseyi üyesi Mesud Barzani, Irak Geçici Hükümet Konseyi ile federalizm konusunda anlaşmaya vardıklarını ifade etmiştir (Milliyet Gazetesi , 22 Kasım 2003).

Amerika Birleşik Devletleri'nin resmi gazetesi, Federal Register'da yayımlanan Dışişleri Bakanlığı açıklamasında, PKK KONGRA/GEL örgütünün PKK içinde yeni bir değişiklik olduğunu ve uluslararası terör örgütleri listesine konması gerektiği belirtilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı, adı ne olursa olsun, terör örgütü PKK'ya bağlı her örgütü terörist olarak gördüklerini bir kez daha tekrarlayarak, birçok kez adını değiştiren terör örgütü PKK'ya karşı tavrını değiştirmeyeceğini duyurmuştur.

16 Ocak 2004'te IKYB'nin üst düzey yetkilisi Berham Salih, temaslarda bulunmak üzere Ankara'ya gelmiştir. Berham Salih'in ziyareti sırasında, Kürt üyeler tarafından Irak Geçici Hükümet Konseyi'ne sunulan , Irak'ın gelecekteki modeli için Kürtlere özerklik istenen plan ele alınmıştır.

Salih, Ankara ziyareti öncesinde Kerkük'ün bir Kürt kenti olduğunu ileri sürerek, bu konuda gerekirse referandum yapılabileceğini belirtmiştir. Ankara ziyareti öncesinde Salih'in bu açıklamaları Ankara'da tepki görmüş ve Dışişleri Bakanlığı Salih'in sözlerine karşılık "Kerkük'ün ne olduğu bellidir. Bunun en büyük kanıtı da buraya el koyma teşebbüslerine bütün Iraklı grupların gösterdikleri tepkidir" açıklamasında bulunmuştur.

Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi Başkanı ve Geçici Hükümet Konseyi Üyesi Abdülaziz El Hekim Ankara'daki temalarında Türk yetkililere Irak'lı Kürtlerin etnik temele dayalı federasyon kurma girişimlerine kendilerinin de karşı olduklarını belirtmiştir. Böylece Türkiye ve bölge ülkelerinin Irak'ın toprak

bütünlüğü konusundaki endişelerine bu ülkedeki en büyük nüfus grubunu oluşturan Şiilerden de destek gelmiştir.

Dışişleri Bakanı Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül de, Kürt grupları yanlış adımlar atmamaları konusunda uyararak, İki Kürt grup IKDP ve IKYB'nin etnik temele dayalı federasyon arayışı ve ülkenin yönetiminde avantaj sağlama çabaları hem Türkiye başta olmak üzere bölge ülkelerinin hem de Irak'taki diğer grupların tepkisine yol açtığını belirtmiştir. Ayrıca Irak'ın Anayasa hazırlık sürecine Türkiye'nin de katkı vereceğini ve Türkiye'de bir toplantı yapılacağını ifade etmiştir.

Dışişleri Bakanı Gül, görüşmenin ardından "Irak'ta yeni bir dönem açılırken yanlış adımların atılmayacağını ümit ediyoruz. Bunda Irak'taki grupların olduğu kadar koalisyon güçlerinin de sorumluluğu vardır" diyerek Türkiye'nin hassasiyetini vurgulamıştır.

Abdülaziz El-Hekim ise, daha önce Irak muhalefeti olarak federatif yapılanmanın Irak'ın toprak bütünlüğü içinde olması konusunda anlaştıklarını ancak Anayasayı hazırlayacak olan Meclis seçilinceye kadar federasyon konusunu dondurduklarını açıklamıştır.

Hükümet kanadında bu gelişmeler yaşanırken Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Başbuğ, Genelkurmay Başkanlığı Karargahı'nda yapılan basın bilgilendirme toplantısında, Irak'ta etnik temelli federasyon kurulursa çok kan döküleceğinin altını çizmiştir. Ayrıca Irak'ın kuzeyindeki terör örgütü PKK'nın silahlarını bırakarak Türkiye'ye teslim olması konusunda Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye ile tam uyum içinde olmadığını ifade ederek, "ABD zamanlama açısından beklentilerimize tam cevap vermiyor, ama olaya iyimser olarak bakıyoruz" demiştir (Hürriyet Gazetesi, 16 Ocak 2004).

Kerkük'ün Kürt kenti ve kuracakları federal bölgenin "merkezi" olacağı yolundaki açıklamaları nedeniyle şimşekleri üzerine çeken IKYB lideri Talabani'nin yardımcılarında Behram Salih, demokratik ve federal bir Irak içinde bölgesel otonomilerini sürdürmek istediklerini belirterek, "Bizim önerilerimizde bölgenin başkanı Kürt olacaktır diye bir şey yok" demiştir (Hürriyet Gazetesi, 16 Ocak 2004).

Amerika Birleşik Devletleri'nin ortaya koyduğu federal yapı, Irak'taki 18 eyaletin ve enerji kaynaklarının toprak bütünlüğü içinde tek merkezden idaresini ve 2005 sonu itibariyle ülke yönetimin Iraklılara devrini öngörmektedir.

Ülkede nüfusun sadece %20'sini oluşturan Iraklı Kürtler ise, koalisyon güçlerine verdikleri destek nedeniyle savaş öncesi sahip oldukları otonominin bir adım ötesine geçme arayışını her ortamda göstererek sürekli gerilim yaratmaya devam etmektedirler.

Türk diplomasisi ise, bu gelişmeler karşısında Kürt liderlerin savundukları politikalara karşı Suriye, İran ve Irak'ta nüfusun % 60'ını oluşturan Şiiilerin desteğini sağlamaya çalışmıştır.

Iraklı Kürt grupların, ülkede federasyon arayışlarına yönelik tepkiler Irak'ta da gündemini korumuştur.

Irak Türkmen Cephesi koalisyon partileri liderlerinden Sami Muhammed Dönmez, "Irak'ın birliğini son ana kadar, kanlarının son damlasına kadar savunacaklarını" belirtmiştir.

Irak Türkmenlerini temsilen 9 kişilik bir heyetle Suriye'ye giden Sami Muhammed Dönmez, "kan dökülmesini engellemek için, başlangıçta, sorunu barışçı bir şekilde siyasi kanallarla çözmeye çalışacaklarını" vurgulamıştır.

Temasları çerçevesinde Suriye Devlet Başkan Yardımcısı Abdülhalim Haddam ile bir araya gelen Dönmez, Irak'ta federal bir sistemin yaratılmasının, ülkenin bölünmesine neden olacağını söylemiştir.

Amerikalıların öngördüğü seçim sürecinin ülkeyi yeni bir gayri meşru yönetime götüreceği uyarısında bulunan, Şii liderlerden Ayetullah El Sistani, Irak'ta erken seçime gidilmesini istemiştir. Bu gelişme üzerine Irak'ta çeşitli merkezde on binlerce Şii ülkede birkaç ay içinde seçime gidilmesi, egemenliğin tekrar Irak halkına verilmesi isteğiyle gösteri düzenlemiştir (Milliyet Gazetesi, 17 Ocak 2004).

Ankara'da temasları sırasında kendisine, "Irak'ta bölünme süreci başlarsa Türkiye buna kayıtsız kalamaz" mesajı verilen Iraklı Kürt gruplardan IKYB yetkilisi Berham Salih, "Biz komşularımıza saygılıyız, içişlerine karışmak istemiyoruz. Komşularımızın da içişlerimize karışmamasını istiyoruz" demiştir. Ankara ise "Türkiye, kimsenin içişlerine karışmıyor ancak onlar bölgesel sıkıntı yaratırlarsa bölgenin de söz hakkı doğar" şeklinde değerlendirme yaparak bölgedeki sıcak gelişmelere kayıtsız kalamayacağını açık şekilde ifade etmiştir.

19 Ocak 2004'te Dışişleri Bakanı Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül "Türkiye'de nasıl ABD'ye düşman bir terör örgütü yer edemezse, şu anda kontrol ettiği Irak topraklarında Amerika Birleşik Devletleri'nin de terör örgütü ilan ettiği bir grubun sürekli durmasına müsaade etmemesi gerekir. Bunu hiçbir zaman göz ardı edemeyiz, gündem dışı da tutamayız. Tutmuyoruz da" diyerek, ABD'ye PKK-KADEK'e karşı harekete geçme çağrısını yinelemiştir (Milliyet Gazetesi, 20 Ocak 2004).

The Washington Post gazetesine konuşan Barzani, Kürtlerin, Saddam rejimini devirmede Amerika Birleşik Devletleri'ne yardım ettiğini ve bu yüzden de "ödüllendirilmelerinin" gerektiğini savunmuştur.

Kuzey Irak'ta "genişletilmiş özerklik" kazanmaları yönünde garanti verilmediği sürece, Amerika Birleşik Devletleri'nin geçiş hükümeti planına destek vermeyeceklerini belirten Barzani, "Pek çok can kaybettik. Eğer Washington genişletilmiş özerkliğe karşı çıkarsa, biz de kesinlikle Amerikan kamuoyunun fikrine başvururuz" demiştir.

Türkiye, İran ve Suriye'nin, Kürtlerin taleplerine karşı çıktığının hatırlatılması üzerine Barzani, "bu bir iç meseledir" açıklamasını yapmıştır.

Mesut Barzani, Kerkük'ü de içerecek geniş bir özerk yönetime kavuşmalarını ertelemek için hiçbir haklı gerekçe bulunmadığını iddia etmiştir.

Ancak Washington Post, Kürtlerin bu planlarına çok güçlü bir muhalefet olduğunu belirterek, Amerikalı yetkililerin de, Kerkük'ün Kürt bölgesinin bir parçası olmaması gerektiği yönünde görüşe sahip olduklarını ifade etmiştir.

Barzani'nin The Washington Post gazetesinde çıkan demeçlerinden asıl niyetlerinin öncelikle federasyon sonrada bağımsız bir Kürt Devleti olduğu bir kez daha su yüzüne çıkmıştır.

Irak Geçici Hükümet Konseyi üyeleri, Şii Lider Ayetullah Ali Sistani'nin seçim çağrısıyla ilgili farklı görüşler ileri sürmüşler, bazı üyeler, El Sistani'nin çağrısını desteklemiş ve seçimin en kısa sürede yapılmasını istemişlerdir.

21 Ocak 2004'te ABD'nin Kerkük askeri sorumlusu Albay William Mayville'in, Kerkük'teki problemlerin Saddam Hüseyin'in Araplaştırma politikasından kaynaklandığını söylemesi üzerine, Saddam Hüseyin tarafından

buraya yerleştirilen Araplar kendi topraklarına dönmeye başlamıştır. Kerkük'te Arapların bölgeyi terk etmeleri üzerine, 3 bin 987 Kürt ailesi Kerkük'e yerleşmiştir.

Gıda Dağıtım Merkezi'nden alınan bilgiye göre, 2 bin 351 Arap ailesi (21 bin 298 kişi), Kerkük'teki evlerini satarak veya öylece bırakarak Kerkük'ü terk etmiştir.

Arapların Kerkük'ü terk etmesinden sonra ise Erbil ve Süleymaniye'den 3 bin 987 Kürt ailesinin (21 bin 517 kişi) Kerkük'e geldiği , bu ailelerden 1146'sının boş olan evlere, diğerlerinin ise kiraladıkları veya kullanılmayan kamu kurum ve kuruluşlarına yerleştiği bildirilmiştir.

Bu durum Kürtler tarafından Kerkük'ün nüfusunun Kürtler lehine artırılarak uluslar arası kamuoyunda taraftar kazanmasına vesile olmuştur.

20 Ocak 2003'te Barzani, KDP'nin yayın organı Khabat gazetesine yaptığı açıklamada, "coğrafi ve kavim federalizmi içermeyen ve Saddam Hüseyin rejimi tarafından Kürt bölgelerine yerleştirilen Arapların buralardan çıkarılmadığı takdirde yeni kurulacak hükümet projesini reddedeceklerini" ifade etmiştir.

Barzani, ayrıca: "Kürt hakları ertelenmemeli. Anayasa hazırlandığı takdirde de bizim bu haklarımız orada da belirtilmeli ki, bu haklarımız daha sonra elimizden alınmamalı. Biz Kürtler çok sabır gösterdik. 10-15 yıl daha bekleyemeyiz. Biz, Arapların Kürt bölgelerine yerleşmelerini kabul edemeyiz. Kürtler koalisyon güçlerine ellerinden gelen bütün yardımı yaptı. Biz bu savaşta canımızı bile feda etmeye hazırlandık. Kürtler bu yaptıklarından dolayı ödüllendirilmeli. ABD hükümeti bize destek olmazsa biz de konuyu ABD Kamuoyuna götürürüz. Biz önceden kendi gücümüzle bu bölgelere yerleşen Arapları çıkarabilirdik. Ama yapmayıp bekledik. Maalesef şimdiye kadar bu mesele çözümedi. Belki de bu konu gelecekte bizim kontrolümüzden çıkıp millet kendi hakkını alır. Kendi hakkımızı kendimiz alırız."

17 Ocak 2004'te ABD'nin Irak'taki yöneticisi Paul Bremer, Irak'ta kaygı veren son gelişmelere ilişkin görüşmeler için Washington'a çağırılmıştır. Yapılan toplantılarının gündeminde, Iraklı Kürtlerin talepleri ve şiilerin genel seçim isteğinin olduğu değerlendirilmektedir.

Iraklı Kürtler, çok geniş bir özerkliğin yanı sıra Kuzey Irak petrolünün ve Kerkük'ün kontrolünü talep etmektedirler. Bu istekler, Türkiye ve diğer komşu

Ülkelerin geniş tepkisine yol açmakta ve Washington Kürtlerin aşırı taleplerinin, ortalığı karıştırdığını düşünmektedir.

20 Ocak 2004'te Irak'taki işgal yönetimi başkanı Paul Bremer ve Irak Geçici Hükümet Konseyi'nin üyeleriyle görüşen BM Genel Sekreteri Kofi Annan, ABD yönetimiyle Irak Geçici Hükümet Konseyi'nin, Irak'a BM heyeti gönderilmesi isteğini kabul etmiştir.

Irak Geçici Hükümet Konseyi yelerinden Abdülaziz El-Hekim, Ayetullah Sistani'nin, BM heyetinin vereceği kararı kabul edeceğini söylemiştir.

27 Ocak - 30 Ocak 2004 tarihleri arasında Amerika Birleşik Devletleri'ne resmi bir ziyaret düzenleyen Başbakan Recep Tayyip Erdoğan PKK KONGRA/GEL in Washington yönetimi tarafından terör rgt olarak kabul edildiğini ve Başkan Bush'un Irak konusunda Türkiye'nin hassasiyetlerini anladıklarını ifade etmiştir (Milliyet Gazetesi, 30 Ocak 2004).

İktidarın Iraklılara devri için ilk adım olarak geçici anayasanın hazırlanarak kabul edilmesi görülmüştür. Ancak geçici anayasanın hazırlanması 181 kişinin öldüğü bombalı saldırı ve Őiilerin itirazı nedeniyle 2 kez ertelenmiştir.

Yirmi beş üyeli Geçici Hükümet Konseyi'nin 63 maddelik bu anayasa taslağı üzerinde mutabık kalması hiç de kolay olmamıştır. Geçici konsey'in Şii yeleri anayasaya şu nedenlerden ötürü itiraz etmekteydi:

- Anayasa taslağındaki bazı maddeler Sünni ve Kürt nüfusa ayrıcalık tanımaktaydı.
- Kalıcı anayasa için yapılacak referandumda 18 ilden 3' nde hayır oyunun çıkması halinde anayasanın reddedileceği prensibinin benimsenmiş olması. Örneğin, Kürtlerin denetimindeki 3 ilin hayır oyu ile işbu grup anayasa üzerinde belirleyici rol oynayabilirdi.
- Başkanlık sisteminin ngrlmesi.

Ancak Paul Bremer'in başkanlığında toplanan Geçici Yönetim yeleri, geçici anayasanın değişiklik yapılmadan imzalanmasında mutabakata varmışlardır. Buna göre geçici anayasa, 30 Haziran 2004'ten, genel seçimlerin yapılacağı tarihe kadar Irak'ın temel anayasası olacaktır. Anayasa'da İslam'ın rolü, kadının yeri

belirlenmekte ve kuzeydeki 'Kürdistan' adı verilen bölgenin bugünkü özerkliği muhafaza edilmektedir.

Dokuz başlık altında yaklaşık 60 maddeden oluşan anayasa metninin ana hatları şunlardır:

- Önsöz: 'Anayasa, eski diktatörlük rejiminin gasp ettiği özgürlüğü Irak halkına iade etmektedir.'

- İslam' ın Yasamadaki Yeri: 7' inci maddede İslam' ın, 'devletin resmi dini ve yasamanın kaynağı olduğu' ifade edilmektedir. 'Anayasa, Irak halkının çoğunluğunun İslami kimliğine saygılıdır, diğer bütün dinlere tam özgürlüğü garanti eder' ifadesi kullanılmaktadır.

- Başkanlık: Irak' ta bir tek başkan, iki de yardımcısı bulunacaktır. Başkan, henüz kararlaştırılmayan başkanlık sistemi ya da parlamenter rejime göre seçilecektir.

- Federalizm: 'Kürdistan' özerk statüsünü korumaktadır. Diğer bölgeler, seçimle hükümet kurulana kadar yerel yönetim oluşturabilecektir.

- Doğrudan Seçimler: Ülkeyi işgal altında tutan ittifakın, iktidarı 30 Haziran' da devredeceği hükümet, geçici ulusal meclisi oluşturacak genel seçimleri düzenleyecektir. Seçimler, mümkün olursa 31 Aralık 2004' ten önce, olmazsa en geç 31 Ocak 2005' e kadar yapılacaktır.

- Yürütme: Anayasada, 30 Haziran' dan sonraki yürütme erkinin şekli tarif edilmemektedir. Geçici yönetim konseyinin aynen sürdürülmesi ya da genişletilmesi, ilgili taraflarca tartışılarak karara bağlanacaktır.

- Daimi Meclis: Seçimle oluşturulacak geçici ulusal meclis, 15 Ağustos 2005' e kadar daimi anayasayı kaleme alacaktır. Yeni anayasa 15 Ekim' e kadar referanduma sunulacaktır. Meclisi yenileyecek doğrudan seçimler aynı yıl 15 Aralık' ta yapılacaktır.

- Kadınların Temsili: Geçici ulusal mecliste kadın üyelerin oranı, en az dörtte bir olacaktır.

- Dil: Arapça ve Kürtçe resmi diller olacaktır. Keldani Süryanileri ve Türkmenler, okullarında kendi dillerini kullanacaklardır.

Ayrıca Anayasanın 1. maddesi, Arapça' ya atıfta bulunarak, yasa metninde geçen eril ya da dişil tüm kelimelerin, hem kadınları hem de erkekleri kastettiğini vurgulamaktadır. Öte yandan anayasada dikkat çeken bir diğer husus Irak'ın kuruluşu sırasında İngiliz manda yönetimi tarafından hazırlanan anayasanın Kürtçe' ye çevrilmesi ile esasen de facto olarak başlayan süreçte 80 sene sonra gelinen nokta Kürtler açısından oldukça başarılıdır. Zira geçici anayasanın imza töreninde Kürt lider Mesud Barzani; 'Artık Irak' ın en zengin petrol yataklarına sahip bölgesinin adı 'Kürditan' dır ve de burada Kürtçe konuşulur' şeklinde bir beyanatta bulunması, dil özgürlüğünün tanınması ile kağıt üstünde de olsa Irak' ın demokratikleştiğini göstermektedir. Irak' ın geçici anayasası, ülkeyi çokuluslu bir federal devlet olarak tanımlamaktadır.

Önemli sorunlardan biri olan İslam'ın rolü konusunda, Konsey'in özellikle Şii kesiminden gelen talep, anayasanın düpedüz şeriatı öngörmesi yönünde idi. Diğer kesimler ve Paul Bremer karşı çıkmasına rağmen orta yol bulunmuştur. İslam, yasaların temel kaynaklarından "biri" olacak. Yani ülkenin resmi dini İslam olmakla beraber, siyasal düzen tamamen dine dayalı olmayacak, Irak'ta genel anlamı ile laiklik hüküm sürmeyecek, ama şeriatçı bir düzen de kurulmayacaktı.

Kürtler, bu yeni anayasa ile, isteklerinin önemli bir kısmını sağlamış olmuşturlar. Irak Savaşı sırasında ABD'ye destek veren Kürtler daha baştan, bu katkılarının mükafatını alacakları beklentisi ile, taleplerini azami düzeyde tutmuşlardır. Konsey'deki tartışmalarda ve ABD ile temaslarında, şu temel isteklerini gündeme getirmişlerdir:

- Kuzey Irak'ta şimdikinden daha geniş topraklar üzerinde, ileri derecede bir özerklik.
- Kerkük'ün "Kürt kimliği"nin tanınması.
- Petrol ve doğal kaynaklar üzerinde geniş kontrol.
- Peşmergelerin bölgesel bir askeri güç olarak varlıklarını sürdürmesi.

Amerikan yönetimi bu isteklerin bir kısmını ölçsüz bumaş ve (bir yandan Irak'taki diğer grupların, öte yandan da Türkiye'nin kaygılarını da dikkate alarak) Kürt liderlerine bunları karşılamayacağını da açıkça bildirmiştir.

Bununla beraber, Konsey’de varılan uzlaşma, geçici anayasa metninde Kürtleri tatmin edecek önemli noktaları içermektedir.

Örneğin Peşmergeler silahlarını bırakmayarak bölgede bir milis güç olarak varlıklarını sürdürebilecek,

Kürtçe Irak’ın iki resmi dilden biri olacak, Keldani Süryanileri ve Türkmenler, okullarında kendi dillerini kullanacaklardır.

Federal sistem içinde Kuzey Irak’ın Kürt kimliği tanınacaktır.

Buna karşılık, ülkenin toprak birliği içinde oluşturulacak federalizmin ve bölgesel özerkliğin şeklini ve derecesini belirlemek, seçimlerden sonra işbaşına geçecek olan yeni Ulusal Meclis’e bırakılmaktadır.

Aslında geçici anayasa etnik değil, coğrafya esasına dayalı federal bir sistem içinde, birleşik bir Irak öngörmektedir.

Ancak bu çerçeve içinde dahi, Kürtler fiili statülerinin sağladığı kazanımlarını bu anayasa ile tescil ettirmişlerdir. Bu onları, ileride Ulusal Meclis’in hazırlayacağı esas anayasa için de güçlü bir pozisyona getirebilecektir.

Ayrıca aynı gün Ankara’da, Irak’ta iktidarın halka devrine kadarki geçiş dönemini düzenleyecek geçici anayasadan rahatsız olmuş ve Dışişleri Bakanlığı, Irak’ın geleceğinin belirlenmesinin genel seçimler sonucunda oluşacak Irak Meclisi’ne bırakılması çağrısında bulunmuştur.

Dışişleri Bakanlığı geçici anayasada mevcut Yönetim Konseyi’nin oluşumundaki yetersizlik ve dengesizliklerden kaynaklanan olumsuzlukların bulunduğu dikkat çekmiştir.

Gerek Irak gerekse tüm bölgenin esenliği açısından, Türkiye’nin tercihinin söz konusu olumsuzlukların hiçbir gurubun memnuniyetsizliğine yol açmayacak bir şekilde geçici yasa imzalanmadan giderilmesi çağrısında bulunulmuştur.

Türkiye, ayrıca, Irak’ın geleceğinin bugünden belirlenmesine çalışılması yerine bu sorumluluğun Irak halkının tamamının iradesini yansıtacak şekilde genel seçimler neticesinde oluşacak meclise bırakılması gerektiğini belirtmiştir.

8.4.1. Harekatın Türkiye'ye Etkileri

Irak sorunu, bölgenin olduğu gibi Türkiye'nin de karşı karşıya bulunduğu önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır. Bölgede koalisyon güçleri tarafından icra edilen harekatın Türkiye'ye ekonomik, sosyal, siyasi ve güvenlik açısından önemli etkileri olmuştur.

8.4.1.1. Ekonomik Açıdan

Irak'a yönelik askeri müdahale, 1994 ve 2001 ekonomik krizleri ve artan iç ve dış borç stoku ile kırılğan bir nitelik taşıyan Türk ekonomisinde ciddi kayıplara neden olmuştur. Her ne kadar TBMM'nin tezkerenin onayı ile 25 Milyar Dolarlık bir kaynağın ABD'den sağlanacağı telaffuz edilmiş olsa da, 1991 Körfez Krizi ve sonrasındaki Irak'a konulan ambargolar Türkiye'nin 80-100 milyar dolarlık kayıpları yanında küçük rakamlar olarak kalmaktadır (Adil ve Aktaş, 2004, s.39).

Bununla birlikte Irak Harekatı öncesi ve sonrasında aşağıdaki beklenti ve gelişmeler olmuştur.

- Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (WFO), Irak'a yapılacak gıda yardımı kapsamında, on iki Türk firmasına yaklaşık 100 bin tonluk gıda siparişi vermiştir (Milliyet Gazetesi, 25 Nisan 2003).

- ABD Yönetimi, Irak'ın kuzeyine girmemesi şartına bağlı olarak savaş bütçesinde Türkiye'ye, bir milyar dolar hibe ya da 8, 5 milyar dolara kadar kredi ve kredi garantisi sağlanmasını öngörmüştür.

- Irak'tan Türkiye'ye olabilecek muhtemel mülteci akınına karşı alınan tedbirler kapsamında, bütçeden 360 trilyon TL. pay ayrılmıştır. Ancak beklenen mülteci akını gerçekleşmese de yaklaşık on trilyon TL. kaynak harcanmıştır.

- Türkiye'nin turizm geliri kaybı, başlangıçta 5 milyar doları olarak tahmin edilmiştir. Ancak, harekatın tahmin edilenden daha kısa sürmesi nedeniyle, bu kayıp 1, 5 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Türkiye'nin harekate fiilen katılmaması ve harekatın kısa sürede sona ermesinin, Türkiye'nin turizm geliri kaybının artmasını önlediği, bilakis ABD'nin Irak Harekatına karşı olan ve Türkiye'ye turist gönderen Avrupa ülkeleri ve Rusya Federasyonu'nun Türkiye'ye turist gönderilmesini desteklediği bile söylenebilir.

- ABD Ordusu Irak ve Afganistan'ın da içinde olduğu bölgelerdeki yeniden inşa faaliyetini üç büyük Amerikan grubu üzerinden yürüteceğini açıklamıştır. Her ne kadar bazı Türk grupları kendi aralarında konsorsiyumlar oluşturmak suretiyle bu kanallara girmeye çabalasalar da Irak'ın yeniden inşasında Türk Hükümeti'nin yardım ve desteği olmadan bunu başaramayacakları açıktır. Türk grupları, yalnızca yeniden inşa değil, yeni Irak'a gıdadan temizlik malzemesine, kırtasiyeden ev aletlerine her şeyin sağlanmasında rol aldıkları takdirde ekonomik kayıpların azalacağı değerlendirilmektedir.

- Türk Silahlı Kuvvetlerinin bölgeye yaptığı yığınaklanma askeri harcamalarda artışa neden olmuştur.

8.4.1.2. Sosyal Açıdan

- Türkiye'de kendini dini ve siyasi açıdan Irak Halkı'na yakın hisseden gruplarla, ABD karşıtı grupların düzenledikleri savaş karşıtı gösteriler toplumsal huzursuzluğa neden olmuştur.

- ABD'nin Irak'ın kuzeyinde konuşlu Kürt gruplara ayrıcalıklı yaklaşımı ile Türkiye'nin savaş sebebi saydığı bağımsız Kürt Devletini cesaretlendiren yaklaşımı, Türkiye'nin ciddi tehdit algılamalarına neden olmuştur.

8.4.1.3. Siyasi Açıdan

- Körfez Harekatı'ndan beri ABD ve İngiltere'nin Kuzey Irak politikasındaki, resmi ve gayri resmi yaklaşımlar (PKK'ya sağlanan doğrudan ve dolaylı destek, Irak'ın kuzeyindeki Kürt grupların Guam Adası'nda devletleşme yolunda eğitilmesi vb) incelendiğinde, Kürtleri stratejik müttefik olarak seçmiş oldukları değerlendirilmektedir. Bu durum bölgede Türk-Kürt ve Arap-Kürt çatışmaları yaratacaktır. Bu çatışma ortamında ABD için; Orta Doğu'da Arapları ve Türkiye'yi kontrol edecek, uzun vadede Türkiye'yi Orta Asya'dan ayıracak Kürt Devletinin kurulması yararına olacaktır. Bu perspektiften bakıldığında Irak'ın kuzeyinde ABD ile Türkiye'nin amaç ve menfaat çatışması içerisinde olması kaçınılmaz gözükmektedir.

- ABD ile asker bulundurma ve geçişi ile ilgili görüşme sürecinde, ABD'nin Türkiye'yi tatmin edici yazılı güvenceler vermemesi ve Irak'ın kuzeyinden Türkiye'yi uzak tutma politikası, Kürt Devleti ve çatışmalar tezini doğrular

niteliktedir. Eğer tezkere geçmiş olsaydı, belki de ne zaman gideceği belli olmayan 80 bin kişilik bir güç ile, ABD'nin Kürt politikasının gerçekleştirilmesi Türkiye'ye yaptırılacak (Çekiç Güç'te olduğu gibi) ve kısa zamanda Türkiye büyük siyasal ve sosyal karmaşalara maruz kalabilecekti.

- İkinci tezkerenin TBMM'de kabul edilmemesi neticesinde, Türkiye-ABD ilişkileri gerginleşmiştir. Bu konuda, ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz'in "Türkiye hata yaptığını kabul etmelidir ve ABD'den özür dilemelidir." Şeklindeki açıklaması ABD tarafının yaklaşımını ortaya koymaktadır. Bunun sonucu olarak da, Irak'ın yeniden yapılandırılması sürecinde Türkiye'nin görüşleri dikkate alınmamıştır. Bu durumun bir yansıması olarak, Kerkük'te yapılan valilik seçimlerinde Türkmen aday seçtirilmemiştir. Ve Irak seçimlerinde Kerkük'te Kürtler galip gelmiştir.

- ABD, hareketin başlangıcında, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunacağı ve Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt Devleti kurulmayacağına dair Türkiye'ye bir çok kez taahhütte bulunmasına karşın, hareketin sonunda yaptığı bazı uygulamalarda, verdiği taahhütlerin hilafına davranışlarda bulunduğu değerlendirilmektedir. Buna örnek olarak, Irak'a Genel Vali olarak atanan Emekli Korg. Jay Garner'in Kerkük'ün bir Kürt kenti olduğunu açıklaması; Kürtlerin Kerkük ve Musul'a girmesine müsaade edilmesi gibi uygulamalar gösterilebilir.

- Irak nüfusunu oluşturan üç ana etnik gruptan biri olan ve nüfusun yüzde on ikisini teşkil eden Türkmenlerin, ABD tarafından yeni yapılanmada, Türkiye'nin tüm ısrarlarına rağmen, göz ardı edilmesi, Türkmen nüfusun varlığını ve güvenliğini tehdit altına sokmuştur. Konuyla ilgili olarak; derhal BM gözetiminde Türkmen nüfusunun sayımı talebinin dünya gündemine getirilmesi, Türkmenlerle ilgili olarak tüm dünyada siyasal tanıtımın gerçekleştirilmesi ve konunun insan hakları örgütlerinin dikkatine sunulmasına yönelik tedbirlerin alınması gerekmektedir.

- Irak'la ilgili olarak yaşanan bunalım ve ardından başlayan savaş, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini arka plana düşürmüş gibi görünse de, bu konu Ülkemizin gündemindeki önceliğini yitirmemiştir.

- Türk kamuoyunda, Musul ve Kerkük'te Türkiye'nin hakları olduğu ile ilgili değerlendirme ve yorumlar karşısında, Fransa ve Almanya gibi AB ülkelerinin

yaptığı açıklamalar, bölgede Türkiye'nin sınırlandırılması ve Kürt-Türk ayrışması konusunda ABD ile ortak siyaset içerisinde olduğu sonucunu doğurmaktadır.

8.4.1.4. Güvenlik Açısından

- Irak'ta savaş başladığı günden beri Türk istihbarat birimleri KADEK Terör Örgütü'nü yakından izlemiş ve 365 kişilik bir grubun Türk topraklarına girme emri aldığını tespit etmiştir. Ayrıca istihbarat birimleri, bölgedeki diğer Kürt gruplar gibi KADEK'in de Merkezi Irak Yönetimi'ne ait silah depolarının yağmasına katıldığını tespit etmişlerdir. Elde edilen bilgilere göre, bu yolla KADEK çok sayıda C-4 patlayıcı ve ağır silahı Irak Ordusu depolarından yağmamıştır (Milliyet Gazetesi, 25 Nisan 2003).

- KDP ve KYB'nin eski Merkezi Irak Yönetimi kuvvetlerinden toplam olarak; 30 zırhlı araç, 25 ZPT, 55 tank, 138 havan, 61 top, 130 uçaksavar, 36 ÇNRA, 379 R/A, 38 bin tüfek, 288 karadan havaya füze, çok sayıda el bombası, mermi, çeşitli askeri araçlar, mayın ve gaz maskeleri ele geçirdiği açıklanmıştır. Kürt grupların bu şekilde hafif silahlarla donatılmış askeri güçlerini zamanla düzenli kuvvetler haline getirmeye çalışacaktır (Finansal Forum, 29 Nisan 2003).

- Kerkük'te petrol üretimine dönük çalışmalar, Türkiye için yeni kaygılar yaratmaktadır. Irak'ın kuzeyindeki Kürtler, Irak ordusunun çekilmesinden sonra denetim altına aldıkları Kerkük'te petrol üretimine başlamışlardır.

- Irak'ta petrol üretiminin yeniden başlamasının hukuki üst yapısı hazırlanmadığı sürece bölgedeki Kürtlerin petrol kuyularını çalıştırarak gelir elde etmeleri, Türkmenlerin ise Irak'ın yeniden yapılanma sürecinde söz sahibi olamamaları ve de petrol gelirlerinden pay alamamaları konusu Türkiye'nin güvenliğini olumsuz etkileyebilecektir.

- Müteakip dönemde, İran ve Suriye'nin antidemokratik rejimlerini değiştirme yolunda adım atmamaları üzerine, ABD tarafından benzer bir müdahaleye maruz kalmaları halinde, doğu ve güney yanımızda sıcak çatışma alanları oluşabilecektir. Bunun da güvenliğimizi olumsuz etkilemesi kaçınılmaz olacaktır.

- Türkiye'nin güvenliği, Türkiye'ye ilerde tehdit oluşturabilecek Irak, İran ve Suriye gibi devletlerin gücünün azalması ve bu devletlerin daha kontrollü bir dış politika izlemeleri arzu edilen bir gelişme olacaktır. Ayrıca Orta Doğu'da

demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş Türkiye'nin ekonomik kazanımlarını artıracığı gibi siyasi olarak da diyalog kurabileceği yeni komşu rejimlerin gelişmesini sağlayabilecektir.

- Türkiye'yi endişelendirecek en önemli unsur Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulmasıdır. Türkiye gerek ABD kontrolü altında gerekse ABD kontrolünün kalkması veya başarısızlığa uğraması durumunda, bir başka deyişle her ne şart altında olursa olsun, bir Kürt devletinin kurulmasını önleyecek önlemleri almak zorundadır. Ayrılıkçı Kürt milliyetçiliği hareketinin Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yönelik en ciddi tehditlerden biri olduğunu söylemeye gerek bile yoktur. Bu konuda yeni unsur, ABD'nin yeni stratejisinin ve buna bağlı olarak Amerika'nın değişen Orta Doğu siyasetinin bu ayrılıkçı hareketin geleceğini etkileme yönü ve potansiyelidir. Türkiye bu süreçte, ayrılıkçı Kürt hareketi ile mücadelesini destekleyecek şekilde yönlendirme yapmalıdır.

- Orta Doğu gelişmeleri bağlamında Türkiye'yi etkileyebilecek bir başka unsur da dünyada siyasal İslam akımının geleceğidir. Türkiye'nin içeride algıladığı bir başka tehdit, laik anayasal düzene karşı gelişen radikal siyasal İslam'dır. ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik başlattığı girişimin temelinde de siyasal İslam hareketinin ve onun etkisi altında ABD'ye karşı ortaya çıkan terör olgusu yatmaktadır. ABD gerek "önleyici müdahale doktrini" ile gerekse yeni "Orta Doğu siyaseti" ile gerçekte kendine yönelen radikal siyasal İslam hareketini etkisizleştirmeye çalışacaktır. ABD'nin bu girişiminin Türkiye ve Türk siyasal hayatı üzerine de etkisi olacaktır. ABD'nin bu mücadelesinin Orta Doğu ve İslam ülkelerinde yaratacağı tepkilerin Türkiye'de laik anayasal düzeni koruma yönündeki çabaları olumsuz yönde etkilememesi için Türkiye'nin bilinçli müdahalesi gerekli olabilecektir.

- ABD'nin yeni stratejisinin bir başka unsuru Müslüman dünyada modern ve ılımlı hükümetleri desteklemektir. Doğal olarak özellikle bunlardan enerji kaynaklarını kontrol edenlerine özel bir önem verilecektir. Bu bağlamda Orta Asya ve Hazar Havzası ABD stratejisinin önemli bir unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Orta Asya bir yandan zengin doğal kaynakları, öte yandan önemli bir Müslüman nüfusu barındırması nedeniyle ABD'nin önemle üzerinde duracağı bir başka bölge olacaktır. ABD'nin Orta Asya ve Hazar Havzası'na yönelik politikasını yakından takip etmek ve mümkün olabildiği ölçüde Türkiye'nin güvenliğine katkı sağlayacak

şekilde etkilemek gerekmektedir. Orta Asya ve Hazar Bölgesi'nde bulunan doğal kaynakların ve bu kaynakların Batı pazarına ulaşım yollarının güvenliği Türkiye açısından hayati önem taşımaktadır.

- Orta Doğu ile başlayan bu gelişmelerin Hazar Havzası ve Orta Asya'ya doğru yayılması da kuvvetle muhtemeldir. Türkiye'nin çıkar ve güvenlik çevresinde yer alan bölgelerdeki gelişmelere uzaktan bakması mümkün değildir. Irak olayları bu olguyu doğrulamaktadır. Türkiye, bu gelişmelerin içinde yer almak zorunda kalacaktır. Bu durum yakın gelecekte Türkiye'nin güvenliğini ve geleceğini en derinden etkileyecek önemli bir faktördür.

- Bundan dolayı Türkiye, şu sıralar güvenlik kavramları üzerinde daha çok dikkatli çalışmalar yapmalı, bunun yanı sıra yalnız güvenlik açısından değil ekonomik, siyasi ve yönetim açısından yeni uzun dönemli hedefler belirleyip daha uzun vadeli stratejileri yapıp uygulamalıdır. Böylece uluslar arası alanda Türkiye'nin menfaatlerinin daha iyi korunabileceği değerlendirilmektedir.

8.4.2. Süleymaniye Baskını (Meral, 2004, s.83-85)

Süleymaniye'de gerçekleşen saldırı, uzun süre planlanmış, muhtemel sonuçları analiz edilmiş ve bir çok hedefe, bir saldırı ile ulaşmayı hedefleyen bir stratejik saldırıdır. Bu niteliği ile, saldırıyı planlayanlar, saldırı sonrası için de içiçe geçmiş bir dizi önlem geliştirmişlerdir. Bu önlemler, krizin devamı sürecinde gündeme getirilmiştir. ABD'nin bu stratejik saldırıyı gerçekleştirmesinin temel nedenleri şu başlıklar altında toplanabilir.

- TSK'yi Kuzey Irak'tan çekilmeye/Amerikan mutlak denetimini kabule zorlamak,
- Pentagon'daki yeni-muhafazakar ekibin TSK'dan intikam almak istemesi,
- TSK'da bulunduğu inanılan anti-Amerikancı ekibe gözdağı vermek,
- Türkmenlere, Türkiye'nin kendilerini koruyamayacağını anlatmak,
- Türkmen Cephesi'ni Irak siyaseti'nden tasfiye etmek,
- Müttefik olunan Kürt gruplara yanınızdayız mesajı vermek,
- PKK'ya, TSK'nın bölgede ABD'siz etkin olamayacağı mesajını vermek.

ABD, bu sekiz hedefe ulaşmak için, Pentagon'daki yeni muhafazakar grubun açık onayı ile harekete geçerek, NATO içinde moral sarsıntısı yaratacak bu saldırıyı gerçekleştirmektedir.

8.4.2.1. TSK'yi Kuzey Irak'tan Çekilmeye/Mutlak Amerikan Denetimini Kabule Zorlamak

Bu saldırı ve adam kaçırmamanın amacı, bir boyutu ile TSK'nin Kuzey Irak'ta konuşlanmış 3000 - 4.000 civarında askerini çekmeye ve mutlak bir Amerikan kontrolünü kabul etmeye zorlamak için yapılan bir baskı operasyonudur. Bu, muhtemel nedenlerden sadece bir tanesidir ve Kuzey Irak'taki Türk askeri varlığı, taciz edilerek baskı altına alınmaya çalışılmaktadır. TSK, eylemlerinden Amerikan askeri yetkililerini haberdar etse de, aslında bağımsız bir askeri yapılanma olarak yer almaktadır. Amerikalıların kendileri dışında bir güç odağı olarak Türk askeri varlığından hoşlanmadığı anlaşılmaktadır.

Bölgede Türk askeri varlığının nedeni ise Kuzey Irak ve İran sınırında yerleşik bulunan PKKONGRA/GEL'dir. PKKONGRA/GEL halen bölgede yoğun bir faaliyet içindedir. Ancak, PKKONGRA/GEL, Irak'ta kaldıkça Türkiye, askeri varlığını bölgede tutmak için gayret edecektir.

Olayların gelişmesinden çıkarılması gereken sonuç, Washington'un TSK'yı, bölgedeki askeri varlığını azaltmaya ve kalan unsurları da Amerikan denetimi içinde çalışmaya zorlamayı hedeflediğidir.

8.4.2.2. Pentagon'daki Yeni Muhafazakar Ekibin TSK'den İntikam Almak İstemesi

Süleymaniye Saldırısı'nın gerçekleştirilmesinin başka nedenleri de vardır. Bu nedenlerin başında, Pentagon'da duruma hakim olan Rumsfeld-Wolfowitz ekibinin TSK'dan intikam alma ve TSK'yı Türk halkının gözünde küçük düşürme isteği gelmektedir. Rumsfeld-Wolfowitz ve ekibi, TSK'nin, 1 Mart'ta ikinci tezkerenin geçmemesinin gerçek nedeni olduğu şeklindeki inançlarını sürdürmektedirler..

Operasyonda, müttefik bir ordunun diğer orduya karşı kullanmaması gereken tutuklama tekniklerinin uygulanması ve özel kuvvet unsurlarına terörist muamelesi yapılması, TSK'nin onurunun kırılmasının özellikle hedeflendiğini göstermektedir. İki ordunun belki de en çok birlikte eğitim ve operasyon yapan birlikleri olan özel

kuvvetlerinin karşı karşıya getirilmesinin ötesinde, Türk subaylarına aşağılayıcı olunması, baştan sona planlanan muamele ile intikam alınmak istendiğindedir.

8.4.2.3. TSK'daki Anti-Amerikancı Ekibe Gözdağı Vermek

Pentagon'daki yeni-muhafazakar ekip, TSK içinde komuta kademesinde anti-Amerikancı bir grubun olduğuna inanmış ve ikinci tezkerenin geçmesini engelleyenlerin de, bu ekibin üyeleri olduğunu düşünmüşlerdir. Bu ekip Silahlı Kuvvetler'i küçük düşürerek, Türk halkının en güvendiği kurum olan ve gücüne güvendiği ordusunun, aslında güvenilmeyecek, o kadar güçlü bir kurum olmadığı imajını yaratmaya çalışmışlardır.

8.4.2.4. Türkmenlere TSK'nin Kendilerini Koruyamayacağı Mesajını Vermek

Bir diğer hedef ise, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta bir güç olmadığını Türkmenlere göstermektir. Esasen Türkmenler, Irak Savaşı'ndan önce de Ankara'nın bütün ısrarlarına rağmen Washington tarafından görmezlikten gelinmişler, hatta yok sayılmışlardır.

Kaçırılan Türk subaylarının önce Kerkük'e getirilip sonra Bağdat'a götürülmesinin nedeni, Kerkük Türkmenlerine yönelik psikolojik operasyondur. Amaç, Kerkük'te olayın yoğun bir şekilde duyulmasını sağlamaktır. Bunda büyük ölçüde başarılı olunmuştur. Kerkük'te Türkmenler arasında bu olaydan sonra büyük bir moral bozukluğu başlamıştır.

8.4.2.5. Türkmen Cephesini Irak Siyasetinden Tasfiye Etmek

Washington, 1 Mart'tan bu yana daha önce bir çok belgede Irak muhalefетinin meşru parçası ve Türkmen halkının temsilcisi olarak kabul ettiği Türkmen Cephesi'ne Türkiye'nin casusu ve beşinci kolu muamelesi yapmış, bir çok görüşmede bu kavram dile getirilmiştir. Türkiye'nin Türkmen Cephesi'ni desteklemesi, Washington tarafından düşmanca bir eylem olarak görülmüş ve gayri meşru faaliyet sayılmıştır.

Arapların arkasında Arap dünyası, Kürtlerin arkasında ABD ve İngiltere, Hıristiyanların arkasında ise bütün bir Batı'nın olduğu düşünülür ise, Türkiye'nin, Türkmenlerin arkasında olması gerektiği önem arz etmektedir.

ABD, Türkmen Cephesi'ne karşı büyük bir dışlama süreci içinde olmaya devam etmiştir. Türkmenlere yönelik olarak “eğer Türkmen Cephesi ile çalışırsanız sizinle her hangi bir ilişkiye girmeyiz” mesajı verilmiştir. Süleymaniye’de gerçekleştirilen saldırıda Türkmen Cephesi’ne bağlı Türkmenlerin ve Türkmen tesislerinin basılması, operasyonun alt hedeflerinden birisinin de Türkmen Cephesi olduğunu göstermiştir.

Süleymaniye saldırısının gerçekleşmesinden hemen sonra 7 Temmuz 2003’de Selahaddin’de bir araya gelen ve savaştan önce Saddam’a karşı muhalefeti oluşturan “7’ler Konseyi”nin toplantısına Türkmen Cephesi’nin davet edilmemesi de göstermektedir ki, ABD, Türkmen Cephesi’ne Irak’ın geleceğinde yer vermek istememektedir. Öte yandan oluşturulan 25 kişilik Yönetici Konsey’de de Türkmenlere sadece bir kişi ile temsil hakkı verilmiştir.

8.4.2.6. Kürt Gruplara Yanınızdayız Mesajı Vermek

Süleymaniye saldırısına, yüze yakın KYB’li militanın katılmasının amacı, yeni Amerikan-Kürt ortaklığının sergilenmesi, 1991’den bu yana TSK’nin ezici gücü altında ezilen KDP ve KYB’ye “artık yalnız değilsiniz” denmesi ve bölgede dengelerin değiştiğinin gösterilmesidir. Bunun için normal şartlarda, bir Türk subayına el sürmeye dahi cesaret edemeyen Peşmergeye Özel Kuvvet mensupları bağlatılmıştır. Olayların gelişmesi neticesinde KYB’nin, saldırıya neden olan suikast ihbarının arkasında olduğu ortaya çıkmıştır.

Yapılan değerlendirmeler neticesinde Talabani’nin Türkiye ziyareti iptal edilmiştir. Türk Özel Kuvvetleri’ne karşı düzenlenen saldırıya, Amerikan askerlerinin, yanlarına KYB’li Peşmergeleri alarak gitmiş olmaları ayrıca Türkiye’yi küçük düşürücüdür. Bu davranışın yanlış olduğunun uluslar arası platformlarda dile getirilmesi gerekmektedir.

8.4.2.7. PKK’ya TSK’nin Bölgede ABD’siz Etkin Olamayacağı Mesajını Vermek

Süleymaniye saldırısının bir amacı da PKK/KONGRA/GEL terör örgütüne, Türkiye’nin bölgede ABD’nin bilgisi ve izni olmadan hareket edemeyeceği mesajını vermektir. Sonuç olarak yapılan bu çirkin hal tarzının hiç bir mantıklı açıklamasının olmayacağı ve yıllar boyunca hafızalarda kalarak bölge ile ilgili geliştirilecek politikalarda göz önüne alınmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

9. KÜRT VE TÜRKMEN HAREKETLERİ

9.1. Kürt Hareketinin Tarihsel Gelişimi

9.1.1. Osmanlı Devletinin Son Zamanlarında Kürt İsyanları

Tarihte Irak'ta gerçekleştirilen isyanlara bazı kaynaklarda Kürt isyanı deniliyorsa da, gerçekte bu isyanların Kürt etnik bilincinden kaynaklandığını söylemek zordur (Özdağ, 1999, s.16).

Osmanlının son zamanlarında gerçekleşen Kürt isyanlarından birisi Bedirhan Bey'in isyanıdır. 1827 Osmanlı-Rus Savaşı'na 20 bin atlı ile katılan, Masturi ayaklanmasını bastıran, Girit Valiliği'ne dahi getirilen Bedirhan Bey, Tanzimat Fermanı'nı beğenmeyince 1843 yılında isyan etmiş ve adına hutbe okutup, para bastırmıştır. 1858 yılına gelindiğinde Mithat Paşa Osmanlı Devleti içinde idari ve mali reformlar yaparak beş bin yıllık medeniyeti ağırlayan bu topraklar ilk kez tapu ile tanışmıştır (M5 Savunma ve Strateji Dergisi, 2003, s.30-31). Osmanlı dönemine ait Musul Vilayeti'nin tapuları hala Türkiye arşivlerinde bulunmaktadır.

Irak Kürtlerinin adlarını ilk duyurmaları, I. Dünya Savaşı'nın ardından bölgeye egemen olma çabası içindeki İngilizlerle kurdukları ilişkiler sonucu olmuştur (Kurubaş, 1997, s.50-55). Asıl büyük örgütlenme ise İngiliz finansmanı ile kurulan Kürt Teali Cemiyetidir (M5 Savunma ve Strateji Dergisi, 2003, s.30-31). 1919 yılında L.George Paris Konferansı'nda Kürt meselesini gündeme getirerek, "Ermenistan, Suriye, Mezopotamya, Arabistan ve Kürdistanın" Osmanlı Devletinden tamamen ayrılmasını kabul ettirmiştir. İngiliz'lerin bu teşebbüsü 1920 Sevr Anlaşmasında da kabul edilmiştir.

Bu dönemde Irak'ın kuzeyinde Şeyh Mahmut Berzenci önderliğinde gelişen Kürt hareketi İngilizlerin de çabasıyla 1925 Irak Anayasası'nda kısmen ve dolaylı olarak birtakım haklar elde etmişlerdir (Mansfield, 1975, s.48).

9.1.2. Cumhuriyetin İlanından Sonraki Dönemde Kürt Hareketleri (1932-1970)

Irak 1932 yılında bağımsızlığına kavuşmuş, ancak Irak üzerinde İngiltere'nin tesiri bağımsızlıktan sonra da devam etmiştir. 1931'de Şeyh Ahmet Barzani önderliğinde Kürtler ayaklanmışlar, fakat başarılı olamamışlardır. Bununla birlikte

1932’de Irak’ta manda rejiminin sona ermesi ve Irak’ın Milletler Cemiyeti’ne kabulüne ilişkin bildirme ve ardından kabul edilen bir kanunla Kürtlere de diğer azınlıklarla birlikte önemli haklar tanınmıştır (Turan, 1996, s.30-36). BM’nin San Francisco’daki ilk oturumunda bazı Batılı entelektüeller tarafından Kürt devleti kurulması fikri tekrar gündeme gelmiştir. Bu toplantıda masaya konan haritada Kürtlerin İskenderun limanından Basra Körfezine kadar olan topraklar üzerinde devlet kurmaları öngörülmüştür. Fakat Batı ile Sovyetler arasında Soğuk Savaş’ın başlaması bu fikrin hayata geçirilmesini engellemiştir (Kayar, 2003, s.93).

1948’de İsrail, 1949’da NATO ve 1955’de Varşova Paktı’nın kuruluşu Orta Doğu’da da yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. 1948 yılında Orta Doğu’da etrafi Araplarla çevrili ve Arap olmayan bir devletin kurulması dengeleri değiştirmiştir. Yeni kurulan İsrail Devleti’nin daha fazla nüfusa ihtiyacı vardır. İsrail’e en yakın kaynak özellikle Irak’ın kuzeyinde yaşayan Yahudi Kürtlerdir. 1948-1952 yılları arasında 120 bin Kürt İsrail’e EZRA adı altında gizli operasyonla götürülmüştür. Geride kalan Yahudiler ise Barzani aşiretinin koruması altında kalmışlardır (M5 Savunma ve Strateji Dergisi, 2003, s.32). İsrail’in Irak’ın kuzeyi ile yakın alakadar olmasının arkasındaki sebep budur.

ABD desteğindeki Irak Başbakanı Nuri Said, General Abdülkerim Kasım tarafından öldürülmüştür. Batı yanlısı Nuri Said’e karşı yapılan ve Sovyetlerin desteğini almak isteyen General Abdülkerim Kasım Kürtlere yaklaşmıştır. Bu yakınlaşma sonucu 1946’da Sovyetler Birliği’ne kaçan Molla Mustafa Barzani’nin 1958 yılında Irak’a dönmesine yeşil ışık yakılmıştır (Özkan, 2003, s.171-192). Barzani’nin dönmesi Kürt hareketi için yeni bir fırsat olmuştur. Bu dönemde, daha örgütlü, hedefleri daha belirgin ve gerçekçi hale gelen Kürt hareketi, aynı zamanda feodal yapı temelinde ikiye bölünmeye de başlamıştır. 1961 yılında Irak Devleti’ne karşı en büyük isyan gerçekleştirilmiştir. Kürtlerin isyanından bunalan General Kasım, Sovyetlerden yardım isteyince, arkasında gittikçe artan bir kamuoyu desteğini alan, Kürt ve Yahudilerin oluşturduğu ve İngilizlerle de yakın ilişkisi olan Komünist Parti’nin yönetime ortak edilmesi teklifiyle karşılaşmıştır. Bunun üzerine Kasım yeniden İngilizlere yanaşmak isteyince bu sefer İngilizler de Barzani ile anlaşmasını istemiştir. Kürtlerle anlaşmak zorunda kalan Irak yönetimi birçok tavizler vermiştir. Bu tavizlerin sonucunda Irak’ın kuzeyindeki Kürt hakimiyetinin tesisi için Komünist Partisi’nin de desteğiyle 19 Temmuz 1959’da Musul ve

Kerkük'te geniş bir Türk katliamı yapılmıştır. Irak'ın kuzeyinde sadece %10 nispetinde olan ve tamamı Türklere ait olan verimli topraklar alınarak Toprak reformu adı altında Kürt aşiretlere dağıtılmıştır. Türklere sadece 1000 dönüm arazi bırakılmıştır (Manaz, 2003, s.34). Aldıkları büyük tavizlere rağmen sürekli daha fazlasını isteyen Kürt aşiretler arkalarına İngiltere, Sovyetler Birliği, İran veya ABD'nin desteğini alarak sık sık Irak yönetimine isyan etmişlerdir. Irak içinde özerklik kazanmaya yönelik olarak merkezi hükümetle masaya oturan Kürtler, 1964, 1966, 1970 yıllarında anlaşma sağlamışlarsa da, gerek Bağdat yönetiminde 1958, 1963, 1966, 1968, 1979 yıllarında yaşanan iktidar ve hatta rejim değişiklikleri sonucunda yeni yönetimlerin eski yönetimlerin anlaşmalarını tanımamaları, gerekse Kürtlerin dış destek sağlamaları sonucu bu görüşme veya anlaşmaların hemen ardından 1961, 1964, 1968, 1974, 1980 yıllarında ayaklanmaları ve her seferinde ayaklanmaların bastırılmasıyla, Kürtlerin talepleri ertelenmek zorunda kalmıştır. Bu durum Kürtlerin en azından özerklikten ve petrol şehri olan Kerkük'ü ele geçirmekten vazgeçmeyeceklerini açıkça göstermesi bakımından önemlidir (Bilgi, 2004, s.23).

1963 yılında Ba'as Partisi yönetimi ele geçirmiştir. Irak yönetiminin bir türlü istikrara kavuşmaması ve sık sık ihtilallerin olması Kürtlerin ayaklanmaları için uygun zemini teşkil etmiştir. Ba'as Partisinin kanlı darbe girişimi esnasında da Kürt aşiretlerin Irak yönetiminden talepleri sürmüştür. Kürtlerle anlaşmak zorunda kalan Irak Baas yönetimi 11 Mart 1970 tarihinde çıkardığı bir kanunla Irak'ın kuzeyindeki iki Zap arası ile Süleymaniye Bölgesi'ni Kürdistan Otonom Bölgesi olarak tanımıştır. Musul ve Kerkük'ün otonomi alanları dışında bırakılması Kürtler ile Irak Hükümeti arasında önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Türklerin elinde kalan 1000 dönümlük verimli arazinin 700 dönümü daha Kürtlere dağıtılmıştır. 300 bin civarında Türkmen'in yaşadığı tarihi Erbil şehri, Kürdistan Otonom Bölgesi'nin başkenti ilan edilmiştir (Bilgi, 2004, s.32).

9.1.3. ABD'nin Bölgede Etkili Olmaya Başlaması

ABD'nin Kürtlerle 1960'lardan itibaren temas kurmaya başlamış ve bu bağlantı 1972'den sonra Kürt sorununa fiilen dahil olmaya dönüşmüştür. Haziran 1972'den sonra üç yıl boyunca, Kürtler CIA fonlarından 16 milyon dolar almışlardır (M5 Savunma ve Strateji Dergisi, 2003, s.33). ABD, bu dönemde İran aracılığıyla Irak'taki Kürtleri, bir yandan SSCB'yle yakınlaşan Bağdat yönetimini zayıflatmak,

öte yandan da Arap-İsrail çatışmasında Irak'ı saf dışı bırakmak amacıyla kullanmıştır. Bu dönemde, yalnız ABD değil, İsrail de özellikle Molla Barzani'ye silah yardımı yapmış ve eğitim vermiştir.

Molla Mustafa öldükten sonra Barzani aşiretinin başına oğlu Mesut Barzani geçmiştir. Bu yıllarda Kürtlerin içinde hakim olan Barzani'nin karşısına yeni Kürt aşiretler çıkmaya başlamıştır. Celal Talabani güçlenerek Irak'ın kuzeyinin bir bölümünü kontrol etmeye başlamıştır. İran, savaş sırasında Mesut Barzani ile anlaşırken, Celal Talabani 6 bin adamı ile Irak tarafına geçerek Saddam'la anlaşmış ve İran'a karşı bir süre savaşmıştır. Savaşın ilerleyen yıllarında KYB lideri Talabani IKDP lideri Barzani ile anlaşarak Bağdat yönetiminin zayıflığından yararlanarak ayaklanmışlardır. Önceleri bu harekete mesafeli duran ABD, 1988'e doğru savaşın sona ereceği belli olunca, Kürt liderlerle doğrudan bağlantı kurmaya başlayarak Irak'ın kuzeyinde ortaya çıkacak bir güç boşluğunu doldurmaya çalışmıştır. Bu çerçevede, Celal Talabani Nisan 1988'de Washington'a gitmiş ve ABD'li yetkililerle görüşmüştür. Fakat, Irak, İran'la ateşkes imzaladıktan hemen sonra birliklerini kuzeye yönlendirerek Kürtler üzerine yürümüştür. Saddam Irak-İran Savaşı'nda İran tarafını tutan Kürtleri çok acımasız bir şekilde cezalandırmıştır. Saddam'ın ordusu Halepçe kentine kimyasal silahlarla saldırmış ve 5000 sivilin ölümüne yol açmıştır. Sonuçta, Irak kuvvetlerinden kaçan 50.000 kuzey Iraklı Kürt Türkiye sınırına yığılmıştır (Cemal, 2003, s.151).

9.1.4. Körfez Savaşı Sırasındaki Gelişmeler

1991'deki Körfez Savaşı esnasında Irak ordusundan kaçan bir milyon Kürt, Türkmen ve Süryani Türkiye sınırlarına yığılmıştır. Türkiye yine iyi niyetini göstererek sınırlarını açmış ve mültecilere yardımda bulunmuştur. Diğer taraftan Körfez Savaşı Iraklı Kürtler için yeni bir fırsat anlamına gelmiştir. Irak'la koalisyon Güçleri arasında 2 Mart 1991'de geçici ateşkes sağlanmasından birkaç gün sonra, Kürtler Mart sonuna kadar süren bir ayaklanma başlatmışlardır. Ama Saddam'ın ayaklanmayı bastırma yönündeki çabalarına ABD'nin sessiz kalması sonucu Kürt ayaklanması bir kez daha başarısız olmuştur. Bununla birlikte ayaklanmanın ardından BM'nin kabul ettiği 688 Sayılı Karar ile, Milletler Cemiyeti'nin 1925'teki Musul'la ilgili kararından bu yana ilk kez bir uluslar arası belgede Kürt sözcüğüne yer verilerek, Kürtlerin uluslar arası topluluk tarafından ayrı bir etnik grup ve bölge politikalarının bir aktörü olarak tanındığı tescil edilmiştir. Bu arada ABD'nin

bastırmasıyla Nisan ortalarında Irak hükümetiyle Kürt ayaklanmacılar arasında özerklik görüşmelerine başlanmış ve hatta anlaşmaya varılmıştır (Oran, 1994, s.68-70). Fakat buna rağmen, taraflar arasındaki güvensizlik sonucu yıl sonunda çatışmalar tekrar başlamıştır.

1992, Irak Kürt hareketi için bir dönüm noktası olmuştur. ABD'nin desteğini alan ve Saddam'la anlaşılmayacağını bir kez daha gören Kürt liderler, Irak'ın kuzeyinde Bağdat yönetimini devre dışı bırakan yeni bir oluşum için çalışmalarına başlamışlardır. Kürt gruplar güçlü bir lider seçilmesi ve bir parlamento oluşturulması için anlaşmışlardır. Şubat 1992'de yeni oluşumu görüşmek ve sürgünde Irak hükümeti kurmanın altyapısını hazırlamak üzere çeşitli Kürt örgütlerinin birleşmesiyle oluşan Kürdistan Cephe temsilcileri ile diğer Irak muhalefet grupları Şam'da bir araya gelmişlerdir. Toplantıda Kürt bölgelerinde seçim yapılması ve peşmergelerden oluşan bir ordu kurulması kabul edilmekle birlikte, Kürtlerin demokratik bir Irak içinde kalacakları da belirtilmiştir. Sonuçta Mayıs ayında seçimler yapılmıştır. Türkmenlerin katılmadığı seçimlerin sonucunda IKDP, KYB ve Hıristiyan grupların temsil edildiği bir parlamento oluşmuştur. Ekim 1992'de Kürt hükümeti kurulmuştur (Oran, 1994, s.113). 4 Ekim'de de Kürt parlamentosu federal bir devletin parçası saydığı Kürdistan Federe Kürt Devleti'ni ilan etmiştir.

Bir yandan Irak Ulusal Konseyi içinde, öte yandan Kürt gruplar arasında tam bir görüş birliği olmayışı, özellikle IKDP-KYB arasında çatışmaların yaşanması, Irak'ta yeni yapılanma sürecinin gelişimini engellemiştir (Arı, 1999, s.250). Tüm bu mücadeleler içerisinde Irak hükümetleri üzerinde kontrol aracı olarak Irak'ta yaşayan Kürtler kullanılmıştır.

Mayıs 1994'de iki grup arasındaki anlaşmazlık bir iç savaşa dönüşmüştür. Bundan sonra sorun uluslar arası bir boyut kazanarak, Batılı ülkelerde tartışılmaya ve karara bağlanmaya çalışılmıştır. Bu konudaki ilk girişim Temmuz 1994'de Paris'te yapılmış, Türkiye, Paris görüşmelerine davet edilmemiştir. Bu duruma tepki olarak, Türkiye, Irak'ın kuzeyine geçişlere sınırlama getirdiğini açıklamış ve NGO geçişlerini sıkı denetime almıştır. Ayrıca, Fransa nezdinde girişimde bulunarak, Fransa'da ikinci bir toplantı yapılmasını engellemiştir. Türkiye kendisini yakından ilgilendirilen Irak'ın kuzeyinde, bilgisi dışında oluşabilecek gelişmeleri önlemek için gerekli tedbirleri almak için çalışmıştır. Bu görüşmelerden sonra, Irak'ın kuzeyinin geleceğine dair, Türkiye'nin tasvip ettiği veya etmediği uluslar arası nitelikteki

gelişmeler, Dublin, Ankara ve Washington süreçleri olarak sayılabilir (Aygün, 2002, s.34).

9.1.4.1. Dublin Süreci

1994 yılının yaz aylarına gelindiğinde, Irak'ın kuzeyindeki gelişmeler, artık kontrol dışına çıkmak üzereydi. Bölgenin iki büyük silahlı gücü KYB ve IKDP kıyasıya bir savaşa başlamışlardı. 1992' de kurulan Kürt ittifakının başkentinin el değiştirmesiyle, Erbil'deki parlamento ve hükümet çalışamaz durumda idi. En büyük problem ise Habur gümrüğünden elde edilen, günlük ortalama 150.000 dolarlık gelirin paylaşılabilmesi idi. Türkiye ile sınırı olmayan KYB ise kendi bölgesinde, İran ile yaptığı sınır ticaretinden aynı oranda gelir sağlayamadığından Habur gümrük kapısından sağlanan gelirin bir kısmının kendisine verilmesini istemekteydi (Aygün, 2002, s.35).

Bölgedeki istikrarsızlığı ortadan kaldırmak isteyen ABD, KYB ve IKDP arasındaki çatışmaları durdurmak için, 10 Ağustos 1995'de İrlanda'nın başkenti Dublin yakınlarındaki, Drogheda kentinde bir toplantı düzenledi. Türkiye "gözlemci" statüsünde temsil edildi.

Türkiye, Dublin sürecinden çok rahatsız olmuştur. Ancak sürece katılmadığı takdirde alınacak kararlardan zarar göreceği endişesi ile sürece katılmış ve süreci büyük ölçüde yönlendirmiştir. Türkiye, görüşmelerde sürekli terör örgütünü gündeme getirerek, özellikle KYB'yi rahatsız etmiştir.

Dublin Zirvesi 12 Ağustosta sona erdi. Toplantıda ağırlıklı olarak, IKDP ile KYB arasındaki temel sorunu oluşturan, Habur gümrüğünün gelirlerinin paylaşılması ve Erbil'in durumu görüşüldü. İki partinin ateşkese uyması, medyadaki karşılıklı saldırılara son vermesi, tutsakların karşılıklı olarak serbest bırakılması konusunda anlaşma sağlandı. Ayrıca, iki taraf arasında bir barış anlaşmasının imzalanması amacıyla, anlaşmanın dayanacağı hususlar tespit edilmiştir (Partigöç, 2002, s.49).

Ancak, Dublin'de mutabık kalınan bu maddelerden her hangi birini gerçekleştirmek, Talabani ve Barzani arasındaki anlaşmazlık nedeni ile mümkün olmamıştır.

Dublin zirvesinin ardından, bölgenin Irak'ın kuzeyine komşu olan üç ülkesi Türkiye, İran ve Suriye Dışişleri Bakanları 8 Eylül 1995'de, Tahran'da bir araya geldi. Her üç ülkede, Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti kurulması endişesini dile

getirerek, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması gerektiği konusunda anlaşılabilir (Aygün, 2002, s.37).

Bu ortamda, 12 Eylül 1995'te yine Dublin yakınlarındaki Drogheda'da, ilk Dublin Zirvesinin devamı niteliğindeki ikinci bir toplantı başladı. Burada birinciden farklı olarak, İngiltere gözlemci olarak toplantıda yer almaktaydı. İngiltere kendisini ABD'nin davet ettiğini, ABD ise İngiltere'nin toplantıya katılmak istediğini ifade etti. Türkiye ise Irak'ın kuzeyi meselesinin daha fazla ölçüde uluslar arası bir boyut almasından rahatsız olmuştu (Oran, 1998, 177).

İkinci Dublin olarak adlandırılan bu toplantıda, çözüme ulaştırılması istenen konular; Erbil'in silahsızlandırılması, gelirlerin adil dağılımı, yerel otoritenin tesisi, Irak Ulusal Kongresi'nin (INC) statüsünün çözüme ulaştırılmasıydı. Fakat, gruplar bir anlaşmaya varamadı. Bunun sebepleri şöyle idi; KYB Erbil'in yanı sıra IKDP'nin parti merkezi durumundaki Selahattin ve çevresinin de aynı anda silahsızlandırılmasını talep etti. IKDP, gümrük gelirlerinin, INC şemsiyesi altında toplanması konusunda, pürüz çıkardı. KYB'de Ağustos'taki ilk toplantıda benimsenen ve Türkiye'nin terör örgütünden kaynaklanan, meşru güvenlik kaygılarının, dikkate alınması gerektiğini vurgulayan maddeyi değiştirmeye çalıştı. Anlaşma taslağına "Bölgenin güvenlik kaygılarına dikkat edilmesi gerektiği" biçiminde bir maddenin, konulmasını talep etti. Bununla birlikte, tüm taraflar, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması hususunun altını bir kez daha çizdiler (Milliyet Gazetesi, 15 Eylül 1995).

Sonuç olarak, dört gün süren zirvede, taraflar somut bir noktaya ulaşamadı. KYB ve IKDP temsilcileri, anlaşma taslağında, görüş birliğine varamadı.

9.1.4.2. Ankara Süreci

Dublin sürecinin başarısızlığı ardından, atak sıra Türkiye'ye gelmişti. 30-31 Ekim 1996'da Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına damgasını vurmuş olan tarihi Ankara Palasta, Türkiye, ABD, İngiltere, IKDP, KYB ve ITC temsilcileri bir araya geldiler. Bu toplantı, Ankara sürecinin ilk toplantısıydı. Bu ilk toplantıda ateşkesin yanı sıra, Türkmenlerin de eşit olarak katılacağı geçici nitelikte bir yerel yönetimle, bölgedeki otorite boşluğunun doldurulması, her iki partinin kontrollerindeki bölgelerde terör örgütünün faaliyetlerine izin verilmemesi, İran'ın bölgeye yeni müdahalelerine olanak tanınmaması, istikrar ve barışın sağlanmasıyla ve BM'nin 986

sayılı kararının yeniden devreye sokulması konuları ele alındı. Bu toplantıda, IKDP Atrush kampının kapatılması konusunda, Türkiye'ye garanti verdi. KYB ile ilişkilerde ise problemler vardı. Talabani'nin bu toplantıda, bir taraftan sınır güvenliği konusunda Türkiye'ye garanti verirken, diğer taraftan teröristlerle ilişkilerini sürdürüyor oluşu, Türkiye açısından önemli bir sorun oluşturmaktaydı.

Görüşmelerde, Dublin sürecinde çözüme kavuşturulamayan konular da gündeme alındı. Öncelikle Erbil'in silahsızlandırılması ve Erbil'in kesilen elektriğinin Dokan barajının yeniden devreye sokularak sağlanması konusu görüşüldü. Toplantıda, Türkmenler ise Türkiye'nin garantörlüğünü ve Çekiç Güç'ün görev sahasının 35 nci paralele indirilmesini talep ettiler. Bu toplantıda, Türkmenler dağınık görüntülerini bırakarak ilk defa uluslar arası toplantılarda temsil edilmeye başladılar (Aygün, 2002, s.41).

Ankara toplantılarının son gününde, IKDP ve KYB'nin üzerinde mutabakata vardığı nihai bildiri, ABD Dışişleri Bakan yardımcısı Robert Pelletreau ve Türk Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Onur Öymen tarafından açıklandı. Bildiri şu hususları içermektedir: (Aygün, 2002, s.42-43)

- Ankara'daki zirve ve mutabakatlar sonucunda yapılacak anlaşmalar, Irak'ın toprak bütünlüğüne ve sınır dokunulmazlığına zarar vermeyecektir.
- Irak'ın geleceği, BM Güvenlik Konseyi'nin 688 sayılı kararı doğrultusunda, tüm Irak halkının özgür iradesiyle belirlenmelidir.
- Uluslar arası sınırların güvenliğinin korunması dahil, Türkiye'nin ve diğer komşu ülkelerin haklı güvenlik endişeleri dikkate alınmalıdır.
- Taraflar çatışmaların derinleşmesine yol açabilecek, diğer güçlerin müdahalesine meydan vermemek konusunda, anlaşmışlardır.
- Ateşkes yükümlülüklerinin izlenmesi amacıyla, en başta Türkmenler daha sonra iki tarafın mutabık kalacağı, tarafsız Kürt ve Asuri partilerden oluşacak, Barış İzleme Gücü, mutabık kalınan noktalara konuşlandırılacaktır. Bu birimler yerel komutanlık şeklinde yapılandırılacak ve Erbil'de görev yapacak yerel karargaha rapor vereceklerdir.

- 23 Ekim gece yarısı itibariyle tarafların buldukları hatlar, Barış İzleme Gücü personeli ve iki tarafın irtibat personeli tarafından belirlenecek ve bu hat, ateşkes hattını oluşturacaktır.

- Taraflar, Türkmenler ve iki tarafın mutabık kalacağı Kürt ve Asuri partilerden ayrıca oluşturulacak Barış İzleme Komitesiyle tam işbirliğinde bulunacak, çıkabilecek sorunları çözebilmek amacıyla, komite ile irtibatı sağlayacak personeli tayin edecektir.

- Barış İzleme Komitesi'nin çalışmalarını denetlemek ve şikayetlerini incelemek üzere, Barışı İzleme ve Denetleme Komitesi kurulmuştur. Barışı İzleme ve Denetleme Komitesi Ankara'da üstlenecek ve Türkiye, ABD, İngiltere, IKDP, KYP ve Barışı İzleme Gücü temsilcilerinden oluşacaktır.

- Taraflar, insani yardım personeli ve ailelerinin güvenliğinin sağlanması konusundaki mutabakatlarını teyit etmişlerdir.

- Taraflar kim olursa olsun, Iraklı sığınmacıların insani yardımlardan eşit ölçüde yararlanmalarını teyit etmişler, sığınmacıların gönüllülük esası çerçevesinde geri dönmeleri konusunda, UNCHR'dan yardım istemeleri konusunda anlaşmışlardır.

- Türkiye, ABD ve İngiltere bu çabaya, uygun bir şekilde yardımda bulunmayı üstlenmişlerdir.

- Taraflar, başta PKK olmak üzere, terörist unsurların Irak'ın kuzeyinde faaliyette bulunmaları ve barınmalarını önlemeye çalışmak konusunda anlaşmışlardır.

- Katılımcılar, kapatılması gerektiği anlaşılan, Atrush kampındaki Türk vatandaşlarının, bir an önce gönüllü olarak eve dönmeleri için UNCHR'ın çalışmalarında yardımcı olmak ve bu kuruluşu desteklemek konusunda anlaşmışlardır.

- Taraflar, tüm etnik grupların eşit katılımıyla, Irak'ın kuzeyinde Geçici Yerel Yönetim kurulmasını prensipte kabul etmiş ve görüşmelerin sürdürülmesi üzerine mutabık kalmışlardır.

- Gümrük gelirleri ve vergiler, şeffaflık prensibi çerçevesinde toplanacak ve eşitlik çerçevesinde dağıtılacaktır.

- Yerel seçimler uygun bir zamanda gerçekleştirilebilir.

Bu anlaşma, Irak'ın kuzeyinde yeni bir dönem başlatmıştır. Türkmenler, bu yeni dönemde, hedeflenen barış ve istikrarın sigortası haline gelmiştir. IKDP toplantısının hemen ardından, anlaşmanın 5. maddesini kabul ettiğini ancak diğer maddelerine çekince koyduğunu açıklamıştır. ABD, bu toplantılarda IKDP ve KYB'ye baskı yaparak Türkiye'nin güvenlik endişelerini gidermek için, her iki partiden de PKK'ya karşı mücadele sözü almıştır. Buna karşılık Türkiye'ye de bölgedeki geçici rejimin meşruluğunu kabul ettirmiştir.

Ankara sürecinin ikinci ayağı 15 Kasım 1996'da başladı. Bu görüşmelerden iki gün önce, Irak Başbakan yardımcısı Tarık Aziz, karayoluyla ve IKDP'nin denetimindeki topraklardan geçerek, Habur sınır kapısı üzerinden Türkiye'ye geldi. Aziz Ankara'da yaptığı temaslarda, Bağdat'ın son gelişmelerle ilgili görüşlerini ve Ankara'nın ABD ve İngiltere'yi görüşmelere dahil etmemesi konusundaki taleplerini Türk hükümetine iletti.

Görüşmeler, birinci tur sonucunda açıklanan, nihai bildirimler çerçevesinde gelişti. Ateşkesi güçlendirmek, temel amaç haline gelmişti. ABD, bölgeye 11 milyon dolar yardım yapacağını açıkladı. Bu kaynak, alt yapı yatırımlarında kullanılacaktı. Görüşmelerden bütün taraflar memnundu, nihayet Irak'ın kuzeyinde kurulmak istenen mekanizmaya yönelik plan işliyordu. Bu süreçte, en karlı çıkan Türkmenlerdi, yıllardır Arap milliyetçiliği tarafından ezilen Türkmenlerin, Kürt gruplar tarafından ezilmesinin önüne geçiliyordu.

14 Ocak 1997'de Ankara sürecinin üçüncü toplantısı yapıldı. Bu toplantıda hedef Talabani ve Barzani'ye Ankara'da el sıkıştırmaktı. Ama Talabani'nin el sıkışmayı kabul etmemesi üzerine Barzani de Ankara'ya gelmekten vazgeçti. Toplantı yine aynı mekanda ve bir önceki görüşmelere katılan aynı kişilerce gerçekleştirildi.

Ankara sürecinin başlaması ve sorunsuz bir şekilde devam etmesi, Bağdat'ı oldukça rahatsız etmişti. Bağdat bu süreç esnasında Ankara'ya birkaç defa, ana hatlarıyla şu mesajı gönderdi: Ankara süreci durdurulmalı, Ankara Kürt fraksiyonlarını Bağdat ile diyaloga teşvik etmeli ve bunlarla ilişkisini kesmeliydi. Bu tavsiyelere uyulması durumunda, Irak'ın kuzeyi tekrar Bağdat kontrolüne girecek, buna karşılık olarak da Irak PKK'nın başını ezecekti (Över, 1999, s.221).

Ankara sürecinin dördüncü toplantısı 13 Mayıs 1997’de yine aynı mekan ve aynı temsilcilerle yapıldı. Ama bu defa farklı olan, toplantının ilk günü Türk birliklerinin sınır ötesi bir operasyon başlatmasıydı. KYB’nin bu toplantıdaki en büyük talebi, Türkiye sınırı ile temas kurabilecek şekilde bölgesinin yeniden düzenlenmesiydi. IKDP’nin Türk ordusu ile birlikte harekate katılmasının da etkisiyle, KYB temsilcileri 10 Temmuz’da yaptıkları açıklamada IKDP’yi olumsuz tutumu, Türkiye ve ABD’nin de buna destek verdikleri nedeniyle Ankara sürecinden çekildiklerini açıkladılar (Aygün, 2002, s.64).

Bu gelişme ile Ankara’nın inisiyatifi sona eriyordu. Ankara, bundan sonra olacak gelişmeleri iyi değerlendirmek, ona göre durumunu ayarlamak ve yeni politikalar üretmek zorundaydı (Aygün, 2002, s.64).

9.1.4.3. Washington Süreci

KYB’nin Ankara sürecinden çekildiğini açıklaması üzerine, bölgede tekrar İran’ın etkinlik kazanması tehlikesi belirdi. Hatta KYB, İran’dan aldığı destekle, ateşkes hattındaki bazı kritik bölgeleri ele geçirdi. Türkiye ve ABD’nin sert tepkisi sonucu ateşkes hattı eski haline getirilebildi. Bölgedeki durumun aleyhine gelişme kaydettiğini düşünen ABD, tekrar harekete geçti ve Washington süreci başladı.

Barzani ile Talabani arasında Washington’da, 17 Eylül 1998 tarihinde, bir “Mutabakat Zaptı” imzalandı. Talabani, Washington mutabakatını Sevr’den sonraki en iyi anlaşma olarak tanımlamıştır. ABD yönetiminin nezaretinde yürütülen görüşmenin sonunda imzalanan anlaşma metni, ilk olarak 02 Ekim 1998’de, yani imza tarihinden yaklaşık 2 hafta sonra Türk basınında yer aldı. Türk Dışişleri Bakanlığı, Washington’a davet edilmemenin rahatsızlığını yaşarken, anlaşmada yer alan “Irak’ın federatif modelde yeniden yapılanması” ifadesi ile ikinci defa olumsuz bir durumla karşılaşıldı. Washington mutabakatı, Dublin ve Ankara süreçlerini tamamen dışlar nitelikte idi. Aslında ABD’ye giderken Ankara’ya uğrayan ve üst düzey yöneticiler tarafından kabul edilen Barzani, ABD’nin Irak’ın toprak bütünlüğü dışında, bir hareket tarzı dikte ettirebileceği, hususunda Türkiye’yi uyarmıştır (Özdağ, 2003, s.199).

Anlaşmanın önemli hükümleri şunlardır: (Koçak, 2002, s.51)

Taraflar (ABD, IKDP ve IKYB) Irak’ın toprak bütünlüğünü ve Dohuk, Erbil, Süleymaniye vilayetlerinin Irak’ın parçası olduğunu kabul etmişlerdir. Bu kabul

aslında dolaylı yoldan bu üç yerleşim merkezinin “Kürt Bölgesi” kabul edildiğinin uluslar arası topluma deklare edilmesi olarak yorumlanabilirdi.

Maddelerin devamında, “IKDP ile KYB’nin, Irak’ın sınırlarının ‘teröristler’ ve ‘diğerleri’ tarafından ihlalini önlemekle yükümlü oldukları” ibareleri vardır.

Bu ibareler, “Irak’ın kuzeyi’nin gerçek sorumluları Barzani ve Talabani’dir.” anlamına gelmektedir. Bu iki oluşum, sınırların ihlalini önlemekten de sorumlu olacaktırlar.

Sınırları kime karşı koruyacakları hususuna gelince; birincisi, teröristlere karşı olduğu anlaşılmaktadır. İkincisi de, “diğerleri”ne karşıdır. (Orijinal metinde “others” olarak geçmektedir.) Hem ABD hem de diğer iki unsur, Türkiye’yi kast etmediklerini söylemektedir. Ama “diğerleri” ifadesi ile kastedilenin önce Türkiye ve sonra da İran olduğu kolayca anlaşılmaktadır. Yani, federe Kürt bölgesi resmen ilan edildiğinde, Türkiye bu gelişmeyi önlemek için müdahaleye kalkışırsa, IKDP ve KYB Türkiye’nin önüne bu maddeyi sürebilecek, arkalarında da üçüncü bir imzanın, ABD’nin desteği olacaktır (Özeren, 2002, s.69).

Müteakip paragrafta “çoğulcu ve demokratik bir Irak’ın, Kürt halkı ve bütün Iraklılar için teminat olacağı” ifade edildikten sonra, bunun “Irak’ın, federal modelde yeniden yapılanmasıyla...” mümkün olacağı da açıklanmıştır

Böylece, metnin giriş bölümünü takip eden ilk iki paragrafta, taraflar, niyetlerini açığa vurmuştur. Federal Irak içinde federe bir Kürt bölgesi planlanmış ve Kürtler’ in yaşadıkları bölgeye yapılabilecek müdahalelerin önlenmesi sorumluluğu da, IKDP ve KYB’ye verilmiştir.

Washington’daki görüşmelerden sonra yayınlanan bildiride Irak’ın toprak bütünlüğüne saygıdan ve 1996’daki Ankara Sürecinden söz edilmiştir ama, Türkiye bu sürecin dışında kalmıştır. Türkiye, Irak’ta federal bir yapıdan söz eden ve PKK’dan bahsetmeden, sınırların terörist ihlallerden korunacağını ifade eden bu yaklaşımdan büyük rahatsızlık duymuştur (Özeren, 2002, s.76).

9.1.4.4. Irak’ın Kuzeyinde Bir Kürt Devleti Kurulmasının Emareleri

Nisan 2000’de Washington’da “Kürtlerin Kimlik Arayışı” başlıklı bir konferans düzenlenmesi ve bu konferansa Barzani ve KYB temsilcilerinin yanı sıra PKK’ya sempatiyle bakan isimlerin katılması ve konferans sırasında IKDP’ye devlet

gibi davranılması Türkiye'nin tepkisine yol açmıştır. ABD konferansın resmi bir nitelik taşımadığını ileri sürse de Frank Ricciardone gibi bölgeden sorumlu dışişleri yetkililerinin katılması Türkiye'nin rahatsızlığını artırmıştır (Uzgel, 2002, s.265-267).

2002'de hem yeni Amerikan yönetiminin Saddam'ı devirmek için tekrar harekete geçmesi, hem de Kürt liderler arasında uzlaşma sağlanması sayesinde, 1992'de ortaya çıkan yapıya işlerlik kazandırılması yönünde çabalar hızlandırılmıştır. Böylece 1992'de başlayan süreç sonunda Irak'ın kuzeyinde 'Kürdistan'a Hoş geldiniz' yazısının yer aldığı tabelaların karşıladığı, sınırları büyük oranda belirlenmiş, kendi başına seçim yapan, parlamentosu, hükümeti, bayrağı, milli marşı, küçük de olsa üniformalı ordusu ve kolluk gücü olan, pasaport dairesi ve merkez bankası gibi kilit kurumlara sahip, hatta resmi lotosu bile bulunan, bu anlamda bir devlette olacak pek çok unsuru içeren ama, ancak dış destekle ayakta durabilen bir siyasal yapı oluşmuş ve bu yapı zamanla güçlendirilmiştir (Kurubaş, 1997, s.18-20).

Bağımsız bir Kürt devleti kurmanın, en azından bu aşamada, bölgeyi daha ziyade istikrarsızlığa iteceğini gören ABD, Kürtlere federasyon ön görmektedir. Tabii bunun, Türkiye'nin istediği coğrafi esasa dayalı federasyondan ziyade, etnik esasa dayalı bir federasyon olması muhtemeldir. Bu anlamda Irak'ın temel unsuru olan Arapların yönetimde etkin unsur olacağı beklenmektedir. Bu noktada Kürt gruplar sıkıntı içindedirler. Kürtler son on yılda bir çok hak elde ederek, bağımsız bir devlet gibi hareket etmişlerdir. Ama federasyon ile mevcut durumlarından çok şeyler kaybedeceklerdir. Savaşın sona ermesinden sonra Bağdat'ta kurulacak yeni yönetimde Kürtlerin nüfusları oranında (%18) temsil hakları olacaktır. Bu durumda Kürtler birinci derecede etkili unsur olamayacaklardır. Ayrıca oluşturulan federasyon içinde de şu anki kadar rahat hareket edemeyeceklerdir (Seydi , 2003, s.27).

9.1.4.5. Irak Kürt Hareketinin Niteliği ve Amacı

Irak Kürt hareketi ulusçu niteliğe sahip bir hareket olarak ortaya çıkmadığı gibi, ulusçu bir hareket biçimine dönüşebilmiş de değildir. Sanayileşmemiş, modernleşmemiş, feodal bir tarım toplumu yapısına sahip, milliyetçi liderleri olmayan Irak Kürtlerinde bu şartlar altında ulusal bilincin görülmemesi de gayet normaldir (Yavuz, 1998, s.91).

Kürt hareketinin amacına gelince, başlangıçta bölgede bir Arap devleti kurulurken Kürtlerin etnik kimliklerini korumalarını sağlayacak bir takım haklar da tanınmıştır. Dolayısıyla Kürt hareketinin bu hakları elde etme gibi bir çabaya girmesine gerek yoktur. Amaç daha ileri bir adım olmalıdır. Nitekim egemenlik haklarının kendi ellerinde olduğunu ifade eden özerk, mümkünse bağımsız bir yönetime kavuşmak, bu hareketin temel amacı olmuştur.

Özerk yönetim konusunda, birkaç kez anlaşmaya varılmasına karşın gerek Bağdat yönetiminin samimiyetsizliği, gerekse petrol zengini Kerkük'ün statüsü konusundaki anlaşmazlıklar neticesinde idari ve siyasi özerklik işletilememiştir. Eğer Kürt aşiret liderlerini tatmin edecek bir özerklik başarıyla işletilebilseydi, muhtemelen Kürt hareketinin bağımsızlık çabası içine girme eğilimi ortadan kalmış olacaktı. Fakat bu gerçekleşmeyince Kürt hareketi, 1990'larda uluslar arası alanda yükselen milliyetçilik hareketlerinin de etkisiyle bağımsız bir devlet kurma amacına yönelmiştir. Nitekim 'Kürt Federe Devleti'nin ilanı, bir egemenliğin varlığına işaret etmekte ve ayrılma olmasa bile bu egemenlik hakkının sürdüğü anlamına gelmektedir (Kurubaş, 1997, s.20-21).

Irak'ın kuzeyindeki ayrılıkçı düşüncenin yayılmacı (irredentist) bir boyut içerip içermediğine gelince, Irak'ın kuzeyindeki fiili devlet daha embriyo döneminde olmasına rağmen, saldırgan ve yayılmacı politikalar izleyeceğinin ipuçlarını vermekte, bölgedeki jeopolitik istikrarı ve barışı onlarca yıllık bir dönem için tehlikeye atacağını göstermektedir. Daha net bir ifade ile Irak'ın Kuzeyinde oluşacak bir Kürt devleti, Türkiye ve İran'dan toprak ilhak etme politikası izleyebilecektir. 1990 sonrasında iyice cesaretlenen IKDP ve KYB yönetimleri eğitim sistemleri ile birleşik bağımsız bir Kürdistan politikası izlediklerini saklama gereği duymadan ortaya koymaktadırlar. Bölgede basılan ve resmi kurumlarda da kullanılan haritalarda Türk ve İran toprakları Kürdistan'ın bir parçası olarak gösterilmektedir. IKDP yönetiminin iki numaralı ismi Sami Abdurrahman özel konuşmalarında uzun süreli bir bağımsızlık stratejisinden bahsetmektedir (Özdağ, Türkiye'nin Irak Politikasının Belirleyicileri, 2003, s.4). Iraklı Kürt liderlerin Irak'ın kuzeyi yerine Güney Kürdistan veya Irak Kürdistanı ifadelerini kullanmaları da bu düşüncüyü tamamen göz ardı etmedikleri anlamına gelmektedir. O nedenle bu hareketin böyle bir vizyonu vardır, fakat bu şimdiki hareketin yöneldiği amaç değildir.

Sonuç olarak, Kürt hareketi başlangıcından bu yana aşiret temelli bir hareket olarak devam etmiş ve hedefini de Irak'ın bütünlüğü içinde idari ve siyasi bir özerklik ya da federasyon biçiminde tanımlamıştır. Ama ayrılma haklarının varlığına hep inandıkları gibi, günün birinde şartların oluşması halinde ayrılmayı gönülden istediklerine de kuşku yoktur. Bu çerçevede son gelişmeler konusunda Kürt liderlerin “bağımsızlık hayalimizdir, ama şartlar oluşmamıştır” türünden açıklamaları nabız yoklama olarak algılanmakta ve nihai amacın artık özerklik veya federasyon değil, ayrılma olduğu düşünülmektedir (Kurubaş, 1997, s.21).

9.2. Türkmen Hareketinin Tarihsel Gelişimi

1534 yılında, Osmanlıların Bağdat'ı fethetmesinden sonra, Irak; 20. yüzyılın başlarına kadar bir Türk ülkesi olarak kalmıştır. Kasım 1914'de, İngiliz-Hind birliklerinin Basra'ya çıkması ve 1920'de San Remo antlaşmasıyla, Irak, İngiliz Mandası olmuştur. Yaklaşık 386 yıl süren Osmanlı Hakimiyeti, Irak'ın bir Türk toprağı olmasını sağlamıştır. Ancak İngiliz Mandalığı ve Irak yönetimleri, Irak'tan Türk izlerini silmeye çalışmışlardır (Öke, 1987, s.23).

Bölge Türkleri, en rahat ve müreffeh günlerini Osmanlı tabiiyetinde buldukları dönemde yaşamışlardır. Türk egemenliğinin sona ermesi ile de 10-12 asırdır Irak'ta varlığını sürdüren Türkler için esaret ve felaketli bir devre başlamıştır. İngilizlerin Irak krallığına getirdikleri Faysal döneminde hazırlanan anayasa, “Irak halkının Arap, Türk ve Kürt unsurlardan oluştuğu” belirtilmesine rağmen daha sonraki dönemlerde Türk varlığı inkar edilmiş ve 1930'lara kadar da bölgede yaşayan Türk çocukları Arapça eğitim yapmak zorunda bırakılmışlardır (Çay, 1987, s.45).

9.2.1. Irak'ın Bağımsızlığını Kazanması ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

1930 yılında Irak'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Türkiye ile Irak arasında ilişkiler başlamıştır. 1931 yılında çıkartılan bir özel yasayla Kerkük ve Erbil gibi Türklerin çoğunluğu teşkil ettiği bölge mahkeme ve okullarında, Türkçe konuşulması serbest bırakılmıştır. Türkiye Irak ilişkilerinin 1937 yılında daha ileri bir safhaya ulaşmasıyla ve özellikle bölgede barış ve güvenliği sağlamak için Türkiye, Irak, Afganistan ve İran arasında Sadabat Paktı imzalanmıştır (Ünal, 1977, s.72). Sadabat Paktı'nın imzalanmasını müteakip Kerkük'ü ziyaret eden Türk

heyetine gösterilen yakın ilgi ve sevgi, Irak yönetimini endişeye sevk etmiş ve bu nedenle Türklere yönelik sert tedbirler almışlardır (Saatçi, 1996, s.203). Bu kapsamda; bölge Türklerinin sosyal ve kültürel faaliyetleri yasaklanması, bölgedeki tarihi Türk eserleri tahrip edilmesi, Arapların bölgeye iskanı ile Türklerin azınlığa düşürülmesi gibi bir dizi uygulamaya gidilmiştir (Çay, 1987, s.46).

24 Şubat 1955 yılında Irak ile Türkiye arasında imzalanan Bağdat Paktı yürürlükte olduğu ve Türkiye ile Irak ilişkilerinin en dostane görüldüğü günlerde dahi Kerkük Türklerine yönelik Irak yönetiminin uyguladığı zulüm ve baskı politikası aynen sürmüştür.

Faysal'ın ölümü sonrası Irak, bir iç karışıklık ve kaos dönemine girmiştir. İngiliz danışmanları nezaretinde hazırlanan 1925 anayasası, 1943'te önemli ölçüde değiştirilmekle birlikte 1958'e kadar yürürlükte kalmıştır. 14 Şubat 1958'de Irak, Mısır ve Suriye ile Arap esasına dayalı bir federasyon kurmuştur. Bu federasyon anayasasında, federasyonu oluşturan ülke vatandaşlarına ırk ve din farkı gözetilmeksizin BM İnsan Hakları Beyannamesinde yer alan tüm hakların verileceği belirtilmiştir. Ancak federasyon, kurulduğu yılın Temmuz ayında General Kasım'ın Irak'ta iktidarı ele geçirmesi ile sona ermiştir (Turan, 1996, s.28). General Kasım'ın darbesi ile cumhuriyet rejimine geçildiği ve 26 Temmuz 1958'de geçici bir anayasanın yürürlüğe girdiği ilan edilmiştir. Bu anayasada da azınlıklara haklar tanınmıştır. Buna göre Türkmenler, günde yarım saatlik Türkçe radyo programı yapma ve "Kardaşlık" adında bir dergi çıkartma fırsatı bulmuşlardır. Türkmenlerin elde ettiği kültürel hakların tam olarak uygulanması bir yana ihtilalin birinci yıl dönümünde yaşama hakları dahi ciddi tehlikelere maruz kalmıştır. Türkmenler 14-17 Temmuz 1959'da korkunç bir katliama uğramışlardır. Bu katliamda masum ve silahsız 33 Türk, Türkiye'nin gözü önünde ve burnunun dibinde öldürülmüştür. Bu olaylar sırasında bölgeye gönderilen askerler Türkmenleri evlerinden çıkarmış, evlerini yıkmıştır (Koçsoy, 1991, s.103). Bağdat'a kaçan Türkmen mülteciler, Belediye Başkanının Türkmen ileri gelenlerinin öldürülmesi ve toplu mezarlara gömülmesi emrini verdiğini söylemişlerdir. Bu katliamda en önemli husus ise Türklere ait olan verimli arazilerin ellerinden alınarak Kürt aşiretlere dağıtılmasıdır. Molla Mustafa Barzani'nin talebiyle çıkarılan Toprak Reformu Kanunu ile Türklere sadece 1000 dönüm arazi bırakılmıştır (Manaz, 2003, s.35).

1963 yılında Irak'ta bir iktidar değişikliği daha meydana gelmiştir. General Abdüselam Arif, Kasım'ı devirerek yönetime el koymuştur. 1963 ile 1968 yılları arası süreçte Türkmenler üzerindeki siyasi baskılar azalmış ve Türkiye'yi ziyaretleri kolaylaşmıştır. Fakat 1968'de, Abdüselam Arif'in kardeşi Abdurrahman, bir askeri darbe ile yönetime el koymuştur. Ba'as Partisi, azınlıkların desteğini kazanabilmek amacıyla onlara 24 Ocak 1970'de bazı haklar tanımıştır. Bu durumdan faydalanarak Türkmenler, çoğunlukta buldukları bazı yörelerde Türkçe eğitim veren 48 ilkokul açmışlardır. Bu gelişmeler Türkiye tarafından da memnuniyetle karşılanmış ve Irak hükümeti ile varılan anlaşma ile Ankara'da Irak ve Kerkük'te ise Türk Kültür merkezleri açılmıştır. Böylece binlerce Kerküklü Türkün Türkiye Türkçe'si ve alfabetini öğrenmeleri mümkün olmuştur (Nakip, 1996, s.27).

Fakat, tanınan bu hakların tam uygulanmadığı, 1970 anayasası ile, durumda çok fazla bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Bunun en önemli sebepleri de hem Irak yönetimlerinden hem de Irak Türklerinin dağınık olmaları nedeniyle birlik halinde hareket etmediklerinden kaynaklanmıştır (Turan, 1996, s.29). 24 Ocak 1970 tarihli devrim komuta konseyi, Irak Türklerinin varlığını ve haklarını tanınmasına rağmen İlkokullarda Türkçe eğitim, edebi yayın ve edebiyatçılar birliği kurulması gibi imtiyazlar, bir yıl geçmeden uygulamadan kaldırılmıştır. 1971 yılından itibaren Irak'taki Türklere uygulanan sindirme ve asimilasyon politikaları hız kazanmıştır. Hiçbir savunma hakkı verilmeden yüzlerce Türkmen devrim mahkemeleri tarafından idama mahkum edilmiş veya tutuklanmışlardır.

Türk köylerinin isminin Arapça olarak değişmesinin yanında Türk isim ve soyadları da Arapça olarak değiştirilmiştir. Açık yerlerde ve telefonla bile Türkçe konuşulması yasaklanmıştır. Türklerin sadece Araplara mülk satabilmelerine izin verilmiş, Türkmenlerin yoğun olduğu yerleşim birimlerinin Araplaştırılması politikası hız kazanmıştır. Türkmenlerin Türkiye ile hiçbir bağı olmadığına dair propagandalar yapılmıştır. Sayıları on binlerle ifade edilebilecek Bedevi ve Arap, bölgeye getirilerek iskan edilmiştir. Ayrıca Nüfus kayıtlarına Arap yada Kürt olarak yazdırılmaya zorlanılmışlardır. Bununla da kalınmayarak binlerce Türkmen gece yarısı evlerinden alınarak Arap mahallerine serpiştirilmiş ve aralarındaki bağ koparılmaya çalışılmıştır. Bu tür politikalara muhalefet eden Türkmenler sokaklarda toplu şekilde idam edilmiştir (Seydi, 2003, s.29).

1978 ile 1980 yılları arası dönemde Irak Türklerine karşı baskı ve asimilasyon politikasını uygulama görevini üstlenen Saddam, Türklerin bölgeden uzaklaştırılması ve Türkiye'ye göç ettirilmesinde oldukça başarılı olmuştur. Arkasından Irak Türkleri, 1980'li yıllarda da artarak devam eden baskı ve zulümlere maruz kalmışlardır. Irak yönetiminin Türklere yönelik asimilasyon politikasının sonucu Ocak 1980'de Irak Türklerinin önde gelenlerinden Emekli Albay Abdurrahman, Doç. Dr. Necdet Koçak, Binbaşı Halit Akkoyunlu ve İşadamı Adil Şerif, Türkiye adına casusluk yaptıkları iddiası ile idam edilmişlerdir (Köprülü, 1996, s.57). Türkiye'nin idamlara sert tepki göstermemesi üzerine Irak hükümeti Türklere yönelik baskılarını artırmış ve ileri gelenlerin idamları 8 yıl süren İran-İrak savaşı esnasında sıkça tekerrür etmiştir. Binlerce Türk, Irak-İran Savaşı'nda cephede bir hiç uğruna can verirken, yüzlerce Türk de Bağdat zindanlarında işkence altında öldürülmüştür (Nakip, 1996, s.28).

Türkmenlere yönelik asimilasyon savaş süresince de devam etmiştir. 20 Ekim 1981'de alınan bir kararla Türkmenler güney illerine sürgün edilmeye başlanmıştır. 4 Nisan 1984'te Kerkük'te Türkmenlerin gayrimenkul alımı yasaklanırken, 27 Eylül 1984'de alınan kararla da Türkmenlerin arazileri istimlak edilerek güneyden getirilen Araplara dağıtılmıştır (Manaz, 2003, s.36).

1991 öncesi Irak'ın kuzeyi Kürt liderlerinden Talabani, Saddam'la işbirliği içinde olmakla birlikte Körfez savaşı sonrası Saddam yönetimine karşı tavır almıştır. Talabani'ye bağlı silahlı milisler, bölgedeki diğer Kürt lider Barzani'nin adamları ile birleşerek, 17 Mart 1991 tarihinde Kerkük şehrine girerek devlet daireleri ve hükümet binalarını işgal etmişlerdir. Bu eylemleri esnasında özellikle bölgedeki Türk varlığına ait verileri ortadan kaldırmak amacıyla da nüfus ve tapu kayıtlarını yakmışlardır. (Aynı olaylar Irak Savaşı sonrası ABD işgali altında 2003 yılında tekrarlanmıştır.) Bu olaylar sonrası Saddam'a bağlı Irak askeri birliklerinin bölgeye yaptıkları saldırı sonucu ise, diğer Irak'ın kuzeyi halkları gibi Türkler de kuzeye sürülerek Türkiye'ye iltica etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca, 28 Mart 1991 tarihinde Altinköprü'de 87 Türkün kurşuna dizilerek katledilmesi, yine 5 Nisan 1991'de İstanbul'da Irak konsolosluk yetkililerinin eylem yapan bir grup Türkmen gencine uzun namlulu silahlarla ateş açması sonucu iki kişinin öldürülmesi gibi olaylar yaşanmıştır.

9.2.2. Türkmenlerin Siyasi Birliklerini Sağlayamaması

Uzun yıllar Türkmenlerin kendi durumlarını anlatacak ciddi siyasi örgütlenmeler oluşturamamaları uğradıkları baskıların artmasına zemin hazırlamıştır. 1991 sonrasında Irak Milli Türkmen Partisi bu topluluğun sesini dış dünyada daha fazla duyurmaya başlamış ve Türkiye ile diğer ülkelerin konuya ilgisi artmıştır (Nakip, 1996, S.28). Türkmenlerin siyasi hareket ya da partileri ilk olarak 1970'li yılların sonunda ortaya çıkmıştır. Genel olarak bakıldığında kuzeyde Kürtler ile orta ve güney Irak'taki Şiilerde olduğu gibi Bağdat yönetimlerine karşı muhalefet, Türkmenler arasında rastlanan bir olgu değildir. Zaman zaman gizli örgütler oluşturulmuşsa da bu örgütler Irak'ın siyasi tarihinde etkili olamamıştır. Türkmenlerin önemli bir kısmı, beklentilerini yansıttığı düşüncesiyle Irak'taki İslami Harekete meyil etmiştir. 1960'lı yıllarda Kerkük'te İslami Hareketin ilk hücreleri ortaya çıkmıştır. Türkmen muhalefetin ortaya çıkışı ancak 1991'deki Beyrut kongresinde gerçekleşmiştir. Daha sonra Türkmenlerin muhalif tavrı kuvvetlenerek, 1992 Viyana kongresi, 1992'de Şaklave ve Salahaddin heyetinin toplantıları ve 1992 Irak Ulusal Kongresi'ne katılmıştır (Yılmaz, 2003, s.26-27).

24 Nisan 1995'te, Irak Türkmen halkı ve diğer halkların Irak'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde meşru haklara kavuşması, Irak'ta insan hakları ve demokratik hakları gözetilen çok sesli bir rejimin kurulması, Irak'ta yaşayan tüm etnik, din ve mezhepteki halklara eşit muamele ve siyasi yapılandırmanın amaçlandığı ve bu hedefe ulaşabilmek için Türkmenlere ait parti ve kuruluşları birleştirmeye çalışan Irak Türkmen Cephesi, Irak Milli Türkmen Partisi, Türkmen Partisi ve Türkmen Birlik Hareketi'nin bir araya gelmesiyle Erbil'de kurulmuştur (Bağirova, 2000, s.34).

Irak'ın geleceği konularının konuşulduğu platformlara Türkmenler ancak son zamanlarda çağrılmaya başlamışlardır. Yine de sahip oldukları yaklaşık iki buçuk milyon nüfusla karşılaştırıldığında temsil açısından hak ettiklerini alamadıkları ortadadır.

9.2.3. Irak Savaşı Sonrası Türkmenlerin Durumu

Türkmenler yıllardır Saddam'ın yönetiminde evlerinden sürülüp asimilasyon politikasına tabii tutulmuşlardır. Yine 1991'den sonra Irak'ın kuzeyindeki yapılanma içinde oluşturulan uçuşa yasak bölge ile Kürtler koruma altına alınırken,

Türkmenlerin büyük bir kısmı 36 ncı paralelin güneyinde kalmış ve Saddam'ın inisiyatifine terk edilmiştir. Dolayısıyla, Türkmenler birbirlerinden ayrı coğrafyalarda yaşar hale gelmişlerdir. Türkmenlerin tam nüfusu hakkında kesin bilginin olmaması kendilerini dünyaya anlatamamalarının bir nedenidir. Türkmenleri endişelendiren bir başka tehlike ise Kerkük'ün Kürt gruplarca yağmalanması ve Türkmenlerin göçe zorlanmasıdır.

ABD, Türkiye'nin Irak'ın geleceğine dair en önemli beklentilerinden Türkmenlerin asli unsur olması yönünde küçük de olsa bir adım atmıştır. Nasıriye'deki Irak muhalefeti toplantısına Irak Türkmen Cephesi temsilcisi Mustafa Ziya davet edilmiştir. ITC yetkilileri toplantıda yeni Irak'a ilişkin beş şart öne sürdüklerini belirtmiştir: (Berhoğlu, 2002, s.67)

- Türkmenler Irak yönetiminde asli unsur olsun,
- Kerkük ve Musul'a giren Peşmergeler çekilsin,
- Geçiş sürecinde kontrol koalisyon güçlerinde olsun,
- Irak'ta yapılacak seçim öncesinde etnik kökenlerin sorulacağı bir nüfus sayımı yapılsın,
- 1990'dan sonra göç edenlerin geri dönmesine olanak sağlansın.

Tüm bu gelişmelere rağmen Irak Savaşı sonrasında kurulan geçici yönetimde Türkmenler sadece bir kişiyle temsil edilerek yine hakları olanı alamamışlardır.

10. BÜYÜK ORTA DOĞU PROJESİ (BOP) VE TÜRKİYE

Dünyanın ekonomik değerleri üzerinde egemenlik tesis etmek, tarihin her döneminde büyük devletlerin başlıca amaçlarından biri olmuştur.

Bugün, ABD okyanuslar ötesinde Kanada, Meksika ve Latin Amerika ile bir bütünlük içerisindedir. AB, bütünlüğünü tamamlama yolunda hızla ilerlemektedir. Rusya, tarihsel süreç içerisinde bir dokunulmazlık elde etmiş kapitalist sisteme uyum sağlamaya çalışmaktadır. Çin, engellenemeyecek bir gelişme çizgisine ulaşmıştır. Japonya ekonomik büyüklüğüne rağmen nüfuz yarışında yer almamaktadır. Sonuçta, bugünün dünyasında egemenlik tesis edilebilecek bölgeler olarak sadece, Orta Asya'nın bir kısmı, Büyük Ortadoğu, Orta ve Güney Afrika kalmıştır. Orta ve Güney Afrika'nın ikinci derecede ekonomik değerlere sahip olması, sosyal ve ekonomik sorunlarının başa çıkılamayacak ölçülere ulaşması, ayrıca terör tehdidi için de bir zemin teşkil etmemesi bu bölgeleri şimdilik egemen güçlerin ilgi alanı dışında bırakmıştır.

Günümüzde, Balkanların NATO'nun genişlemesi kapsamında ve AB süreci içerisinde zamanla sorunlu bir bölge olmaktan çıkarılması amaçlanmaktadır. Orta Asya'nın bir kısmında ve Kafkaslarda, anlaşmazlık ve sorunlar, ABD ve RF'nin yeterli kontrolü altında makul ölçülerde tutulabilmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte tek süper güç haline gelen Amerika Birleşik Devletleri, ürettiği Ortadoğu politikalarının kendi çıkarlarına zarar veren bir hale gelmesi sonucunda işbu bölgeyi yeniden şekillendirmeyi amaçlayan bir ' Büyük Ortadoğu Planı'nı gündeme getirmiştir. ABD'nin Ortadoğu' da kökten bir değişime ihtiyaç duymasının en temel nedeni yaklaşık 20 yıldır uyguladığı bölge politikasının arzuladığı sonucu üretmemesidir (Erkmen, 2003, s.21). Hegemon güce sahip olan ABD, dünyanın en kilit bölgelerinden birinde güç yitirmeye başlamıştır.

Bu genel tablo içerisinde tam kontrol tesis edilmemiş bölgelerde enerji ve hammadde kaynaklarına el atmak, stratejik açıdan üs ve kolaylık imkanı sağlayabilecek değerlerdeki noktaları ele geçirmek, deniz ve hava ulaştırma yollarını kontrol etmek, ABD'nin amaçları arasına girmiştir. ABD bu amaçlara ulaşmak yolundaki eylemlerini "özgür ve demokratik bir dünyanın yaratılması" söylemi

ardında gerçekleştirmektedir. Şimdi hedefte olan bölge Büyük Ortadoğu'dur. Büyük Ortadoğu kavramı yeni bir kavram olup Asya, Avrupa ve Afrika arasında kalan bildiğimiz Ortadoğu bölgesine ilave olarak Fas dahil Kuzey Afrika, Anadolu, Kafkaslar, Afganistan, Hint Yarımadası ve Türk Cumhuriyetlerini kapsamaktadır. ABD Başkanı Bush, Güney Carolina Üniversitesi'nde 13 Ağustos 2003 tarihinde yaptığı konuşmada özetle şu noktalara değinmiştir.

“Ortadoğu'da olanlar ABD'yi yakından ilgilendirmektedir. Ortadoğu'daki hassaslık bölgeye ve kentlerimize şiddet getirebilir. Bölgede özgürlük ve barışın gelişmesi hassaslığı azaltacak, güvenliğimizi sağlayacaktır. Serbest Pazar oluşması, adil bir hukuk sisteminin getirilmesi, bölge insanının barışı ve özgürlüğüne katkı sağlayacaktır. Ticaret ve bilgi yaygınlaştığında, kadın eşitliği sağlandığında, hukuk uygulandığında, bölge halkı adalet ve barışı görmüş olacaktırlar.”

ABD'nin bölgeye olan ilgisi dünyadaki en büyük petrol rezervlerinin ve dünya stratejik deniz ulaştırmasının akış ticaretini sağlayan 18 tane kritik boğazın hayati derecede önemli dokuzunun sekiz tanesinin Büyük Ortadoğu'da bulunmasından kaynaklanmaktadır¹ (Davutoğlu, 2002, s.84). Bu kaynak ABD'nin ulusal çıkarları doğrultusunda kontrol altına alınmalıdır. Ortadoğu'dan petrol akışının kesintisiz olarak sürdürülebilmesi için petrol nakliyatında kullanılan yolların güvenliğinin sağlanmasına ilave olarak, Orta Asya'dan Hint Okyanusuna ulaşan enerji koridorunun da açık bulundurulması gerekmektedir.

Bush' un Ortadoğu stratejisinin arkasındaki ilk ve en temel nokta statükonun kabul edilemez hale gelişidir (Gordon, 2003, s.156). Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan kimlik sorunu ve ideolojik baskıya alternatif çözümler Ortadoğu' da tepki ile karşılanmıştır. İşbu tepki de otantik kimliklere sarılmasına ve bu noktada da dine yaklaşılmasına neden olmuştur. Sonuç olarak da halk 'demokrasi' ve 'özgürlük' gibi kavramlara değil, öz kültürlerinin dinamikleri olan İslam' a ve muhafazakarlığı koruyan değerlere sarılmıştır. Siyasal İslam' ın radikal versiyonları yükselen ideoloji haline gelmiştir. Bu yeni yükselişte beraberinde ABD karşıtı bir ortam yaratmıştır. 'Petrolün uluslararası piyasalara sürekli ve makul fiyattan akışının sağlanması, İsrail' in güvenliğinin korunması ve ABD' nin bölgedeki çıkarlarına meydan okuyabilecek

¹ Bu dokuz boğazın sekizi, İstanbul, Çanakkale, Süveyş, Hürmüz, Malaka, Sunda ve Lombok Geçitleri, Babül Mendep Boğazı ve Cebel-i Tarık'tır. Dokuzuncusu ise Panama Geçiti'dir.

bir başka devletin ortaya çıkmasının engellenmesi' (Erkmen, 2003, s.22) şeklinde özetlenebilecek hayati çıkarlarını işbu ortamda koruyabilmek amacıyla ABD yeni atılımlar peşinde koşmuştur. Uluslararası hukukun gerektirdiği ilkeleri gözardı ederek Irak' a müdahalede bulunan ABD işbu hamlesinin ardından Ortadoğu' daki sorunların çözümü için demokratikleşme çağrısı yaparken yeni bir proje ortaya atarak işbu demokratikleşmenin Irak' ta olduğu gibi güç kullanma ile mi yoksa başka yöntemlerle mi yapılacağı hakkında bir belirsizlik yaratmıştır.

Ortadoğu kavramı, ilk defa jeopolitikçi Mahan tarafından Arabistan ile Hind yarımadaları arasında kalan ve deniz stratejisi için büyük önem taşıyan bölge için kullanılmıştır. Bugünkü İran körfezi merkezli olan bu bölgenin tanımlaması da fiziki özelliklerden çok stratejik özelliklere dayandırılmıştır. Bu kavram daha sonra yine stratejik nitelikli olarak I. Dünya Savaşı esnasında Ortadoğu Komutanlığı (Middle East Command) şeklinde kullanılmış ve bu çerçevede yaygınlık kazanmıştır (Lewis, 1994, s.3-23).

Bugün Ortadoğu olarak isimlendirilen bölge, tarihin başlangıç noktası sayılan yazının bulunmasından bu yana bir yandan insanoğlunun meydana getirdiği medeniyetin beşiği olmuş, diğer taraftan dünyanın diğer bölgelerinde gelişen medeniyetlerin yayılmasında kavşak noktası teşkil etmiştir. Bölgenin dünya ulaşımındaki önemi Doğu ile Batı arasında sadece ticari malların değil, aynı zamanda kültürlerin, inançların ve medeniyetlerin transferlerinin de bu bölge içinde gerçekleşmesini sağlamıştır.

Bu çok yönlü alışveriş Ortadoğu'yu -Sanayi Devrimi hariç tutulacak olursadünya tarihini en çok etkileyen gelişme ve değişmelerin görüldüğü bir bölge haline getirmiştir. Bu sebeple dünya hakimiyetine yönelmek isteyen her devlet için Ortadoğu hakimiyeti en önemli ve vazgeçilmez bir adım olmuştur. Bu zorunluluğun meydana getirdiği göçler ve gerek sıcak gerekse soğuk harpler ile yukarıda belirtilen çok yönlü gelişme ve değişmeler sadece dünya tarihini ve uluslar arası ilişkileri değil, aynı zamanda bu bölgedeki toplumların objektif şartlarını da etkilemiştir. Böylece Ortadoğu' da bütün tarih boyunca iç gelişmelerle dış müdahalelerin karşılıklı etkileşimleriyle oluşan çok yönlü, dinamik bir yapı varlığını sürdürme gelmiştir.

Ortadoğu, bu son derece önemli stratejik konumu sebebiyle insanlık tarihinin maddi ve ruhi planda ana çizgilerini üzerinde taşımaktadır. İlk yerleşim merkezleri ve köylerin kurulmasıyla maddi ve ekonomik alandaki ilk yapısal değişiklikler bu

bölgede gerçekleşmiş; insanlık tarihinin en köklü dini gelenekleri de bu bölgeden dünya sathına yayılmıştır. Avrupa damgasını taşıyan 19. yy ile çok merkezliliğin arttığı 20. yy hariç tutulacak olursa, Ortadoğu'nun tarih boyunca sürekli merkez konumunda olduğunu iddia etmek mümkündür.

Ortadoğu'nun Soğuk Savaş süresince belirginleşen özellikleri dört ana noktada ortaya çıkmıştır: (Davutoğlu, 2002, S.129)

- İdeolojik nitelikli jeokültürel kutuplaşma,
- Petrol-eksenli jeoekonomik yapılanma,
- Küresel stratejik rekabeti yansıtan jeopolitik hat ayrışması ve
- İsrail'in kurulması ile doğan ve gittikçe tırmanan bölge-içi kültürel siyasi çatışma alanı.

Bu kadar önemli ve geniş bir coğrafyada askeri gücünü kullanmak yerine, yeni müttefikler edinmek, yeni üsler tesis etmek ve yeni güvenlik sistemleri oluşturmak, ABD açısından daha maliyet-etkin ve ekonomik bir hareket tarzı haline gelmiştir.

Bu hareket tarzı ışığında ABD'nin genel amacı kısa vadede Irak ve Ortadoğu'yu şekillendirmek ve Körfez Bölgesine hakim olmak, orta vadede Avrasya'yı kontrol etmek, uzun vadede ise Dünya egemenliğini tesis etmektir.

Bu amaç içerisinde; petrole kavuşmak, güvenliğini pekiştirmek, ekonomisini geliştirmek, bölgede nüfuzunu sağlamlaştırmak, dünyada tek egemen güç olma özelliğini devam ettirmek, Kafkaslar, Orta Asya, Güney Asya ve Ortadoğu'da; AB, Rusya, Çin ve Japonya'nın ABD ulusal çıkarlarını etkileyecek ölçüde gelişmesine mani olmaktır.

10.1. 11 Eylül Saldırıları Öncesi Küresel Güçler ve Ortadoğu

10.1.1. Genel Durum

20. yy'da uluslar arası ilişkiler açısından üç ana dönüşüm yaşanmıştır. Bunun birincisi I. Dünya Savaşının, ikincisi II. Dünya Savaşının, üçüncüsü ise Soğuk Savaşın sona ermesini müteakip gerçekleşmiştir. I. Dünya Savaşının akabinde Avrupa'daki klasik imparatorluklar yıkılmış, ulus-devlet olgusu ve ideolojik temelli çatışmalar imparatorluklar arası hakimiyet çatışmalarının yerini almaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında sömürge imparatorluklarının yerini çok sayıda ulus-devlet almış ve ideolojik temelli çift kutupluluk uluslar arası sistemin temel özelliği

olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise bir yandan çift kutuplu sistem dağılırken, diğer yandan uluslar arası sistemin temelini oluşturan prensip ve yapılarda ciddi bunalımlar ortaya çıkmış, ulus-devlet olgusu bir çok sarsıntı geçirmeye başlamıştır. Bu üç ana dönüşümü ortaya çıkaran savaşlar ve siyasi gelişmeler Avrupa'da cereyan ederken bu dönüşümün en geniş çaplı sonuçları Ortadoğu'yu etkilemiştir. I. Dünya Savaşı neticesinde bölgede gerçekleşen sömürgeci bölüşüm ile Müslüman toplulukları arasındaki çatışma unsurları tahrik edilerek bölgenin ekonomik kaynakları sömürgeci güçlerin operasyonlarına uygun hale getirilmiştir (Davutoğlu, 2002, S.129).

İsrail'in kurulması bir taraftan bölgedeki sömürge yapıları üzerinde doğan Arap ulus-devletlerin uzlaşmazlıklarından kaynaklanan meselelerini ortak düşman karşısında dondurmaya sevk ederken, diğer taraftan küresel ölçekli Soğuk Savaş kutuplaşmasının bölgedeki devrimci-radikal-totaliter Arap devletleri ile geleneksel-ılımlı Arap sultanlıkları arasındaki rejim farklılaşmasının küresel ve bölgesel ittifaklara yansıyan bir kutuplaşmaya dönüşmesine sebep olmuştur. Nasır ve Ba'as hareketlerinin estirdiği rüzgar Arap milliyetçiliğinin Anti-Batı ve Anti-İsrail psikolojileri ile de desteklenecek şekilde sosyalizmle buluştuğu bir eksen oluşturmuştur (Davutoğlu, 2002, S.129).

Soğuk Savaşın Eski Düzeni Doğu Avrupa'da çözülürken Yeni Dünya Düzeni'nin meşruiyet temelleri Ortadoğu'da atılmaya çalışılmıştır. Yeni Dünya Düzeni'nin dayandığı kabul edilen demokrasi ve insan hakları gibi kavramların Ortadoğu'da yol açabileceği dalgalanmalar, sistem güçlerini, bölgedeki düzenin çok da fazla değiştirilmeden yeni küresel sisteme entegre edilmesi tercihinine yönelmiştir. Saddam'ın saldırgan politikası hem küresel ölçekli Yeni Dünya Düzeni'nin meşruiyet zemini bulmasını, hem de cari bölgesel dengelerin değiştirilmeden sürdürülmesini kolaylaştıran bir etki yapmıştır. Küresel ve bölgesel aktörlerin Ortadoğu'ya bakışındaki değişimin ana unsurlarını ortaya koymak Ortadoğu'daki bu yapılanmanın ipuçlarını da görmemizi sağlayacaktır (Davutoğlu, 2002, S.129).

10.1.2. Amerikan Stratejisinin Temel Parametreleri ve Ortadoğu

ABD'nin önemli bir uluslararası güç olarak dünya politikasına girdiği dönemden bu yana sürekliliğini muhafaza eden temel stratejik ilkeler bu süper gücün küresel ve bölgesel önceliklerini de ortaya koymaktadır: (Davutoğlu, 2002, s.25)

- Savaşların Amerika kıtasının uzağında tutulması ve zorunlu olduğu hallerde mümkün olan en uzak hatta kabullenilmesi,¹
- Afroavrasya politikasında etkin olacak stratejik ve diplomatik araçların oluşturulması,
- Amerika kıtası dışındaki güç dengelerine ve stratejik risk unsurlarına müdahil olabilecek bir deniz gücünün sürekli devrede tutulması.

İlk basit formülasyonlarını deniz jeopolitiğinin öncü ismi Amiral Mahan'ın 20. yy'ın başında ABD Başkanı Roosevelt'e yaptığı tavsiyelerde bulan bu yaklaşım (Davutoğlu, 2002, s.25), ABD'nin dünya politikasındaki ağırlığının artması ile birlikte yaşanan tecrübelerle daha da sofistike bir hal almıştır. II. Dünya Savaşından sonra jeopolitikçi Spykman'ın Rimland teorisi ile jeopolitik açıdan daha da kendini belli eden, BM gibi uluslararası örgütlerin devreye girmesiyle küresel bir nitelik arz eden, yeni savaş teknolojisi ve füzeler ile daha karmaşık bir askeri boyut kazanan ve ABD'nin İngiltere'den küresel deniz gücünün mirasını devralmasıyla bölgesel stratejik kademelere indirgenen bu stratejik pozisyonun en kırılgan ve belirleyici halkası Ortadoğu olmuştur. Ortadoğu'da kontrolü kaybetmek hem jeopolitik hem de

¹ Amerika konvansiyonel olarak işgal edilebilir bir ülke değildir. Herhangi bir ülke gidip de Amerika'yı işgal edemez. Kıta ülkesidir, mümkün değildir. Bu bir avantajdır ama dezavantajı da şudur; eğer siz dünyada egemen olmak istiyorsanız ama dünyanın Afro-Avrasya ana kıtasının çok uzağdaysanız, öyle araçlar bulmalısınız ki, sürekli orası üzerinde bir şekilde egemenlik sahibi olmalısınız. Bu ihtiyacı en iyi şekilde modern Amerikan stratejisinin en önemli isimlerinden olan Amiral Mahan 1904 yılında Birinci Roosevelt'e sunduğu öneride tanımladı ve Amerika için beş temel ilke belirledi: Bir Panama Kanalını açacaksınız dedi. Birkaç yıl sonra açtılar. Panama öyle önemli bir konumda ki, Amerika'nın Atlantik ve Pasifik kıyılarını tutuyor, iki; Karayipler'i kontrol edeceksiniz, dedi. ABD o günden bugüne Karayipler bölgesini denetimi altında tutmaya özel bir önem verdi ve hatta bunun için III. Dünya Savaşını bile Küba'da göze aldı. Üçüncüsü; Hawaii Adası'nı işgal edeceksiniz, dedi. O da yapıldı. Böylece Pasifik'e uzanıldı. Bunlar yapıldı ama diğer iki tanesi çok önemli. Bir; savaşı sürekli Amerika kıtasının uzağında tutacaksınız. Önemli bir ilkedir bu. Savaş Amerika'ya yaklaştırmayacaksınız. O dönemden bu yana ilk defa okyanuslarla doğal olarak kendini güvende hissedilen Amerika 11 Eylül'de savaşı içinde hissetti. Amerikan iç Savaşından beri Amerika kıtası içinde en çok ölüm olan olay bu. İkincisi de Avrupa da, Avrasya'da tutunmak için büyük donanmalarla ve askeri güçle açık okyanusları kontrol altında tutacaksınız. Bu iki prensip bugün uygulanıyor. Amerika egemen olacak, o zaman da bütün dünyayla ilgilenmek zorunda kalacak.

ekonomi-politik açıdan küresel dengenin karşı kutup lehine değişmesi anlamına gelecekti. İki süper gücün bu dönemdeki en çetin ve en sürekli yüzleşmelerinin bu bölgede cereyan etmiş olması bu açıdan dikkat çekicidir¹ (İlhan, 1989, s.82).

ABD, ellili ve altmışlı yıllarda Arap milliyetçiliği ile sosyalizmi sentezleyen Nasırcı ve Baasçı ekollerin yayılmasını, hem Sovyet bölgesel etkinliğinin bir uzantısı olması, hem de özellikle İsrail'in güvenliğini tehdit edebilecek bölge-içi güç oluşumu ihtimali açısından engellemeye çalıştı. Süveyş ve Suriye bunalımlarına yönelik tavır ile CENTO'nun teşkili bu doğrultuda karşı denge oluşturmaya yönelik adımlardı. Ortadoğu'nun güneyinde Mısır merkezli Arap milliyetçiliğine karşı Ortadoğu'nun kuzeyinde Türkiye-İran-Pakistan eksenine dayalı CENTO yapılanması küresel rekabetin odağı olan SSCB ile bölgesel karşı cepheyi oluşturan Nasırcı güçler arasında bir direnç bloğu oluşturma hedefine yönelikti.

Spykman potansiyel gücü yüksek olan bu kuşakta oluşacak bağımsız kuşağa hakim bir güç biriminin aynı zamanda hem bir kara devleti olan Sovyetler Birliği'ni hem de bir deniz devleti olan ABD'yi kuşatma imkanına sahip olması bakımından her iki taraf içinde büyük bir tehdit oluşturacağını söylemiştir. Benzer jeostratejik görüşler Brzezinski tarafından, 1980'lere doğru Carter Doktrini şeklinde formüle edilmiştir (Deniz Kuvvetleri Stratejisi Yöntem ve Araçları Panel Bildirileri, 2003, s.75).

Soğuk Savaşın sonuna yaklaşıldığı seksenli yıllarda Ortadoğu'da yaşanan değişim bu diplomatik esneklik alanının izlerini taşımaktadır. Seksenli yıllara girerken ABD'nin Ortadoğu politikasını derinden etkileyen iki önemli olay Camp David ve İran Devrimi'dir. Camp David Anlaşması ile İsrail ilk defa merkezi bir Arap gücü olan Mısır ile masaya otururken aslında Mısır'ın ABD'nin Ortadoğu güçler dengesindeki en önemli müttefiklerinden biri olma konumu pekişiyordu.

1 Asrın başında "Mackinder" (1861-1947) tarafından geliştirilen kara jeopolitiği, II nci dünya savaşı yıllarında "Haushofer" (1869-1946) tarafından Alman, Spykman tarafından da Amerikan jeostratejisine uygulanmıştır. Mackinder'i tezinde kalpgaha gereğinden fazla önem verdiği gerekçesi ile eleştiren Spykman, gerçek potansiyel hakimiyet gücünün Batı Avrupa, Türkiye, Irak, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore, Doğu Sibirya'dan oluşan kenar kuşak hattında (Rimland) olduğunu iddia ederek, bu hatta hakim olan gücün dünyaya hakim olacağı tezini geliştirmiştir. Bu tezden hareketle Amerikan yönetimine, bu kuşağa başka bir gücün hakim olmasını engelleyecek bir politika izlemesini tavsiye eden Spykman, II nci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar etkisini sürdüren merkez kara kütesini paktlar (NATO, CENTO, SEATO, Anzuş Paktı) yoluyla kuşatma politikasına dayalı Amerikan jeostratejisinin fikir babası sayılabilir.

Camp David ile Mısır sistematik güçlerin merkezine çekilirken Şah'ın devrilmesi ve Devrim ile İran karşı kutba geçiyordu.

Daha sonra yaşanan İran-Irak Savaşı ve Lübnan bunalımları ABD açısından bu yeni dengenin izlerini taşıyordu. Camp David sonrasında oluşan Red Cephesi ABD'nin Ortadoğu politikasındaki manevra alanını daraltırken İran karşısında oluşan Mısır-Irak eksenli Arap Bloğu Devrimin ABD yanlısı Arap ülkelerine taşınmasını engelleyen diplomatik ve psikolojik bir duvar oluşturmaktaydı. Bu perspektiften ele alındığında, gerek İran-Irak Savaşı gerekse Lübnan bunalımı ABD'nin bölge-içi manevra alanı açısından işlevsel bir öneme sahipti. Nitekim İran-Irak Savaşı ile İran bloke edilirken, Lübnan İç Savaşının getirdiği konjonktür FKÖ'nün Lübnan'dan, dolayısıyla da İsrail'in güvenliğini ve ABD çıkarlarını tehdit edebilecek merkezi Arap ekseninden kopuşuna yol açmıştır.

Gerek küresel gerekse bölgesel dengelerin yeniden kurulma süreci içine girdiği ve bu süreçte ABD'nin rolünün öne çıktığı tarihi bir dönemeç noktasında yaşanan Körfez Savaşı, başta ABD olmak üzere bütün küresel ve bölgesel güçlerin bölge ile ilgili stratejik pozisyonlarını yeniden gözden geçirmelerine yol açtı. Bu anlamda 1. Körfez Savaşı sadece BM üyesi bir ülkenin başka bir ülkeyi istila etmesi ile ilgili iki taraflı bir ihtilafın çözülmesi ve saldırganın bertaraf edilmesi ile sınırlı kalmamıştır. ABD, Saddam'ın saldırgan politikasının yol açtığı konjonktürü, uluslar arası medyayı da son derece etkin kullanan başarılı taktik bir planlama ve uygulama ile, daha büyük ölçekli stratejik hedefler için kullanmıştır. ABD 1. Körfez Savaşı ile sadece Saddam'a değil, uluslar arası ekonomi-politik rekabet gücü kazanan Almanya ve Japonya gibi küresel aktörlere ve Soğuk Savaşın bitmesi ile birlikte ortaya çıkan dinamik konjonktürü kullanarak güç denklemindeki ağırlığını artırmak isteyen bölgesel güçlere de mesaj vermiştir (Davutoğlu, 2002, S.29).

1. Körfez Savaşı bu çabada önemli bir rol oynamıştır. ABD 1. Körfez Savaşı sürecinde ve sonucunda küresel dengelerle ilgili şu ciddi mesajları vermiştir:

Uluslar arası düzen ABD'nin hukuki ve reel-politik patronluğunda yeniden yapılanmalıdır.

Bu düzenleyici fonksiyonun gerektirdiği maliyetler bu düzenin oluşturduğu güvenlik ile ekonomi-politik güç elde eden aktörlerce paylaşılmalıdır.

Uluslar arası ekonomi-politik yapılanmanın stratejik doğal kaynaklarını barındıran Ortadoğu ABD'nin tekelci güvenlik şemsiyesi altındadır.-ki bu mesaj temelde 1. Körfez Savaşı öncesinde Irak ve İran gibi ABD karşıtlığı ile bilinen bölgesel güçlerle yoğun ilişki geliştiren ve silah teknolojisi aktaran Avrupalı güçleredir.

Yeni düzenin gerektirdiği uluslar arası örgütlerin meşruiyet sağlayıcı rolü ABD'nin siyasi iradesine bağlıdır-ki BM kararlarının son on yıl içindeki seyri bu mesajı pekiştirmiştir (Davutoğlu, 2002, S.31).

1. Körfez Savaşının getirdiği olağanüstü konjonktür bürokratik ve geleneksel diktatörlüklerin yapısını korurken, bu yapıların uluslar arası tercihlerinde değişiklikler meydana getirmiştir. 1. Körfez Savaşı ile başlayan doksanlı yıllar Irak'ın sistem dışına itilmesi ile FKÖ'nün sistem içine çekilmesi sürecinin birlikte işlediği yeni bir denge ortaya çıkarmıştır. Körfez Savaşında bir iki istisna dışında bütün bölge ülkelerini Irak'a karşı harekete geçirmeyi başaran ABD, SSCB'nin çöküşünün askeri zaferini Körfez'de yaşamıştır.

Uluslar arası meşruiyetini 1991 yılındaki BM Güvenlik Konseyi'nin Irak'ın tüm kitle imha silahlarını yok etmesini öngören 687 sayılı ateşkes kararından alan "kontrollü gerginlik" politikası ABD'ye Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan belirsizlik döneminde bölgedeki fiili etkinliğini sürekli olarak hissettiren önemli bir manevra alanı sağlamıştır. O dönemden Irak'ın işgali ile son bulan 2. Körfez Savaşı'na kadar, belirli aralıklarla yaşanan gerginlikler stratejik bir hedeften çok taktik manevra alanları ile sınırlı kalmıştır.

10.1.3. Avrupa Güçleri ve Ortadoğu

Soğuk Savaş sonrası dönemde tek süper güç olarak uluslar arası düzenin garantörlüğünü üstlenmesine ve bu konumunu Ortadoğu ile ilgili küresel ve bölgesel dengelere çok etkin bir şekilde yansıtması rağmen, ABD'nin doksanlı yıllar süresince Ortadoğu'da mutlak bir manevra alanı kazanabildiğini iddia etmek güçtür. Bunda Soğuk Savaş süresince Batı Bloğu içinde ABD ile uyumlu politikalar geliştirme zorunluluğu hisseden Avrupalı güçlerin daha özerk politika arayışlarına yönelmesi yanında, Çin ve Rusya gibi Ortadoğu politikalarını küresel etkinliğin önemli bir göstergesi olarak gören Asyalı güçlerin de rolü de vardır (Bronson, 2003, s.272).

II. Dünya Savaşı'ndan Ortadoğu'da anti-sömürgeci ulus-devlet yapılarının oluştuğu sömürge devrimlerinin tamamlanmasına kadar olan süreçte Ortadoğu'da sömürgeci bir geçmişe sahip olan İngiltere ve Fransa birbirlerine daha yakın bir tavır sergilerken, halkların kendi kaderlerini tayin ilkesini daha I. Dünya Savaşında vaz etmiş olan ABD, blok çıkarları ile bu temel ilke arasında ciddi bir gerilim yaşamıştır. İngiltere ve Fransa'nın ortak sömürgeci geçmişi bu ülkeleri Ortadoğu'ya dönük sertlik politikalarına sevk ederken, sömürgeci uluslararası yapının dağılarak bu yapının ulus-devletlere dayalı BM sisteminde ikame edilmesini Pax-Americana'nın önemli bir ön şartı olarak gören ABD, Sovyet karşıtı küresel blok çıkarları ile blok-içi bölgesel çıkar farklılaşması arasında kalmıştır.

İngiltere sömürge imparatorluğunun dağılma süreci içinde Avrasya kenar kuşak hattından ve bu hat üzerindeki üslerinden çekilmek zorunda kaldıkça doğan boşluğu kaçınılmaz bir şekilde ABD doldurmaya başlamıştır. Cari uluslar arası konjonktür ve Sovyet tehdidi İngilizleri daha önce I. ve II. Dünya Savaşlarında Almanlara karşı koruduğu sömürge hatlarını kendi iradesiyle ABD'ye terk etme zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmıştır (Sanger and Schmitt, 2002, s.13).

Ancak bu durum Soğuk Savaşın ilk dönemindeki bu ilginç çelişkiyi de beraberinde getirmiştir. İngiltere bu zorunluluğun yol açtığı stratejik büzülmeyi daha sonraki dönemde Kıta Avrupası güçleri ile ABD arasında bir tür dengeleyici fonksiyon ile aşmaya çalışmıştır. ABD de İngiltere'yi sürekli ittifak çizgisi içinde tutarak onların Ortadoğu'daki sömürge tecrübelerini ve birikimlerini kullanma imkanı yanında Avrupa-içi dengeleri maniple etme şansı bulmuştur.

Sömürge devrimlerinin tamamlanması ve İngiltere ile Fransa gibi Avrupalı güçlerin kendi kıtalarına çekilmesinden sonra başlayan ikinci dönemde ise ABD, özellikle Arap-İsrail gerginliğinin tırmandığı dönemlerde çok daha sertlik yanlısı bir tavır geliştirirken, Avrupa ülkeleri Ortadoğu'da Arap toplumların hissiyatını gözetir bir tavra yönelmişlerdir. Petrol krizi ile ivme kazanan bu süreçte Avrupa ülkeleri bir yandan eski sömürgeleriyle olan ilişkilerini yeniden tanımlama çabası içine girerken, diğer yandan ABD egemenliğini esneten bir Ortadoğu politikası benimsemeye başlamışlardır. De Gaulle sonrası Fransa bu konuda başı çekmiştir.

II. Dünya Savaşının müsebbibi olarak savaş sonrasında bir içe kapanma dönemi yaşayan Almanya ise yetmişli yıllarda başlattığı Ostpolitik ile paralel bir açılma politikası benimsemiştir. Bu politikanın Ortadoğu'ya dönük sonuçları da

zamanla kendini göstermiştir. Özellikle ekonomik ilişkilerde yoğunlaşan ve Almanya'nın sömürge geçmişi olmamasından da beslenen bu açılım, zamanla AB politikalarını da etkileyecek düzeye ulaşmıştır. Bunun neticesindedir ki. seksenli yıllarda ABD ile çelişkili politikalar yürüten Ortadoğu ülkelerinin Avrupa ile olan ilişkilerinde ciddi bir yoğunlaşma gözlenmiştir (Çakır, 2004, s.16).

ABD ile Avrupalı ülkeler arasındaki bölgesel politika farklılaşmasında gözlenen bu temayül 1. Körfez Savaşı öncesindeki Almanya-İran, Fransa-İran, Almanya-Irak, Fransa-Irak ve Fransa-Suriye ilişkileri ile bariz bir şekil almıştır. Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiği 1990 Ağustosundan müttefik müdahalesinin başladığı 1991 başlarına kadar süren diplomatik süreçte de bu ilişkilerin izleri kendini göstermiştir. Bu süreçte İngiltere ABD'ye yakın bir pozisyon belirlerken, Fransa son ana kadar Irak ile teması sürdürerek arabulucu konumunda kalmayı tercih etmiş, savaş kaçınılmaz bir hale gelince de galipler safında yer alabilmek için saldırılarda önemli bir rol üstlenmiştir. Almanya ise savaş süresince müttefik safında görünmekle birlikte, II. Dünya Savaşı sonrasında kendisine konan yasakları gerekçe göstererek müdahaleden uzak durmuştur (Giddens, 1998, s.54).

Irak'ın işgali ile son bulan 2. Körfez Savaşı öncesi, ABD'nin Avrupalı müttefiklerini, hareket için ikna etmesi, 11 Eylül'ün akabinde, 5. maddeyi devreye sokması kadar kolay olmamış ve bu durum Trans-Atlantik ittifakında asrın çatlağı olarak değerlendirilmiştir (Bronson, 2003, s.273).

10.1.4. Rusya'nın Ortadoğu Politikası

Çarlık Rusya'sının Ortodoks unsurları kullanarak güneye yayılma stratejisi SSCB döneminde yeni araçlarla sürdürülmüştür. SSCB'nin Afganistan işgalinin tırmandırdığı Anti-Sovyet tepki, Ortadoğu'da ki Müslüman kitlelerin SSCB'den kopuşunun son ve en önemli halkasını oluşturmuştur. SSCB'nin dağılmasından sonra defansif bir tavırla Doğu Avrupa, Kafkaslar ve Orta Asya hattında egemenlik koruma telaşı içine giren Rusya'nın Ortadoğu üzerindeki etkinliği önemli bir zaaf göstermiştir. Irak'a yönelik ABD müdahalelerinin tırmanış gösterdiği dönemlerde BM düzeyinde görülen Rus diplomatik etkinliği dışında Rusya aktif diplomasi anlamında Ortadoğu'da önemli mevziler kaybetmiş bulunmaktadır. Yine de başta Ortadoğu'daki bazı milliyetçi-sosyalist rejimler, Anti-Batı tepkiler gerektiği dönemlerde Rusya'yı bir dayanak noktası olarak görmeye devam etmektedir. Bütün

bu etkinlik kaybına rağmen Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'ndeki statüsü ve Avrasya dengeleri içindeki önemli konumu bu ülkeyi her an Ortadoğu parametreleri içinde etkin kılacak araçlar sağlamaktadır (Zvyagelskaya, 2003, s.183).

10.1.5. Çin'in Ortadoğu Politikası

Avrasya dengelerinin yükselen gücü Çin ise Ortadoğu'ya dönük politikasında Soğuk Savaş döneminde Tarafsızlar Bloğu çerçevesinde geliştirdiği çizgiyi yeni unsurlarla takviye ederek sürdürmektedir. Tarafsızlar Bloğu oluşumunu küresel etkinlikte önemli bir unsur olarak kullanan ve yetmişli yıllarda üç kutupluluk (tripolarity) kavramının doğuşuna yol açacak şekilde değerlendiren Çin, ABD ve Sovyet etkisine karşı daha otonom bir Ortadoğu politikası geliştirme çabasındaydı. O dönemde Tarafsızlar Bloğu'nun önemli liderlerinin de Ortadoğu'da bulunması, Çin'in bu politikasını destekleyici bir rol oynamıştır (Rice, 2000, s.45).

Soğuk Savaş sonrası dönemde Ortadoğu'daki Batı etkinliğine karşı en ciddi tepkiler de Çin'den gelmiştir. Hemen hemen her Amerikan müdahalesi BM'de doğrudan ya da dolaylı bir Çin tepkisi ile karşılaşmıştır. Ortadoğu politikasındaki etkinliğin sağladığı küresel prestiji çok iyi bilen Çin'in önümüzdeki dönemde bu bölgede süreklilik arz eden politikasını daha da güçlendirmesi beklenebilir. Bu çerçevede ABD-İsrail eksenine karşı SSCB'nin doğurduğu boşluk, pragmatik alanda Avrupa tarafından, daha ideolojik alanda da Çin tarafından doldurulabilir (Rice, 2000, s.46).

10.1.6. Japonya'nın Ortadoğu Politikası

Coğrafi konum olarak Asya'da bulunmakla birlikte ekonomi-politik sınıflama açısından G-8 kavramıyla Batı Bloğu içinde değerlendirilen Japonya, Ortadoğu'nun enerji kaynaklarına en çok bağımlı ülkelerin başında gelmektedir. Japonya'nın Ortadoğu'ya dönük bu hayati ilgisi bu ülkeyi de Ortadoğu politikasının önemli aktörlerinden birisi haline getirmektedir. Japonya'nın bu yönünü çok iyi değerlendiren ABD Ortadoğu'ya dönük operasyonlarda Japonya'nın finans gücünü kullanma temayülü içinde olagelmıştır (Bronson, 2003, s.274).

10.2. ABD ve 21. Yüzyıl

ABD Genel Kurmay Başkanlığı'na yakınlığı ile bilinen Joint Forces Quarterly dergisinin 1995 Sonbahar sayısında çıkan bir makale ile 'The Greater Middle East-

Büyük Ortadoğu' kavramı tartışılmaya başlanmış, Ortadoğu'yu Doğu Akdeniz (Levant) ve Basra Körfezi ile sınırlandırılmış olarak gören Soğuk savaş perspektifinin artık değiştiği, daha büyük Ortadoğu'nun kuzeyde Türkiye ve güneyde Afrika Boynuzu, batıda Fas doğuda Pakistan ile çevrilmiş olarak sıkıştırıldığı ifade edilmektedir (Binnendijk, 1995, s.23). 1998 yılında ABD Başkanı Clinton döneminde "21. yüzyılı şekillendirme düşüncesi" adında yeni bir stratejik yaklaşım geliştirilmiştir. Bu stratejik yaklaşım, dünyayı ABD ulusal çıkarları doğrultusunda şekillendirmeyi amaçlamaktadır. 11 Eylül 2001 saldırısı sonrasında Afganistan müdahalesi ve 2003'te Irak'ın işgali bu stratejinin ilk adımıdır.

"21. yüzyılı şekillendirme düşüncesi", ABD halkının temel yaşam kaygılarının yok edilmesi ve sahip olunan refah düzeyinin sürdürülmesi yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşımla Ortadoğu, Orta Asya ve Hazar Bölgesi ABD'nin yaşam sahası olarak görülmektedir. ABD anılan bölgelerde kalıcı bir egemenlik tesis etmeyi, kendi varlığını sürdürmekle eş değer olarak görmektedir.

Bu stratejiyle ABD'nin yaşam sahası ABD dışına taşırılmıştır; çünkü Başkan Bush'a göre okyanuslar ABD'yi savunmaya yetmemektedir.¹ "Büyük Ortadoğu Projesi" de ABD'nin bu stratejik temel yaklaşımı içerisinde yer almaktadır.

ABD, soğuk savaş döneminin sona ermesinden ve bu dönemde kazandığı 'Hiper Güç' niteliklerinden yararlanarak, -Bush'un ifadesi ile- 'XXI.yy, Amerikan yüzyılı olacaktır. Tarihin geri kalanı bizim tarafımızdan yazılacaktır' ana fikrinden hareketle 'ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni ve onun uygulayıcısı olarak Bush Doktrini'ni² (Efrat, 2002, s.19) oluşturdu. Bu doktrin 4 temel hedefe yönelikti:

1 12 Eylül sabahı kalkan Amerikalılar, Almanlar, Ruslar "Bunu kim yaptı?" sorusundan daha çok "Bu yeni konjonktür ne anlama geliyor?" sorusuyla ilgilendiler. Bu arayışın götürdüğü yer, Batı'nın dışında olacaktı ve üç nükleer güce, Hindistan/Pakistan/Çin'e doğru olacaktı. Afganistan bu üçüne de komşu. Rusya'ya da komşu ama o, zaman zaman sistem içine dahil edilebilir, çünkü nükleer güçler konusunu ABD ile birlikte oturup müzakere ediyorlar. Afganistan'ı sürekli havadan kontrol ediyor olmak demek, oradaki dengelerle oynayabilmek, o dengelere müdahil olabilmek demek, doğrudan Çin'e, Hindistan'a, Pakistan'a müdahale etmek istemeyen bir güç için önemli bir avantaj sağlar. Ayrıca Mahan'dan beri okyanusların kıtaya tabii bir koruyuculuk yaptığına inanılmaktaydı. Pearl Harbour baskını da kıtaya binlerce mil uzaklıktaki Havai Adasına düzenlenmişti.

2 Bu doktrinin esas teorisyenleri Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice ve yardımcılarını Paul Wolfowitz ve Richard Perle. Bu kişilere göre, Reagan döneminde Cumhuriyetçi hükümet "Şer İmparatorluğunu" yıkarak, Amerika'nın dünyadaki tek güç olarak kalmasını sağladı. Baba Bush yeni durumu kendi lehine kullandı ve Irak'a karşı dünya çapında bir girişim başlattı. Ardından bir tökezleme geldi: Amerikalılar, bazı basit ekonomik detaylar yüzünden William Clinton'u seçtiler. Clinton, "ulusu" dünyanın hakimi olma yazgısına götürmesi yerine, "barışçıl kârlar" peşine düştü. Ancak sonunda Reagan – Bush – Ekibi tekrar geri döndü ve bu ekip, ABD'yi dünya hakimi yapacak. Bu yaklaşım "Rebuilding

- ABD askeri gücünü, nükleer silah kullanma ve rejim değiştirme dahil, ‘hedef ülkelerin, tehdit yeteneği kazanmadan vurulması’ esasına göre kullanılmak.
- Herhangi bir uluslararası anlaşma veya uluslararası örgütün Washington’un kararlarını sınırlamasının reddi.
- Herhangi bir stratejik rakibin (ekonomik veya askeri) ortaya çıkışını engellemek.
- ABD’nin siyasi çıkarları bağlamında, askeri ve siyasi gücünü, açık bir şekilde ortaya koymak ve kullanmak.

Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için, ABD, dünya ekonomisinin Ana girdisi/vazgeçilmezi olan Dünya Enerji Kaynakları ve onun ulaşım yollarına hakimiyete yöneldi. Bu yönelişte, iki temel faktör;

- ABD’nin enerji bağımlılığı, (ABD, dünya nüfusunun % 4.6 sına sahip olmasına karşılık, dünya enerjisinin % 24.5’ini kullanıyor.)
- Önümüzdeki on yıllarda kendisine ekonomik rakip olabilecek (AB, Çin, Japonya vs.) ülke ekonomilerinin ana girdisi olan enerjiyi kendi kontrolüne alarak onları dizginlemek olmuştur (De Santis, 1999, s.34).

America’s Defenses” başlıklı uzun bir belge ile vurgulanmakta. Belge, Amerikan Başkanlık Seçimlerinin öncesinde, kendilerini “The Project for the New American Century” olarak tanıtan muhafazakâr bir grup tarafından Eylül 2000’de yayınladı. Belgeyi kaleme alanlar genel olarak projenin, Cheney’in Baba Bush hükümeti döneminde Savunma Bakanı olarak hazırladığı Savunma Stratejisine dayandığını belirtiyorlar. 1992 yılının ilk aylarında konsipe edilen Defense Policy Guidance (DPG) adlı savunma yönetmeliği, Birleşik Devletlerin öncülük konumunu korumasını nasıl sağlayacağını açıklayan bir planı içermekteydi. “Rebuilding America’s Defenses”, George W. Bush’un dış politikasının temeli haline geldi. Belge, Birleşik Devletlerin askeri gücünün, tek süper güç olma konumunun tartışmasız hale gelebilmesi için genişletilmesi hedeflemekte. Bu amaç için Amerika’nın savunma giderlerini artırması, nükleer gücünü geliştirmesi ve atom silahı denemelerini tekrar başlatması gerektiği iddia edilmekte. Bu belgenin Bush Hükümeti üzerinde ne denli etkili olduğu, Amerika’nın Uluslararası Silah Kontrolleri Antlaşmasını bloke etmesiyle görüldü.”Rebuilding America’s Defenses” adlı belge, 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırılardan çok önce hazırlandı. Bu saldırıların, Amerika’nın küresel kontrolü elinde tutma istemini doğruladığını başka bir belge de göstermekte: 20 Eylül 2002 tarihinde Bush Hükümeti “The National Security Strategy of the United States” adlı belgeyi açıkladı. Artık “Bush Doktrini” olarak tanımlanan ve ulusal güvenlikle ilgili olan bu yeni belge şunlara vurgu yapmakta: “Ulusumuzun karşı karşıya kaldığı en önemli tehlike, radikalizm ile teknolojinin keşişme noktasıdır”. Amerika’nın harekete geçme kararlılığını göstermesi gerekmektedir. “Dolaysız hedefimiz, küresel çapta harekete geçebilen terörist örgütler ve her terörist veya terörizmi destekleyen ve kitlesel imha silahlarını ele geçirip, kullanmak isteyen ülkeler olacaktır. Birleşik Devletler hiç bıkmadan uluslararası birliğin desteğini istemesine rağmen, savunma hakkımızı gerektiğinde önleyici bir saldırı ile tek başımıza kullanmaktan da geri durmayacağız. Uluslararası hukuk yüzyıllardan beridir ulusların kendilerini tehlike arz eden güçlere karşı savunmak için illa saldırıya uğramaları beklemeden harekete geçmelerini bir hak olarak tanımaktadır”. Buradan çıkan sonuç da belli: Anlaşılan Amerikalılar, Sam Amcanın dünyanın Big Brother’i olmadan kendilerini güvende hissetmeyecekler.

ABD'nin, bunu sağlamak için denetimi altına alması gereken 'Coğrafya' şimdilerde 'Büyük Ortadoğu' olarak adlandırılıyor (Yavuz, Akşam Gazetesi, 22 Şubat 2004).

ABD bu günkü yeni stratejik yaklaşımıyla Ortadoğu'yu her alanda daha yoğun şekilde etki altında bulundurmayı amaçlamaktadır. Zaten Stratejik bir bakışla Ortadoğu'yu geçmişte "Merkezi Harekat Alanı" olarak tanımlamıştır. "CENTCOM" olarak adlandırdığı ve bölgedeki harekattan sorumlu olarak aynı isimde bir Komutanlık kurmuştur (The Greater Middle East , JFQ Forum, Sonbahar 1995).

10.3. Pentagon'un Yeni Haritası

SSCB'nin yıkılması ve Varşova Paktının dağılması ABD'ye tüm dünyada hareket serbestisi sağlamış; bunun yanında, kendine göre bir tehdit algılaması mantığı geliştirmiştir.

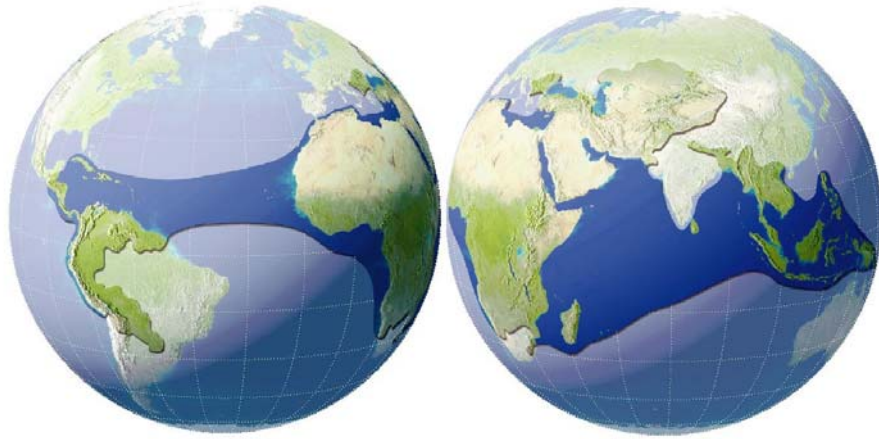
ABD Genelkurmay Başkanlığı yönlendirmesinde faaliyet gösteren Stratejik ve Uluslar Arası İlişkiler Merkezi (CSIS), dünyanın şekillendirilmesinde bir rehber olmak üzere ABD'nin ulusal çıkarları açısından tehlike ve tehdit oluşturabilecek devletleri belirlemiştir. Bunların içinde ilk grupta Ortadoğu devletleri bulunmaktadır.

Küreselleşmenin dinamiklerini yaşayan, network bağlantısı, finansal bağlantılar, özgür ve özgün medya faaliyetleri ve kolektif güvenliği sağlam olan ülkeler, dengeli ve etkin hükümetler, yükselen hayat standartlarının fazla olduğu bölgelerdir; bahse konu ülkeler/bölgeler "Core-Çekirdek" olarak adlandırılabilir. Ancak bunun aksine Küreselleşmenin dinamiklerinin yaşanmadığı bölgelerde ise, sorunlu rejimler, yaygınlaşan yoksulluk ve hatta hastalıklar, gergin ve tatminsiz kitleler, gelecek neslin global teröristlerine sebep olan kronik eğilimler ve çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Dünyanın bu kesimleri de "Non-integrating Gap" veya sadece "Boşluk" olarak adlandırılabilir (Barnett, 2003, s.52).

Küreselleşen bu boşluk -ozon deliği- 11 Eylül 2001 tarihine kadar görülmediği gibi fazla dikkati de çekmiyordu; ancak artık fark edilmemesi oldukça zor. Bu durumda küresel güvenlik algılaması ve hassasiyeti olan ABD Silahlı Kuvvetlerinin esas harekat alanı neresi ve müteakip harekat planlamaları için nereleri esas alınacak? Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra ortaya çıkan gelişmeler basit bir yanıt vermekte: 'The Gap-Boşluk' (Barnett, 2003, s.73).

Afganistan'ı ve 2. Körfez Savaşı ile Irak'ın işgalinin ana maksadı, uzun dönemde ABD'nin tüm 'Boşluk'la stratejik bir tehdit olarak ilgilenmek zorunda kalma olasılığıdır. Çekirdek ile Boşluk arasındaki algılama devamlı surette kayıyor. Aradaki açıdan ziyade değişimin hızı ve istikameti daha kritiktir.

Sonuç olarak dünyanın hangi tarafı küreselleşmenin dinamikleri açısından doğru olarak ilerliyor? 6 milyarlık dünya nüfusunun 4 milyarını oluşturan Kuzey Amerika, Güney Amerika'nın büyük kısmı, Avrupa Birliği, Putin'in Rusya'sı, Japonya ve Asya'nın gelişen ekonomileri (Çin ve Hindistan dikkate değer), Avustralya-Yeni Zelanda ve Güney Afrika. (Barnett, 2003, s.174)

Şekil 10.1. Gap (Boşluk)

Bağlantısızlık (Disconnectedness) tehlike demektir. A.B.D'nin dikkatini gerektiren problem sahaları, yazarın analizinde 'BOŞLUK-GAP' olarak isimlendirilmiş. Boşluğu küçültmek, ancak terör şebekelerinin Boşluğun kanlı sınırlarında bulunan 'DİKİŞ-SEAM Devletler' aracılığıyla merkeze ulaşmalarını engellemekle mümkündür. Terörizme karşı başlatılan savaşta, A.B.D 'DİKİŞ-SEAM Devletler' ile işbirliğine özel önem vermektedir. Klasik 'DİKİŞ-SEAM Devletler' Meksika, Brezilya, Güney Afrika, Fas, Cezayir, Yunanistan, Türkiye, Pakistan, Tayland, Malezya, Filipinler, Endonezya'dır.

10.4. ABD ve BOP

İlk kez 2003'de ABD NATO Daimi Temsilcisi R. Nicholas Burns tarafından Prag'da, (Burns, 2003, s.103) ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı Marc Grosman, ABD Başkanı Ulusal Güvenlik Danışmanı Condolezzo Rice tarafından değişik fakat

hemen hemen yakın zamanlarda ve benzer ifadelerle, yine muhtelif konuşmalarında Başkan Bush tarafından, önemli açılışlar, Ulusa Seslenişler ve Kongre konuşmalarında ifade edilen, ancak özellikle 2004 Kasım ayında yapılacak Başkanlık seçimlerinin hazırlıklarının başladığı günlerde dile getirilmeye başlanan, daha sonra 2004 başlangıcında Davos'ta, ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney tarafından dile getirilen Büyük Ortadoğu Projesinin başlıklarını şunlar olduğu anlaşılmaktadır (Ulagay, 2004,"s.8).

- Bölgede istikrarı sağlamak,
- Filistin –İsrail anlaşmazlığını iki devletli olarak çözmek,
- Teröre destek veren ülkelerle savaşmak,
- Ortadoğu ülkelerindeki siyasal ve ekonomik faaliyetlere destek sağlamak.
- ABD Başkanı Ulusal Güvenlik Danışmanı Condolezzo Rice, bu projeyi dünya kamu oyuna, "Fas'tan Çin sınırına kadar 22 ülkenin siyasi ve ekonomik coğrafyasının değiştirilmesi" olarak tanıtmıştır (Rice, 2004).

Kesin sınırları tartışmalı olan bölgede 650 milyon insan yaşamakta, bölge 12 milyon km²'lik bir alanı kapsamaktadır. Projeye dahil olan ülkeler başlıca beş gruptan oluşmaktadır: (Çelik, 2004, s.13)

- Kuzey Afrika Grubu : Fas, Cezayir, Tunus, Mısır, Libya (Projede varlığı henüz teyit edilmemiştir)
- Akdeniz Ülkeleri: Türkiye, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail, Filistin,
- Kafkas Ülkeleri : Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan
- Körfez Ülkeleri : Suudi Arabistan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt, Umman, Yemen,
- Asya Ülkeleri:İran, Irak, Afganistan, Pakistan, Bangladeş (Projede varlığı henüz teyit edilmemiştir.)

Bölgenin sergilediği genel geri kalmışlık; yoksulluk, eğitim yetersizliği, hızlı nüfus artışı, göç, antidemokratik yönetimler, teröre kaynaklık etme, anlaşmazlık ve çatışmalardır.

ABD Başkanı Ulusal Güvenlik Danışmanı Condolezzo Rice aynı konuşmasında, “Ortadoğu çok büyük potansiyelin bulunduğu bir bölgedir. Dünyanın en büyük üç dininin doğduğu yer olup, kutsal yerlerine ev sahipliği yapmaktadır. Öğretinin, toleransın ve gelişmenin tarihi merkezidir. Daha iyi ekonomik ve politik ortam ve daha modern bir eğitim sağlandığı zaman zamanımızın gelişimine katkı sağlayabilecek yetenekli ve yaratıcı insanlarla dolu bir bölgedir. Fakat bugün Ortadoğu’da yaşayan halk ortalama olarak, toplamda halen İspanya’nın sahip olduğu kişi başına düşen milli gelirin daha da altında bir gelire sahiptir. Önde gelen etkin Arap entelektüellerin deyimi ile politik ve ekonomik özgürlüklerin kısıtlı oluşunun sıkıntısını yaşayan bir bölgedir. Ve ümitsizliğin arttığı, gençliği, üniversite eğitimi, kariyer yapma yerine, intihar saldırısı düzenleyerek kendi canı ile birlikte mümkün olduğu kadar çok canı almayı güden ideolojilerin gelişmesi için çok elverişli bir toprak sağladığı bir bölgedir. Tüm bu bileşenler Amerikan güvenliğine doğrudan tehdit oluşturan istikrarsızlık için bir reçete niteliği taşımaktadır.” demiştir.¹

Gerçekleştirileceği ifade edilen tüm hususlar Ortadoğu halklarının yararına imiş gibi gösterilmekte ise de, temel yaklaşım ABD çıkarlarının korunması ve ABD ulusunun refahını sağlayacak kaynakların kontrol altında bulundurulmasıdır. Bu amaçla yeni bir ulusal güvenlik stratejisi geliştirilmiştir.

ABD’nin yeni ulusal güvenlik stratejisi; (Çağaptay, 2004, s.5)

- Hedef ülkelerin tehdit yeteneği kazanmadan vurulması, (BM Anlaşması 51. md.’si kapsamında Meşru Müdafaa olarak değerlendirilen faaliyetler.)
- Hiçbir uluslararası kuruluşun veya antlaşmanın ABD çıkarları ve ABD uygulamaları açısından engel teşkil etmemesi,
- Dünya egemenliğinde ABD’ye rakip olabilecek bir egemen gücün doğmaması,
- ABD çıkarlarının elde edilmesi için gerektiğinde askeri güç kullanılmasını içermektedir.

1 ABD’nin ‘Büyük Ortadoğu Projesi’ insana ‘Kolonyal Britanya’nın ‘yabani dünyayı uygarlaştırma projesini’ andırıyor. İngilizler, bu projenin en edebi tasvirlerini sunan yazar Rudyard Kipling’in kitabında ‘Beyaz Adamın Yüğü’ (White Man’s Burden) tanımladıkları düşünceyle, Avrupa’dan Uzakdoğu’ya uzanan global coğrafyada yüzyıllar boyunca birçok milleti sömürdüler. Gariptir ki, bu düşünceyi 21 yy’da siyahi bir bayan olan Ulusal Güvenlik Danışmanı dünyaya ilan ediyor. Benzer bir diğer eser için bkz. yine ünlü bir İngiliz yazar olan E.M. Forster’a ait roman ‘Hindistan’a Geçit’.

Bununla beraber ABD Kongresi tarafından 2003 yılında bir kısım Cumhuriyetçi senatör tarafından hazırlanan ve yıl sonunda komitelere sevk edilen ‘Ortadoğu (Büyük Ortadoğu ülkeleri) Ticaret ve Yükümlülük Yasası 2003’ yasa tasarısı, “Büyük Ortadoğu”da ABD’yle ayrıcalıklı ticarete aday ülkeler ile şartları belirleyip takdiri Başkan’a bırakıyordu. Genel amacı, “Büyük Ortadoğu”da ticareti ve demokrasiyi geliştirmektir ki, Başkan’ın takdirini kazanıp “yararlanan ülke” statüsüne kazanmak için gereken şartlar şöyleydi: (Cemal, 2004, s.4)

- Özel mülkiyet haklarını, yasal ticareti kollayan, fiyat kontrolleri, sübvansiyonlar, kamu mülkiyeti gibi ekonomiye devlet müdahalesini asgariye indiren bir piyasa ekonomisi;
- Hukuk devleti;
- Siyasi çoğulculuk;
- ABD’ye ticaret ve yatırım engellerini kaldırmak, yatırımlara uygun ortam hazırlamak, fikri mülkiyeti korumak, ikili ticaret ve yatırım sorunlarını çözmek;
- Yoksulluğu azaltmak, yolsuzlukla mücadele, uluslararası işçi haklarının kabulü, örgütlenme ve toplu sözleşme özgürlüğü, zoraki çalışmanın kaldırılması, çevrenin korunması.

Bahse konu tasarı da ayrıca özel şartlar da vardı: Örneğin, ”ABD’nin ulusal güvenlik ve dış politika çıkarlarını baltalayan faaliyetlerde bulunmamak”, “İsrail-Filistin sorununda barışçı çözümü desteklemek”, “ABD Dışişleri’nin terörizmi destekleyen devletler listesinde bulunmamak”, “İsrail’e, birinci, ikinci, üçüncü derecelerden ekonomik boykota katılmamak” (Gürcanlı, 2004, s.6).

İşte bu şartlarla, “Büyük Ortadoğu”nun tasarımı, haritadaki tüm ülkeleri içermiyor ama Haritadaki merkezi yerlerine rağmen, demokratik İsrail ve monarşik Ürdün bulunmamakta, ve ayrıca aynı yasa ile (“Bu yasadaki hiçbir madde, İsrail ve Ürdün’e başka yasa ve anlaşmalarla tanınan hakları geçersiz kılmaz.” özel maddesiyle) “yararlanan ülkeler” arasına İsrail ve Ürdün alınmaktadır. Bu durumda 80 yıllık bir cumhuriyet tarihi olan ve AB’ne aday bir Türkiye’nin, “Gürcistan, Irak, Katar, Kuveyt, Lübnan, Mısır, Pakistan, Suudi Arabistan, Tunus, Umman, Yemen ve Filistin Yönetimi (teröre desteği bırakması şartıyla) ile aynı kategoride tutulabildiği görülmektedir (Talu, 12.03.2004, Milliyet Gazetesi).

10.5. AB, NATO ve Büyük Ortadoğu Projesi ile AB'nin Stratejik Eşiği

BOP'u Ortadoğu'da sadece petrol ve İsrail'le sınırlı görmek, Başkan Bush yönetiminin bölgeye dönük hegemonik senaryosu diye niteleyip geçmek aldatıcı olabilir (Gürcanlı, 2004, s.6). Soğuk Savaş yarım yüzyıl sürdü. Berlin Duvarı'nın yıkılarak Doğu Avrupa'da Sovyet bağılısı rejimlerin çökmesi, Sovyetler Birliği'nin tarihe karışması, bütün Batı'nın üstlendiği çok boyutlu, uzun soluklu ve çok sistemli bir mücadeleydi. Bu konuda ilk adımların atılması zaman aldı. BOP ile şimdi de böyle bir mücadelenin başlangıç adımları atılıyor olabilir. Bu kez hedef 'Yeşil Totalitarizm ya da Yeşil Faşizm'. Bu da uzun ve sistemli bir mücadele niye olmasın sorusu akla gelebiliyor. Bu konuda Amerika'yla Avrupa'nın birbirine yaklaşılabileceği konusunda işaretler su yüzüne çıkmaya başlamıştır. 14 milyon Müslüman'ın yaşadığı Avrupa'nın, 11 Eylül dünyasında 'İslam coğrafyasında düzen değişikliği'ne (yöntem farklılıkları saklı tutulmak kaydıyla) kayıtsız kalması mümkün gözüküyor. Örneğin Almanya Başbakanı Schröder, Washington ziyaretinde ABD Başkanı Bush'la Büyük Ortadoğu Projesi konusunda ilke anlaşmasına varmıştır (Kıralı, 2004, s.3).

ABD Başkan Yardımcısı Cheney ise Davos'taki son Dünya Ekonomik Forumu toplantısında, "Büyük Ortadoğu'da demokrasiyi geliştirmek için demokrasiden yana bütün dostlarımızın kapısını çalacağız" diyordu. Kapısı çalınacaklar ya da çalınanlar arasında Türkiye de olacaktır. Nitekim ABD'nin Dışişleri Bakan Yardımcısı - ve eski Ankara Büyükelçisi - Marc Grossman, bazı Arap ülkeleri ve Brüksel'i gezerek nabız yoklamıştır.¹

ABD tarafından geliştirilen Büyük Ortadoğu projesi aslında AB'nin çıkarlarına da hizmet etmektedir. Bölge bazı AB ülkeleri için de değişik sorunların kaynağıdır. Bu nedenle bölge, ABD ve AB çıkarlarının korunması açısından müşterek alan haline gelmiştir² (Özcan, 2004, s.51).

ABD'nin Ortadoğu ile ilgili olarak AB ülkelerine verdiği mesaj şu şekildedir:

1 Daha önce Ankara'ya da geleceği ve konu hakkında resmi temaslarda bulunacağı belirtilen Grossman, ilginç bir uçak arızası nedeniyle Kıbrıs'ta uçak değiştirerek Türkiye'ye olan gezisini iptal etmiş ve 5 Mart 2004 tarihinde Brüksel'e geçmiştir.

2 İstatistiki verilere göre ABD'nin Ortadoğu kaynaklı petrol alımı ihtiyacının %11, bunun yanında Avrupa'nın ise %50 olduğu belirtilmektedir.

“II Dünya savaşından sonra faşizmi yenmek ve Avrupa’da demokrasiyi korumak barış için gerekli idi.Şimdi hepimizi bekleyen temel sorumluluk, terörizmi durdurmak için ve kitle imha silahlarını engellemek için her şeyi yapmaktır. Bu kapsamda bizi bekleyen görevler, (Cordesman, and Burke, 2004, s.37)

- Şiddet ideolojilerini kaynağında karşılamak, Orta Asya’ya demokrasi getirmek,
- Bu tehlikeleri beraber karşılamak,
- Diplomasi hata yaparsa sorumluluklarımızı yerine getirmek için hazır olmak ve gerekirse silah kullanmak.

Özgürlük için ileri stratejimiz, bütün Büyük Ortadoğu’daki reform için çalışan ve feragatte bulunanları desteklemeye bağlıdır. Biz her yerdeki ve özellikle Avrupa’daki demokratik dostlarımızı ve müttefiklerimizi bu çabada bize katılmaya çağırıyoruz. Avrupalılar, barışı, birliği ve refahı sağlamada büyük tecrübeleri ile nefret üretilerek çevresi sarılmış bir özel bölgenin yaşayamayacağını bilirler. Zorba rejimlerin insan haklarını çiğnemeleri, milletin servetini çalmaları ve sürekli batı karşıtı nefret ile halkını beslemeleri, onların hatalarını, özür dilemeleri görmezden gelme ve başka bir tarafa bakma devri bitti. Milletler dengeyi sağlama umudunda müşterek değerlerde birleşemezlerse başarısız olurlar.

ABD’nin Ortadoğu ile ilgili olarak tüm Dünyaya verdiği mesaj ise şöyledir;

“Özgürlük ve demokrasinin yayılmasını cesaretlendirmek yapılacak doğru şeydir ve bu aynı zamanda bizim müşterek çıkarımızdır. Büyük Ortadoğu halklarına özgürlük eksikliği için yardım etmek, sonuç olarak, teröre karşı daha geniş savaş kazanmanın anahtarıdır. Bu zamanımızın büyük görevlerinden biridir ve bir nesil yada daha fazla azmi ve kaynağı gerektirir. Bu çok fazla ele ihtiyaç duyulan bir iştir. Ve burada ikinci bir sorumluluk görüyoruz: Ortak tehlikelerle karşılaşırken bizim müttefiklerimizi ve uluslar arası ortaklarımızı güçlü tutmak ve her cephede işbirliği yapmak gerekir. Uluslararası terörizm tüm dünyayı tehdit etmektedir. Bu tehdidin kaynağı Ortadoğu’dur. Bölgeden petrolü kesintisiz alamıyoruz. Ham madde kaynaklarından yararlanamıyoruz, Bölgeye yatırım yapamıyoruz. Pazar genişletemiyoruz. Bu sorunlar devam ettiği sürece dünyada güvenlik tehlikeye düşüyor. Refahımız olumsuz yönde etkileniyor, tehditlerle karşı karşıya kalıyoruz. Tehdidin asimetrik özelliği bu mücadelede güçlük yaratıyor, konvansiyonel tehdit

olsa bununla başa çıkmak kolay, ABD askeri gücü dünyada hiçbir gücün karşı koyamayacağı ölçüdedir. Ancak tehdidin asimetrik olma özelliği mücadelede bizi zorluyor. Bu coğrafya mutlaka denetim altına alınmalıdır”.

ABD'nin “Büyük Ortadoğu” projesi, NATO parlamenterlerinin ağırlıklı gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır. ABD'nin bu konudaki söyleminden ne anlaşılması gerektiği en az “Büyük Ortadoğu” bölgesindeki ülkeler kadar Avrupalıların da gündemine girmiş durumdadır. Irak'ta yaşananlardan sonra ciddi kaygılar taşıyan Avrupalılara göre¹, “Büyük Ortadoğu” bölgesine demokrasi ve zenginlik götürme idealinin yanında, bunun yönteminin ne olacağı hususu amacın önüne geçmektedir. Hatta bunun bir amaç olarak değeri, hangi yöntemle ele alınacağına bağlı olacak. Bu nedenle, ABD'nin söyleminin ekseninde “amaç” öne çıkarken, Avrupa'nın söyleminde “yöntem” öne çıkıyor. Tabii, siyasi bir projenin NATO gibi bir güvenlik örgütünün gündemlerinde bu zamanlama ve vurguyla yer alması ayrı bir tartışma konusudur. Çünkü bu gibi durumlarda işin başında politik değerleri konuşmadan, güvenlik boyutu öne çıkarsa, sonuçta ulaşılmak istenen amaçtan farklı yollara girilmesi söz konusu olabilir. Bu nedenle bahse konu projeyi “değerler” ve “güvenlik felsefesi” bakımından doğru ve derinlemesine irdelemeden , güvenlikle ilgili hususlara girmemenin gerektiği değerlendirilmektedir.

Şeffaf olmayan rejimler ve yoksulluk kısır döngüsü içindeki “Büyük Ortadoğu” bölgesinde, bu durumun aşılması için, bölgedeki demokratikleşme çabalarının ve zenginleşme projelerinin desteklenmesi gerekiyor. Böylece bölgenin kendi iç dinamikleri yoluyla, dünya için sorun teşkil eden unsurlardan arınması sağlanabilir. Bu olmadan demokratikleşme ve zenginleşme bir “radikal süreç” olarak işletilmeye çalışılırsa bu proje, bölge halkları tarafından bir “dayatma” olarak algılanacaktır. Şimdiden bu algılama dile getirilmektedir. Bu da demokrasi yanlısı güçlerin elini zayıflatırken, iç dinamiklerin merkez-kaç güçlere doğru savrulması söz konusu olacaktır. Geline bu noktada projenin politik tanımlamasının iyi yapılması

1 ABD'nin Irak'taki hataları ve göz ardı edilen hususlar;

1. Irak savaşı El kaide dosyası ile karıştırıldı.

2. ABD için terörizmle mücadelede sadece askeri değil politik çözümlerde gerekli.

3. İsrail Filistin çatışmasının yankıları bu bölgede teröristlerin karşılık vermelerini olası kılacak.

4. Bush seçimlere rağmen aşırı sağ eğilimlere dayanarak politikasını sertleştirebilir. Bu gün çözemediği terörizm yarınlarıda besler.

5. ABD mantığı bu kadar başarısız politikanın nedenini ortaya koymasını ister.

6. ABD demokratları artık uyanabilirler. (Prof.Pascal Boniface, <http://www.bizimavrupa.com>)

gerekiyor. Irak savaşı ile ortaya çıkan gelişmeler, politik tanımlamanın bir “mevzuat” değil, bir “politik felsefe” olarak ortaya koyulmasını zorunlu kılmaktadır. Aslında askeri ve politik gücünün zirvesine çıkan ABD’nin, egemenliğini pekiştirecek yeni stratejisi ve bunları yazan stratejistlere değil, tüm dünyayı kucaklayabilecek evrensel bir felsefeye ve filozoflara ihtiyacı bulunmaktadır.¹

Tüm bunlar yerli yerinde yapılırsa bile sürecin bölge dinamikleri bakımından doğru algılanabilmesi için, başka sacayaklarına ihtiyaç var. Öncelikle projenin demokratikleştirme tarafının aslında bir zenginleştirme içeriği ile yürümesi gerekiyor. Zengin ülkelerin bu bölgeler için sorumluluk almaları ve bunun “keyfi” değil, “bağlayıcı” mekanizmalarla şekillenmesi öngörülmelidir. Ancak zengin ülkelerin Afrika’daki açlık, sefalet ve salgın hastalıklardan her yıl çoğu çocuk milyonlarca insanın kırılmasını yıllardan seyretmeleri ve bunun için gerekli olan birkaç milyar doları tahsis etmekte gösterdikleri olumsuz tavır nedeniyle, Ortadoğu ülkeleri için ellerini ceplerine atmaları konusu -menfaat durumu hariç- oldukça zor görünmektedir. BM eski Genel Sekreteri Butros GALİ zamanında, kilitlenen Kıbrıs görüşmeleri ve hatta Kosova ve Balkan krizlerine çözümler aranırken, Afrika’daki insanlık trajedisine özellikle dikkat çekilmeye çalışıldığı unutulmamalıdır.

Bush yönetimi 2004 yılını, Batının güvenlik gayretlerinin Büyük Ortadoğu üzerinde odaklaşması için ABD gayretleri yılı olarak görmekte ve bu kapsamda, 2003 yılında Transatlantik ittifakta yaşanan gerilimlere ve Avrupa’nın imkan kabiliyetleri üzerindeki sınırlamalarına rağmen, NATO’ya “Büyük Ortadoğu” üzerinde yeni ve genişletilmiş görevler veren ve böylece ittifakı anlamlı görev ve roller etrafında toplayacağına inanılan bir yıl olarak ilan etmişti. ABD’nin iddiası, “Büyük Ortadoğu” ABD’nin değil batının bir sorumluluğu olduğuydu. NATO kuvvet projeksiyonu görevlerine olan ihtiyaç, artık bundan böyle NATO’nun şu anda

1 Bir dünya savaşında, savaşın dışında kalmak ve izolasyon politikası denilen Monree Doktrini gibi bir şey ile kendini dışarıya kapatmak zor bir başarı değil, kolay ulaşılabılır bir şeydir. Önemli olan, Marcus Aurelius döneminde Roma’yı idare edebilmektir. Yani çözülmeye başlayan, Pax Romana’nın sihrini askeri başarılarla Sezar koruyabilirdi. Ama Marcus Aurelius ancak filozof olarak buna çözüm üretebilirdi. Aslında Amerika için yeni bir filozof tavrı gerekli, stratejisyen tavrı yeterli değil. Bunun içindir ki bugün ABD yeni bir Sezar’a değil yeni bir Marcus Aurelius’a ihtiyaç hissediyor. Ancak buna sahip olduğunu söyleyebilmek çok güç. Fukuyama’nın da, Huntington’ın da en ciddi hatası bu idi. Ve bu iki yazara yapılan tenkitlerde de temelde bu unsur ele alınmıştır. Huntington ‘Medeniyetlerin Çatışması’ makalesinin sonunda Amerikan stratejistlerine, yetkililere yönelik mesajlarında, “Batı içindeki ihtilafları ortadan kaldırıp Batı’yı konsolide edeceksiniz. Diğer medeniyetler arasındaki muhtemel koalisyonları engellemek için onlar arasındaki ihtilafları provake edeceksiniz” tavsiyesinde bulunuyor.

gerçekleştirmek için organize olduğu bir çeşit teorik kuvvet geliştirme önceliği olmaktan çıkmıştır ve bu artık batının 2004 yılında karşılaşması gereken acil ve somut bir ihtiyaç haline dönüşmüştür. 2004 yılı içerisinde Bush yönetimi, Batı güvenlik gayretlerinin tekrar “Büyük Ortadoğu” üzerinde odaklanması için açık olarak baskı yapmasına rağmen, Irak’ta içine düşülen durumdan dolayı cevap alamamıştır.

BM liderliğinde politik ve ekonomik gayretler opsiyonu ile beraber, Irak’ta ki askeri yapı modifiye edilecektir. Irak’ta, güç transferi, askeri ve güvenlik danışmanlığı işlerine bakan ABD liderliğindeki NATO komutası bulunmaktadır. NATO Avrupa kanadı ciddi kuvvet projeksiyonu birlikleri ile orada bulunan iki bölüğe denk bir kuvvet sağlayacaktır. Bir adedi, Polonya liderliğindeki uluslar arası bölüğün rolünü diğeri İngiliz bölüğünün rolünü alacaktır.

ABD’nin Avrupa’daki askeri yapısı ve konuşlanmalarını yeniden şekillendirerek Orta Doğu ve Merkezi Asya’ya yönelik güç projeksiyonu görevi icra edilecektir. Almanya’daki ABD varlığı ve tesisleri azaltılacak ve güç projeksiyonu için Doğu ve Güneydoğu Avrupa’da yeni tesisler ve üsler açılacaktır.

NATO’da ki büyük çaplı jenerik güç projeksiyonu kabiliyetleri yerine gerçek konuşlanmalar “Büyük Orta Doğu” üzerine odaklanacaktır (Cordesman, and Burke, 2004, s.41).

Öte yandan siyasi iyi niyet ve kolaylaştırıcı olarak, İsrail-Filistin sorununun çözümüne dönük ciddi ve sonuç alıcı bir sürecin başlatılması gerekmektedir. Bu noktada varılacak adil bir sonuç, tüm bölge halkları için kaygıları, yeni bir sayfa açılmasına dönük talebe ve enerjiye dönüştürecektir. Böylece “Büyük Ortadoğu” bölgesindeki halklar, demokratikleşme ve zenginleşmeyi kendi dinamiklerini zedeleyen bir proje olarak değil, kısır döngüden kurtulmanın manivelası olarak değerlendirecektir. Bu sebeplerle, konunun güvenlik örgütlerinde ve güvenlik pratikleri bağlamında ele alınmadan çok önce politik zeminlerde ve “yeni bir küresel işbirliği felsefesi” ekseninde ele alınması çok önemlidir (Çelik, 2003).

Türkiye’nin AB’den müzakere tarihi alması bakımından önemli bir ziyaret olarak değerlendirilen Alman Şansölyesi Gerhard Schröder’in Türkiye ziyaretinin boyutları, Türkiye’nin AB’den müzakere tarihi almasıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda AB’nin bir “siyasi eşige” geldiğini de göstermektedir. Türkiye açısından AB’den müzakere tarihi alınmasının kazanımları konuşulurken, esasında bunun AB

açısından ne tür kazanımlar doğuracağı da giderek daha açık görülmektedir. Transatlantik'te ortaya çıkan çatlaktan, ABD'nin "Büyük Ortadoğu" projesi ve NATO'nun bu konudaki konumuna kadar dünyayı omurgasından etkileyen sorunların çözümü bakımından Türkiye'nin AB üyeliğinin "kilit rol" teşkil edeceği belirtilmektedir.

AB içinde Fransa ve Almanya'nın yarattığı ağırlık merkezi, özünde eşitlerin işbirliğini yaratan AB içindeki küçük ülkeleri rahatsız ettiği, bu rahatsızlığın yanı sıra büyüyen ve hantallaşan mekanizmaları ile AB'nin, kendi içine kapanan, kendi iç sorunlarına odaklanan bir birlik haline gelme riskiyle her zaman karşı karşıya olduğu, ancak hipergüç olan ABD'nin küresel manevralarına küresel ölçekte karşılıklar verebilmek için aynı zamanda G-8 üyesi olan Fransa ve Almanya'nın liderliklerine ihtiyaçları olduğu değerlendirilmektedir. ABD'nin "Büyük Ortadoğu" projesinin tartışıldığı içinde bulunulan süreçte, Fransa ve Almanya, belki de Projenin yönetsel zafiyetini telafi edecek alternatif projelerini geliştirmektedirler.

NATO tarihinin en önemli zirvelerinden biri olarak 28-29 Haziran 2004'de İstanbul'da yapılan Zirve Toplantısı'nın Ön Toplantısı 7-8 Şubat 2004 tarihinde Münih'te NATO'nun '40'inci Uluslararası Güvenlik Konferansı adıyla icra edilmiştir. Toplantıda, BOP'u tek başına uygulamakta zorlanacak olan ABD'nin, bu konuda NATO ile yapacağı işbirliği esasları görüşülmüştür.

İstanbul'da icra edilecek zirvede, bu işbirliği esaslarının karara bağlanacağı belirtilmektedir. Kısaca yapılmak istenen; NATO'ya 'Yeni Üyeler', 'Yeni Sorumluluk Alanları' ve 'Yeni Sorumluluklar' yüklemektir. Münih Toplantısı'nın açılışında konuşan ABD Savunma Bakanı Rumsfeld, 'İstanbul Zirvesi' ile ilgili beklentilerini şöyle ifade etmiştir: "İstanbul'da yedi ülke¹ (Kemal Yavuz, Akşam Gazetesi 1-4 Mart 2004) daha birliğe resmen üye olacak. Ortadoğu'nun istikrara kavuşturulması için çok önemli olan Akdeniz ülkeleriyle stratejik işbirliği çalışmaları, İstanbul'da somutlaşacak. NATO askeri gücünün Irak'ta konuşlandırılması meselesi de zirvede ele alınacak. Ayrıca, Afganistan'a NATO

1 'Yeni Üyeler' olarak, yedi ülkenin adı geçiyor. Başta İsrail ve Mısır olmak üzere Fas, Tunus, Cezayir, Ürdün ve Moritanya. NATO'nun temel kuralı, 'tecavüze uğrayan üyesine, diğer üyelerin yardım etmesi' değil mi? Bu kuraldan hareketle, yarın İsrail, Filistinliler'e karşı korunmasını talep ederse ne olacak?

ülkelerinin takviye güç göndermesi ile ilgili karar da bu toplantıda kesinleşecek” (Kemal Yavuz, Akşam Gazetesi 1-4 Mart 2004)

NATO'nun yeni Sorumluluk Alanının, doğal olarak, Büyük Ortadoğu olacağı, bu durumda, Akdeniz'in ön plana çıkacağı¹ ve Kıbrıs'ın öneminin artacağı anlaşılmaktadır:²

Yeni sorumluluklar ise, Bu bölge, uluslararası terörizmin ekildiği ve üretildiği esas alandır. Tüm dünyanın güvenliği açısından, bu alan içindeki bütün ülkelerin demokratik bir siyasi sisteme ve piyasa ekonomisine kavuşturulması gereklidir. Bu gereklilik, bölge halklarının istemlerine bırakılamaz. Gerektiğinde güç kullanılarak bu düzen sağlanmalıdır. Oluşturulan bahse konu proje, ABD tarafından Irak'ta saplandığını anladığı andan itibaren oluşturulmaya ve geliştirilmeye başlandı. Ancak bu projeye, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, ilgili tüm ülkelerin halklarının karşı çıktığı biliniyor. Konunun 'resmi' olarak ele alındığı Münih'teki ilk toplantıda bile, binlerce kişi sokaklara döküldü, polisle çatıştı. Göstericiler, toplantıya katılan politikacılardan, NATO'nun dünyanın muhtelif bölgelerindeki silahlı çatışmalardan uzak durmasını ve kaynakların, yoksullukla mücadeleye ve eğitime ayrılmasını talep ettiler (Kemal Yavuz, Akşam Gazetesi 1-4 Mart 2004).

Kısaca, İslam coğrafyasında Afganistan ve Irak'tan başlayarak bir düzen değişikliği ihtiyacı - mekanizmaları nasıl olacak sorusu saklı kalmak üzere - ABD ile AB'yi birbirine yaklaştırıyor. Bunun en yeni işareti olarak, Alman Başbakanı Schröder'in Washington'da Başkan Bush'la Büyük Ortadoğu konusunda ilke anlaşmasına varmış olması gösterilebilir. Bu arada BM'nin, NATO'nun Afganistan'dan sonra Irak'ta da devreye giriyor olmaları konusundaki gelişmeler, yapılan hazırlıkların Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinin dışında olmadığını da göstermektedir.

10.6. Türkiye ve Büyük Ortadoğu Projesi

Türkiye'nin de bu projenin dışında kalmayacağı, hatta aktif olarak içinde olacağını söylemenin mümkün olduğu değerlendirilmektedir. Ama hangi koşullarla

1 Mısır Devlet Başkanı'nın ani Türkiye ziyaretinin de konu ile ilgili olduğu değerlendirilmektedir.

2 Kıbrıs görüşmelerinde Ada'da asker sorunu devamlı gündeme gelmesine rağmen, İngiliz askeri varlığı ve üslerinin durumu hakkında hiçbir tartışma yapılmamaktadır. Bununla beraber, ABD'nin Kıbrıs'a 10 bin kişilik bir askeri birlik göndereceği belirtilmektedir. CNN TURK 24.00 Haberler 7 Mart 2004.

içinde yer alınacağı ve böyle bir projenin nasıl gerçekleşeceği konusunda Türkiye'nin elbette kendi çıkar dengelerini yansıtan tercihleri olacaktır. Bütün İslam coğrafyasını bugün olumsuz etkileyen ve bir köşesinde Filistin - İsrail çatışması, bir köşesinde kökten dinci terör, bir köşesinde Irak'taki savaş halinin bulunduğu bir 'sorunlar üçgeni' bulunmaktadır. Burada yeni düzen nasıl kurulacak? Değişim rüzgarlarının İslam coğrafyasında esebilmesi için işe bu üçgenden başlamak gerektiği, öncelikle güvenlik ayağını dikerken, ekonomik ve politik önlemlerin de devreye sokulması gerektiği değerlendirilmektedir.

Hatırlanacağı gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'sında da benzer gelişmeler yaşanmış, Sovyet yayılmasını durdurmaya dönük güvenlik sistemi NATO'yla kurulmuş ve bunun ekonomik ayağını Marshall Planı oluşturmuştu. Kısa adı AGİT olan ve demokrasiyi, insan haklarını, sivil toplumu, şeffaflığı vurgulayan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) üçüncü bir kurum olarak sonradan devreye sokulmuştu. Büyük Ortadoğu projesi kapsamında bir Ortadoğu Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OGİT) kurulacak mı? NATO, küresel terör ile ilgili olarak Afganistan'dan sonra Irak'la devam edip bu coğrafyada ne kadar boy gösterebilecek? Ortadoğu için Marshall Planı nasıl oluşturulacak?

Ortadoğu'nun Sovyet nüfuz alanına girmemesi için Türkiye bölgede etkili bir silahlı güce dönüştürülmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin Soğuk Savaşta rolünün ne olacağı tartışılırken Türkiye'nin NATO üyeliğine karşı çıkan İngiltere, yeni bir proje ileri sürmüştür. İngiltere'nin ileri sürdüğü gerekçeler, yaşanan bugünkü tartışmalar göz önünde bulundurulduğunda ilginçtir. İngiltere, bir "Ortadoğu Komutanlığı Projesi" ileri sürmekte ve Türkiye'nin bu proje içinde Batı'nın çıkarlarını savunması gerektiğini düşünmektedir. Türkiye Müslüman ve demokratik bir ülke olarak yer aldığı Ortadoğu'ya sızacak, bir Truva atı rolü oynayarak Ortadoğu'daki ülkeleri bu projenin içine dahil ederek Batı'nın çıkarlarını garanti altına alacaktı. İngiltere Dışişleri Bakanı Ortadoğu'nun SSCB'ye karşı savunulmasını bizzat Türkiye'nin üstlenmesini istemekteydi. "Ortadoğu'nun savunulmasıyla olan ilgisi dolayısıyla, Birleşik Krallığın, bu bölgenin savunmasında Türkiye ile işbirliği yapmakta özel menfaati vardır. Türkiye'nin Orta Doğu'nun savunmasında kendisine düşen rolü oynaması üzerinde hassasiyetle duruyoruz. Türk Hükümeti de bu görüşü paylaşmaktadır. Dünyanın bu önemli bölgesinin güvenliği

için yapılan planlara Türkiye'nin katılması için gerekli çalışmaların bir an önce tamamlanmasını ümit ederim" (Kürkçüoğlu, 1972, s.43-44).

İngiltere'nin ileri sürdüğü "Ortadoğu Komutanlığı Projesi" gerçekleşmeyince ABD Kongresi 1957'de "Ortadoğu'da Barış ve İstikrarı Koruma" başlığı altında bir kararı kabul etti. Eisenhower Doktrini olarak anılan bu proje bugünkü "BOP"dan hiç de farklı değildir. Hemen tüm özellikleriyle bu plan, Ortadoğu'ya hakim olmak, buraları SSCB'nin etkisinden yalıtılmak ve ABD'nin nüfuz alanı olarak yeniden tesis etmek üzerine kurulmuştur. Türkiye'nin o dönemdeki Başbakanı Adnan Menderes'in yaptığı açıklama oldukça tanındıktır: "...Çünkü, istikrar ve milletlerin istiklali gayesini güden garb devletlerinin siyaseti bakımından, Türkiye, bu bölgede büyük ehemmiyet arz etmekte ve bu bakımdan gerekli vasıfları haiz bulunmaktadır." Hükümetin yarı-resmi sözcüsü Zafer Gazetesi Menderes'ten daha açık konuşurken bugünkü "BOP" savunucularının söylediklerini 1957'de aynen tekrarlıyordu: "...Eisenhower Doktrini'nin doğruluğu ve sakatlığını tarih huzurunda.Amerika'nın bu planda ve bu hesapta, Türkiye Cumhuriyeti'ne vereceği yer, mevki ve ehemmiyet tayin edecektir" (Gerger , 1999, s.83-84).

Kıbrıs'ta çözüm ve AB'ye üyelik müzakerelerine başlanması sorunlarının Büyük Ortadoğu Projesi'yle de bağı vardır. Artık AB'nin, Büyük Ortadoğu'da Amerika'ya karşı bir ağırlığı olacaksa, bu mücadelenin Türkiyesiz pek kazanılamayacağına anlaşıldığı değerlendirilmektedir. Bu nedenle Türkiye'yi dışlamak ve tümüyle ABD'ye bırakmak istemeyen AB'nin, ABD ile yarışabilecek küresel bir güç olmak için özellikle Ortadoğu'da Türkiye'yi yanına çekmenin önemini kavramış olduğu görülmektedir. ABD'nin ise, AB'den tarih alamamış, Avrupa'dan dışlanmış bir Türkiye'nin siyasal ve ekonomik açıdan istikrarsızlık çukuruna düşeceği, dini ve laik milliyetçi rüzgarlarla olmadık sulara savrulabileceği görüşünde olduğu, böyle bir Türkiye'nin Ortadoğu'da oynayacağı rolün ve 'modellik' vasfının değerinden kaybedeceği görüşünde olduğu değerlendirilmektedir.

Böylece ABD ile AB, Türkiye'nin istikrarlı bir bölgesel güç haline gelebilmesi için Kıbrıs'ta çözüm ve AB'den tarih almanın taşıdığı önem konusunda aynı çizgide buluşmuştur. Türkiye'de ise Hükümet, Kıbrıs sorunu ve AB yolunda çözüm ve tarih için kararlılık göstermekte, kendi evinin içini derleyip topladıkça, Kıbrıs'ı çözüp evinin önünü temizledikçe büyük bir sıçrama yapacağını, böylece insanının aş ve iş

sorununu çözerken, coğrafyasında çok önemli bir stratejik oyuncu haline geleceğini zan ve ümit etmektedir.

10.7. Büyük Ortadoğu ve Yeni Dünya Düzeni

Yarım yüzyıl süren Soğuk Savaş boyunca Amerika'nın baş düşmanı komünizm idi. Türkiye bu savaşta çok önemli bir kanat ülkesi olarak Batı sistemi içinde, NATO'da Amerika'yla aynı safta yer almıştı. Ancak 11 Eylül'den sonra düşman değişti: Komünizm gitti, yerine terörizm geldi. Demokrasi, kadın - erkek eşitliği, hukukun üstünlüğü, ne kadar Batı'yı Batı yapan değer varsa tümüne karşı olan bu 'yeni düşman'ın hedefi, İslam coğrafyasında 'yeni' dinci düzenler kurmak. Örneğin El Kaide terör dalgasını bu amaçla kullanmaktadır.

Bu yeni düşman için Almanya Başbakanı Schröder, yeni totalitarizm deyimini kullanıyor. Eskisi komünizm idi, çökertildi. Yenisine yeşil totalitarizm veya yeşil faşizm ismi de takılabilir. Eskisine karşı Amerika'yla Batı Avrupa aynı sistem içinde birlikte mücadele vermişlerdi. Atlantik'in iki kıyısından gelen işaretler öyle ki, bugün de 'yeni totalitarizm'e karşı Amerika'yla Avrupa ortak bir mücadele modeli arıyorlar. Bu modelin adı konmuş durumda: Büyük Ortadoğu Projesi.

Türkiye'nin, henüz tam şekillenmemiş bu modelde kilit bir ülke olabileceği çeşitli resmi veya gayri resmi beyanlarda dile getirilmektedir. Bu kapsamda, İsraili devlet adamı Şimon Peres Türkiye'nin önemini şöyle özetlemektedir: "Türkiye'nin İslam dünyası için en büyük umut olduğunu düşünüyorum. Çünkü Türkiye'de iki çok karmaşık pozisyonun güçlü bir birleşimi var. Birincisi, camiyle devletin ayrılması. Diğeri, dinle bilimin bir arada olabilmesi. Müslümanlıktan vazgeçmeden modern olunabileceğini Türkiye tüm dünyaya göstermiştir. Tıpkı hem Yahudi hem modern, hem Hıristiyan hem modern olunabileceği gibi" (Cumhuriyet, 27 Şubat 2004).

Türkiye'nin kilit niteliği konusunda ilginç yazılardan biri de 23 Ekim 2003 tarihinde Wall Street Journal gazetesinde çıktı. Türk Dışişleri eski müsteşarlarından TESEV Başkanı Büyükelçi Özden Sanberk'le Amerikalı tanınmış bir demokrat olan Ronald Asmus'un ortak imzalarını taşıyan makalenin girişi şöyleydi: "Jeopolitik bir sınav sorusu: Avrupa'da hangi ülke bugün Batı Almanya'nın Soğuk Savaş'ta olduğu kadar önemlidir? Yanıt: Türkiye..." Yazı şöyle devam ediyor: "Büyük Ortadoğu'dan kaynaklanan tehlikeler bugün Avrupa'yla Amerika'nın karşı karşıya bulunduğu en büyük tehdidi oluşturuyor. Batı'yı bu tehditten koruyacak yeni ve büyük bir strateji

geliştirmek zorundayız. Bunun kadar önemli olan, bölgenin kendisini daha demokratik çizgilerde dönüştürmesine yardımcı olmak ve terörizmin kökündeki nedenleri ortadan kaldırmaya yönelmemizdir. Türkiye, istikrarlı bir Avrupa'yla gittikçe tehlikeli hale gelen Ortadoğu arasındaki fay kırığının üstündeki sıklet merkezinde yer alıyor ve bu yer Türkiye'yi bugün Batı stratejisinde, Büyük Ortadoğu'yu bizleri tahrip edecek insanların yetiştirmeyecek biçimde tedavi etmeyi amaçlayan stratejide temel taş haline getiriyor” (Wall Street Journal, 24 - 26 Ekim 2003).

Ancak bahse konu görüşlerin yanında, ABD'nin, son yıllarda hegomonik yaklaşımlarda bulunduğu ve Başkan Clinton zamanında dozajı tutarlı bir düzeyde ayarlanan bu yaklaşımın, 11 Eylül sonrasının ikliminde, çok daha belirgin şekilde bir devlet politikası haline getirildiği, hatta 21 yy. Küresel imparatorluğu refleksi ile hareket edildiği de çeşitli ciddi platformlar ve düşünür/yazarlarca dile getirilmektedir (Özdağ, Susma Konuş Programı, 1 Mart 2004).

Bahse konu yaklaşıma göre, 1991'den sonra tek kutuplu hale gelen dünyada yeni bir çağdaş sömürgecilik anlayışı gelişmiştir. ‘Daha fazla özgürlük daha fazla zenginlik’ söylemi ile yola çıkan ABD, başını çektiği Küreselleşme süreci içinde, dünya egemenliği tesis etme yolunda büyük mesafeler kat etti. “ABD Dış İşleri Bakanı Kissinger'a göre; küreselleşme Amerikan hegemonyasının diğer bir adıydı”¹. Yeni sömürgecilik anlayışının yani küreselleşmenin temel taktiği, sömürge haline getirilmesi hedeflenen toplumların ulusal bilinçten arındırılmasıdır. Geçmişte Dünyayı sömüren emperyalist devletlerin uygulamaları bu günde örtülü şekilde devam etmektedir. Yeni Dünya Düzeni ya da Küreselleşme adı ve oluşum etkinliğini her coğrafyada hissettirmektedir. Bir kısım eski sömürgeci güçler geçmişte egemen olduğu topraklarda bu gün de etkinliği sürdürmektedirler. Siyasi bağımsızlığını kazanmış gibi görünen eski sömürge ülkelerinde eski efendilerin hegemonyası yine devam etmektedir. Müslüman kimlikli ülkelerde Siyasal İslam bu yolda en elverişli araçtır.

Siyasal İslam kitleleri ulusal bilinçten arındırmak için uygun bir alt yapı oluşturur. Geçmişte sömürgecilik yöntemleri ile hiçbir bedel ödenmeksizin elde

1 ABD ile geçmişin klasik imparatorlukları arasındaki fark şu: Bugünün imparatorluğu, neredeyse keşişçe bir fedakârlık ve iyi niyetli bir masumiyet içinde olduğu iddiasını, hayret verici bir doğrulukla ileri sürüyor. Edward SAID

edilen mal ve hizmetlerin, bugün değerinden daha az bir bedel ile, alınması ve yeni pazarlara sahip olunması, ABD'nin ve diğer egemen ülkelerin, küreselleşme süreci içerisinde başlıca hedefi olmuştur. Ulus devletlerin federal devletler haline dönüştürülmesi ve bunların bir federasyon çatısı altında birleştirilmesinin, Büyük Ortadoğu Projesinin amaçlarından biri olduğu görülmektedir. ABD bu yapıyla bölgeye barış getireceğini iddia etmektedir.

Bazı çevreler yaygın bir düşünceyle bu barışa “Amerikan Barışı” adını vermektedirler. Aslında bu düşünce tümüyle Yeni Dünya Düzeni anlayışının bir parçasıdır. ABD bu anlayış içinde bölge ülkeleri ile olan ilişkilerini ve konumunu ulusal çıkarları doğrultusunda yeniden gözden geçirmektedir. Bölgede ki askeri varlığında gerçekleştirdiği, üs nakilleri, birlik konuş değişiklikleri gibi son dönem yapısal düzenlemeler bu gerekçeden kaynaklanmaktadır (Özdağ ve Oran, Susma Konuş Programı, 1 Mart 2004).

“Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi, ‘Amerikan Barışı’ adını verdikleri bir düzeni dünya üzerinde kurmanın yollarını aramaktadır. ‘Amerikan Barışı’ni kurmanın ilk adımı, Saddam Hüseyin’in ortadan kaldırılması ve Irak’ta bir Amerikan kontrolü oluşturmaktır. Bunun üç amacı vardır:

- Bu teşebbüse mali kaynak teşkil edecek petrol kuyularının kontrolünü sağlamak,
- Ortadoğu’daki tüm liderlerin başının üzerine bir uyarı atışında bulunmak,
- Nihai bir işgal için Irak’ta askeri bir konuşlanma alanı kurmak ve içerisinde Amerika’nın bazı müttefikleri de olan birkaç Ortadoğu rejimini devirmek (Pitt, 27 Şubat 2003).

10.8. Büyük Ortadoğu Projesi ve Halihazır Durum

ABD yönetimi, Ortadoğu’da demokratik reform için hazırladığı Büyük Ortadoğu Projesi’ni (BOP), Irak’ta Saddam rejiminin devrilmesinin ardından hayata geçirmeye hazırlanmaktadır. Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra ABD’nin en büyük demokrasi girişimi olarak görülen ve diplomatik, kültürel ve ekonomik önlemler içeren bahse konu plan ayrıca, aralarında ABD’nin de bulunduğu zenginler kulübü G-8 ülkelerinin, bölgede özgür seçimler, bağımsız medya, okur-yazar bir jenerasyon oluşturulması için hedef ülkelere baskı yapmasını da öngörüyor.

Bush Yönetimi'nin Projesi, henüz muğlak ve gelişmeye açık bir safhadadır. Türkiye'de tersini düşünen çok sayıda kişi olsa da, ABD bu bölgede dönüşüm gerçekleştirme amacıyla henüz ortaya kapsamlı, ahenkli, ayrıntılı, uygulanabilir, yaratıcı, heyecan verici ve ikna edici bir plan koymuş değildir. Zbigniew Brzezinski'nin (Brzezinski 28-29 Ekim, 2003, Washington, D.C.) de işaret ettiği gibi böyle bir plan, demokratikleşme ve modernleşme gibi genel hedeflerin yanında, Filistin sorununun çözümü konusunda şimdiye kadar olandan daha güçlü ve yaratıcı adımları atmayı, bölgesel bir güvenlik mimarisi yaratma yönünde çaba harcamayı, başta Avrupa olmak üzere diğer büyük güçler ile daha uyumlu çalışmayı, sürece uluslararası kurumları yoğun bir şekilde dahil etmeyi de içermelidir.

Taslak plan, Büyük Ortadoğu bölgesindeki zenginlik farkını giderebilmek için Orta ve Doğu Avrupa'nın eski komünist ülkelerinin üstlendiğine benzer büyüklükte bir ekonomik dönüşüm gerekeceğine ilişkin bir ifade içermesi ile de dikkat çekmektedir. Öte yandan proje, Komünist Doğu Bloğu'na demokrasiyi dayatmak için bir çerçeve oluşturan 1975 Helsinki Düzenlemeleri'ni temel alabileceğini de belirtmiştir. Böylelikle, Bush yönetimi Orta Doğu'da demokrasi ve serbest pazarı teşvik etmek için eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa üzerinde değişim yarattığına inandığı model gibi fazla iddialı bir plan ortaya atmıştır (Brezezinski Mark, International Herald Tribune, 16 February 2004). Fakat, ABD'nin 1975 Helsinki süreci ile Doğu Avrupa'da elde ettiği başarıların benzerinin burada da yaşanmasının önündeki engeller arasında, bölge halkının ABD'ye olumsuz bakışının yanında, Washington'un Orta Doğu'da en az kırk yıldır aktif rol oynamasına rağmen bölgede -Avrupa'dan farklı olarak- tamamen yabancı bir kültürel topografyada olması ve tüm analitik altyapısına rağmen burada çok sık ve ciddi başarısızlıklar yaşaması sayılabilir.

Henüz ana hatları bilinen BOP kapsamında, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'ya özgürlük için baskı yapılması amacıyla kullanılan 1975 Helsinki anlaşmalarının model alınacağı anlaşılmaktadır. Projede ayrıca şunlar yer almaktadır:

- Uluslararası terörizmin kökeni olan yoksulluğun silinmesi için demokratikleşmenin cesaretlendirilmesi.

- En önemli adımlardan biri, özellikle Arap ülkelerinde kadının yeniden adını duyurmasının sağlanması, (Örneğin Suudi Arabistan’da kadınların araba kullanması yasak.)

- Büyük siyasi reformlara girişilmesi, özellikle Arap ülkelerinde bağımsız seçim, kadınlara oy hakları, özellikle kadınları kapsayacak vatandaşlık hakları ve eğitimin geliştirilmesi, özgür seçimler düzenlenmesi,

- Kişilere sivil, cezai ya da şeriat kanunlarıyla ilgili bilgi veren sivil kuruluşlar kurulması ya da avukatlara savunma hakkı tanınması,

- Medya’nın bağımsızlaştırılması, demokrasi ve insan haklarıyla ilgili çalışan sivil toplum kuruluşlarına mali destek sağlanması,

- Ekonomik açılımlarda bulunulması,

- Washington’un ‘reform ilacını’ kabul edecek ülkelere ABD ve Batılı müttefiklerinden imtiyazlı bir muamele ile destek verilmesi ve mali yardımlar yapılması,

- 1975 Helsinki Anlaşması’nın esas alınması,

- Plana mali desteğin sağlanması için, Avrupa’da 2.Dünya Savaşı sonrasında yürürlüğe konulan ‘‘Marshall Planı’’ benzeri bir model olarak düşünülen Ortadoğu Kalkınma Bankası kurulması, Arap ülkelerinin ticaretlerinin artırılması,

- Batılı klasiklerin Arapça’ya çevrilmesi, 2010’a kadar Ortadoğu’da okur-yazar oranının yüzde 50 artırılarak okur-yazar bir neslin yaratılması (Arap nüfusunun yüzde 40’ı okuma yazma bilmiyor),

- Küçük girişimcilere özellikle de kadınlara toplam 500 milyon dolar yardım yapılması,

- 2008 itibariyle 22 ülkede toplam 100 bin kadın öğretmen görev yapmasının sağlanması,

- Büyük Ortadoğu Finans Merkezi kurularak, fakirlere mali yardım yapılması.

Okur-yazarlık ve bireysel refah artarken, aşırı dincilik, terörizm, uluslararası suç ve yasadışı göçün de azalması bekleniyor. Proje, 22 Arap ülkesi dışında Türkiye, İsrail, Pakistan ve Afganistan’ı da kapsayacak.

80 yıllık bir cumhuriyet olan, planda bahse konu yenilikleri/reformları 80 yıl önce uygulamaya koymayı başaran ve çağdaş uygarlık seviyesine çıkararak AB'ne üyelik müzakereleri için gerekli hazırlıklarını neredeyse tamamlamış Türkiye'nin de plana dahil edilmesi garipsenirken, bölge ülkelerinden ve Avrupa ülkelerinden ABD'nin BOP inisiyatifine tepkiler gelmektedir.

Mısır, Suudi Arabistan, Suriye ve İran bağımsız bir ülke olduklarını vurgulayarak, plana kesinlikle karşı çıkarlarken, bazı Avrupalı liderler de plana ilişkin çekincelerini dile getirdiler. Avrupalılar da derin kuşkulara sahip; Almanya ve Fransa Ortadoğu'da öncelikle Filistin sorununun çözümünün gerektiğini vurguluyor. Ürdün Kralı Abdullah ve Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek, Ortadoğu'da değişimin dıştan değil, içten gelmesi gerektiğini, sunulan Batılı formüllerin bölgenin yerel gerçekliklerinden uzak olduğunu söylemektedirler. Mübarek, "Kim herhangi bir topluma ya da bölgeye dışarıdan çözüm ya da reform empoze edilebileceğini düşünüyorsa yanılgı içindedir" demiştir. İran ise planın kendilerini köşeye sıkıştırmak için yapıldığını öne sürmektedir. Suriye Enformasyon Bakanı Ahmet el Hassan "Hiçbir rejim dış baskı ya da diktalarla reformları uygulamaz" diyerek tepkisini göstermiştir.

Bunun yanında, özellikle Başkanlık seçim propagandalarının başladığı günlerde açıkça ortaya konan bahse konu proje ile "Bush yönetimi için büyük ve yeni bir strateji var mı?" sorusunu cevaplayan eski CIA Ortadoğu masası şefi Frank Carlucci The Wall Street Journal gazetesinde yayınlanan mülakatında şöyle demektedir; "Stratejinin ne olması gerektiği hakkındaki düşüncelerimi söylememe izin verin. Üç adet yapı taşı olduğunu düşünüyorum. Bunun Irak'ta barışın tesis edilmesinin başarılması ile başlayacağını düşünüyorum. Savaşın Amerikanlaştırılmasından ne anlarsanız anlayın, ben barışın Amerikanlaştırılmasından bahsederek, bizim istediğimiz anlamda istikrar ve dengenin tesis edilmediğini düşünüyorum. Oluşumun uluslar arası boyuta taşınması ve Irak gerçeklerine ve alınan derslere dayandırılması gerektiğini düşünüyorum. İkinci yapı taşı, Başkanın da işaret ettiği gibi şu sorudur: Gerçekten barışın tesis edilmesi aşamasında Irak'ta veya Ortadoğu'da kalıcı kuvvet bulunduracak mıyız? Üçüncü yapı taşı ise aslında deyim olarak benim beğenmediğim moda terim "transformasyon"dur. Beğenmeme nedenim ise sanki sihirli bir değnekle dokunarak bütün bölgede arzu edilen barış şartları ve demokrasinin yerine oturmasını

sağlayacağımız düşüncesini ortaya çıkarmasıdır. Burada iki bakış açısı vardır. Bunlardan ilki, “Irak’ın ABD için büyük bir uçak gemisi hüviyetinde olması ve bölgedeki ABD mevcudiyeti ile buradan hareketle öncelikle İran ve Suriye’de, ilerleyen safhada ise Suudi Arabistan ve Mısır’da rejim değişikliklerinin gerçekleştirilmesini sağlayacağı ve bunun da askeri olmayan yöntemlerle yapılacağı” görüşüdür.

Ortadoğu’nun son 50 yıllık tarihine bakacak olursanız, batılı büyük askeri müdahalelerin kalıcı politik neticeler meydana getirmediğini tespit edeceksiniz. Örneğin 1956 yılında Nasır’ı hedef alan üçlü işgal harekatı tüm bölgede Nasirizm’in yayılmasına neden olmuş ve 1967 Filistin’in silahlı mücadelesinin başlamasına neden olmuştur. Hepimizin bildiği gibi, 1968’de Sharon’un Lübnan’ı işgal etmesi tamamen politik bir yarışmanın ürünü idi. Tarih her zaman tekerrür etmek zorunda değildir, ancak tarihi kayıtlara bakıldığında, bu bölgede mevcut tarihi dinamiklerin, askeri faaliyetler ile değiştirilebileceğine inanmak güçtür” (Berger et al, 2003).

Bahse konu belirsizliklere ve soru işaretlerine rağmen, Bush yönetimi, BOP için diplomatik atak başlatarak, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Marc Grossman’ı, projeyi anlatmak için 29 Şubat-5 Mart tarihleri arasında bölgeyi ve AB’nin yönetsel kalbi Brüksel’in de dahil olduğu bir haftalık bir mekik diplomasisi turuna çıkarmıştır.

Ayrıca, ABD Dış İşleri Bakanlığı tarafından, Grossman’ın ziyaretlerinin ABD Başkanı George W. Bush’un büyük Ortadoğu girişimine destek çerçevesinde, bölgedeki hükümet ve liderlerle diyalogun sürdürülmesi, bölgede reformun desteklenmesi için ABD ve müttefiklerinin nasıl çalışabileceğine yönelik fikir arayışı kapsamında yapılacağı, Başkan Bush’un da daha önce ifade ettiği gibi, ABD’nin Ortadoğu’ya dışarıdan reform empoze etmeye çalışmadığını, fikirlerin yine bölgeden gelmesini desteklediğini ve yardım için ABD’nin ne yapabileceğini bölgedeki dost ve müttefik ülkelerle tartıştıkları, böylece bu girişim çerçevesinde bölgenin ihtiyaçlarına cevap verilebileceği ifade edilmiştir.

Grossman, İsrail-Filistin barışı sağlanmadan projenin uygulanamayacağını düşünen Avrupalıları ikna için de Brüksel’de temaslarda bulunacak. Ankara’nın tura katılmasının sebebi, Bush yönetiminin Müslüman kimliğiyle demokrasiyi özümlediği için Türkiye’yi ‘evrim modeli’ olarak görmesi olmuştur.

Türkiye'nin dış politikasında, Başbakan'ın Rusya gezisi önemli bir gelişme olup, Türkiye'nin bu çerçevede önünde üç konu bulunmaktadır: Büyük Ortadoğu Projesi'nde belli şekillerde rol almak, arka bahçedeki Rusya ile dengeli bir ilişkiye girmek, komşu ülkelerle olan ilişkilerde gerçeklere dayalı bir çerçeve oluşturmak. Bunun için de bölgede ve dünyadaki gelişmeleri ve meydana gelen dinamikleri doğru analiz ederek ve yeni duruma hazırlanmak gerekmektedir.

ABD'nin geliştirmekte olduğu BOP için temel alt yapının oluşturulması; sosyal, siyasal, ekonomik ve askeri bir süreci kapsamaktadır. Proje etkilerinin ortaya çıkması, proje amaçlarına kısmen de olsa ulaşılması, belli bir zaman dilimine ihtiyaç göstermektedir. Hedeflenen tarihin, 2025 yılından sonrasının olduğu değerlendirilmektedir. Zira, ancak bu zamana kadar geçecek süre içerisinde, ABD tarafından yeni bir neslin yaratılması mümkün olabilecektir. Bu nesil bölgede ABD çıkarlarının, korunması için gerekli olan yönetim kadrolarının alt yapısını oluşturabilecektir.

ABD'ye göre bölgede çıkarları olan tüm ülkeler, kendisi ile birlikte bu mücadeleye katılmalıdırlar. Onlar için bunun yolu, topraklarında ABD'ye üs vermek, koalisyon kuvvetlerine askeri güç tahsis etmek ve NATO'nun bu bölgeye yönlendirilmesine destek sağlamaktır.

ABD bugün Ortadoğu da kullanabileceği daha etkin bir güç manivelası planlamaktadır. Bunun altyapısı için; sistemleri/paktları, yeni üsler ve NATO imkanlarını gündeme getirmektedir. Çünkü geçmişte Sovyetler Birliği tehdidi gerekçesi ile müttefik ülkelerde tesis etmiş olduğu üsler, şekil ve konum itibarıyla artık bu ihtiyaca cevap vermemektedir.

ABD'nin politik girişimlerinin etkisiyle, BOP, giderek sadece ABD'nin kendi başına gerçekleştirmeye çalıştığı proje olmaktan çıkmaktadır. ABD, diğer güç odaklarının bu projeye karşı koymasını önlemek ve de projeye askeri destek sağlamak açısından, özellikle AB, Rusya ve Çin'in de mümkün olduğunca projeye destek vermeleri için uğraşmakta, NATO'nun da bölgeye yönlendirilmesine çaba sarf etmektedir. ABD üst düzey askeri ve politik temsilcileri aracılığıyla yansıttığı görüşler ile, NATO'nun projeye katkı sağlaması için girişimlerini sürdürmektedir. ABD NATO Daimi Temsilcisi Burns tarafından, önerilen "İstanbul İşbirliği Girişimi" bu örneklerden biridir. ABD'nin bu yönde geliştirdiği, politika kendisiyle beraber NATO'yu da bölgeye sokmak ya da NATO'yla beraber bölgeye girmektir.

Haziran 2004 NATO İstanbul Zirvesi'nde NATO ve 21 yy. gelişmeleri açısından hayati hususlar görüşülmüş ve karara varılmıştır.

10.9. ABD ve Güvenlik Değerlendirmesi

ABD yeni güvenlik anlayışının dayandığı temellerden birinin de, şu temel düşünce tarzının olduğu değerlendirilmektedir:

“NATO geçmişte Amerika’yı Sovyetler Birliği’ne karşı korumaktaydı. Değişen yeni dünya dengesinde Ortadoğu kaynaklı asimetrik bir tehdit ortaya çıktı. Bu tehdide karşı ABD’yi kim koruyacak? Avrupa’da konuşlandırdığımız askeri güçler bunu sağlamıyor. Ortadoğu’da ve çevresinde askeri güç konuşlandırmak bu bölgede nüfuz tesis etmek ABD ulusal çıkarları açısından yaşamsal önem arz ediyor. O halde; NATO bölgeye yönlendirilmeli, bölgede yeni askeri güç varlığı konuşlandırılmalıdır”.

ABD bu uygulamayı Afganistan’a taşımış şimdi de Irak’a taşımak istemektedir. Avrupa’daki eski Varşova Paktı üyesi ülkelerin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik güçlüklerden de istifade ederek bu ülkelerde askeri güç konuşlandırmaya özel önem ve öncelik vermektedir. Bu bağlamda Karadeniz’de Romanya ve Bulgaristan’da deniz üsleri sağlama girişimleri olduğu da bilinmektedir.

10.10. Gelinek Nokta, Türkiye ve İlmli İslam

Türkiye’nin sorunlu bir coğrafyada yer alması, çevresindeki gelişmelerden etkilenmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Ne var ki, Türkiye’nin konumu ve durumu, baş başa kaldığı diğer bölgesel sorunlar bir yana, sadece Ortadoğu kaynaklı sorunlarda dahi yeterli hareket tarzlarını üretmesini sınırlandırmaktadır.

Türkiye yakın zamana kadar AB ile ABD arasındaki bir çizgide denge aramıştır. Ancak bu çizgi şimdi giderek yok olmaktadır. Çünkü AB ile ABD’nin Ortadoğu’da giderek örtüşen menfaatleri Türkiye için bölgede üstlenilebilecek yeni bir rol yaratmıştır. Bu rol; Türkiye’nin Büyük Ortadoğu Birliği içerisinde model oluşturmasıdır. Türkiye’nin AB içinde yer alması yerine, Büyük Ortadoğu Birliği içinde bulunması, ABD ve AB’nin daha çok yararınadır.

ABD ve AB’nin Türkiye’yi Büyük Ortadoğu Projesi için bir model olarak görmelerinin altında yatan gerçek şudur: Foreign Affairs dergisinin Yaz 1993 sayısında çıkan “Uygurluklar Çatışması mı?” başlıklı makalesi ile ‘Medeniyetler

Çatışması' tezini ortaya atan ünlü bir Amerikalı siyaset bilimci olan Samuel Huntington, 1996 yılında İstanbul'da yaptığı bir konferansta yeni bir tez ortaya attı: "Türkiye İslam uygarlığına lider olmalı!" Üç yıl önce Türkiye'nin İslam ile Batı uygarlıkları arasında "bölünmüş" bir ülke olduğunu yazdığı, bu liderliği nasıl yapabileceği sorulduğunda verdiği cevap özetle şuydu: "Köprü olmak pek iyi bir şey değildir, iki tarafa da ait olmazsınız ve üzerinizden yürünüp geçilir. Batı sizi istemediğine göre, İslam dünyasının başına geçin; oradaki başsızlık da son bulsun" (Yılmaz, 2001, S.391).

Şüphesiz ki Türk halkının Müslüman kimliği vardır. Ancak bu kimlik hiçbir zaman Türk kimliği önüne geçmemelidir. Türkiye hiçbir platformda ılımlı İslam modeli yakıştırmamasını kabul etmemelidir, Türkiye Cumhuriyeti laik bir devlettir. Resmi olmayan zeminlerde dahi adının önüne bir dinsel sıfatın getirilmesi, onun laik yapısının değiştirilmesi gerektiği yolunda bir anlam taşır Batı'nın geçmişte aşiret ve kabile toplumlarından oluşan ülkelerden elde ettikleri sömürgecilik politikasının temeli, bölgenin dinsel kimliğinden yararlanarak yönetimde hakim kılmayı amaçlamaktaydı. Bahse konu yaklaşım, Soğuk Savaş Dönemi'nde uygulamaya çalışılan 'Yeşil Kuşak' teorisinin de temelini teşkil ediyordu. Bu yaklaşımın günümüz versiyonunun 'ılımlı İslam' olduğu değerlendirilmektedir.

Ancak, ılımlı İslam çizgisinin ülkeleri ulaştıracağı nokta, ulusal kimlikten arındırılmış toplumlardır. Çünkü İslam anlayışı kavmiyetçiliği red etmekte ümmetçiliği esas almaktadır. Batı dünyası Ortadoğu'daki hedef ülkelerde ulusal kimliklerin yok edilmesi yolunda atılacak en uygun hareket tarzının, siyasal İslam ideolojisi olduğunu ve bu ideolojinin Ortadoğu'nun Müslüman kimlikle yerleştirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Ancak bu yapılırken ılımlı İslam'ın, Radikal İslam'a dönüşmemesi için önlemler de alınmalıdır. Çünkü Radikal İslam, ABD ve Batı dünyası için tehdit ve tehlike oluşturmaktadır. Radikal İslam'ı/Kökten Dinci İslam'ı etkisizleştirmek ve bölgede onun yerine ılımlı İslam'ı yerleştirmek, ABD ve tüm Batı dünyasının savunduğu bir hareket tarzı haline gelmiştir.¹

1 Batı'nın, özellikle ABD'nin İslam dünyası operasyonları hala sürüyor. Yöntemler değişmiyor. 1961'de Suudi Arabistan önderliğinde Dünya İslam Birliği'ni (Rabita-ül İslam) oluşturan ABD idi. Hedefi, yeşil kuşaktı. Şimdi de İslam coğrafyasında Amerikan ya da Batı çıkarlarına uygun şekilde aşırı dinci akımların ılımlılaştırılması gündemde. Dinde reform çabaları, hoşgörü, uzlaşma, yeni yyın din anlayışı gibi söylemler ve sona ermeyen hilafet düşleri bunun ürünü. ABD, kendi çıkarlarına uyarlı bir İslam anlayışı oluşturmaya çalışıyor, hatta hilafet makamının yeniden oluşturulmasını tartışıyor. 'Aşırılığa yol açan dinsel yorumların önünü kesmek için hilafet sevdasında olanları

Dinamik ekonomisi, yetişmiş insan gücü, hareketli nüfusu, laik ve demokratik yapısı özellikleriyle bu güne kadar bulunduğu coğrafyada öne çıkmış bir ülke olan Türkiye'nin İlimli İslam'la bütünleştirilerek bölge ülkelerinin özeneceği bir model oluşturması amaçlandığı değerlendirilmektedir. Bunun ilk işaretlerini Kasım 1999'da Türkiye ziyareti esnasında ABD Başkanı Clinton vermiştir. Clinton Türkiye ile İslam'ı özleştiren yeni bir terim üreterek, Türkiye'yi "Laik bir İslam Devleti" olarak tanımlamıştır.¹ ABD'nin Büyük Ortadoğu projesi içerisinde Müslüman kimlikli tüm ülkelere verdiği mesaj şudur : "Müslüman bir halk, laik ve demokratik bir sistemle yönetilebilir, işte size bir örnek: Türkiye... Siz de öyle olabilirsiniz."

Türkiye'nin AB'ye üye olmasında büyük zorluklar vardır. Bu yolda Türkiye'nin yapacağı reformlar ile BOP'un gerçekleştirilmesi için giderek uygun bir alt yapı oluşturulmaktadır. Ancak, Türkiye bugün, uluslararası zeminlerde hakkında alınmakta olan olumsuz kararlara karşı koyabilecek imkanlardan giderek yoksun hale getirilmektedir. Bugün Türkiye'nin AB'ye dahil olma girişimlerinin ne şekilde sonuç vereceği üye ülkelerin tutumlarına bağlı kalmıştır. Bir takım AB ülkeleri, Türkiye'yi aralarına almak istememektedirler. Türkiye'nin birliğe dahil olma yolunda gösterdiği aşırı arzu, Türkiye açısından ödün anlamına gelen düzenlemelerin kabul edilmesine ve gerçekleştirilmesine yol açmaktadır. Reform görüntüsündeki ödünlere belli bir sınırdan tutulamaması, Türkiye için bir noktadan geri dönüşü giderek güçleştirmektedir. Türkiye yaşamsal değerinde ki bu kırılma noktasını tespit etmek zorundadır.

BOP içinde yer alacak Türkiye'nin karşı karşıya kalabileceği en önemli tehlike, ulusal birliğin ve ülke bütünlüğünün korunamamasıdır. Proje'nin özünde var olan ve özelliğinden kaynaklanan bu tehlike, Türkiye Cumhuriyetinin şimdiki yapısını gelecekte tehlikeye düşüreceği anlamını da taşımaktadır.

ABD'nin, kendi ulusal çıkarlarına uygun davranış sergileyen ve gelecekte de uygun davranış sergileyeceğinden emin olduğu yöneticileri, ülkelerinde iş başına getirmesi, desteklediği ve sıklıkla uyguladığı bir yöntemdir. ABD'nin BOP içerisinde aynı yöntemi kullanma yönünde işaretler mevcuttur.

kullanıyor. Dinsel söylemler içine hapsedilmiş topluluklar ise tarihten ders çıkarıp büyük oyunu göremiyor.

¹ Bu ifade, Büyük Ortadoğu projesinin ne zaman şekillenmeye başladığının açık bir işaretidir

Kuveyt'te yapılan, Irak'ın Komşuları ve Bölge toplantısında Türk Dış İşleri Bakanı tarafından gündeme getirilen “Kendi bölgemize sahip çıkalım, Avrupa gibi kendi işbirliği ve güvenlik çerçevemizi oluşturalım” temelli Türk tezi ise, proje bazlı yaklaşımının kabul gördüğü anlamına gelmektedir.

Nisan 2004'te İstanbul'da gerçekleştirileceği bildirilen “İslam ülkeleri demokratlar kongresinin bu proje için uluslararası bir platform oluşturduğu ileri sürülmektedir (Talu, 25 Şubat 2004, Sabah gazetesi).

Türkiye'nin bu gün karşı karşıya kaldığı temel güçlük, AB'ye üye olabilmek amacıyla gerçekleştiği reformların günü geldiğinde Türkiye'nin ulus birliğini ve ülke bütünlüğünü muhafaza etmede sorun yaratması ve belirtilen ulusal değerlerin zamanla hızlı bir aşınmaya maruz almasıdır.

AB'ye üye olma yolunda, ulusal değerleri aşındırılmış bir Türkiye; Büyük Ortadoğu Projesi içeriğinde yer almaya uygun hale gelmiş olacaktır. Buradan çıkarılan sonuç şudur: AB'ye girebilme uğruna temel kazanımlarını feda eden Türkiye Cumhuriyeti, bu noktadan sonra geri dönüş yapmayı gerçekleştirebilme gücünden yoksun kalmış olacaktır. Türkiye'nin bu konuda sağlam bir duruş gösterebilmesi, bekası açısından büyük önem taşımaktadır.

ABD ve AB'nin Türkiye'ye bakış açısı, Türkiye'nin Avrasya'da, ABD ve AB çıkarları doğrultusunda merkezde yer alacağı büyük Ortadoğu'dur.

Türkiye AB'den itilerek Büyük Ortadoğu Birliği içerisine çekilmek istenmektedir. Türkiye'nin burada izleyeceği yol; ulus devlet yapısı ve ülke bütünlüğünün korunması temel koşul olmak kaydıyla, AB'ye girme arzusu taşıdığını belirtmek olmalıdır. Bu yolda isteklerini gerçekleştiremeyen bir Türkiye, üçüncü bir seçenek oluşturabilmelidir.

AB dışında tutulacak bir Türkiye'nin BOP içinde elde edeceği konum Türkiye'nin ulusal hak ve menfaatlerini korumada yeterli olamayacaktır. Çünkü projenin temelinde bölge ülkelerinin hak ve menfaatleri yerine, ABD ve Batının hak ve menfaatleri ön plana çıkmaktadır.

Türkiye hiçbir zaman kötü ile daha kötü arasında bir seçim yapmak zorunda kalmamalıdır. Türkiye her konumda üçüncü seçenek üretecek politikalar geliştirebilmelidir. Atatürk tarafından oluşturulan dış politika özetle, Arap ile yakın olmamak, Rus'u tahrik etmemek ve büyük devletler ile mesafeli olmaktır.

Bu özet anlatım, BOP ile ilgili hareket tarzının ne olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin bu projeden değişik şekilde etkileneceği gerçektir. Türkiye Cumhuriyeti'nin yapısı ve Türkiye'nin coğrafi konumu bunu kaçınılmaz hale getirmektedir. Türkiye'nin burada izleyeceği yol projenin teşkiliyle ortaya çıkacak olumsuz etkileri asgariye indirecek politikalar üretmek olacaktır.

Ancak; Türkiye anılan proje dışında kalmak ile birlikte, bölgedeki gelişmeleri yönlendirebilecek konumda olmaktan da uzaklaşmamalı, Bölgesel Güç olabilme niteliğini muhafaza etmelidir.

ABD'nin ulusal çıkarlarını gerçekleştirme doğrultusunda, toprak bütünlüğü de dahil olmak üzere gelecekte bir çok konuda Türkiye'yi karşısına alacak hareket tarzları izleyebileceği hiç bir zaman dikkatlerden kaçırılmamalıdır.

ABD bölgedeki bazı ülkeler ile “stratejik ortak” yaklaşımı ile ilişkiler geliştirmektedir. Stratejik ortak olabilmenin iki temel koşulu vardır. Ulusal hedeflerde beraberlik ve ulusal çıkarlarda beraberlik. Çok sık gündeme gelen Türkiye-ABD stratejik ortaklığı terimi; Türkiye ve ABD'nin Kuzey Irak'la ilgili değerlendirmeleri, bölgede faaliyet gösteren yasa dışı terör örgütlerine bakışı, Ortadoğu yaklaşımlarında beraberlik sergilemekten uzaktır.

11. SONUÇ

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Avrupa'nın stratejik önemi Asya ve Pasifik Bölgelerine göre azalmış, etnik çatışmaların dinmesi ve AB'nin Doğu Avrupa ülkelerini genişleme sürecine dahil etmesi ile birlikte kıtanın istikrarı sağlamışmıştır. Önümüzdeki dönemde, dış tehditlere karşı mücadelede, ABD ve AB stratejik ortak olarak hareket edecektir. Bu dönemde ABD, Avrupa'daki askeri varlığını azaltarak hem ekonomisini rahatlatmayı hem de büyük bir rekabetin yaşandığı Orta Asya Bölgesi'ne daha fazla konsantre olmayı tercih edecektir.

Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılmasından ve işgal edilmesinden sonra askeri olarak bölgeye yerleşen ABD, bu sayede, politikalarını rahatlıkla uygulayabileceği bir ortam yakalamıştır. ABD, Körfez'deki mevcut askeri varlığı ile bölge kaynakları üzerinde hakimiyet kurarak, Körfez petrolünün dünya pazarlarına kendi kontrolünde ulaşımını sağlamaktadır.

ABD stratejistleri, gelecekte ikinci süper güç konumuna yükselecek ülkenin muhtemelen Avrasya bölgesindeki şekillenmeler neticesinde belirleneceğini düşünmektedirler. ABD kendisine tehdit oluşturabilecek yeni bir süper gücün veya oluşumun doğabileceği muhtemel bölgelerde doğrudan fiili olarak bulunmayı amaçlayacağından, Afganistan'a konuşlandırdığı askeri gücünü uzun süre bu bölgede idame edecektir.

ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya'da stratejilerini uygulamak amacıyla güçlü müttefiklere ihtiyacı vardır. Son yıllarda Türk-Amerikan ilişkilerinin stratejik ortaklık düzeyine çıkması ABD'nin bölge politikalarının uygulanmasında Türkiye'yi en ideal ortak olarak ortaya çıkarmaktadır.

ABD, Ortadoğu ve Orta Asya'da enerji kaynaklarının kontrolünü tesis etmek için özellikle stratejik işbirliği adı altında gerçekleştirdiği baskın politikalarıyla Avrasya'nın Pasifik yönünü kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. Ancak Amerika Avrasya üzerinde oluşabilecek gerilimlere karşı oldukça ihtiyatlı yaklaşmakta ve Çin'i kendisine en yakın rakip olarak görmektedir.

NATO üyesi, Batı'ya angaje olmuş, Orta Asya ve Orta Doğu devletlerinin özelliklerinden farklı yönetim yapısı olan bir devlet kimliğiyle Türkiye'nin, Avrasya coğrafyasındaki oluşumlarda kilit role sahip bir ülke olması muhtemeldir. Ancak,

Türkiye'nin stratejik önemi diğer ülkelerin kendi güvenlikleri ve çıkarları doğrultusundaki tehdit algılamaları ile doğru orantılıdır. Bu açıdan, bir Merkezi Avrupa devleti için Türkiye'nin önemi ile ABD gibi stratejik bir oyuncu için Türkiye'nin değeri arasında büyük farklılık bulunmaktadır.

Ortadoğu'da, bölge dışından herhangi bir gücün Körfez'i ele geçirme teşebbüsünü, doğrudan Amerikan hayati çıkarlarına yapılmış bir saldırı olarak kabul ederek, Körfez'deki Amerikan çıkarlarının savunulması için Amerikan askeri gücüne başvurulmasını öngören "Carter Doktrini"nin, ilan edildiği 1980 yılından bu yana bölgedeki Amerikan politikasının temel eksenini teşkil ettiği gözlenmiştir.

İslam coğrafyasında ve Ortadoğu'daki dönüşümün, reformun gerekliliği bilinmekte, ancak iç dinamiklerin hesaba katılması ve gerekli değişimlerin dıştan zorlanmaması gerekmektedir. Değişimin, reformun gereğini bazı Arap liderlerin kendilerinin de görmekte olduğu, ancak değişimin ve reformun kendilerini de sahneden silebileceğinin farkında olduklarından bu konuda pek harekete geçmedikleri anlaşılmaktadır. Bu durumda, iç dinamikler dikkate alınarak, ama aynı zamanda metodu ve dozajı uygun bir şekilde ayarlanmak koşuluyla dıştan zorlama mekanizmasının gündeme gelebileceği anlaşılmaktadır. Bu nedenle, ABD'li bazı teorisyenlerin ifade ettikleri ve ABD tarafından da daha önceleri uygulanan 'Birine vurunca/baskı yapınca, diğerleri de peşinden düşecek' mantığına dayalı 'Domino Teorisi'nin Ortadoğu'da da uygulanmasının oldukça zor olabileceği dikkate alınmalıdır.

Büyük Ortadoğu Projesi konusunda AB'nin ABD'ye sırtını dönemeyeceği yolunda yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Çünkü bu coğrafyadan kaynaklanan tehditler yalnız Amerika'ya değil, Avrupa'ya da yönelik olduğu, enerji kaynaklarının, petrolün güvence altında bulunmasının Avrupa için de yaşamsal bir durum olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, AB'nin Washington'a "Bu senin işin" demesi, ya da Washington'un AB'den böylesine olumsuz bir tepkiye neden olabilecek katı bir tutum içinde olması beklenmemekte, bunun yanında, AB'nin ABD'yi Büyük Ortadoğu'da dengeleyecek, denetleyecek bir işbirliği modeli oluşturması gerekmektedir.

Türkiye'nin, Soğuk savaş döneminde Batı Almanya'nın izlediği Ostpolitik örneğinden hareketle, doğusunda komünist rejim varken, Batı Almanya'nın Doğu Avrupa ve SSCB'ye açılması, ama ABD ile yakın ve özel ittifak ilişkilerini

sürdürmesi şeklindeki politikaya benzer bir durumu gerçekleştirilebileceği görülmektedir.

ABD'nin, Irak deneyimiyle birlikte Ortadoğu'da artık tek başına oynayamayacağı düşünülmektedir. İslam dünyasında, Arap sokaklarında ABD imajının olumsuz olduğu dikkate alındığında, ABD bölgeye para akıtacaksa, askeri açıdan NATO'yu devreye sokacaksa, imajı sorun olmaktan çıkacaksa, bütün bunlar için Türkiye ve AB'ye ihtiyacı vardır ve bu desteği sağlamak için de Fransa'yla Almanya'yı ikna etmesi gerekmektedir.

AB içinde Fransa ve Almanya'nın yarattığı ağırlık merkezi, olgusu AB içindeki küçük ülkeleri rahatsız etmektedir. Bu rahatsızlığın yanı sıra büyüyen ve hantallaşan mekanizmaları ile AB'nin, hipergüç olan ABD'nin küresel manevralarına küresel ölçekte karşılıklar verebilmek için Fransa ve Almanya'nın liderliklerine ihtiyacı vardır. ABD'nin "Büyük Ortadoğu" projesinin tartışıldığı, içinde bulunulan süreçte, Fransa ve Almanya Projenin yönetsel zafiyetini telafi edecek alternatif projelerini de geliştirebileceklerdir.

BOP'ta Türkiye'nin çok önemli bir yer tutacağı, model ülke konumunda olacağı belirtilmekte, ancak bu projenin nasıl gelişeceği ve sonuçlanacağı konusunun henüz açıklığa kavuşmadığı görülmektedir.

Burada en önemli husus, Türkiye'nin, gerçekten de, BOP'un 'vazgeçilmezi' olduğu ve bu sebeple, hem ABD ve hem de AB açısından öneminin artışı ve daha da artacağıdır. Ancak bu noktada cevaplanması gereken sorular bulunmaktadır:

Bu projenin amacı "demokratik - laik Ortadoğu ülkeleri" yaratmak mıdır? Yoksa Ortadoğu ve üzerinden Orta Asya'ya hakim olmak ve kaynakları kontrol etmek midir? Proje neden Afganistan ve Irak işgallerinden sonra hızla canlandırılmaktadır? Bugüne kadar Ortadoğu'nun anti-laik ve anti-demokratik yapısından şikayetçi olmayan ve hatta memnuniyet duyan ABD, neden demokrasi havarisi kesilmiştir?

ABD, 11 Eylül ve küresel terörün sadece Ortadoğu'nun mevcut yapısından mı kaynaklandığını düşünmektedir?

Bu projede hangi Türkiye model olacaktır? Atatürk'ün kurduğu demokratik - laik Türkiye mi? Yoksa, laik ve üniter nitelikleri törpülenmiş, dini kimliği yönetiminde ve yaşamında öne çıkmış bir Türkiye mi?

Eğer birincisi model olacaksa, Türkiye, zaten Cumhuriyeti ve onun demokratik-laik, üniter niteliğiyle 80 yıldır gözler önündedir. Rotasını Batı'ya çevirmiş, 40 yıldır AB'ye girmeye çalışan en kıdemli aday konumundadır. Oysa Batı'nın tutumuna bakıldığında, İslam dünyasına örnek gösterilecek Türkiye'nin, özellikle son yirmi yıldır bu nitelikleri desteklenip güçlendirilecek yerde, üniter yapıya ve laik niteliğe karşı akımlara destek verildiği değerlendirilmektedir. Son yıllarda Avrupa'nın ilgi odağı bu akımlar olmuştur. Son dönemlerde ABD'nin izlediği politika da farklı değildir. Eğer örnek olacaksa, Türkiye'nin, dini kimliğiyle değil, demokratik-laik kimliğiyle ve üniter yapısıyla Avrupa Birliği'ne çekilmesi gerekirken; üniter yapısı ve laik niteliği zedelenmiş, dini kimliği öne çekilmiş biçimde Ortadoğu'ya itilmesi nasıl karşılanmalıdır?

20 yıldır ağır terör saldırılarıyla istikrarsızlaştırılmasına ve siyasal bütünlüğünün çatlamasına destek veren/göz yuman Avrupa'nın görmek isteği Türkiye hangi Türkiye'dir? Türkiye "Büyük Avrupa" projesinde midir, "Büyük Ortadoğu" projesinde midir? Yoksa bir parçası o projede, bir parçası bu projede mi olacaktır?

Hızla değişen dünyada, artık Amerika - Avrupa dengeleri de göz önünde tutulmaktadır. Ancak, bölgesel politikalarda, örneğin Filistin sorununa verilmesi gereken öncelik ya da Suriye ve İran'a karşı izlenmesi gereken politikalarda, ABD'den çok AB'ye yakın durulduğu da görülmektedir. En azından, geleceğini paylaşmayı planladığı AB ile kısmen ekonomik entegrasyonunu tamamlamış ve siyasi entegrasyonunu da tamamlamayı planlayan Türkiye, BOP kapsamındaki uygulamalarda AB ile olan siyasi istişarelerine ve görüş alışverişlerine ayrıca önem vermelidir.

Soğuk Savaş'ta 'kanat ülkesi' olarak çok önemli rolü olan Türkiye, bu yeni dönemde 'merkez ülkesi' haline gelecek ve eskisine kıyasla çok daha önemli hale gelerek kilit role sahip olacaktır. Batı değerlerini benimseyen, Batı sistemi içinde, ABD ve AB ile dost ve müttefik olarak kalan bir Türkiye'nin özgürlüklerin ve demokrasinin önünün açılmasına kayıtsız kalması söz konusu olamaz. Bu nedenle BOP'u ciddiye alan Türkiye'nin, aynı zamanda bir Müslüman ülke olması, bölgeyle tarihi, coğrafi ve kültürel bağları ister istemez projeye kendi muhtemel katkılarını da gündeme getirmektedir.

Dost ve müttefik olmak demek, bütün konularda fikir birliği demek değildir. Ama bu ince diplomasi gerektiren bir konudur. “Hem Doğulu hem Batılıyız!” derken ölçü kaçır, hedef birliği yara alırsa, bu durumun Türkiye’nin aleyhine olabilecektir. Türkiye’nin çıkarının, ABD ile yakın ve özel ilişkiyle AB üyeliği ile birlikte götürülmekten geçtiği, her iki hedefin birbirini tamamlayarak Türkiye’yi daha güçlü kılacağı, böylece Büyük Ortadoğu’da ve Avrasya’da Türkiye’nin sesini daha çok duyuracağı, hatta Rusya ile olan stratejik ilişkilerin de daha dengeli bir konuma gelebileceği aşıkardır. Bu kapsamda BOP, klişelerden ve sloganlardan uzak, ideolojik önyargısız olarak ciddiye alınmalıdır.

ABD’nin bölgedeki uzantısı, taşeronu ya da sözcüsü görüntüsü kazanmadan, bölgede istikrar ve barışı temin edebilecek dönüşümlerin desteklediği ve bu durumun Türkiye’nin de çıkarına olduğu dikkate alınarak, Amerika’yla işbirliği reddedilmemeli, ancak bu işbirliğinin çerçevesi konusunda belirsizliklerin de ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Bölgeyle ilgili olarak Türkiye’nin bazı görüşlerinin ABD’den çok AB ile örtüştüğü dikkati çekmektedir. Bunlardan biri Filistin sorunudur. Ortadoğu barış sürecinin, Filistin - İsrail konusunun arka plana atılarak, bir sonuca bağlanmadan bu coğrafyada bir şey yapmaya kalkışmanın inandırıcı olmadığı konusunda Ankara, Berlin ve Paris’in aynı bakış açısına sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye, Irak’ın işgali sonrasında, ‘Irak’a Komşu Ülkeler İnisyatifi’ geliştirmiş ve bu konuda rejimleri Washington’da tehdit olarak görülen İran ve Suriye ile yakın diyaloga girilmiştir. Benzer şekilde, 1975’te Helsinki Süreci başlarken, bunun içinde Amerika’nın tehdit olarak gördüğü komünist ülkeler de yer almıştı. Bu nedenle, BOP kapsamında, İran’ı düşman olarak dışlamanın ve aynı zamanda bu ülkedeki reformları desteklemenin meydana getirdiği çelişkinin dikkate alınması gerekmektedir.

Türkiye’nin, tarihiyle, coğrafyasıyla, kültürüyle bu bölgenin bir parçası sayıldığı; ama aynı zamanda laik demokratik cumhuriyeti ve geleceğe bakan yüzüyle Batı’nın, Avrupa’nın bir parçası olduğu; esas hedefinin Büyük Ortadoğu değil, Büyük Avrupa Projesi olduğu göz önünde tutulmalıdır.

Bunun yanında, Türkiye hiçbir zaman kötü ile daha kötü arasında bir seçim yapmak zorunda kalmamalıdır. Türkiye her konumda üçüncü seçenek üretecek

politikalar geliştirebilmelidir. Arap ile yakın olmamak, Rus'u tahrik etmemek ve büyük devletler ile mesafeli olmak şeklinde özetlenen dış politikası Atatürk tarafından oluşturulan genç Türk Cumhuriyeti, 'Yurtta sulh, dünyada sulh' mesajını vererek, özellikle II. Dünya savaşı öncesi komşuları ile iyi ilişkiler içine girmiş ve Sadabat Paktı, daha sonra Bağdat Paktı gibi oluşumlarla, bölgesel barışa katkı sağlamıştır. Günümüzde de Türk Cumhuriyetlerini, Kafkasları ve hatta RF'yi de içine alan benzer oluşumlar alternatif olarak gündeme getirilebilmelidir.

Türkiye, 21. yüzyılın siyasi tarihine yön verecek olan bu projenin temel/olmazsa-olmaz elemanıdır. Tüm bölgeyle birlikte, Türkiye'nin önümüzdeki on yıllardaki siyasi, ekonomik ve sosyal geleceğinin, bu projede alacağı doğru veya yanlış rollere göre, 'olumlu' veya 'olumsuz' yönlerde yeniden şekilleneceği, bu nedenle bir Kriz Yönetimi hassasiyetiyle, şimdiden ulusal menfaatlerini ve stratejilerini yeniden tanımlayarak, 'ulusal bir duruş' ortaya koymasının hayati olduğu bilinmelidir.

Bu projede, Türkiye'ye olumlu katkıda bulunacak, Türkiye tarafından kendi lehinde kullanılacak birçok unsur mevcuttur. Bunların başında, bu proje ile siyasi ve ekonomik yapısı değiştirilecek 22 İslam ülkesi içinde, siyasal açıdan demokratik ve ekonomik açıdan büyük ölçüde liberal yapıya sahip, tek İslam ülkesi olması gelmektedir. İkinci önemli husus, Türkiye'nin, jeostratejik açıdan, bu kuşağın her noktasını etkileyebilecek bir konumda bulunmasıdır. Üçüncü bir husus ise, Türkiye'nin, yalnız bu kuşak içinde değil, tüm dünyada mevcut, en etkili Silahlı Kuvvetlerden birine sahip bulunmasının sağlayacağı avantajlardır.

Bu görüşlerin paralelinde, Türkiye "Yeni Dünya Düzeni'nin" ortaya çıkardığı uluslar arası ilişkiler yapısını çok iyi değerlendirerek, geliştireceği politikalarda bu yeni düzenin parametrelerini göz ardı etmemelidir.

Türkiye Orta Asya enerji kaynaklarının kendi toprakları üzerinden geçerek dünya pazarlarına ulaşmasını temin etmek maksadıyla; bölge ülkeleri ile mevcut tarihi bağlarının, ABD ile geliştirdiği stratejik ortaklığının, NATO üyesi olmasının ve coğrafi konumunun sağladığı avantajları azami şekilde kullanabilmelidir.

BM çerçevesinde yapılabilecek "terörizm ve terörist" tanımının kendi görüşlerimiz doğrultusunda şekillendirilmesi için aktif bir şekilde çaba gösterilmeli

ve bugüne kadar “özgürlük savaşı/savaşçıları” olarak tanımlanan ayrılıkçı terörün/teröristlerin de bu kapsama alınmasını sağlamak için çaba harcanmalıdır.

Türkiye ABD'nin Ortadoğu ve Orta Asya bölgesinde teröre karşı askeri ve siyasi ittifaklar oluşturma sürecinde tutarlı ve maceradan uzak politikalar izleyerek, ulusal menfaatleri doğrultusunda azami kazanım elde etmeye çalışmalıdır.

KAYNAKLAR

A. KİTAPLAR

1. 1997 Amerika Birleşik Devletleri Stratejik Değerlendirmesi, Cilt II, 1998, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Yeni Levent-İstanbul
2. AKIN, Veysi (2003); Irak Senaryoları, ASAM
3. ARI Tayyar (1999); 2000’li Yıllarda Basra Körfezi’nde Güç Dengesi, Alfa Basım Yayın Dağıtım Ltd.Şti., İstanbul,
4. ARI, Tayyar (1997); Uluslararası İlişkiler, Alfa Basın Yayım Dağıtım, İstanbul
5. ARMAOĞLU, Fahir (1991); Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,
6. ARMAOĞLU, Fahir (1993); 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt-1, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
7. Askeri Bilimler Araştırma Merkezi Yayınları, (1997); Amerika Birleşik Devletleri Stratejik Değerlendirmeleri-1997, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul
8. AYMAN, Gülden Doç.Dr. (2003); Yeni Bir Hegemonya Tarzı Konferans Notları, Silahlı Kuvvetler Akademisi Siyasi Durum Ders Bilgi Notu
9. BALDWIN, David A (1996); “Security Studies and The End of The Cold War.”, World Politics, The John Hopkins University Pres
10. BİLGİ, Mustafa Sıtkı (2004); Türk-Irak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu, Irak Krizi 2002-2003, ASAM Yayınları
11. BİLGİ, Mustafa Sıtkı (2004); Türk-Irak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu, Irak Krizi 2002-2003, ASAM Yayınları
12. BLANK, Stephen J., PELLETIERE, Stephen C., JOHNSEN, William T.(1993); Turkey’s Strategic Position at The Crossroads of World Affairs, US Army War College, Carlisle Barracks, PA, 3 Aralık 1993
13. BOSTANOĞLU, Burcu (1999); “Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası”, İmge Kitapevi,
14. BP Statistical Review of World Energy, June 2003

15. BRZEZİNSKİ, Zbigniew (1998); Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri, Sabah Kitapları, İstanbul,
16. BULLOCH, J., DARWISH, A. (1994); Su Savaşları Orta Doğu'da Beklenen Çatışma, (Çeviren; M. HARMANCI), Altın Kitaplar Yayınevi. İstanbul,
17. BURLES, Mark ve SHULSKY, Abram N. (2000); "Patterns in China's Use of Force: Evidence From History and Doctrinal Writings", RAND Corporation, New York
18. CEMAL, Hasan (2003); Kürtler, Doğan Kitap
19. CORDESMAN Anthony H., BURKE Arleigh (2004); "The transatlantic alliance : Is 2004 The Year of The Greater Middle East? Chair in Strategy", A. Center For Strategic And International Studies, Washington, Dc.
20. ÇAY, Abdülhaluk (1987); Batı Türklerinin Tarihlerine Genel Bir Bakış, Irak Türkleri Sempozyumu Tebliğleri, Ankara,
21. DAVUTOĞLU, Ahmet (2001); Stratejik Derinlik, Küre yayınları, İstanbul
22. DAVUTOĞLU, Ahmet (2002); Küresel Bunalım, Küre Yayınları, İstanbul
23. DOĞANAY, M.Zekai ve ATUN, A.Fikret (1994); Ortadoğu'nun Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Değerlendirilmesi, Körfez Harbi ve Alınan Dersler, Harp Akademisi Yayınları, İstanbul
24. ERENDİL, Muzaffer (1992); Çağdaş Orta Doğu Olayları, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları,
25. FULLER, Graham E., LESSER, Ian O., HENZE, Paul B. ve BROWN, J.F.(1993); Turkey's New Geopolitics: From The Balkans to Western China, Westview Press, Boulder
26. GENCER, Özcan ve KUT, Şule (2000); Türkiye'nin En Uzun Onyılı, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar, Buke Yayınları, İstanbul
27. GIDDENS; Anthony (1998); The Third Way , Cambridge: Polity Press
28. GOMPERT, David C., GREEN Jerrold, LARRABEE F. Stephen (2004), Common Interests, Common Responsibilities, How an Atlantic Partnership Could Stabilize the Middle East, RAND

29. GÖKIRMAK, M.A.Mert (1996); “Yeni Dünya Düzeni Kavramı ve Uluslar Arası Sistem.”, Derleyen: SÖNMEZOĞLU Faruk, Değişen Dünya ve Türkiye, Bağlam Yayınları, İstanbul
30. GÖZEN, Ramazan (2000); Amerikan Kısılcacında Dış Politika: Körfez Savaşı Turgut Özal ve Sonrası, Liberte Yayınları, Ankara
31. HUNTINGTON, Samuel (2001); Medeniyetler Çatışması, Derleyen: Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, Ekim 2001
32. Irak Harekatından Alınan Dersler, Kara Harp Akademisi
33. JOHNSEN, William T (1998); “The Report of the National Defence Panel”, Tilford, Earl H. (editor);, World View 1998 Strategic Assesments, Strategic Studies Institute, US Army College
34. JOHNSEN, William T. (1993); “Turkey and Europe: Expectations and Complications”, Derleyenler: Stephen J.Blank, Stephen C.Pelletiere ve William T.Johnson, Turkey’s Strategic Position at The Crossroads of World Affairs, US Army War College, Carlisle Barrack, PA, December 1993
35. KISSENGER, Henry (2000); Diplomasi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
36. KISSENGER, Henry (2002); Amerika’nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?, ODTÜ yayınları, Ankara
37. KOÇSOY, Şevket (1991); Irak Türkleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul
38. KOHEN, Sami (1994); “Yeni Dünya Düzeninde NATO’nun Değişen Stratejisi ve Türkiye”, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, Der: Faruk Sönmezoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul,
39. KOLKO, Joyce (1972); “The Limits of Power”, The World and United States Foreign Policy 1945-1954, Low Publishers
40. KONA, Güngörmüş Gamze (2003); Orta Doğu-Orta Asya ve Kesişen Yollar, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
41. KONGAR, Emre (1998); 21.Yüzyılda Türkiye:2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, Remzi Kitabevi, İstanbul

42. KONGAR, Emre (2001); Küresel Terör ve Globalleşme Sürecinde Türkiye, İstanbul
43. KÖPRÜLÜ, Ziyat (1996); Irak'ta Türk Varlığı, Ankara
44. KURUBAŞ, Erol (1997); Başlangıçtan 1960'a Değın Kürt Sorunun Uluslar Arası Boyutu, Ümit Yayıncılık, Ankara
45. LAYNE, Christopher ve SCHWARZ, Benjamin ve BONİFACE , Pascal (1997); "Güçsüzlük İsteği: Uluslar Arası ve Stratejik Tutkuların Sonu mu?", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
46. LEWIS, Bernard (1994); The Shaping of the Modern Middle East, Oxford University Press, London
47. MALLAT, Chibli (1993); Obstacles to Democratization in Iraq: A Reading of Postrevolutionary Iraqi History Through the Gulf War, University of Washington Press, Seattle
48. MANSFIELD, Peter (1975); Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası, Sander Yayınları, İstanbul
49. MEAD, Walter R. (1987); Mortal Splendor, The American Empire in Transition, Houghton Mifflin Co., Boston
50. MURPHY, Emma (1994); The Arab-İsraeli Conflict and the New World Order in the Middle East in the New World Order, NY: St. Martin Press. Inc.
51. NATO Handbook (1995); Belgium, .NATO Press and Information Bureau
52. NYE, Joseph S. Jr. (2003); Amerikan Gücünün Paradoksu, Literatür Yayıncılık, İstanbul
53. ORAN, Baskın (1994); Devlet Devlete Karşı, Bilgi Yayınevi, Ankara
54. ORAN, Baskın (1998); Kalkık Horoz, Bilgi Yayınevi, Ankara
55. Orta Doğu Barış Süreci ve Türkiye Üzerine Etkileri, Yeni Levent-İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Mart 1996.
56. Orta Doğu'nun Tarihi Gelişimi, Yeni Levent-İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Ağustos 1992.

57. ÖKE, Mim Kemal (1987); Musul Meselesi Kronolojisi, 1918-1926, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı, İstanbul
58. ÖVER, Kıvanç Galip (1999); Kuzey Irak Dosyası, Papirüs Yayınevi, İstanbul
59. ÖZDAĞ, Ümit (1999); Türkiye Kuzey Irak ve PKK, ASAM Yayınları
60. ÖZDAĞ, Ümit (2003); Türkiye'nin Irak Politikasının Belirleyicileri, ASAM Yayınları, Ankara
61. ÖZEY, Ramazan (1997); Dünya Denkleminde Orta Doğu, Öz Eğitim Kitap Evi, İstanbul
62. ÖZKAN, İ.Reşat (1996); "Dış Politika-Dış Kapının Dış Mandalı", Çınar Yayınları, İstanbul
63. ÖZKAN, Tuncay (2003); Entrikalar Savaşı, Alfa Basım Yayın, İstanbul
64. ÖZTÜRK, Erdal (1999); Orta Doğu'da Güvenlik ve İşbirliğinin Tesisi, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Yeni Levent-İstanbul
65. PAZARCI,Hüseyin (2003), ABD'nin ve AB'nin Orta Doğu, Avrasya ve Avrupa'ya Yönelik Politikaları, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye'nin Yeri" konulu "Beyin Fırtınası" görüşmeleri, SAREM yayınları
66. SAATÇİ, Suphi (1996); Irakta Türk Varlığı,Tarih Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı
67. SAĞLAM, Kadir (1999); Orta Doğu'da ve Dünyada Körfez Savaşı ile Değişen Güç Dengeleri, İstanbul
68. SANDER, Oral (1979); Türk Amerikan İlişkileri 1947-1964, AÜSBF Yayınları
69. SANDER, Oral (1994); "Değişen Dünya Dengelerinde Türkiye", Derleyen: Sabahattin Şen, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, Bağlam Yayınları, İstanbul
70. SCHMIDT, Helmut (1999); "21. Yüzyılda Atlantik Ötesi İttifak", Askeri Bilimler Araştırma Merkezi Dış Basın Bülteni, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul
71. SEVER, Ayşegül (1997); Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu 1945-1958, Boyut Yayınları, İstanbul
72. SEVER, Ayşegül (1998); ABD'nin İkili Çevreleme Politikası ve Türkiye, Büke yayınları

73. SHERWOOD, Elizabeth (1990);, Allies in Crisis, Yale University Press, New York
74. SHLAIM, (1999); War and Peace in the Middle East
75. SMITH, Dianne L. (1996); Central Asia: A New Great Game, US Army War College Publications, Barracks Carlisle
76. SMITH, Tony (1995); America's Mission: The United States and Democracy in the Twentieth Century, Twentieth Century Fund Pres, New York
77. SOKOLSKY, Richard and PALEY, Tanya Charlick (1999); China's Limited Influence, NATO and Caspian Security: A Mission Too Far?, Rand Corporation,
78. SÖNMEZOĞLU, Faruk (1998); Değişen Dünya ve Türkiye, Bağlam Yayınları, İstanbul
79. SÖNMEZOĞLU, Faruk (1998); Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları, İstanbul
80. Strategic Assesment 1999, Greater Middle East Managing Change in Troubled Times, Institute for National Strategic Studies, Chapter 7:, Washington
81. ŞEN, Sabahattin (1994); Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, Bağlam Yayınları, İstanbul
82. TILFORD, Earl H. (1998); World View 1998 Strategic Assesments, Strategic Studies Institute, US Army College
83. TOURAİNE, Marisol (1997); Alt Üst Olan Dünya 21. Yüzyılın Jeopolitiği, Ümit Yayıncılık, Ankara
84. TURAN, Yavuz (1998); ABD'nin Kürt Kartı, Milliyet Yayınları
85. TURGUT, Reşat (2003); Yeni Güvenlik Anlayışı Kapsamında Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yeniden Yapılanması ve Modernizasyonu, Dünyada Yeni Güvenlik Anlayışları, Türkiye'nin Durumu ve İhtiyaçları Sempozyumu, 13-14 Mart 2003, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul
86. UZGEL, İlhan (2002); "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Türk Dış Politikası Cilt 2, Editör: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul
87. ÜNAL, Tahsin (1977); Türk Siyasi Tarihi, Emel Yayınları, Ankara

88. WALLERSTEİN, Immanuel (1998); Jeopolitik ve Jeokültür, Çeviren:Mustafa Özel, İz Yayıncılık, İstanbul
89. WRİGHTE, Robin (2000); The Last Revolution: Turmoil and Transformation in Iran, Alfred A. Knopf Press, New York
90. YILDIZ, Yavuz Gökalp (2000); Global Stratejide Orta Doğu, Der Yayınları, İstanbul
91. YILMAZ, Veli (1998); Siyasi Tarih, Harp Akademisi Yayınları, İstanbul
92. YOUNG, Thomas Durell (1998);, TILFORD, Earl H. (editor);, European World View 1998 Strategic Assesments, Strategic Studies Institute, US Army College

B. MAKALELER

93. ADİL, İdris ve AKTAŞ Talip, (2004);Türkiye – Irak Ekonomik İlişkileri ve Yaklaşan Savaş Tehlikesi, Türkiye'nin Kayıpları ve Olası Riskler, AA Araştırma Danışmanlık Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti. Yayını
94. AJAMİ, Fouad, (1998); “Dual containment, Dual Failure”, U.S. News & World Report, January 26, Washington
95. ALLİSON, Graham ve TREVERTON, Gregory F (1992); Rethinking America's Security:Beyond Cold War to New World Order, W.W.Norton, New York
96. ATAY, Mehmet (1996); Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel, Cilt II, Orta Doğu'nun Dünya Politikasındaki Önemi, İlkbahar1996, İstanbul
97. BAĞIROVA, Aida (2000); Çağdaş Irak'ta Egemenlik, Din ve Dini Muhalefet, Avrasya Dosyası, Cilt:6, Sayı 3
98. BARNETT, Thomas P.M. (2003); U.S. Naval War College, Esquire, 2003 Mart sayısı
99. BARRACK, Carlisle (1993); “Turkey's Strategic Position at The Crossroads of World Affairs”, US Army War College Review

- 100.** BERGER, Samuel R., CARLUCCI, Frank C., ROBBINS, Carla (2003); U.S. Grand Strategy In The Middle East, The Wall Street Journal Thursday, June 5, 2003, Washington, D.C.
- 101.** BINFORDPEAY, J. H. (1995); The Five Pillars of Peace in the Central Region, JFQ Forum, Autumn 1995
- 102.** BINNENDIJK, Hans (1999); Back to Bipolarity, The Washington Quarterly, Autumn 1999.
- 103.** BRONSON, Rachel (2003); Brown Journal of World Affairs, Reconstructing the Middle East?, Summer / Fall 2003 ,Volume X, Issue 1
- 104.** BRZEZINSKI, Zbigniew, SCOWCROFT, Brent, MURPHY Richard, (1997); “Differentiated Containment”, Foreign Affairs May/June 1997, New York,
- 105.** CEMAL, Hasan (2004); Büyük Ortadoğu, 02.03.2004, Milliyet Gazetesi
- 106.** CORDESMAN, Anthony H. (1998); Living With Saddam: Reshaping US Strategy in the Middle East, CSIS Middle East Studies Program Testimony to the Senate Armed Services Committee, March 25
- 107.** CROISSANT, Michael P.(1999), USA Strategy Towards Caspian Sea Region, Washington Post, 26 Ekim 1999
- 108.** ÇAĞAPTAY, Soner (2004); Büyük Ortadoğu Projesi ve Fırsatlar, 4.Nisan.2004, Finansal Forum
- 109.** ÇELİK, Ömer (2003); NATO ve Büyük Ortadoğu, 22.Ocak.2003, Sabah Gazetesi
- 110.** ÇELİK, Ömer (2004); Büyük Ortadoğu’nun Karakökü, 21.04.2004, Sabah Gazetesi
- 111.** DAVUTOĞLU, Ahmet (1993); Dünya Sisteminin Yeniden Yapılanması, İzlenim, Şubat 1993, İstanbul
- 112.** DAVUTOĞLU, Ahmet (1993); Fukuyama’dan Huntington’a Bir Bunalımı Örtme Çabası ve Siyasi Teorinin Pragmatik Kullanımı, İzlenim, Ekim 1993, İstanbul
- 113.** DAVUTOĞLU, Ahmet (1995); Focus on The Middle East, Hans BINNENDIJK, Institute for National Strategic Studies Direktörü ve JFQ.Dergisi Editörü, JFQ 1995 Sonbahar Sayısı.

- 114.** DEDEOĞLU, Beril (1998); Değişen Uluslar arası sistemde Türkiye-ABD ilişkilerinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri, Avrasya Dosyası
- 115.** DE SANTIS, Hugh (1999); Mutualism: An American Strategy for the Next Century, Strategic Forum, Institute For National Strategic Studies, Number 162
- 116.** EKREM Nuraniye, Stratejik Analiz Dergisi
- 117.** Finansal Forum, 29 Nisan 2003
- 118.** FUKUYAMA, Francis (1989); The End of History, The National Interest, No.16, Summer 1989
- 119.** FULLER, Graham (1994); Central Asia's Geopolitical Future, Post Soviet Prospects Vol II, No.8, October 1994
- 120.** GÜRCANLI, Zeynep (2004); Büyük Ortadoğu Projesi 'Büyük İsrail' Projesi Oldu, 19 Nisan 2004, Star Gazetesi
- 121.** GÜRBÜZ, M.Vedat (2003); Petrol Politikaları ve Orta Doğu, Avrasya Dosyası Dergisi, Bahar
- 122.** HACISALİHOĞLU, İ. Yaşar (2004);"Soğuk Savaş Sonrası Gelişmeler ve Türkiye", Bildiren Yıl: 5, Sayı: 19
- 123.** HERBERT, Paul H (1997); "Considerations for US Strategy in Post-Communist Eurasia", Parameters, US Army War College Publications, Spring 1997
- 124.** HOLBROOKE, Richard (1996); "America: A European Power", Foreign Affairs, Agenda 1996
- 125.** NPQ Türkiye (1993); "Jeopolitik Sarhoşluk ve Amerika'nın Rolü", Yeni Dünya Düzeni Meselesi, Cilt 2., Sayı 5
- 126.** KAMEN, Al, INDYK, Martin (1995); USA's New Amb to Israel: A 'Quick Rise' to Stardom?, The Washington Post, 2 February, 1995.
- 127.** KIRALI, Mustafa (2004); Büyük Ortadoğu Oyunu, 28 Mart.2004, Yeniçağ
- 128.** KISSENGER, Henry (1994); Expand NATO Now, Washington Post, 19 Aralık 1994.
- 129.** KOÇ, Şanlı Bahadır (2003); Türkiye ABD ve Irak Harekatı, Stratejik Analiz Dergisi, Sayı: 34

- 130.** LAYNE, Christopher and SCHWARZ, Benjamin (1993); American Hegemony-Without an Enemy, Foreign Policy, Number 92, Fall 1993
- 131.** MANAZ, Abdullah (2003); Geçmişten Bugüne Kuzey Irak, Stradigma Dergisi, Sayı:1, Şubat 2003
- 132.** MARKLE, Jeff (1996); The Midlleast and Possible Consequences of Dual Containment, (Politics of International Oil, 30 Nisan 1996);.
- 133.** MAYNES, Charles William (1993); The Nature Of The Post-Cold War World, Strategic Studies Institute, Carlisle, PA March 1993
- 134.** NAKİP, Mahir (1996); Irak Türklerinin Meselesine Nasıl Bakılmalı?, Avrasya Dosyası, Cilt 3, Sayı 1, İlkbahar 1996
- 135.** New Perspectives Quarterly Dergisi (2003); Irak Kimin Arka Bahçesi, Cilt 5, Sayı: 3
- 136.** OKMAN, Cengiz (1985); Dış Politika Stratejileri Üzerine, M5 Dergisi, İstanbul
- 137.** ÖZDAĞ, Ümit (2002); Yeniden Yapılanan Orta Doğu, Stratejik Analiz Dergisi, Sayı: 31
- 138.** ÖZDAĞ, Ümit (2003);Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi, Stratejik Analiz, Sayı: 40
- 139.** ÖZTÜRK, Osman Metin (2002); 11 Eylül Sonrasında Orta Doğu ve Irak, Jeopolitik Dergisi, Bahar 2002
- 140.** PALA, Cenk (2003); 21. Yüzyıl Dünya Enerji Dengesinde Petrol ve Doğal Gazın Yeri ve Önemi, Avrasya Dosyası Dergisi
- 141.** RICE, Condoleezza (2000); Promoting the National Interest, Foreign Affairs, January/February 2000
- 142.** RIEVEN, Anatol (2000); Nightmare in The Caucasus, The Washington Quarterly, Winter 2000
- 143.** SANGER, David E. and SCHMITT, Eric (2002); Threats and Responses: A Plan for Iraq, New York Times, Friday 11 October 2002.
- 144.** SEYDİ, Süleyman (2003); Irak Savaşı'nın Ortadoğu'nun Güvenliği ve İstikrarı ile Monarşi İle Yönetilen Rejimlere Etkisi", Stradigma Dergisi, Sayı 2, Mart 2003

- 145.** SEYDİ, Süleyman (2003); Irak'ın Kuzeyindeki Grupların Durumu, Haber Analiz
- 146.** SEZAL, S.Rana (2000); Irak'ta Devlet ve Şiiler, Avrasya Dosyası, Cilt:6, Sayı:3, Ankara
- 147.** SICK, Gary (1998); Rethinking Dual Containment, Survival, April 1998
- 148.** SIMON, Dr.Jeffrey (1994); Central European Security, 1994: Partnership for Peace, Strategic Forum, Institute For National Strategic Studies, Number 1
- 149.** SNYDER, Jed C.(1995); Turkey's Role in the Greater Middle East, JFQ Forum, Autumn 1995
- 150.** TURAN, Ömer (1996); Irak'ın Milletler Cemiyeti'ne Girerken Yayınladığı Deklarasyonda ve Anayasalarında Türk ve Diğer Azınlıkların Hakları, Avrasya Dosyası, Kuzey Irak Özel, Cilt 3, Sayı 1, İlkbahar 1996
- 151.** YAVUZ, Kemal (2004); Akşam Gazetesi, 1-4 Mart 2004.
- 152.** YAVUZ, Kemal (2004); Akşam Gazetesi, 22 Şubat 2004.
- 153.** YILMAZ, Hasan (2003); Irak'ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler, Stratejik Analiz Dergisi, Cilt 4, Sayı 37, Ankara
- 154.** ULAGAY, Osman (2004); BOP Hiç de Korkulacak Bir Plan Değilmiş(!), 19 Nisan 2004, Milliyet Gazetesi
- 155.** US. Department of State Bureau of Public Affairs, "President Carter's State of the Union Address, US. Department of State Bureau of Public Affairs, 23 ŞUBAT 1980.
- 156.** YETKİN, Murat (2004); Ortadoğu'ye Yeni Düzen Böyle mi Gelecek, 6.Nisan.2004, Radikal
- 157.** ZVYAGELSKAYA, Irina (2003); What Strategy for the Greater Middle East? (A Russian Perspective), CEPS European Security Forum, December 1, 2003

C. KONFERANS VE PANELLER

158. ARMAOĞLU, Fahir (1995); Ortadoğu Barış Süreci ve Türkiye Sempozyumu, Hava Harp Okulu, 11-12 Nisan 1995, İstanbul:

159. BABAĞLU, Ö.Şakir (2003); Çevresinde Oluşan Güvenlik Sorunları ve Yeni Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde Türkiye'nin Bakış ve Politikaları, Dünyada Yeni Güvenlik Anlayışları Türkiye'nin Durumu ve İhtiyaçları Sempozyumu, 13-14 Mart 2003, İstanbul

160. BİREN, Işık (1999); Değişen Dünya Jeopolitiğine Türkiye'den Bakış: Yeni Dünya Koşullarında Değişen Jeopolitik Stratejiler ve Değerler, 1998 Yılı Konferanslar Serisi, Marmara Üniversitesi Uluslar Arası Stratejik Araştırmalar Merkezi (USAM), İstanbul

161. ÇAKAR, Nezih (2000); 21 nci Yüzyıl Başında Dünya ve Türkiye'nin Stratejik Vizyonu, 21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Türkiye'nin Yeni Vizyonu Politikası ve Stratejisi Sempozyumu Bildirileri (7-8 Aralık 1999), Harp Akademileri Yayınları, İstanbul

162. HAMILTON, Lee H (1998); Reassessing U.S. Policy Toward Iran, Special Meeting, April 15, Washington D.C.

163. ÖZDAĞ, Ümit (2003); Irak Krizi: Askeri Müdahale ve Siyasi Gelecek, TÜSİAD-Boğaziçi Üniversitesi Dış Politika Forumu Konferansı, 28 Şubat 2003, İstanbul

164. RICE Condoleezza (2004); Remarks by National Security Advisor Dr. Condoleezza Rice to the Reagan Lecture, The Ronald Reagan Presidential Library and Museum Simi Valley, 26 Şubat 2004, California

165. Remarks by The Vice President to The World Economic Forum Congress Center, Davos, Switzerland

166. INDYK, Martin (1993); "The Clinton Administration's Approach to the Middle East". Washington: National Security Council Sorer Symposium.

167. The Greater Middle East , JFQ Forum, Sonbahar 1995.

168. BURNS, R. Nicholas (2003); The New NATO and the Greater Middle East, Remarks at Conference on NATO and the Greater Middle East, 19 Ekim 2003, Prague, Czech Republic

D. TEZLER

169. AKKALE, Yüksel (2004); ABD'nin 2003 yılında Irak'ta icra ettiği hareket dikkate alındığında, Türkiye'nin ulusal çıkarları açısından Irak ve ABD arasında sürdürebileceği denge politikaları neler olabilir? (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hava Harp Akademisi Komutanlığı, İstanbul

170. AYGÜN, Murat (2002); Kuzey Irak'ta gelişmesi muhtemel statü nasıl olabilir? Bunun Türkiye ve diğer ülkelere etkisi nasıl olacaktır?, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kara Harp Akademisi Komutanlığı, İstanbul

171. BERHOĞLU, Zülfü (2002); Lozan'dan günümüze Irak'taki Türkmen'lerin durumu ve bunun Türk politikalarına yansımaları nelerdir? (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kara Harp Akademisi Komutanlığı, İstanbul

172. CENGİZ, Yavuz (2003); Kuzey Irak'taki gelişmeler çerçevesinde ortaya çıkabilecek yeni oluşumların Türkiye'nin milli menfaatlerine etkileri neler olabilir? Türkiye'nin uygulaması gereken politikalar neler olmalıdır? (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hava Harp Akademisi Komutanlığı, İstanbul

173. ÇAKIR, Ekrem (2004); Basra Körfezi ve Orta Doğu Ülkeleri Üzerinde ABD Ve AB'nin Çatışma Alanları Nelerdir? AB'ye Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Bölgeye İlişkin Politikaları ve Türkiye-ABD Stratejik İlişkileri Nasıl Etkilenecektir? (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hava Harp Akademisi Komutanlığı, İstanbul

174. GÜR, Erdoğan (2002); Türkiye'nin Arap Dünyası ile Olan İlişkilerinin Başlıca Sorunları ve Özellikleri Nelerdir? Türkiye'nin Arap Dünyasına Yönelik Güvenlik Stratejisi Ne Olmalıdır, Nasıl Tespit Edilmelidir? (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hava Harp Akademisi Komutanlığı, İstanbul

175. KALKAN, Talat (2004); Büyük Güçlerin Bölgesel Çıkarları Doğrultusunda Ortadoğu'ya Olan Etkilerini İnceleyerek, Büyük Ortadoğu Projesini de Dikkate Alarak Türkiye'nin Bölgeye İlişkin Politikalarının Nasıl Olması Gerektiğini ve Bu

Kapsamda Türkiye-ABD Stratejik İlişkilerini Değerlendiriniz. (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), Silahlı Kuvvetler Akademisi Komutanlığı, İstanbul

176. KAYAR, Mustafa (2003); Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze

177. KOÇAK, Bekir (2002); Kuzey Irak'ta Kurulacak Kürt Devletinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi ve Bu Durumun Önlenmesi İçin Uygun Faaliyetler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kara Harp Akademisi Komutanlığı, İstanbul

178. MERAL, Süleyman (2004); Kuzey Irak'ta gelecekte oluşabilecek siyasi yapı değerlendirilerek Türkiye'nin uygulamaya koyması gereken kısa,orta ve uzun vadeli planlar nasıl olmalıdır? (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kara Harp Akademisi Komutanlığı, İstanbul

179. ÖZALP, O.Nuri (1992); Türk-Orta Doğu İlişkilerinde Amerikan Tesiri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi SBF, İstanbul

180. ÖZÇELİK, Hızır (2004); Irak'ın Kuzeyinde Halihazırda Mevcut Olan Siyasi Oluşumların Federal Devlet Olma ve/veya Tam Bağımsızlık Sürecinde Türkiye'ye Etkileri Neler Olacaktır? Türkiye'nin Süreci Etkileyebilecek Politikaları Neler Olabilir?, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hava Harp Akademisi Komutanlığı, İstanbul

181. ÖZEREN, Mehmet (2002); Kuzey Irak'ta Yaşayan Kürtler ve Türkmenler, Bölge Üzerine Oynanan Oyunlar ve Türkiye'ye Etkileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kara Harp Akademisi Komutanlığı, İstanbul

182. PARTİGÖÇ, Mehmet (2002), Körfez savaşından günümüze Türkiye'nin Kuzey Irak politikası nasıl bir seyir izlemiştir? Bölgede bundan sonra beklenen gelişmeler nelerdir?, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kara Harp Akademisi Komutanlığı, İstanbul

183. SAĞIROĞLU, Taner (2002); Ortadoğu Ülkelerine Yönelik Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası Ne Şekilde Süregelmiştir? Ve Bu Alandaki Yeni Oluşumlar Nelerdir ve Nasıl Olmalıdır? (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kara Harp Akademisi Komutanlığı, İstanbul

184. URAL, Seyhun (2000); Tez ABD'nin Orta Doğu Politikası ve Türkiye ile İlişkileri, (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), Silahlı Kuvvetler Akademisi, İstanbul

E. GAZETELER

185. Cumhuriyet Gazetesi, 23 Ekim 2003
186. Cumhuriyet Gazetesi, 13 Aralık 2003
187. Cumhuriyet Gazetesi, 08 Mayıs 2003
188. Cumhuriyet Gazetesi, 12 Mayıs 2003
189. Milliyet Gazetesi, 12 Mayıs 2003
190. Milliyet Gazetesi, 14 Temmuz 2003
191. Milliyet Gazetesi, 8 Ekim 2003
192. Hürriyet Gazetesi, 28 Eylül 2003
193. Milliyet Gazetesi , 7 Kasım 2003
194. Milliyet Gazetesi , 22 Kasım 2003
195. Milliyet Gazetesi, 22 Kasım 2003
196. Hürriyet Gazetesi, 16 Ocak 2004
197. Milliyet Gazetesi, 17 Ocak 2004
198. Milliyet Gazetesi 30 Ocak 2004
199. Milliyet Gazetesi, 25 Nisan 2003
200. Milliyet Gazetesi, 25 Nisan 2003
201. Finansal Forum, 29 Nisan 2003
202. Milliyet Gazetesi, 15 Eylül 1995
203. Cumhuriyet, 27 Şubat 2004
204. Yeniçağ, 14 Nisan 2004
205. Yeniçağ, 17 Nisan 2004

F. GÖRSEL YAYINLAR

206. TRT 1, Adres Ankara Programı, Dr.A.N.Özcan, 7 Mart 2004.
207. TRT 1, Ana Haber Bülteni, 5 Mart 2004.
208. CNN TURK, 24.00 Haberler, 7 Mart 2004.
209. TRT1, Susma Konuş Programı, Prof. Dr. Ümit Özdağ, 1Mart 2004.
210. TRT1, Susma Konuş Programı, Prof. Dr. Ümit Özdağ ve Prof. Dr. Baskın Oran

G. İNTERNET KAYNAKLARI

211. INDYK, Martin, 1993. "The Clinton Administration's Approach to the Middle East". Washington: National Security Council Sorer Symposium, Erişim Adresi. <http://www.washingtoninstitute.org/pubs/indyk.htm>.
212. Foreign Policy in Focus Briefs, In Focus: US Oil Policy in The Middle East, Washington: Foreign Policy in Focus, January 1997-v2, n4. , Erişim Adresi: <http://www.foreignpolicy-infocus.org/briefs/vol2/v2n4oil.html>
213. National Security Council, A New National Security Strategy, Chapter III. Integrated National Aproaches, <http://www.nsc.com>.
214. A National Strategy For A New Century, NSC (ABD Milli Güvenlik Konseyi) tarafından hazırlanan rapor, National Security Strategy www.whitehouse.gov
215. trtnet.com, 15 Ocak 2004
216. trtnet.com, 16 Ocak 2004
217. trtnet.com, 16 Ocak 2004
218. www.cnntürk.com trtnet.com 16 Ocak 2004
219. trtnet.com 16 Ocak 2004
220. trtnet.com 17 Ocak 2004
221. www.cnntürk.com Milliyet Gazetesi, 20 Ocak 2004
222. trtnet.com 20 Ocak 2004
223. ntv.com 22 Ocak 2004

224. trtnet.com 22 Ocak 2004
225. trtnet.com 20 Ocak 2004
226. www. avsam. org
227. www.whitehouse.gov/news/releases/2003.
228. www.hanitzotz.com/challenge.
229. www.whitehouse.gov/news/releases/2003
230. www.milliyet.com.tr/yazarlar/umurtalu/25 Şubat 2004/
231. www.whitehouse.gov/news/releases/2004
232. Prof.Pascal Boniface, <http://www.bizimavrupa.com>
233. The German-American Alliance for the 21st Century Joint Statement by President George W. Bush and Chancellor Gerhard Schroeder, www.whitehouse.gov/news/releases/2004.
234. <http://www.whitehouse.gov.nsc/nss.html>
235. <http://www.fas.org/man/docs/918015.nss.htm>
236. Wall Street Journal, 24 - 26 Ekim 2003, www.wsj.com.
237. [www.third worldtraveller.org](http://www.thirdworldtraveller.org)
238. www.sabah.com.tr/2004/02/29/dünya
239. www.sabah.com.tr/yazarlar/umurtalu/25 Şubat 2004.

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Çerkezköy/Tekirdağ'da doğdum. İlk ve Orta öğrenimimi Ladik/Samsun, Tunceli, Elmadağ/Ankara'da tamamladıktan sonra 1985 yılında Deniz Lisesine başladım. 1989 yılında Deniz Lisesi'nden ve 1993 yılında Teğmen rütbesiyle Deniz Harp Okulundan mezun oldum.

Mezuniyeti takiben 1993-1994 yılları arasında TCG CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA'da Y/S NBC Yrd. Sb.lığı, 1994-1995 yılında TCSG-71'de II.Ç.'lık görevlerini icra ettim. 1995 yılında Almanya Federal Cumhuriyeti'nden alınan TCG SOKULLU MEHMET PAŞA'ya Elk. Sb. olarak atandım. 1996-1997 yılları arasında TCG AB-21'de BÇ. olarak görev yaptıktan sonra 1997-2002 yılları arasında Track II B Fırkateyn projesi kapsamında AFC/Hamburg'da inşa edilen TCG SALİHREİS'de Elk. Sb.lığı, Y/S NBC Sb.lığı ve Ana Makine Subaylığı görevlerinde bulundum. 2002 yılında Deniz Harp Akademisi giriş sınavını kazanarak, 2004 yılına kadar Deniz Harp Akademisi'nde eğitim aldım ve 2004 Ağustos ayında kurmay subay olmaya hak kazandım. 2004 yılı Şubat ayından itibaren Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nde Milli Güvenlik Stratejileri Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans yapmaya başladım

Halihazırda Kurmay Yüzbaşı. rütbesiyle TCG BARBAROS'da Harekat Subaylığı görevine devam etmekteyim.

Bayan Sibel ÖNGÖR ile evliyim ve Salih isiminde bir oğlum bulunmaktadır. İyi seviyede İngilizce bilmekteyim.